

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN

DE L'ASSOCIATION DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK
ANNÉE VII., VIII.

1.-4. ZVEZEK
CAHIER

A

ZGODOVINSKI DEL
CLASSE HISTORIQUE

UREDIL — RÉDIGÉ PAR
DR. JOSIP MAL

B

PRIRODOSLOVNI DEL
CLASSE DES SCIENCES NATURELLES

UREDIL — RÉDIGÉ PAR
DR. FRAN KOS

LJUBLJANA

1926 — 1927

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO / TISK J. BLASNIKA
NASL. V LJUBLJANI / ODGOVOREN M. ROŽANEC

Prihodnja številka »Glasnika« izide tekom l. 1928. Ker name-
rava Muzejsko društvo vzdati spominsko ploščo v rojstno hišo J. V.
Valvasorja v Ljubljani, bo razen drugih razprav in referatov po-
svečena predvsem tudi spominu tega našega historiografa.

Člani »Muzejskega društva za Slovenijo« plačajo na leto 25 Din
članarine in prejemaajo »Glasnik« brezplačno. — V knjigarnah stane
naročnina za »Glasnik« 50 Din za letnik.

Gg. člane prosimo, da poravnajo članarino. Ako ste morda pri-
loženo položnico poštne hranilnice založili, porabite položnice, ki jih
dobite na vsaki pošti ter jih primerno izpolnite. Naš račun pri poštni
hranilnici ima št. 10.773 in (še stari) naslov: Muzejsko društvo za
Kranjsko, Ljubljana.

Uredništvo in upravništvo »Glasnika« je v Ljubljani, Bleiweisova
cesta 24 (Narodni muzej).

Za vsebino in obliko so odgovorni pisatelji. — Ponatiskovati ali
prevajati v »Glasniku« objavljene spise je dovoljeno samo s pri-
trditvijo pisatelja in uredništva.

Errata corrige! Pri beležki Jos. Klemenca ob 70letnici
prof. dr. Jos. Brunšmida sta na str. 57 zgodovinskega dela
»Glasnika« v 15. vrsti od zgoraj pri korekturi izostali besedi: »dalje
razprave«. Ta vrsta se mora pravilno glasiti: Dalmatiens«, dalje
razprave, kjer obravnava staroitalske in afriške novce iz Mazina ter
zadnji čas....

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN

DE L'ASSOCIATION DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK
ANNÉE VII., VIII.

1.-4. ZVEZEK
CAHIER

A

ZGODOVINSKI DEL
CLASSE HISTORIQUE

UREDIL — RÉDIGÉ PAR
DR. JOSIP MAL

13241

LJUBLJANA

1926 — 1927

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO / TISK J. BLASNIKA
NASL. V LJUBLJANI / ODGOVOREN M. ROŽANEC

44557

GLASNIK
MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO
BULETTIN
DE L'ASSOCIATION DE MUSEE DE SLOVENIE

LEVIN J. E. VII.
L. A. CAHIER
L. A. CAHIER
L. A. CAHIER

NGODOVINSKI DEL
CLASSE HISTORIQUE
L. A. CAHIER
L. A. CAHIER
L. A. CAHIER

44551

030024806

LJUBLJANA
1926 - 1927

IZDANA V LJUBLJANI - ODGOVORNO: M. DUNAJEC
IZDANA V LJUBLJANI - ODGOVORNO: M. DUNAJEC

KAZALO.

INDEX.

A

ZGODOVINSKI DEL.

CLASSE HISTORIQUE.

Razprave.

Kos Milko, Télégraphe Officiel in njegove izdaje.

Vrhovnik Iv., Bitka pri Hrušici blizu Ljubljane l. 1491. in priče o njej.

Lavrič Andr., Čevljarska bratovščina sv. Ane v Cerknici.

Mal, dr. Jos., Muzejska kronika.

Zapiski.

Kos, dr. Franc, K zgodovini Gorice v srednjem veku.

Vrhovnik Iv., Iz dnevnika Blaža Blaznika.

Premrou Miroslav, Drobiž iz Vatikanskih arhivov.

Steska Viktor, Leopold Podlogar.

Steska Viktor, Slikar Vinko Novak.

Š—r, Matija Sila.

Pivec, dr. Melita, Illyrica v drž. ličejski knjižnici v Ljubljani.

Polec Janko, Požgani dunajski arhivi.

Klemenc Jos., Dr. Jos. Brunšmid — ob njegovi 70-letnici.

Slovstvo.

Jaksch-Wartenhorst Aug., Die Edlinge in Karantaniën und der Herzogsbauer am Fürstenstein bei Karnburg.

(Dr. J. Mal.)

Polec Janko, Kraljestvo Ilirija.

(Dr. M. Pivec.)

Mal Jos., Uskočke seobe i slovenske pokrajine.

(Dr. M. Pivec.)

Kovačič Fr., Slovenska Štajerska in Prekmurje.

(Dr. J. Mal.)

Popelka Fritz, Die Landesaufnahme Inneroesterreichs von J. Clobucciarich 1601—1605.

(Fr. Stele.)

Gruber-Spinčić, Povijest Istre.

Dissertations.

— Le Télégraphe Officiel et ses éditions. 5—12

— La bataille de Hrušica près de Ljubljana en 1491 et ses témoins. 12—17

— La Confrérie des cordonniers de Ste Anne à Cerknica. 17—20

— Chronique du Musée. 20—30

Mélanges.

— Contributions à l'histoire de Gorica au moyen-âge. 30—33

— Extraits du journal de Blaž Blaznik 34—49

— Fragments des archives du Vatican. 49—51

— Leop. Podlogar, chroniqueur. (Nécrologie). 51—52

— Le peintre Vinko Novak. (Nécrologie). 52—53

— Mat. Sila, chroniqueur. (Nécrologie). 53

— Illyrica à la Bibliothèque lycéale de Ljubljana. 53—54

— Les archives viennoises brûlées 54—56

— Au 70e anniversaire de Jos. Brunšmid. 56—57

Chronique des livres.

— Les „Edlinge“ en Carinthie et le „paysan ducal“ à la „pierre des princes“ près de Karnburg. 57—59

— Le Royaume d' Illyrie. 59—60

— Les migrations des „Uskoki“ et les provinces slovènes. 60

— La Styrie slovène et le „Prekmurje“. 60

— La topographie de l' Autriche Intérieure faite par J. Clobucciarich de 1601 à 1605. 61

— Histoire de l' Istrie.

Benussi Bernardo , L' Istria nei suoi due millenni di storia (M. K.)	— L' Istrie dans ses deux millénaires d' histoire.	61—62
Babudri Francesco , Nuovo sillabo cronologico dei vescovi di Trieste. (M. K.)	— Nouvelle série chronologique des évêques de Trieste.	
Premrou Miroslav , Serie documentata dei vescovi triestini nei sec. XV.-XVIII. (M. K.)	— Série documentée des évêques de Trieste du XV ^e au XVIII ^e siècle.	62—63
Steska Viktor , Slovenska umetnost. I Slikarstvo. (S. Vurnik).	— L' art slovène. I. La peinture.	63
Staroslav-Vrhovnik , Gostilne v stari Ljubljani. (J. Mal).	— Les auberges de l' ancienne Ljubljana.	63—64
Šemrov Fr. , Ljubljanska pošta (J. Mal.)	— La poste de Ljubljana.	64
Cossar R. Mario , L' industria del vetro nell' Alto Goriziano. (J. Mal.)	— La fabrication du verre dans la partie septentrionale de la province de Gorica.	64—65
De Franceschi Carlo , Memorie autobiografiche. (J. Mal.)	— Mémoires autobiographiques.	65
Saria Balduin , Novejša arheološka literatura.	— Revue de la littérature archéologique plus recente.	65—70
Etnolog , Blätter für Heimatkunde, Carinthia I. (Vsebinski pregledi).	— Sommaire des revues: Etnolog, Blätter für Heimatkunde, Carinthie I.	70—71
Društveni vestnik .	Chronique de la Société.	
Košir Al , Izza zadnjega občnega zbora.	— Après la dernière assemblée générale.	71—72

„Télégraphe Officiel“ in njegove izdaje.

Milko Kos.

Résumé. L'auteur s'occupe des éditions du journal intitulé „Télégraphe Officiel“, qui pendant la domination française des Provinces Illyriennes, fut publié de 1810 à 1813 à Ljubljana (quelque temps aussi à Trieste). L'édition française parut du 3 octobre 1810 au 26 septembre 1813 (du 26 août au 26 septembre avec texte français, allemand et italien). Les rédacteurs de l'édition française furent Benincasa (octobre et novembre 1810), Beaumes (décembre 1810 — juillet 1811), Paris (juillet 1811 — janvier 1813) et le romancier Charles Nodier (janvier — septembre 1813). Ch. Nodier a introduit dans le journal le feuillet. L'édition italienne fut publiée du 3 octobre au 29 décembre 1810 et du 1 juillet au 30 septembre 1812, l'édition allemande du 2 janvier 1811 au 24 août 1813. L'édition serbo-croate (illyrique) fut préparée, mais jamais réalisée. L'édition slovène fut, selon les Mémoires de Charles Nodier, publiée pendant deux mois en 1813. Mais l'authenticité de cette affirmation est contestée par l'inexactitude connue des Mémoires de Charles Nodier, et par les affirmations contraires des autres sources authentiques. L'auteur s'est servi des uniques exemplaires complets du journal, conservés dans les bibliothèques de Ljubljana, et de sources, tirées des archives de Paris.

Za francoske vlade v „Ilirskih deželah“ je izhajal v Ljubljani od l. 1810. do l. 1813. uradni list, čigar francoska izdaja nosi ime „Télégraphe Officiel“, oziroma pozneje „Le Télégraphe“. Podatki o tem časniku in njegovih raznojezičnih izdajah niso v dosedanji literaturi brez napak. Zato jih hočem na tem mestu po možnosti popraviti, posebno pa dopolniti in deloma popraviti ono, kar je, pišoč o uredniku Telegrafa, Charlesu Nodierju, napisal Rudolf Maixner.¹⁾ Podatki iz časnika samega, ki je najpopolneje ohranjen v Državni licejski knjižnici in v knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani, in nekateri akti iz pariških arhivov so mi bili glavni viri.

Pri Telegrafu bom razpravljaj o sledečih izdajah: 1.) francoski, 2.) italijanski, 3.) nemški, 4.) srbsko-hrvatski (ilirski), 5.) slovenski. Od teh so nam ohranjeni izvodi samo prvih treh, zadnji dve pa, kakor bomo videli, sploh nista obstojali.

V soboto 28. julija 1810. je izšel 25. julija v Ljubljani datiran italijansko-francoski oglas, v katerem naznanja Josip Sardi kot izdajatelj bodočega „Telegrafa“ in lastnik državne tiskarne v Ljubljani, da je s št. 15. prenehal v Trstu izhajati „Foglio Periodico Triestino“, a da bo zato avgusta začel v Ljubljani izhajati list „Télégraphe Officiel des Provinces Illyriennes“ in sicer „pour en faciliter également la lecture à tous les habitans d'un Etat, où l'on parle quatre langues, on donnera quatre textes à la fois de la même Gazette en différentes livraisons séparées, savoir: en français, qui est la langue du Gouvernement et de l'Armée, en italien, en allemand et en Illyrien: chaque abonné choisira son texte.“ Telegraf je začel torej izhajati namesto „Foglio Periodico Triestino“ in ne, kakor piše Maixner (Rad, 4; RES, IV, 253), mesto nekdanjega „Kraglskega Dalmatina“, ki je od 12. VII. 1806 do 1. IV. 1810 izhajal v Zadru. Avgusta novi list še ni izšel, pač pa je 1. sept. ponovil Sardi svoj oglas v razširjeni obliki in štirih jezikih (francosko, italijansko, nemško, srbsko-hrvatsko), zagotavljajoč, da bo prva številka izšla 3. oktobra 1810. Teга dne je res začel izhajati novi časnik, in sicer najprej v francoskem in italijanskem jeziku.

¹⁾ Charles Nodier i Ilirija, Rad Jugoslav. akademije, 229, 1—48 (1924); Charles Nodier en Illyrie, Revue des études slaves, IV (1924), 252—263.

1.) Francoska izdaja. Leta 1810. je dosegla vsako sredo in soboto izhajajoča francoska izdaja Telegrafa 26 številke (od 3. okt. do 29. decembra), leta 1811. pa iste dneve izhajajoča izdaja 104 številke. Leta 1812. je izšlo 105 številke in sicer št. 1 do 79 vsako sredo in soboto, št. 80 do 105 pa vsak četrtek in nedeljo. Leta 1813. je izdanih 76 številke; od teh so izhajale št. 1 do 67 redno vsak četrtek in nedeljo; neredno je začel izhajati list od št. 68 do 76 (št. 68 torek 24. avg., št. 69 četrtek 26. avg., št. 70 torek 31. avg., št. 71 nedelja 5. sept., št. 72 četrtek 16. sept., št. 73 nedelja 19. sept., št. 74 torek 21. sept., št. 75 četrtek 23. sept., št. 76 nedelja 26. sept.). Omeniti moram, da je v tej zadnji dobi svojega izhajanja list od številke 69 do 71 natisnjen kot skupna francosko-nemško-italijanska izdaja, od številke 72—76 pa kot francosko-italijanska izdaja, to je, poleg francoskega teksta stoje dobesedni nemški oziroma italijanski prevodi. Drugače je francoska izdaja redigirana enotno v francoskem jeziku, le tu pa tam stoji kaka notica, uradni razglas ali oglas tudi v italijanskem jeziku. V št. 61 (31. jul.) l. 1811. stoji ponatisnjena iz ravnokar izišle Vodnikovove „Pismenosti“ njegova „Ilirija oživiljena“ v slovenskem jeziku s poleg stoječim latinskim prevodom.

Kot „glava“ listu služi od začetka izhajanja pa do št. 62 (5. avg.) l. 1813. napis „Provinces Illyriennes - Télégraphe Officiel“, od št. 63 (8. avg. 1813) pa samo „Le Télégraphe“.

Francosko izdajo je tiskala v Ljubljani državna tiskarna (Imprimerie du Gouvernement), samo številke 10 (2. febr.) do 41 (22. maja) letnika 1811 francoske in nemške izdaje je tiskala v Trstu tiskarna Gasparja Weisa in istotam v zadnjih dneh francoske vlade v Iliriji št. 69 (26. avg.) do 76 (26. sept.) tiskarna istrske intendance (Typographie de l'Intendance de l'Istrie).

Prvi urednik francoske izdaje je bil nekdanji urednik zadrškega „Kraljskega Dalmatina“ Bartuo Benincasa, a to samo prva dva meseca izhajanja, namreč oktobra in novembra 1810, preden je postal generalni cenzor in vrhovni upravitelj javnih bibliotek v Ilirskih deželah.²⁾ Sledil mu je kot urednik decembra 1810 Beaumes.³⁾ Ko je bil ta imenovan za subdelegata v Lienzu, sledil mu je najkasneje julija 1811 generalni tajnik ljubljanske intendance Paris.⁴⁾ Klasifikacija, katero je dal o njem Pellenc, tajni agent francoske vlade za Ilirske pokrajine, ni baš ugodna: (Paris je) „rédacteur d'un journal intitulé, je crois, le Télégraphe, il ne fait aucun mal, mais c'est un homme des plus médiocres, et son journal est pitoyable.“⁵⁾

O slabi redakciji in nerazširjenosti Telegrafa je poročal tudi ljubljanski generalni policijski komisar Toussaint zunanjemu ministru v Parizu. Poročilo, poslano 7. septembra 1812 iz Ljubljane (Maixner datira napačno 11. oktobra 1812), je deloma priobčil Maixner (Rad, 5; RES, IV, 254). Dodati bi bilo še sledeči pasus: „Il (to je časopis) pousse même quelquefois l'inattention jusqu'à y alterer les dates ou le nom des endroits, ce qui rend alors quelques articles inintelligibles ou plaisans. Quant aux articles dattés de Laybach, outre leur peu d'interet, on en trouve la diction peu épurée. La traduction allemande est des plus faibles et il échappe souvent au traducteur des contresens impardonables.“⁶⁾

²⁾ Šime Urlič, Je li „Télégraphe Officiel des Provinces Illyriennes“ izlazilo na srpsko-hrvatskom jeziku, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, I (1921), 196—7.

³⁾ Archives Nationales, Paris, Administration générale de la France, F1E 65, no 2.

⁴⁾ Arhiv v Nar. muzeju v Ljubljani (Dolski arhiv, 33, št. 70 iz l. 1811).

⁵⁾ Archives Nationales Fonds de la Secrétairerie d'État, AF IV. 1713, no 38.

⁶⁾ Archives du ministère des Affaires étrangères (Paris), Autriche, tome 55, fol. 257.

Zmožnejšega redaktorja Telegrafa je francoska vlada našla v osebi nekdanjega besançonskega bibliotekarja Charlesa Nodierja. O njegovem imenovanju za biblioteko v Ljubljani (20. sept. 1812), potu v Ljubljano (od 1. dec. 1812 do 1. jan. 1813) in nastopu službe (7. in 15. jan. 1813) je zbral podatke Maixner (Rad, 5–6; RES, IV, 255–6).⁷⁾ Dodati bi bilo še, da je bil oni, ki je Nodierja pregovoril, naj gre v tujino, Charles Guillaume Etienne, dramatični pisec, takrat v službi tiskovnega urada v Parizu.⁸⁾ Nodierju je pot v Ljubljano pripravljala tudi generalni tajnik ljubljanske intendance François Tercy (ok. 1774–1841), kasnejši subdelegat v Kranju in v poslednjih dneh francoske vlade maire na Reki. Tercy je kasneje postal Nodierjev svak. Doma je bil v Lons-le-Saunier (Jura), vasi, ki ni mnogo oddaljena od mesta Quintigny, kjer je Nodier bival l. 1812. Tudi Tercy sam je bil literarno delaven.⁹⁾ Trditev Nodierja samega, da ima zahvaliti svoje imenovanje Fouchéju,¹⁰⁾ je neverjetna z ozirom na splošno znano historično nezanesljivost Nodierjevih spominov¹¹⁾ in z ozirom na to, da je Fouché prišel kot generalni guverner mnogo mesecev za Nodierjem v Ljubljano (29. julija 1813).¹²⁾ Fouché je Nodierja z dekretom od 16. avgusta 1813 le potrdil kot glavnega urednika Telegrafa, mu določil 6000 frankov kot plačo in 2000 frankov za pisarniške stroške.¹³⁾ Nodier sam se je podpisoval „directeur du journal officiel d' Illyrie.“¹⁴⁾

Kljub temu, da je bil Nodier postavljen v Ljubljano za bibliotekarja, je bil njegov glavni posel vendarle urejevanje Telegrafa. Njegovo ime se ne nahaja samo v številki 47 iz l. 1813., kakor pravi Maixner (Rad, 7; RES, IV, 256), temveč že v 8. številki z dne 28. januarja istega leta, kjer je naznanjen naročnikom, da „Mr. Charles Nodier, directeur, est chargé de la rédaction du texte français.“ Toda faktični urednik je bil Nodier najmanjše že od 7. januarja, kajti v številki 2. od tega dne so glosirani nekateri politični članki že od njega.

Po pravici poudarja Maixner zasluge, katere ima Nodier kot urednik Telegrafa. Med reformami, katere je uvedel, je najvažnejša ta, da je pod Nodierjevim uredništvom list začel prinašati feljtone, katere je brez podpisa večinoma napisal urednik sam. O teh feljtonih pravi Nodier sam v svojih spominih: „Mes feuilletons sur la statistique, et particulièrement sur les idiomes et les productions, m'avoient procuré de nombreux rapports avec ces hommes studieux et zélés pour la science, qui sont partout l'élite des peuples, et que l'Illyrie compte par centaines.“¹⁵⁾ Nodierjeve feljtone, kateri govore o naših domačih stvarih, je navedel že Maixner (Rad, 10–15; RES, IV, 260). Dodati hočem še ostale, kateri so, ali o katerih mislim, da so Nodierjevi.

Recueil de fables, par Mr. Arnaud de l'Institut. Paris in 12. fig. (št. 10, 4. febr. 1813). — Mislim, da je to književno poročilo o zbirki

⁷⁾ Prim. tudi akte iz mestnega arhiva v Ljubljani (Mitth. d. hist. Vereins f. Krain 1863, 12).

⁸⁾ Leonce Pingaud, La jeunesse de Charles Nodier, 108 (Besançon 1914 — Paris 1919).

⁹⁾ Prim. namestu drugega Larousse XIV, 1633.

¹⁰⁾ Souvenirs de la Révolution et de l'Empire (izd. Paris 1872), II, 303.

¹¹⁾ Pingaud, o. c., 186.

¹²⁾ Louis Madelin, Fouché, II (Paris 1901), 245, 252.

¹³⁾ Honoré Bonhomme, Correspondance inédite de Charles Nodier, Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire 1862, 1016.

¹⁴⁾ L. c. 1015.

¹⁵⁾ Souvenirs de la Révolution et de l'Empire, izd. 1872, 306.

bajk Nodierjevo, kajti znano je, da se je Nodier zanimal za basni in izdal La Fontaina.

Recueil de Regles de droit et de préceptes de morale, à l'usage de la jeunesse des Provinces Illyriennes, par N. A. Tournal. Laybach, de l'imprimerie de Sassenberg, 1812, in 8°. (v št. 20 z dne 11. marca). — Prim. Dimitz, Geschichte Krains, IV, 355.

Rapido sguardo etc. Coup d'oeil rapide sur l'Etat actuel des sciences en Allemagne (Opuscoli scientifici du docteur Fr. Tantini). Pise, 1812, in 8° (št. 23, 31. marca; št. 36, 6. maja). — Rapido sguardo sullo stato presente scientifico e letterario della Germania je naslovljen del (str. 79—201) knjige Opuscoli scientifici del dottore Francesco Tantini, Pisa 1812. — Poročilo je brezdomno Nodierjevo, ki se je kot diletant sam bavil mnogo z naravoslovjem. Ljubljanska (licejska) knjižnica, kateri je l. 1813. načeloval Nodier, hrani danes to knjigo pod sign. 12053.54.

Serie dell'edizioni de' testi in lingua italiana, opera ec. da Bartolomeo Gamba. Milano, stamperia reale, 1812 in 12 (št. 25, 28. marca). — V tem poročilu omenja Nodier med drugim svojega prijatelja Charlesa Weissa v Besançonu, s katerim je za časa svojega bivanja v Ljubljani korespondiral. Knjigo samo hrani ljubljanska licejska knjižnica pod sign. 19.

Geographie et littérature ancienne. Géographie de Strabon: traduite du grec en français, par M. Coray, Paris, impr. impériale 1812 (št. 27, 4. aprila). — Književno poročilo.

De l'influence de Goethe et de Schiller. Sur les nouvelles Ecoles dans la littérature françoise (št. 42, 21. maja). — Avtor piše v tem članku kot Francoz o vplivu Goetheja in Schillerja v Franciji.

Marie ou les peines de l'amour. Mars-Juin, 1812, 2. in 8° (št. 47, 13. junija). — Književno poročilo.

Annunzi tipografici de Milan. Prospectus d'une édition complete de Baretti en 8 vol. in 8vo (št. 61, 1. avgusta). — Književno poročilo Nodierja-bibliotekarja.

V zadnjih tednih francoske vlade v Ilirskih deželah se je preselil Nodier s Telegrafom v Trst, kjer je izdal številke 69 (26. avg. 1813) do 76 (26. septembra 1813). Dne 24. septembra 1813 je poklical generalni guverner Fouché zadnje francoske funkcionarje iz Trsta v Gorico, a naslednji dan so obkolili Avstrijci Trst od kopne, Angleži pa od morske strani. Francosko uradništvo se je zbiralo v Gorico, med temi je bil tudi Nodier, ki se je od tu preko Domodossole in Quintignyja podal v Pariz.¹⁶

2.) Italijanska izdaja. Italijansko izdajo Telegrafa je oznanil že tiskar Sardi v svojih poliglotnih oglasih od 25. jul. in 1. sept. 1810. Res je istočasno s francosko izdajo izšla 3. okt. 1810 pod naslovom „Provincie Illiriche, Telegrafo Officiale“ tudi italijanska, ki je izhajala do konca l. 1810. Urednik italijanskega dela je bil neki Vitali.

S 1. jan. 1811 je prenehala italijanska izdaja, kajti, — tako pravi Telegraf sam v poročilu naročnikom, — italijanski jezik je razširjen samo v Primorju od Reke do Kotor, oni prebivalci obmorskih mest pa, ki ne znajo „ilirsko“, lahko čitajo francosko ali nemško izdajo. Abonenti na italijansko izdajo si lahko torej odslej izberejo francosko, nemško ali pa „ilirsko“ izdajo;

¹⁶) Louis Madelin, Fouché 1759—1820, II, 264—8 (Paris 1901); Maixner Rad, 9; Revue des ét. sl., IV, 259. V teh spisih ostali detajli o zadnjih dneh Nodierjevih v Iliriji. O resničnosti tega kar piše Nodier v svojih Souvenirs de la Révolution et de l'Empire (izdaja Paris 1872, II, 316—317) Maixner upravičeno dvomi.

dokler ne bodo v tem oziru javili svojih želja upravi, prejemale bodo francosko izdajo.¹⁷

Leta 1811. je prinašal Telegraf samo tu pa tam med francoskim tekstom kako pesem prigodnico ali oglas v italijanskem jeziku. Pojavljale so se pa zopet želje po italijanski izdaji.¹⁸ V št. 2 z dne 4. jan. 1812 se obrača direktor Telegrafa do vseh, ki bi želeli italijansko izdajo, naj se mu javijo, da bo videl, ali se bo izdaja izplačala.¹⁹ Generalni guverner je italijansko izdajo dovolil in uprava lista se je 1. aprila 1812 obrnila do vseh, ki so se zanjo javili, naj pošljejo šestmesečno naročnino, veljavno od 15. apr. 1812 dalje.²⁰ Radi pomanjkanja naročnikov odložili so italijansko izdajo najprej do 1. junija, nato pa do 1. julija, ko je res izšla ter izhajala do konca septembra (št. 53—79).²¹ V prvi oktoberski številki (št. 80, 4. okt.) naznanja direktor, da ustavlja radi pomanjkanja naročnikov italijansko izdajo, a jo hoče, ako bo dovolj abonentov, nadaljevati zopet s 1. jan. 1813.²²

Pa tudi 1. jan. 1813 ni izšla italijanska izdaja. Šele ko se je Nodier preselil s Telegrafom v Trst, izhajal je ta od št. 69 (26. avg.) do št. 71 (5. sept.) kot skupna francosko - nemško - italijanska, od št. 72 (16. sept.) do št. 76 (26. sept.) pa kot skupna francosko-italijanska izdaja.

3.) Nemška izdaja. Navzlic Sardijevim oglasom ni začela izhajati poleg francoske in italijanske izdaje Telegrafa že 1. okt. 1810 tudi napovedana nemška izdaja. Konec l. 1810. ste oznanili ljubljanska vlada in uprava Telegrafa zopet nemško izdajo.²³ Ker pa tiskarna z novim letom 1811. ni bila v stanu tiskati takoj kar treh izdaj (francosko, nemško in „ilirsko“), so oznanili, da bodo tisti, ki bodo naročili nemško izdajo, do same te dobivali Laibacher Zeitung, ki bo tako postala uraden list. Vendar je že 2. jan. 1811 izšla prva številka nemške izdaje. Izhajala in tiskana je v Ljubljani, samo št. 10—14 letnika 1811. je obenem s francosko izdajo tiskal G. Weis v Trstu. Nemška izdaja izhaja pod „Illyrische Provinzen. Offizieller Telegraph“, (od št. 63, 8. avg. 1813, samo „Der Telegraph“). Izhajala je paralelno s francosko oziroma italijansko izdajo kot samostojna izdaja do št. 68 (24. avg.) l. 1813., od št. 69 (26. avg.) do št. 71 (5. sept.) se je strnila v skupno francosko-nemško-italijansko izdajo, od št. 72 (16. sept.) je pa sploh prenehala. Urednik nemške izdaje je bil vsaj l. 1813., prej kone pa tudi preje, Fr. Peesenegger, profesor ljubljanskega liceja, prejšnji urednik Laibacher Zeitung.²⁵

4.) Srbsko-hrvatska izdaja. O vprašanju srbsko-hrvatske izdaje je napisal kratko študijo Šime Urlič v Prilozih za književnost, jezik, istoriju i folklor (I, 196—202, Beograd 1921, Je li „Télégraphe Officiel des Provinces Illyriennes“ izlazilo na srpsko-hrvatskom jeziku?). Na podlagi aktov iz namestniškega arhiva v Zadru je dokazal, da lahko z veliko verjetnostjo zanikujemo eksistenco srbsko-hrvatske izdaje Telegrafa. „Ilirsko“ izdajo napovedujejo proglasi z dne 25. jul. in 1. sept. 1810, koncem leta 1810.

¹⁷) Télégraphe Officiel 1810, franc. izdaja, št. 20 (8. dec.) str. 80, št. 26 (29. dec.) str. 104. — Urlič, 198.

¹⁸) Poročilo iz Šibenika 3. jul. 1811 (Urlič, 200), iz Paga 10. jan. 1811 (Urlič, 201—202).

¹⁹) Ponovljeno v št. 4 in 5; v nemški izdaji v štev. 3, 6, 12, 13, 17, 19, 21, 22, 23.

²⁰) Franc. izdaja, št. 27 (1. apr.) — 30, nem. izd., št. 25—30.

²¹) Franc. in nemška izdaja, št. 31—34; franc. izdaja, št. 44, 45, 58; nemška izdaja, št. 44—46.

²²) Franc. izdaja, št. 80; nemška izdaja, št. 80, 81.

²³) Télégraphe Officiel, 1810, št. 20 (8. dec.), 26 (29. dec.). Urlič, I. c., 197—198.

²⁵) Télégraphe Officiel, 1810, št. 20 (8. dec.), 1813, št. 8 (28. jan.); I. Prijatelj, Slovenščina pod Napoleonom, Veda I (1911), 432, 594 op.

uprava Telegrafa in uradne okrožnice za 1. januar 1811. Uradno okrožnico citira Urlič; sama uprava Telegrafa pa zagovarja potrebo „ilirske“ izdaje z besedami „que l'Illyrique... se parle presque généralement sur toute cette étendue de côtes, et qu'il se parle en outre dans l'intérieur des terres, en Croatie, en Dalmatie, dans les provinces de Raguse et de Cattaro, où il est la seule et unique langue des plusieurs des Curés.“²⁶⁾ Ker ne bo tiskarna že s 1. jan. 1811 zmogla tiska kar treh izdaj, naj abonenti na „ilirski“ tekst dobivajo italijansko izdajo, ki se bo nadaljevala do prihoda „ilirskega“ prevodilca, pričakovanega od dne do dne (okrožnica z dne 8. dec. 1810, Urlič, 197—8). Nimamo nobenega gotovega poročila, da bi Telegraf l. 1811. izhajal tudi v srbsko-hrvatskem tekstu. Mogoče je srbsko-hrvatska izdaja padla v vodo z odhodom maršala Marmonta iz Ilirskih provinc koncem jan. ali febr. 1811, o katerem vemo, da se je tudi drugače zavzemal za kulturni napredek na narodnem jeziku (Urlič 199—200). Mogoče so preprečile srbsko-hrvatsko izdajo tiskarniške nepravilike, pomanjkanje pripravnega prevajalca ali pa sploh odziv abonentov (Urlič 201). Poročilo Marmontovo, katero je odposlano s spremnim aktom, datiranim 9. februarja 1811, ministru za notranje posle v Pariz, ima poleg francoske in italijanske izdaje še vedno v načrtu tudi nemško in ilirsko („Une feuille publique, écrite en Français, en Italien, qui paraîtra bientôt en Allemand, et en suite en Illyrique propagera les nouvelles et les opinions que renferment les gazettes françaises“).²⁷⁾

5.) Slovenska izdaja. O slovenski izdaji Telegrafa nam poroča Nodier sam v svojih spominih: „Mon industrie alimentaire se réduisit (to je v Ljubljani) à la direction d'une bibliothèque, et à la rédaction d'un journal publié dans les trois langues littéraires du pays, le françois, l'italien et l'allemand, auquel j'ajoutait plus tard, et pendant deux mois seulement, une version dans la langue vulgaire, c'est-à-dire en slave vindique.“²⁸⁾ Na drugem mestu svojih spominov poroča Nodier obširno o guvernerju Fouchéju in o sestankih ter razgovorih, ki jih je imel z njim o razmerah v ilirskih pokrajinah ter o svojem Telegrafu. Med drugim piše Nodier o razgovoru o vstaji kmetov, ki so se uprli radi previsoko odmerjenih davkov. Nodier je zastopal pred Fouchéjem mišljenje, da nima ta upor nikakršnega političnega značaja. O svojem pogovoru o tej stvari je napisal članek v Telegraf. Ko ga je guverner drugi dan vprašal, od kod ima vse one „lubies que vous avez débitées ce matin?“, mu je baje Nodier odgovoril „Dans ma conscience, monseigneur, et je mis si disposé à les avouer devant le pays tout entier que je les ai fait traduire et imprimer en slave vulgaire.“ Nato Fouché: „En slave? C'est une idée qui peut devenir profitable pour le journal; il ne faut pas que le peuple soit privé de nouvelles...“²⁹⁾ Ta razgovor naj bi bil torej dal povod za dvomesečno slovensko izdajo Telegrafa.

Celotna koncepcija Nodierjevih pogovorov s Fouchéjem in Nodierjevih spominov sploh kaže, da jih je avtor pisal s precejšnjo uporabo fantazije in to še celo dolgo let po dogodkih samih. Njihova nezanesljivost kot historičnega vira je znana.³⁰⁾ Poročilo o slovenski izdaji Telegrafa je treba, po mojem mnenju, kot izmišljeno zavreči in ga staviti v vrsto znanih Nodierjevih izmišljotin. Spada v isto vrsto kot Nodierjeva trditev, da se ima za svoje ljubljansko imenovanje zahvaliti Fouchéju. Poleg tega je pa prišel Nodier v

²⁶⁾ Télégraphe Officiel, 1810, št. 20, 29; Urlič, 197/8; Prijatelj, l. c., 433—434, misli, da je „ilirska“ izdaja izhajala eno leto.

²⁷⁾ Archives Nationales, F¹e, carton 61, n. 2.

²⁸⁾ Nouveaux souvenirs et portraits (Paris 1841), 314; Souvenirs de la Révolution et de l'Empire, izd. 1872, II, 306.

²⁹⁾ L. c., II, 310—314. — Prim. Maixner, Revue des ét. slaves, IV, 258.

³⁰⁾ Pingaud, o. c., 186.

svojih poročilih sam s seboj v nasprotje. Pravi, da je izdajal dva meseca list „en slave vindique“. To ne bi bilo mogoče, kajti Fouché je prišel 29. jul. 1813 v Ljubljano, a že 24. avgusta je izšla zadnja v Ljubljani tiskana številka Telegrafa. Na nadaljevanje slovenske izdaje v Trstu v burnih zadnjih tednih francoske vlade je pa še manj misliti.

Nodierjevo poročilo o slovenski izdaji je prevzela literarna historija, francoska in naša, skoraj brez kritike. Hočem navesti samo nekatere pisce. Francis Wey piše l. 1844. v življenjepisu Nodierjevem, da je ta izdajal Telegraf v štirih jezikih.³¹⁾ Sainte-Beuve beleži, sledeč Nodierjevim spominom, „slovansko-vindiško izdajo“.³²⁾ Nodierjeva hči, Mme Mennessier-Nodier, govori o prestavi „en slave vindique“, ki pa da je izhajala samo en mesec.³³⁾ Od novejših omenjam M. Salomona³⁴⁾ in L. Madelina.³⁵⁾ Vsem je posreden ali pa neposreden vir Nodierjevo poročilo v „Spominih“.

Stavek v spominih maršala Marmonta „un journal du gouvernement, traduit en quatre langues, fut publié“ se nanaša na izdaje, ki so izhajale ali imele iziti za dobe, ko je bil Marmont guverner Ilirskih dežel (do febr. 1811), to je na francosko, nemško, italijansko in nameravano „ilirsko“.³⁶⁾ Od naših zgodovinarjev veruje v slovensko izdajo Telegrafa Ivan Prijatelj (Slovenščina pod Napoleonom, Veda, I, 1911, 600, op.).

Prvi, ki je dvomil o katerisibodi slovanski izdaji Telegrafa, je bil abbé Paul Pisani: „il ne semble pas que l'edition slave ait jamais existé“.³⁷⁾ Tudi Maixner pravi, da ne bi bilo modro prevzeti Nodierjevo vest o slovenskem Telegrafu brez overovljenja. Zaenkrat moramo počakati, da se najde kak slovenski izvod.³⁸⁾ V. M. Jovanović pa misli, da je Telegraf že v začetku izhajal v slovenščini.³⁹⁾

* * *

Télégraphe Officiel in njegove izdaje so danes knjižna redkost. Zato hočem na tem mestu navesti one izvode in številke, za katere vem in sem jih imel v rokah. Nekaterim številkam je dodan „supplément“ (nemško „Anhang“ ali „Beilage“), to je poseben list z raznimi uradnimi razglasi, naredbami itd. Številkam iz l. 1812, je včasih dodan „Bulletin de la Grande Armée“, z Napoleonove ruske kampanje (v nemški izdaji „Extra-Blatt“ oziroma „Bericht von der grossen Armee“). Prvo prilogo označujem s S, drugo z B in številko dotičnega Bulletin.

Ljubljana. Državna licejska knjižnica (izvodi signirani: 6617, 13284, 21175, 495/21).

1810. Francoska izdaja (sign. 6617, št. 1—4, 11—26).

Italijanska izdaja (sign. 6617, št. 3, 6—10).

1811. Francoska izdaja (sign. 6617, št. 1—64, 66—104; S.: št. 3, 4, 10, 11, 15, 19, 23—28, 30, 31, 45, 53, 54, 59—64, 66, 69—77, 91, 96; — sign. 21175, št. 1—10, 12—60, 62—90, 92—95, 97—104; S.: št. 2, 5—8, 12—14, 18).

³¹⁾ Charles Nodier, Description raisonnée d'une jolie collection de livres, Paris 1844 (uvod str. 19).

³²⁾ Portraits littéraires, I (1844), 472.

³³⁾ Charles Nodier. Épisodes et souvenirs de sa vie, Paris 1867, str. 151.

³⁴⁾ Charles Nodier et la groupe Romantique, Paris 1908, 92, n. 2.

³⁵⁾ Fouché, II (Paris 1901), 253.

³⁶⁾ Mémoires du Maréchal Marmont duc de Raguse, 3. izd., III, (1857), 435; Urlié, l. c., 199.

³⁷⁾ Les journaux français dans les provinces illyriennes pendant la période impériale (Bulletin critique, 1887, 435); La Dalmatie de 1797 à 1815 (Paris 1893), 345.

³⁸⁾ Revue des études slaves, IV, 254, 258.

³⁹⁾ „La Guzla“ de Prosper Mérimée (Paris 1911), 71.

1812. Francoska izdaja (sign. 6617, št. 1—105; S.: št. 15, 18, 58, 61; B.: št. 60⁵, 63⁸, 68¹⁰, 69¹¹, 71¹², 74¹³, 76¹⁴, 81¹⁸; — sign. 21175, št. 1—11, 13—105; S.: št. 20; B.: št. 64⁸, 75¹³, 81¹⁸).

Nemška izdaja (sign. 13284, št. 1—96, 98—105; S.: št. 1—3, 17—20, 22, 31, 34, 36, 38, 41, 42, 46, 48, 49, 50, 58, 60, 61, 67, 70, 76, 85, 89, 94, 98, 102; B.: št. 67⁵, 8, 10, 69¹¹, 12, 73¹³, 82¹⁴, 83¹⁸).

1813. Francoska izdaja (sign. 6617, št. 1—75; od teh št. 61—71 kot skupna francosko-nemško-italijanska, št. 72—75 kot francosko-italijanska izdaja; — sign. 21175, št. 1—68; — sign. 495/21, št. 7—11, 13—22, 29, 30, 33—39, 41, 42, 50, 53, 54, 56—60, 62).

Nemška izdaja (sign. 13284, št. 2—68; S.: št. 14, 24, 27, 43).

Ljubljana. Knjižnica Narodnega muzeja (francoska izdaja ima sign. II 1894, nemška sign. II 1895; poleg teh posamezne številke).

1811. Francoska izdaja, št. 1—104; — posamezne številke: 7, 8, 10—14 (S.: št. 7, 8, 12, 13, 14).

Nemška izdaja, št. 1—104.

1812. Francoska izdaja, št. 1—105 (S.: št. 18, 20, 58, 60, 61; B.: št. 59³, 65⁸, 67¹⁰, 69¹¹, 70¹², 74¹³, 14, 80¹⁸); — posamezne številke: 66, 92, 104.

Nemška izdaja, št. 1—105 (S.: št. 1, 18, 20, 31, 34, 36, 58, 60, 61, 102; B.: št. 60⁵, 65⁸, 67¹⁰, 68¹¹, 69¹², 73¹³, 14, 78¹⁸).

1813. Francoska izdaja, št. 1—68 (S.: št. 49).

Nemška izdaja, št. 1—68 (S.: št. 14, 27, 43); — posamezne številke: 5, 22, 27, 44.

Od francosko - nemško - italijanske izdaje posamezne številke: 69—71; od francosko - italijanske izdaje številke: 72—76; od teh v dvojnih izvodih številke: 69—71, 73—75.

Pariz. Archives du Ministère des Affaires étrangères, Autriche, tome 55 (Provinces Illyriennes).

1813. Francosko-italijanska izdaja, št. 72—76.

Bitka pri Hrušici blizu Ljubljane leta 1491. in priče o njej.

I. Vrhovnik.

Résumé. Le champ de bataille turc de 1491 en Carniole se ne trouvait pas à Hrušica sur le Kras, ce que les historiens ont affirmé jusqu' à présent mais à Hrušica près de Ljubljana, ce que prouvent auprès du chroniqueur Unrest les déclarations de témoins contemporains dans le procès de 1548.

Oddelek turške vojske, ki je v jeseni leta 1491. prihrula na Kranjsko, je bil potolčen v gozdu pri Hrušici. To bojišče so iskali naši domači zgodovinarji v gozdnati Hrušici na Krasu med Vipavsko dolino in Logaško planoto.

Ta domneva se je najprej pojavila v Illyrisches Blatt 1831, katerega urednik Fran Ksav. Heinrich (Braun — r) je v razpravi Krain und die Osmanen (str. 18) poročal o turškem navalu iz l. 1491. Turško krdelo je takoj v prvem letu tega decenija (1490) vdrlo skozi Hrušico (Birnbauerwald) na Goriško. Ko so kranjski stanovi začuli prvo novico o njihovem navalu, so takoj napravili splošni vojni vzklic, kateremu se je pridružil velik del kranjskega plemstva. Kranjska vojska je brž zasedla nekatere soteske v Hrušici, skozi katere so se morale vrniti turške tolpe. Z naropanim plenom odhajajoče so iznenada napadli kranjski vojniki v omejenih gozdnih klancih, jih mnogo tisoč pomorili, ostale pa razpršili v gore.

Zgodovinar Ilirskega lista si je na celem izmislil turški napad na Goriško. Dokazano je, da so Turki tja pridrli leta 1469., 1470., 1472., 1477., 1481., 1499. in 1511. (Rutar, Goriška in Gradiščanska 48, 49). Tudi Hammer (Geschichte des Osmanenreiches II, 301), iz katerega je zajemal Heinrich, ne ve ničesar o turškem navalu na Goriško, nego poroča kratko po Valvasorju, da so prišli Turki leta 1490. (recte 1491.) ropat na Kranjsko, da jih je vojni vzklíc pregnal iz Hruševskega gozda (aus dem Birnbaumer Walde) in da so imeli velike izgube. Fran Ks. Heinrich je prvi obdal notranjsko Hrušico z vencem zmage nad Turki.

Za njim so krenili v lokalizaciji bitke: Janez Trdina (Zgodovina slov. naroda, 75), ki je prestavil bitko pri Hrušici v leto 1492.; Parapat (Turški boji LMS 1871, 91), kateri se je skliceval na „turške klance“ pri Hrušici,¹⁾ kot dokaz, da se je tam vršila bitka s Turki leta 1491.; Dimitz (Gesch. Krains I. 296), Fr. Levec (Die Einfälle der Türken, 56), Orožen (Vojv. Kranjska, 73, 74), Gruden (Zgod. slov. naroda, 351).

Domnevo, da bi se bil vršil spopad s Turki leta 1491. pri Hrušici na Notranjskem, ovržejo nastopne priče, veče, da so bili Turki omenjenega leta poraženi pri Hrušici blizu Ljubljane.

Jasno poroča o tem sodobnik koroški župnik Jakob Unrest (Chronicon austriacum, izdal G. F. Hahn, Collectio monumentorum I, 750—751; dr. Milko Kos) pišoč: Ko se je štelo 1491. leto, deset dni pred sv. Mihaelom, so prišli Turki popolnoma nepričakovani in nenapovedani na Kranjsko. Najprej so bili krog Zagreba, krog Krškega, potem pri Novem mestu. Ljudstvo ob mejah je bilo skoro uničeno in večina hiš požganih in ako bi Sava in Krka tedaj ne bili narastli, bi bili naredili grozno škodo; toda niso mogli čez, dasi so silno in večkrat poskušali in jih je pod Metliko (Mitrich) mnogo utonilo. Cenili so jih na 10 ali 11 tisoč. Nekaj dni so taborili med Kostanjevico in Novim mestom pri šentjerneju na polju; odposlali so veliko četo roparjev (ain grossen Sackman) pred Novo mesto in pred Sotesko proti Kranjskemu, kjer so napravili veliko škodo loveč ljudi in požigajoč. In za nekaj dni je velika množica turških roparjev (der Turcken ein grosser Sackman) prišla v neki kraj nedaleč od Ljubljane, imenovan „in der Grusnitz“; tu so planili pokoncu priprosti kmetje (die gemain Pauerschafft) in nihče ž njimi razen dveh plemenitašev s 6 konji in so napadli Turke zadaj in spredaj in mnogo izmed njih pobili; nekaj se jih je skrilo v gozdu, drugi so bili vsi pobiti in vjeti kristjani vsi osvobojeni. Kmalu potem se je dvignila glavna turška množica z mnogimi vjetimi kristjani in hotela oditi iz dežele; pa je prišel slavonski ban s svojimi pomočniki in tudi potolkel Turke. O tem gre splošna govorica, da je njihov najvišji poveljnik prišedši v Bosno pogrešal 2300 svojcev. Za zmago hvalimo Boga in dobre ljudi, ki so jo priborili.

Unrest je točno določil kraj bojišča: in der Grusnitz (t. j. v Grušnici, Hrušnici, Hrušici) nicht ver von Laybach (ne daleč od Ljubljane).

Tako natančno kakor Unrest nista lokalizirala turškega bojišča Žiga Herberstein in Valvasor. Prvi je pripomnil v življenjepisu svojega brata Ivana, da se je bojeval s Turki — als die im Pierpamer wald erlegt im herbste des 1490 — v letnici se je poročevalec zmotil (Zahn, Familienbuch

¹⁾ „Turške klance“ z domnevano bitko na njih je staknil Parapat l. c. v Hicingerjevem opisu rimske ceste čez Julijske Alpe (MHK 1854, 84), kjer stoji: In dieser Strecke passirte die Strasse die genannten türkischen Büheln (Turški klanci), welche ihren Namen von der völligen Vernichtung einer türkischen Räuberhorde durch das krainische Aufgebot im J. 1491 erhalten haben. Hicinger citira za ta podatek: Schönleben Apparat. S. 86.

Sigm. v. H. v Arch. f. K. österr. Geschichtsquell. 1868, XXXIX, 318 op. 3 — po Parapatu l. c. 91 in Levcu l. c. 55).

Valvasor XV. 382 poroča o bitki pri Hrušici takole: Naslednjega leta (1491) so obiskali Kranjsko iznova turški morilci (Mord Engeln), ki so pa morali vsi plačati s svojo kožo. Brž ko so zvedeli deželni stanovi o njihovem divjanju, so poslali sklicano vojsko (Aufbot-Volk) v gozd pri Hrušici (Pirnbaumer-Wald), da jih tamkaj počakajo; prav tako je ondi prežalo vi-teštvo, skrito na obeh straneh, dokler niso prispeli lopovi (die erbare Gesellen) s svojim ropom. Tedaj pa so jih napadli od vseh strani in tako potolkli, da od mnogih tisočev nihče ni odšel meču. Gozd, ki jih je bil omrežil, je postal tej vjeti in pobiti divjačini grobišče, dasi so marsikaterega izmed teh Turkov brez dvoma požrli orli, krokarji in jastrebi. — To poročilo je zajel Valvasor iz sedaj neznanega ljubljanskega rokopisa (M. Scr. Labac.) in ob robu pripomnil: Mnogo 1000 Turkov, pobitih v gozdu pri Hrušici.

Važen dokaz, da so bili Turki pobiti pri Hrušici blizu Ljubljane, hrani F. I/8 b—10 šentpeterskega župnega arhiva v Ljubljani v pravnih listinah, naslovljenih: Gerichts Proceß. Zwischen N: denen von Laybach, dan N. der Nachbarschaften Zu Weltschach, Slapp, Fushina, Prun Vnd Prigkhl, 1554.²⁾ Darin der Nachbarschaften Confin weg(en) Ihrer Behilzung Zufunden die Wälder Rekha, Vnd Wesniz betr(effend). To sta dva zvezka močnega papirja vel. 4°, katerih prvi (35 listov) obsega vloge, razsodbe in odloke, drugi večji (77 listov) pa izjave prič.

Soseske 5 vasi: Most, Fužin, Studenca, Slapa in Vevč so naperile pri upravitelju deželnega glavarstva in vicedomu tožbo zoper vasi: Zadvor, Dobrunje, Melnik, Sostro, Črešnjice, Lipoglav, Zavoglje in Orle, ker so jim ti branili drvarjenje, ki so ga izvrševali od nekdanj onstran Ljubljance na gričih: Kukelj, Pokernik, Videčica in Reka, odkoder so jemali les za plotove in kurjavo. Dne 14. febr. 1547 sta deželni glavar Hans pl. Lamberg in vicedom Krištof pl. Knüllenberg³⁾ z razsodbo ugodila Moščancem in njihovim tovarišem in določila, da smejo še nadalje nemoteni drvariti v omenjeni gmajni. Ko je nasprotna stranka propadla, je zvičajno pripravila Ljubljance do tega, da so jeli ustavljati drvarjenje. Tedanji mestni sodnik Hans Dorn je s tremi biriči zarubil zalotenemu kmečkemu drvarju v preporni gmajni konja, sekiro in suknjo; konja je vrnil, a suknjo in sekiro je obdržal.⁴⁾ Nastala je nova pravda. Mestni magistrat je trdil, da nimajo niti vaščani niti njihove zemljiške gosposke nobenega pravnega naslova na drvarjenje v prepornih gozdih in da so šele pred malo leti jeli skrivaj sekati na posestvu ljubljanskega mesta, dočim so si prej jemali drva v brinjevem grmičevju in tudi večinoma v Besnici in Štangi, za kar so plačevali vsako leto gozdni davek deželnemu glavarstvu. Nasproti so se sklicevale soseske Moste, Fužine, Studenec, Slap in Vevče na to, da so od pamtiveka sekali les onstran Ljubljance, kar so jim branili Zadvorci, Dobrunjčani, Melničani, Sostrani, Črešnjčani, Lipoglavci, Zavogljani in Orlandi. Deželni glavar Hans pl. Lamberg in Mathes Klombner⁵⁾, tajnik vicedomskega urada (vitzdomb amts Gegen-schreiber), sta dne 3. 7. 1548 razsodila ljubljanskemu mestu v prid.

²⁾ Prvi akt je datiran dne 4. 2. 1547, zadnji dne 7. 6. 1554.

³⁾ Po Klunu (Arhiv I, 83) je bil tedaj (1544—1554) deželni glavar Josip, ne Hans pl. Lamberg; vicedoma Krištofa pl. Knüllberga je opremil z letnico 1551 (l. c. 96).

⁴⁾ Po izjavi priče Primoža Stumbala iz Tomačevega — njegovi potomci se pišejo: Štembov — so jeli rubiti kmete, ko je županoval v Ljubljani Vid Khibel in sodnikoval Jurij Serter (1541). Župan Pankracij Lußtaller (1526, 1527) in drugi mestni župani niso kratili kmetom drvarjenja.

⁵⁾ Matija Klombner, znani reformator, v čigar hiši so se krog leta 1527. jeli zbirati Lutrovi pristaši.

V pravdi je nastopilo 67 prič.⁶⁾ Zasliševali so jih komisarji Seyfrid Raip, phleger Auf Flednickh, Petter Roßler, Gegenschreiber des Aufschlags Zu Laybach in Petter Singer, Landtschreiber in Crain. Odgovoriti jim je bilo na 12 vprašanj. Zanimajo nas odgovori na drugo vprašanje: koliko je komu let in kako daleč nazaj pomni? Tedaj še ni bilo rojstnih in krstnih knjig, iz katerih bi se dognala starost. Celó v ljubljanski stolnici se je začela pisati prva rojstna knjiga šele leta 1588., torej 40 let po tej razpravi. Malokdo je vedel, koliko mu je let. Starost so tedaj približno ugotavljali po izrednih dogodkih.

Tako je priča Gašpar Kočevár (Khatfcheur) iz Hrušice (Pierpaum) pomnil ogrsko vojno in da je bilo takrat mnogo vojaštva v deželi, kar se je zgodilo leta 1483., ko je pridrl na Kranjsko kralj Matjaž in se polastil gradu Klevevža na Dolenjskem. Naslednjega leta je prišel celo do Ljubljane in odpeljal mnogo vjetnikov (Dimitz I, 294).

Velikega potresa, ki je leta 1511. podrl v Ljubljani 8 zvonikov, križansko cerkev in hišo, fistamijo, lontož in del mestnega obzidja, na deželi pa več cerkva in gradov (Koblar, IMK, V, 70, 71), so se spominjali Matej Klečnik (Khletfchnickh) iz Kašlja, Juri Mrak (Mragkh) iz Hrastja (Chraft), ki se je takrat oženil, Valant Kočevár (Khatfcheer) iz Spodnjega Kašlja (vnder Khaschl) in Kocjan Cimperman (Catzian Zumerman) iz Kašlja, ki se je spominjal prvega velikega potresa.

V živem spominu je bil ljudem veliki kmečki upor leta 1515. Povod mu je dal splošni ali deželni davek, ki ga je bil naložil cesar. V ljubljanski okolici je vrh tega vzbudil nezadovoljnost jez, ki ga je dal napraviti mestni magistrat in je povzročil veliko povodenj, kar je hudo peklo kmete. Zbralo se jih je 300 in so se šli pritožiti v Ljubljano, jez so pa samolastno odstranili (Dimitz I, 21, 4). Na obravnavi so se sklicevali na kmečki upor: Primus Stuncelj (Stuntzl) iz Štepanje vasi (Stepandorf), Ahac Krivec (Khrieuetz) iz Kašlja, Matej Kušan (Kuschan) od tam, Matej Hodnik (Hodnickh) iz Šmartina (Zu Sanndt mertten), Nikolaj Zajec (Miclaw Seyetz) odondod, Nikolaj Travnikar (Traunigkhar) od Sv. Petra pod Ljubljano, Anže Pance (Hannschee Panntze) z Viča (Zu Weitsch), ki je bil rojen tistega leta, Mihael Kamenar (Michel Khaminar) iz Spodnje Zadobrave (Zu Nider Sodobraw) Rupert Lavrečič (Rueprecht Laurieschitsch) iz Spodnjega Kašlja, Juri Hlebuš (Jurj Hlebusch) iz Hrušice (Pirpaum), Urban Krivec (Khriutz) iz Snebrij (Senebry), Jernej Pukelj (Jarnne Pugkhl) iz Zgornje Zadobrave (ober Sodobraw) in Kocjan Gali (Catzian Gally), mlinar iznad Gvinerjevega Turna (ob des Gwinners thurn).⁷⁾

⁶⁾ Zanimiva so imena prič, zlasti njihov pravopis, kažejo, kako so mučili naš jezik dve leti, preden je bila natisnjena prva slovenska knjiga; takisto topografska imena vasi in sel, voda, gora in gričev, delov in meja gmajne. Žal, da je Glasniku odmerjen tako tesen prostor in jih ni moči navesti. Iz izjav prič par podatkov: Opisujoč mejo gmajne je omenil priča Gregor Schartz „des Wellhamer saligen Zieglstadl“, torej je ob preporni gmajni obratovala opekarna. Tudi Paulitich iz Kašlja je povedal, da je šla meja „von dem Zieglstadl gen Orlach“. Pavlič je bil izrejen „vnnd(er) dem abgerißenen Taber“. Na zaslišanju je izjavil, da so morali kmetje tožniki, kadar so šli po drva voziti čez Ljubljano, „seit die pruggen Zu Slapp, durch Hannsen von Aurfperg (1503—1527, Klun l. c. 83) Von wegen der Contrabant abgerissen“, kar so omenjali tudi nekateri drugi svedoki. Izven Ljubljane tedaj ni bilo nobenega mostu (priča Lovre Perdan iz Kašlja). Zaradi „kontrabanta“ so zavrli Ljubljanci obnovitev mostu leta 1547. (Vrhovec LZ 1895, 293).

⁷⁾ Kje je stal Gvinerjev Turen? Njegov lastnik Jošt Gviner, ki je pričal kmetom v prid, povdarja v pismu na Volka pl. Lamberga dne 19. 3. 1548, da je bil mnogo let ljubljanski meščan in sodnik štiri leta; — Klun (l. c. 111) ga navaja med ljubljanskimi

Nad vse dragocene so izjave prič, pomnivših turške navale in zlasti onih, ki so se spominjali njihovega poraza pri Hrušici. Nastopila sta dva štepanca: Klemen Lampič (Clement Lampitsch) in Mihel Straus; prvi se je spominjal Turkov, ki so drli proti Ljubljani (das die Turkhen fur Laybach gerennt), drugi je dejal, da je v 80 letih in da pomni poraz Turkov v Hruševskem gozdu (gedennckht der Turggen Im Pierpaumer walt niderlag). Turkov so se spominjali Kašljani: Andrej Purce (Andree Purtze), Andrej Božjak (Woschiag) in Jakob Miklavec (Miclauetz) iz Zaloga (Sallog) — vsem trem je bilo v spominu prodiranje Turkov proti Ljubljani — Matej Grošelj (Graschl), ki je pomnil turški pobjo v Hruševskem gozdu (gedennckht sider die Turggen in Pirpaumer waldt erlegt sein). Vrban Grad (Gratt), mlinar na Slapu, je povedal, da se spominja turškega poraza v Hruševskem gozdu, da so Turki taborili na Slapu in da je bil v njihovem taborišču (gedennckht der Turggen nyderlag in Pirpaumer Waldt, Dann Sy Zu Slapp gelegen, in deren leger er gewesst). Pavlič (Paulitsch) iz Kašlja je izjavil, da pomni turški polom v Hruševskem gozdu, ko je bil Sebriach deželni glavar (Gedennckht der Turggen, so im Pirpaumer walt erlegt worden, derZeit Ist der Sebriacher Lanndtss: haubtman gewest). Pavlič se je zmotil. Leta 1491. je glavaril Viljem pl. Auersperg; pred njim je bil Žiga pl. Sebriach dvakrat deželni glavar 1463—1467 in 1470—1482 (Klun, Archiv I, 83). Pavličev sovaščan Filip ni vedel, koliko let mu je, dobro pa se je spominjal turškega poraza v Hruševskem gozdu (wiss sein alter nit, Aber der Turkhen niderlag im Pirpaumer waldt gedennckht Er wol). Mihel Zajec (Sayetz) iz Šmartina se tudi ni spominjal števila svojih let, pač pa je pomnil prvi prihod Turkov na Dobravo pri Stičini (wiss sein Alter nit, Aber er gedennckht, das die Turggen das erstmal in die Dobraw bej Sittich khumen gewesst sein). Turškega poraza v Hruševskem gozdu so se nadalje spominjali Mihel Vigudič (Wiguditsch) iz Dobrunja (Zu dobru), Ambrož Dimnik (Ambros Dimnigkh) iz Spodnje Zadobrave (Zu Nider Sodobraw), Primus Alšič (Allschitsch) iz Snebrij, Andrej Flescher (Flescher) iz Zaloga in Avguštin Flešer (Flescher) iz Spodnjega Kašlja (Zu vnnd(er) Khaschl), ki mu je bilo nad 90 let, a tedaj, ko so bili Turki tepeni v Hruševskem gozdu, je bil star okrog 20 let (Sey vber Neuntzigg Jar alt, Sey der Zeit, da die Turggen in Pierpaumer wallt erlegt, in die Zwaintzigg Jar Alt gewest); starček se je vstel za kakih 13 let.

Deset prič iz bližnjih krajev: Štepanje vasi, ki se skoro dotika Hrušice, iz Kašlja, Slapa, Dobrunj, Spodnje Zadobrave, Zaloga, Snebrij, Šmartina ob Savi, je soglasno potrdilo, da so bili Turki premagani v gozdu pri Hrušici, ne na Notranjskem, nego tu poleg Ljubljane. Ko bi šlo za turški pobjo na Notranjskem, bi se kvečjemu kak posameznik spominjal tega dogodka, a v gorenji pravdi je povdarilo deset starcev pomnež turškega poraza pri Hrušici; eden izmed njih se je celo pobahal, da je zašel v turško taborišče na Slapu.

Tezo, da nam je iskati bojišče iz l. 1491. pri Hrušici v ljubljanski okolici, podpira poleg Unrestovega poročila in izjav kmečkih svedokov, sodno zaslišanih leta 1548., najdba turških podkev na gmajni, ki tvori mejo med hruševskim in štepanjskim svetom — po njej teče Dolgi potok, ob katerem je nad cesto majhen ribnik. Tu in v bližnjem gozdu na Zavatarskem hribu je bilo za Turke usodno bojišče leta 1491. Ustno poročilo o bitki na

sodniki leta 1527., 1534. in 1535. Razen mlina nad Gvinerjevim Turnom se omenjajo še naslednji: kapiteljski mlin pod Ljubljano (Clemendt Mulner vnnd(er) Laybach d(er) H(e)r(n) von Capitl Zu Laybach); mlin v Hrušici (Niclaw müllner Zu PierPaum; der Zweillerisch(en) Erbenn); mlin v Peklu (Paull Pemagay Müllner Zu Pokhlej oder in der Hell der Lanndtshaubtmanschaft gehörig — drugič: Paull Pomagay Mülner Zu Pokhlee oder in der Heel) in mlin na Slapu (Vrban Gratt Müllner, am Slapp Inns Vitzdomb „ambt“ gehörig).

tem kraju je v teku stoletij umolknilo. Pozabljena je zmaga pradedov, maščevalcev požiga njihove župne cerkve sv. Petra (1472).

Tudi datum bitke pri Hrušici je mogoče približno določiti. Vršila se je med 4. in 15. okt. Prva časovna meja se da povzeti iz dopisa deželnega glavarja Viljema pl. Auersperga nekemu nemškemu gospodu, ki naj bi posredoval pri cesarju za pomoč; datiran je v Ljubljani na sv. Frančiška dan t. j. 4. okt. 1491 (Radics, Herbart VIII, 38—40, Parapat l. c. 92, Levec l. c. 54, 55). V tem dopisu je obširno popisan turški naval in grozna beda, ki mu je sledila; a bitka pri Hrušici se ne omenja. Ako bi se bila vršila pred 4. oktobrom, bi je deželni glavar gotovo ne bil zamolčal. Hlapci, ki jih je bil razposlal na pozvedovanje, bi ga bili takoj obvestili o dobljeni zmagi. Druga časovna meja — 15. okt. — je ugotovljena v dr. Milka Kosa Novih doneskih k zgodovini turških bojev na Slovenskem (ČJKZ II, 119, 120 iz 3. in 4. zv. prof. N. Jorga Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle), kjer stoji, da so Turki v prvi polovici oktobra 1491 pustošili deželo tja do Kranja in taborili pred Ljubljano, pri Devici Mariji v Polju in pri Vrhniku; 15. oktobra jih najdemo že z bogatim plenom obložene na potu domov pri Krškem.

Čevljarska bratovščina sv. Ane v Cerknici.

Prispevek za zgodovino starih cehov.

Priobčuje Andrej Lavrič.

La Confrérie des cordonniers de Ste Anne à Cerknica — contribution à l'histoire des anciens corps de métier.

Čevljarska bratovščina sv. Ane v Cerknici hrani nekaj zapisnikov in listin iz prejšnjih stoletij. Veliko se je že porazgubilo. Ker je bratovščina l. 1922. likvidirala, se je bati, da se izgube še zadnji ostanki njene zgodovine. Zato sem knjige in listine pregledal in sklenil, da priobčim najvažnejše stvari, dasi nimajo kake posebne zgodovinske vrednosti.

Najstarejša listina, ki jo bratovščina hrani, je vidimirana kopija (dat. Ljubljana 28./1. 1630, na pergamentu) znanega dekreta nadvojvode Ferdinanda z dne 12. maja 1600, ki prepoveduje šušmarstvo po kmetih in zabranjuje po celi deželi neoženjenim pomočnikom brez stalnega bivališča samostojno izvrševati čevljarsko obrt, ker ti mnogokrat niti domačini niso, ne plačujejo nobenih deželnih naklad in tako pravim upravičencem kljub obrtnemu redu kruh naravnost izpred ust jemljejo.

Od l. 1630. do 1721. ni o bratovščini nikakih podatkov. Leta 1721. so napravili nov zapisnik dolžnikov. Napis, ki je popolnoma obledel, se glasi tako-le: „1721. Registrum Confraternitatis Sutorum in territorio Circhnicensi renovatum, et ex antiquo esenptum (!?) anno ut supra“. Beseda „ex axtiquo“ priča, da je bratovščina imela še starejše zapisnike, ki so se izgubili. Razen te knjige hrani bratovščina še poznejše zapisnike dolžnikov, imenike „bratov“ in deležnikov sv. maš, zapisnike o izposojeni ajdi in oddajanju košnje bratovskih senožeti. V navedenih knjigah so zabeleženi brez pravega reda tudi vsakoletni občni zbori.

Bratovščina je imela občne zборе vsako leto 28. decembra na dan nedolžnih otročičev, le izjemoma dan preje ali dan pozneje. Občnih zborov sta se redno udeleževala domači župnik in trški sodnik; prvi je dobival za „inbei hobende Wihe ein Toller oder 7 Sibijehner, der Herr Richter aber nur 4 Sibijehner“. Od l. 1723. do 1922. so zabeleženi vsi občni zbori. Na občnih zborih so polagali letne račune, določevali red košnje na bratovskih senožetih ter

volili novo predstojništvo, ki je obstajalo iz zadrúžnega očeta (Zunftvater, Zechmeister, Oberzechmeister) in dveh starešin (Zunftpröbste). Zadrúžno načelstvo in farni cerkovnik so imeli pravico do brezobrestnega posojila iz bratovske blagajne. Do leta 1833. so izid volitev vsako leto zabeležili, od tega leta dalje pa so beležili samo blagajniško gotovino koncem leta.

Iz bratovskih knjig in ostalih listin posnamem, da je bratovščina imela sledeče očete: Jurij Mele (1723—1728), Martin Mele (1729—1739), Andrej Obreza (1740—1744), Anton Mele (1745—1752), Matija Znidaršič (1753—1768), Anton Klančar (1769—1780), Jernej Drenik (1781—1794), Jurij Puntar (1795 do 1796), Luka Baraga (1797—1809), Simon Baraga (1810—1833), Andrej Baraga (1834(?)—1866), Gregor Petrovčič (1867—1879), Matija Rožanc (1880 do 1909), Andrej Knap (1910—1922).

Pri imeniku udov moramo ločiti redne člane in deležnike sv. maš. Redni člani (največ 34) so bili prve čase vsekakor sami čevljarji in usnjarji iz cerkniške župnije, samo dva ali trikrat so bili sprejeti člani iz drugih župnij. Iz sporov, ki jih je bratovščina imela s čevljarsko zadrugo v Ložu (prim. Izvestja 1909, str. 120) in v Ribnici (listine cerkniške bratovščine), smemo sklepati, da se je načelništvo jako prizadevalo, da bi svojim članom pridobilo ugled in veljavo. Dne 28. nov. 1754. so kljub ugovorom Ložanov dosegli od cesarice Mar. Terezije lastnoročno podpisano pergamentno listino, s katero se podeljuje „Unserer getreuen lieben R. M. Bruderschaft der Schuhmacher hujers Marctis Girtnis“ pravica, da smejo „biß anhero imperturbirte Übung auch ninfüro mit ihren Bauern-Schuhen und Leder“ neovirano izvrševati proti plačilu mitnine od Vrhniko do Ajdovščine, v Vipavi, na Krasu, Pivki, proti Reki, Ribnici, Dobropolju in v iški fari „solang Sie bey der röm. kathol. Kirchen und in untertäniggster Treu und Gehorjamb verharret“.

Bratovščina je uveljavila svoje pravice tudi napram ribniški čevljarski zadrugi. Leta 1771. se je pritožila, da so Ribničani vzeli njenim članom na semnju v Sodražici usnje in da so prepovedali krčmarjem, dati jim jesti in piti. Dopis okrožnega glavarstva za Notranjsko v Postojni z dne 1. junija 1771. omenja, da so Ribničani Cerknčanom res vzeli usnje, toda to so storili na višji ukaz, da so pa zaplenjeno usnje deloma že dali nazaj, ostanek pa bodo v kratkem vrnili; dalje ni res, da so prepovedali gostilničarjem postreči jim z jedjo in pijačo, res pa je, da so Cerknčani zmerjali Ribničane. Tako obnašanje se najstrožje prepoveduje, ovadba radi prepovedi živil se najostreje zavrača in priporoča miroljubnost. Obe zadrugi sta se nato dne 14. junija 1771. v Ribnici mirno poravnali; ribniška zadruga je plačala 25 kron stroškov, cerkniška pa je izjavila, da nima ničesar več terjati. Cerkniško zadrugo je zastopal Anton Klančar, ribniško Hanže Nosan. Dne 28. dec. 1879 je bratovščina sklenila, da bo plačal 1 tolar kazni, kdor se bo s svojim blagom ob enem in istem času udeležil 2 semnje. Dne 28. dec. 1802 so izključili enega člana radi pijanosti in grdega obnašanja.

Razen navedenih malenkosti nima cerkniška bratovščina nobenih drugih podatkov, ki bi se tikali usnjarske in čevljarske obrti. Zapiski se omenjajo le na oskrbovanje letnih sv. maš, na dajanje posojil v denarju in ajdi in na upravo bratovskih senožeti.

1. Sv. maše. Prvotno so se za bratovščino opravljale letno 4 sv. maše ob kvaternih dnevih. Dne 27. dec. 1734. so po soglasnem sklepu določili še 2 sv. maši, eno na dan nedolžnih otročičev, drugo v osmini sv. 3 Kraljev. Do najnovejšega časa so se redni člani bratovščine udeleževali teh sv. maš s prižganimi svečami (od darovanja do zavživanja) in so hodili med darovanjem okoli oltarja k „ofru“. Iz razlogov, ki jih hočem pozneje omeniti, se je v bratovščini polagoma uveljavil numerus clausus tako, da je bilo redno samo 12 pravih „bratov“, zato so jih ljudje nazivali „12 apostolov“. Iz

ustanovne listine z dne 10. jan. 1800. je posneti, da so pozneje pridejali še 3 sv. maše za mrtve brate. V pokritje stroškov so določili ustanovno glavnico v znesku 300 gl, primanjkljaj so vsako leto doplačali na občnem zboru iz bratovske blagajne.

Omenil sem že, da je bratovščina imela redne člane in deležnike sv. maš. Deležnike sv. maš so vpisovali ločeno od rednih članov. Imeli so dosmrtno in letne deležnike obojega spola, dočim so bili redni člani samo moški. L. 1783. je bilo 45 deležnikov, med temi 18 dosmrtnih, ki so plačali po 1 tolar dosmrtnine. Do l. 1869. so bili sprejeti 503 deležniki. Od l. 1870. dalje je pristopilo še 55 deležnikov. Zadnja je bila sprejeta Marija Drenik (29. dec. 1913). Zapisniki deležnikov segajo nazaj do leta 1730.

2. Posojila v denarju in ajdi. Zapisnik iz l. 1748. izkazuje 34 dolžnikov. Največje posojilo je znašalo 30 gl, najmanjše 10 „finfarjev“. L. 1768. so posodili 36 dolžnikom skupaj 439 fl 40 kr od 1 fl 40 kr do 16 fl. Zapisniki dolžnikov segajo do najnovejšega časa, med zadnjimi dolžniki pa so zabeleženi samo redni člani, ki so sprejemnino izvečine ostajali na dolgu in so od nje plačevali samo obresti. V prvih časih je znašala sprejemnina od 3—6 gl, pozneje največ 50 gl. Dne 28. dec. 1782 je Luka Klančar plačal poleg vpisnine tudi 15 bokalov vina za „likof“. Razvada „likofov“ se je v nekaterih zadrugah tako razpasla, da je beseda „grem v ceho“ končno pomenila isto, kakor „grem piti“, plačati ceho (sprejemnino v zadrugo) pa isto, kakor dati za pijačo. Pijancem pravijo ljudje še sedaj, da „so se ga nacehali“.

Zapisniki ajde segajo do l. 1833. Ajdo so izposojevali pred setvijo (za seme), pobirali so jo kmalu po žetvi. Za 1 mernik izposojene ajde so pobirali kot obrestno odškodnino eno četrtno mernika. Kdaj so ajdo opustili, ni bilo mogoče dognati. Vsled slabih prometnih sredstev je bilo izposojanje semenske ajde nekdanj zlasti ob slabih letinah za ljudstvo velika dobrota; v dobi novih prometnih sredstev so si ljudje lažje preskrbeli potrebnega semena, zato je v novejši dobi izposojanje ajde samo ob sebi prenehalo.

3. Bratovske senožeti. Že v 18. stoletju je imela bratovščina lasten travnik, imenovan „v Kerlah“. Od l. 1782. do 1922. so zapisniki o uživanju tega in pozneje pridobljenih travnikov jako natančni. V uživanju travnika v Kerlah (z deleži „Krtinek“ in „Kobila“) so se bratje vrstili, tako da so vsako leto prišli 3 ali 4 na vrsto. Za užitek so plačevali bratovščini 3 „sibzehner“-je na leto, bistriškemu samostanu pa 34 kr urbarščine (Vrbarsgebühr). Deležniki sv. maš niso imeli do travnikov nobene pravice. L. 1825. je bratovščina pridobila travnik „v Slivnici“, l. 1861. „Strženjak“, l. 1875. „ogrado nad malni ali pod Sevščkom“, l. 1886. laz „Leskovec“. Na ta način so sčasoma čedalje več deležev dajali bratom v užitek. Ko je čevljarska in usnjarska obrt začela pešati, je bilo vedno manj članov, ki so seveda imeli od senožeti tem več koristi. Ko je bilo samo 12 članov, se je uveljavil običaj, da niso hoteli sprejeti v bratovščino sploh nobenega člana. Članstvo je začelo prehajati samo od očeta na sina ali na zeta, četudi ni bil čevljar ali usnjar tako, da ni bilo v bratovščini že dolgo let nobenega čevljarja ali usnjarja. Tudi zadnji člani so bili sami kmetje. L. 1921. je bratovščina celo sklenila, da ostane članstvo v slučaju smrti vedno pri hiši, „ne da bi se pretrgalo in čakalo mladoletnega sina“, to pa zato, „da gredo deleži po starem, in ne da bi se kaj ločilo v delitvi.“ Tako so deleži ostali na hiši, ne na osebi. Dne 29. dec. 1922. je končno bratovščina sklenila, da se bratovske nepremičnine razdelijo med brate v popolno last. Člani, ki so dobili večje deleže, so odškodovali v gotovini tiste člane, ki so jim pripadli manjši deleži. En delež (Krtinek) je od bratovščine kupil Jožef Semič. Na vsakega člana je pripadlo zemljišča oziroma gotovine v vrednosti 14.000 K (po ceni l. 1922.). Od tega leta dalje so prenehali občni zbori. Opustile so se tudi letne sv. maše. Tako je prenehala starodavna bratovščina, ki je Cerkničanom več stoletij prinašala v verskonravnem in

gospodarskem oziru znatnih koristi. Vse knjige in listine je izročila v shrambo cerkniškemu županstvu, ki jih je tudi piscu teh vrstic prepustilo na vpogled.¹⁾

Bratovščina je imela v župnijski cerkvi v Cerknici svoj bratovski oltar (oltar sv. Ane na evangelijski strani). Kako je skrbela za svoj oltar, ni znano; v zapisnikih se je ohranilo le toliko, da je l. 1775. nabavila nove svečnike za 26 fl.

Muzejska kronika.

Poroča dr. Jos. Mal.

Résumé. L' auteur fait un rapport sur l' état des collections du Musée national et sur les travaux d' arrangement. L' acquisition d' une Madone de l' époque de la Renaissance, de Gian Fran. da Rimini, est particulièrement importante, outre l' acquisition de quelques oeuvres de peintres du pays. Le lapidarium romain s' est accru de plusieurs pierres avec épitaphes, les collections ont reçu des découvertes précieuses, faites dans les lieux de sépulture à Ljubljana et à Polhov Gradec: des objets de parure, des jouets, du verre millefiori, une résille etc. (v. les illustrations). Près de la colonie néolite, découverte, il y a quelques dizaines d' années, dans le marais de Ljubljana, on a trouvé sous la couche de tourbe un canot (arbre excavé) préhistorique.

V okvirju glasila Muzejskega društva, ki mu je po pravilih med drugim tudi naloga, da pomaga množiti muzejske zbirke, naj mi bo dovoljeno, da po daljšem prestanku na tem mestu podam kratko poročilo iz našega Narodnega muzeja za dobo zadnjega trienija. Vsled skromno odmerjenega prostora mi ni mogoče omenjati vseh nakupov in daril, marveč morem nuditi le bolj nekaj pregled o važnejših pridobitvah za kulturno-historični del muzejskih zbirk in o stanju njihove ureditve.

Z ustanovitvijo posebnega Etnografskega muzeja (l. 1923.) so se narodopisne zbirke izločile iz področja Narodnega muzeja. V zvezi s tem je postalo akutno tudi vprašanje glede porazdelitve prostorov. Kajti ne le, da primanjkuje muzeju razstavnih ubikacij, manjkalo je tudi prostorov za delavnice, shrambe in pisarne. Za prvo silo se je poskrbelo na ta način, da se je izpraznila dotlej javnosti nedostopna in za notranje delo neuporabljiva soba, ki je bila natrpana predvsem s pohištvom tako zvane Smoletove sobe. Ta mobilijar se je razstavil potem v sobani pred obrtno dvorano. Da bi se pridobili še nadaljnji laboratoriji, so se v tekočem letu adaptirali štirje podprtilični prostori. S tem so se posamezni pisarniški in delovni prostori tako razbremenili, da se je mogel v muzejski zgradbi nastaniti tudi še Spomeniški urad. Glede pridobitve novih razstavnih dvoran pa je na predlog muzejskega vodstva napravila tukajšnja Gradbena direkcija načrt, kako bi se dali v ta namen izrabiti lepi podstrešni prostori; načrti so izgotovljeni, treba le še, da pride v budgetnem predlogu zahtevana svota do uzakonitve.

Svojemu namenu se je zopet vrnila dvorana, ki se je v njej po prevratu nastanila knjižnica francoskega instituta in ki je bil v njej poprej razstavljen starejši del naše slikarske umetnosti. Na drugi strani so tudi že dalj časa ležale ob zidu severnega dela pritličnega hodnika (ki se je radi varnosti zbirk in potrebne kontrole v celoti strogo separiral) kupoma prislone slike. Iz ozirih ohranitve in radi preglednosti smo jih razobesili

¹⁾ Obe v spisu omenjeni pergamentni listini in en zapisnik je bil meseca septembra 1927 izročene v shrambo dež. arhivu. Zeleti bi bilo, da se oddajo le-sem tudi še ostali arhivalni spisi. — Urednik.

deloma po hodnikih, deloma po širnih praznih stenah v herbarski dvorani. Ob tej priliki bodi tudi omenjeno, da je Prosvetni oddelek z ozirom na vlogo Narodne galerije pritrdil od muzejskega vodstva predloženemu načrtu načina in pogojev, pod katerimi bi se mogla muzejska galerija slik združiti v eno celoto z zbirkami Narodne galerije in Škofijskega muzeja.

Sl. 1. *Gian Francesco da Rimini, Madona z detetom.*

Spomladi 1. 1925. je muzejska galerija slik obogatela za nekaj dobrih del domačega slikarja Stroja in sicer: portreta dr. Blaža Crobatha in njegove žene Josipine roj. Brugnak (s hčerko Amalijo) ter portrete njune hčere Lujize Pesjakove, slovenske pesnice, njenega soproga Sim. Luk. Pesjaka in obeh hčerâ Helene (poznejše slovite operne pevke) ter Lujize P. ml. Iz istega

nakupa je dalje Langusova slika mlade Lujize Crobath z bratcem Evgenom in Langusov mladi Ludovik Crobath (pozneje odvetnik na Dunaju) s sestrico Marijo ter nekaj nadaljnjih portretov rodbine Pessiack od slikarjev Vogla in Herrleina. Pri novih pridobitvah je zastopan dalje Cebej (nesigniran) z lepo banderno podobo (Sv. Reš. Telo: Kristus-sodnik). Sliko je večje restavriral slikar Matej Sternen, enako tudi drugo domnevno Cebejevo delo (Sv. Jakob star. in M. B. z detetom, spodaj pokrajinska štafaža), katero je prepustil muzeju škofijski ordinariat ljubljanski. Schlanderer, ki nanj naletimo večkrat na Sp. Štajerskem, je zastopan sedaj v naši galeriji s portretom ljubljanskega meščana Nik. Jos. Mercka, Tržačan Avg. Tominc s svojo „Turkinjo“. Razen podarjenih številnih kulturno-zgodovinskih zanimivosti so s pridržkom lastniške pravice poklonili muzeju gg. dediči Raf. Giontinija P. Künlov portret Marije Giontini in portret njenega soproga Janeza G., ustanovitelja trgovske hiše. Ga. Jenny Karinger je podarila muzejski galeriji Karingerjevo skico pokrajine kamniškega polja, g. dr. H. Tuma pa portret politika dr. J. Lavriča. G. pasar Iv. Kregar in dr. so iz inventarja radeške graščine izročili muzeju kot dar 7 slik (kakor vse doslej navedene tudi te slikane v olju in na platno), ki so vse pomembne za razvoj našega slikarstva v 1. polovici XIX. stoletja. To dobo pojasnjuje še nekaj manjših pridobitev zadnjega časa. V Cluju v Rumuniji je kupil muzej dve interesantni Petkovškovi sliki; žal, da jih je moral potem radi pomanjkanja razpoložljivih sredstev prepustiti Narodni galeriji. — Od del tujih slikarjev, katera moremo prištevati med naš kulturni inventar, naj navedem predvsem znamenito delo italijanskega quattrocenta, v tempera-tehniki na lesu slikano Madono z detetom od Gian Fr. da Rimini († 1470; gl. sl. 1).¹⁾

Razen tega je pridobil muzej tudi več za našo domačo umetno obrt pomembnih predmetov (rezljane sohice, slonokoščen oltarček iz XVII. stol., empirsko konzolno mizico i. sl.), slik historične, lokalno-topografske in biografske vsebine, izdelkov starejše ljudske grafike ter objektov zgodovinske reminiscence (n. pr. uniformo ljubljanske Narodne garde l. 1848.; izvesni ščit ljubljanske gostilne „pri bidlmonu“, — dar Kranjske hranilnice). Muzej ima sedaj eno najpopolnejših kolekcij slik stare, predpotresne Ljubljane. Ker bi želel v arhivu zbrati kar mogoče izčrpno zbirko topografskih razgledov slovenskih krajev, izvršenih v kakršnikoli tehniki (dobrodošle so tudi razglednice), iz novejše in starejše dobe, se obračam s tem do vseh ljubiteljev naše zemlje in domoznanskega študija, da bi te vrste gradivo poklonili ali pa ponudili v ev. nakup odn. vsaj opozorili nanj, kje bi ga bilo mogoče dobiti. Na ta način se bo marsikaj iz davne minulosti otelo pogube in bomo znanecem rešili tudi v krajepisni sliki spomin na našo polpreteklost in sedanost (prim. slučaj s porušeni kraji po Goriškem, ki kažejo po obnovitvi povsem drugo zunanost).

V zmislu poslednje želje kiparja Al. Progarja v Celovcu, je prišla vsa njegova zanimiva ostalina plastike (večinoma osnutki za dela cerkvene umetnosti) kot dar v Narodni muzej. V prostorih galerije slik, deloma pa na hodniku pred pisarno smo razstavili dotlej v kletnih prostorih razmeščene študije in dela kiparjev Štefica, Repiča in Zajca. — Posrečilo se je dobiti za muzej že dolgo iskane negative fotografij muzejskih predmetov, ki jih je pred nekako 30 leti napravil fotograf J. Kotar. Znanstveni krogi in instituti so zlasti povpraševali po reprodukcijah eksponatov naše arheološke zbirke, ki jih je A. Müllner v zelo omejenem številu izdal z naslovom „Typische Formen aus den archäolog. Sammlungen des Landesmuseums in Laibach“. Kakor za to, se izdeluje inventarni in strokovni listni katalog tudi

¹⁾ O tej pomembni akviziciji prim. Steletovo študijo „Hoška Madona“ (Zbornik za umetnostno zgodovino, VII, 1927, str. 1—19).

za celokupno muzejsko, nekaj tisoč komadov obsegajočo zbirko diapozitivov in negativov topografske, umetno-obrtne in historično-biografske vsebine.

Kljub znatno reduciranemu personalu se katalogizira po zahtevah moderne bibliotečne tehnike in znanosti tudi obsežna muzejska knjižnica in se s tem izvršuje delo, ki je desetletja bilo le klic v puščavo. Ker je primanjkovalo prostora, je bilo treba — razen dveh velikih knjižnih omar — postaviti vmesne police in so se knjige razpostavile po formatu. Kakor napreduje katalogizacija, tako se sproti izpopolnjujejo tudi vrzeli, ki so v serijah publikacij, ki jih je Muzejsko društvo odstopilo knjižnici Narodnega muzeja, nastale s tem, da se ni dovolj pazljivo postopalo pri izposojevanju odn., da se pogrešane pošiljke niso pravočasno reklamirale. Z zahvalo vsem institucijam, ki je Muzejsko društvo z njimi v zamenjalni zvezi, moram ugotoviti, da so nam bile pri tej kompletaciji vedno na uslugo. Kot depositum sem pridobil iz knjižnice nekdanjega dež. odbora kranjskega kompletno serijo stenografskih zapisnikov dunajskega državnega zbora, gosposke zbornice in vseh deželnih zborov bivše Avstrije. Viri neprecenljive vrednosti za študij naše novejšje zgodovine!

Kar tiče arhivalnih zbirk je poleg nekaterih drugih literarnih ostalin po dolgih pogajanjih prešel v last muzeja arhiv graščine Krupa na Dolenjskem, — kot dar odn. kot depositum pa pride v muzej še vrsta drugih graščinskih in manjših trških in cehovskih arhivov. Od sodobnih znamenitosti je nakupil arhiv manjšo kolekcijo koroških plebiscitnih spisov, letakov in tiskovin; kompletno zbirko tega gradiva je moral muzej radi pretirane cene zaenkrat odkloniti.

Na posredovanje konservatorja g. dr. Steleta je gospa Ana Baader v Gradcu soglasno s svojim g. bratom velikodušno podarila arhivu rodbinske listine in korespondenco različnih znanstvenikov in politikov Karlu Dežmanu (razen one z Anast. Grünom, ki je bila izročena le v prepisu). Kot izredno dobrodošlo izpopolnilo k temu važnemu gradivu za našo novejšjo politično zgodovino je blagovolila dalje pokloniti gospa Marija Dacar v Ljubljani vso pismeno ostalino, pisma in mladostne slovenske spise, po svojem očetu Karlu Dežmanu. Darovateljica je želela obdržati le korespondenco strogo rodbinskega značaja, katera ni v zvezi z Dežmanom in njegovim javnim delovanjem.²⁾ Potom nakupa je prišlo v arhiv nekaj literarne ostaline pisatelja Mandelca.

Tudi iz področja arheologije more Narodni muzej razen posameznih priložnostnih nakupov rimskih novcev,³⁾ posodic, male Herkulove sohice, neolitske sekirice i. sl. beležiti več važnih pridobitev. Začetkom oktobra 1924 so poštni delavci pri polaganju kabla naleteli na Dunajski cesti v Ljubljani pri vходу v Gajevo ulico nasproti št. 8 (gostilna pri „Šestici“) v globini 1 m od površja na tri s cestno linijo zapovrstno ležeče kamenite plošče v sledečih dimenzijah: 1. 92 cm × 57 cm z napisom na 10 cm debeli končnici (ob ožji stranici): VITALI LIB(erto); srednji, počez počeni kamen (nagrobnik trem osvobodencem; 58 cm × 45 cm × 17 cm) nosi napis PRIMIGENIO · L·(iberto) FIDELI · LIBERT·(o) EXPETITO · LIB(erto); tretja plošča (134 cm × 55 cm × 14 cm) je brez napisa, v ploskvi pa ima v prvi četrtini sled s svincem zalite natične, 3 cm globoke 4 ogelne luknjice. Nasprotni konec plošče je odbit; morda je bil tu ob robu kot pri plošči št. 1 kak napis. Malo poleg, vzporedno s ploščama 1 in 2, toda za 25 cm globoke je ležal večji rezan kamen (135 cm × 67 cm × 44 cm), ki ima v zgornjem delu sredi ploskve 55 cm dolgo, 22 cm široko

²⁾ Podrobnejšo specifikacijo podarjenega gradiva prim. v Zborniku za umetnostno zgodovino, VI. (1926), str. 172, 238.

³⁾ Manjšo numizmatično kolekcijo sta podarila gg. vl. svet. dr. R. Andrejka v Ljubljani in Fr. Lenassi v Zg. Logatcu.

in 22 cm globoko vdolbino, ki je v njej tičala primerna, a že deloma odbita kamenita zagozda. Ob kraju te jamice sta vklesani dve plitvi natični vdolbinici. Verjetno, da je to podstavek za nagrobnik gospodarju libertincev. Nekoliko vstran se je našlo nekaj lončenih drobcov, v eni črepinji z blatom pomešani drobn lesni ogorki ter končno lepo patiniran novc (M. B.) cesarja Oktavijana Avgusta iz l. 10. po Kr. (Coh. I., p. 93, No 226).

Pri kopanju proniknice na Gregorčičevi ulici, nasproti nezazidani parceli (nekako h. št. 20) so naleteli mestni delavci na rimski kanal, ki so ga odkrili tudi pri kopanju temelja za tvorniški objekt konfekcijske trgovine Fr. Derenda v Aškerčevi ul. 3; razen temeljev rimskih stavb, okostja, žličice, pincete in bronč. novca (baje cesarja Klavdija; žal, da so vse to že pred prihodom muzejskega zastopnika raznesli na vse strani), so našli tu tudi nekaj fragmentov mozaičnega tlaka, sestojčega večinoma iz belih kamnitih kock ter s črnim in sivim obrobjem. Letos poleti so pri polaganju kabla trčili na Bleiweisovi cesti tik ob južnem koncu trotoarja h. št. 4 na velik, na 4 straneh profiliran podstavek (89 cm × 76 cm × 69 cm) in takoj poleg dva dela stebrične baze (ena stranica ob spodnji legi meri 110 cm).

V zgodnji pomladi l. 1926. je dobil muzej rimske starine tudi iz dveh grobov na cesti naselbine „Stan in Dom“ ob Tržaški cesti. V enem (dolium-)

Sl. 2. Lončena rimska skodelica.

grobu (tik ob cestni strani vile gospoda J. Kosa) sta bila dva glinasta vrča z ročajem in ozkim vratom,⁴⁾ žara iz navadne temne glin in nizek, betast steklen balzamarij. V drugem grobu iz zareznihi opečnih sten pa se je našla razen betastega steklenega balzamarija in dveh sigilatnih krožnikov (na enem vtisnjena podplatna znamka Gelli; kot okras ob robu reliefni venci, maske in kužki) zanimiva skodelica z ročajem, hrastovim listjem in želodom v reliefu, znotraj rumeno, zunaj pa zeleno glazirana (sl. 2). Zanimiva redkost v izdelavi, — le žal, da so delavci, preden

je bil muzej obveščen, grob razbili in zavrgli tudi najdeni brončeni novc.

Sredi marca 1926 je sporočil g. učitelj Iv. Michler, da so na Vrhniki pri odvažanju zemlje iz vrta tik za hišo posestnika g. Iv. Miheveca (Stara cesta št. 120, ca 200 višje nad domnevano staro-rimsko cesto) naleteli na starine, ki so jih smatrali za rimski kanal. Bil je to obični rimski grob iz zarezane opeke (a že pred odkritjem v sekundarni legi); dve stranici z znakom L. B. SEC. Od pridakov je bil oddan za muz. zbirke glinast vrč z ročem in ozkim vratom, brončen simpulum, steklen, betast balzamarij in brončen novc cesarja Tiberija Klavdija (I.) Druza iz l. 41. po Kr. (Coh. I., p. 251, No 14). Lončeno, po opisu balzamariju (in muz. posodici, inv. št. 1858, ki je tudi iz Vrhnike) podobno vitko posodico so žal že preje razbili, male okrogličaste steklene žarice, ki je od pravega posestnika prišla v druge roke, ni bilo več mogoče dobiti za muzej.

Pri prezidavanju družinske sobe v hiši posestnika in gostilničarja A. Kužnika v Trebnjem so našli (spomladi l. 1925.) $\frac{1}{2}$ m v tleh dobro ohranjen, 98 cm visok votivni kamen z napisom: D(eo) O(ptimo) M(aximo) / E(t) GEN(io) LOCI / CANDIDIVS / VRSVS B(ene) F(iciarius) / CO(n) S(ularis) LEG(ionis) XIII / GEM(inae) V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito)

⁴⁾ Sličen rimski vrč, žal brez vratu in roča, je dobil muzej iz Podhruške ob vhodu v Tuhinjsko dolino.

IDIB(us) OCTOSR (sic!). — Med posvetilom in datacijo je za 14 cm praznega prostora. Dasi ni prav jasno opaziti, da bi bile črke naknadno razklesane, vendar bi z ozirom na drug, podobno izoblikovan trebanjski kamen (CIL III/1, N° 3909, p. 497, CIL III/4, 5, p. 2328²⁸; prim. tudi CIL III/1, N° 3905), ki pa kaže še preostanke zaukazanega iztrebljenja ukletega cesarjevega imena, tudi v predležčem slučaju nagibal k mnenju, da moramo za to praznino iskati vzroka v damnatio memoriae. V dveh vrstah bi za sedaj praznih 14 cm višine²⁹) morali izpopolniti prvotno besedilo nekako takole: Philippis imp. Aug. co(n)s(ulibus). To bi v celoti dalo datum 15. okt. 247 po Kr.

Pri taki izpolnitvi teksta bi šlo za cesarja Filipa Arabca (244–249), ki je bil kristjanom naklonjen in je bila njegova žena Marcia Otacilia Severa celo kristjanka; svojega sina Filipa si je privzel za sovladarja. Nasprotstvo med vzhodom in zahodom pa se je pokazalo že pri usmrtni Sirca cesarja Aleksandra Severa, ko so l. 235. posadile čete na prestol Maksimina Tračana, ki mu je še enkrat sledil Orientalec, naš Filip Arabs. Toda bojevine čete Donavskih dežel niso hotele več trpeti vlade vzhoda; oklicale so Pannonca Decija — preganjalca kristjanov — za vladarja, ki je pri Veroni premagal Filipa in njegovega sina. Decij pa odvarja dolgo vrsto cesarjev ilirskega pokolenja. To je ozadje, ki je predvidoma v njem nastal naš spomenik.

Na dvorišču omenjene hiše v Trebnjem sem našel še drug (navodno pred 40 leti izkopan) votivni kamen. Leva stranica in zgornji del sta mu odbita. Ima le še 40 cm višine; ohranjen del napisa slove: (A?)TVRAE / IVS · EXORAT(us) / ... VOT (prim. slika št. 3). — Po zatrdilu posestnika poteka material iz bližnjega kamnoloma Brnik. Spomenika sta sedaj v muzejskem lapidariju.

Odvetnik g. dr. I. Modic me je letos spomladi obvestil, da je posestnik Martin Sterle (vulgo Škraba) v Mateni št. 3. pri kovanju drenažnega jarka nujive „za starimi deli“ na parceli št. 1254 kat. obč. Iška Loka naletel na del čolna, ter me prosil, da si najdbo ogledam. Radi deževja se je čoln dvignil v letošnji suhi jeseni prve dni meseca septembra. Pri tem sem mogel ugotoviti sledeče: Čoln (sedaj v muzeju), iztesan iz enega samega hrastovega debela, meri po dolžini 9·30 m, stranice so visoke 37 cm, širinska razpetost na najširšem mestu znaša 87 cm. Ob zunanji steni je bila odstranjena le lesna belina; obdelava ne kaže sledov umetnega železnega orodja. Tudi v prerezu ovalna luknja na enem koncu čolna, kjer so ga pritrjevali, očituje značilne sledi primitivnejše izvršitve. Kakor ima eden od obeh dosedanjih muzejskih prazgod. čolnov na obeh koncih mal vzvišen iztesan varovalni obrunek, da je obdržal trebuh obliko in se ni izplatičil, tako ga ima tudi ta, toda le na širšem koncu. Žal, da na kraju najdišča ni bilo mogoče izslediti nikakega artefakta.

Sl. 3. Kamen iz Trebnjega.

²⁹) Natančno kolikor znaša sicer spatium za dve vrsti napisa vštevno oddaljenost od bližnje spodnje in zgornje vrste.

Višina od površja zemlje pa do plasti, ki je čoln na njen ležal, je znašala 1-30 m. Ker pa je kraj obdelovan njivski svet, ki so ga poprej po vsakem izoravanju jeseni požigali, se je vsled te šotne vpepelitve (mesto gnojenja!) po trditvi kmeta znižal za dober meter. Dejansko se tudi vidi, da je ta svet res nižji ko bližnje skošenine. Vsekakor pa se sme trditi, da je potemtakem ležalo dno čolna najmanj 2 m pod površino, kar bi odgovarjalo nekako globini, ki so v njej naleteli l. 1875. na ostanke mostiščarskih selišč baš 2 km vzhodno od današnjega našega najdišča. Čoln je ležal v vzhodno-zahodni smeri z malim naklonom proti severozapadu. Na čolnu je ležala vse do samega vrha pop. intaktna plast šote. Pod čolnom pa mastna glina in na njej tenka plast tako zvane polžkarice z ostanke sladkovodnih konhilij in s tanko skorjo apnenčeve usedline, ki je prihajala z vodo iz sosednjega apnenčevega gorovja. Taka enakomerna usedlinska plast se je mogla tvoriti le v mirni barjansko-jezerinski vodi.

Po vseh teh znakih spada ta naš čoln (sl. 4) v okrožje bližnjih stavb na koleh, torej v pozno-neolitsko ali bakreno odn. v začetek brončene dobe. Kajti samo dejstvo, da imamo opraviti z dolbenko, še ne bi bilo odločilno. Takih primitivnih prevoznih sredstev se namreč niso posluževali le mostiščarji, poznali so jih marveč še za časa Rimljanov. To trdi tudi Plinij v svoji „Historia naturalis“: *Germaniae praedones singulis arboribus cavatis navigant, quarum quaedam et triginta homines ferunt*. Nad te vrste priprostostjo pa

Sl. 4. Prazgodovinska dolbenka.

bi se mogli Rimljani spotikati celo še v najnovejši dobi. J. Martens piše namreč v svoji „Reise nach Venedig“, da so se za časa njegovega obiska (l. 1818.) vozili kmetje po Cirkniškem jezeru s čolni, „ki so bili iz navadnih izdolbenih debel, le na obeh koncih za spoznanje okroglo obsekaní“. — Izza rimske dobe bi pač mogla narasti debela šotna plast nad našo dolbenko, toda v tem slučaju bi morala ležati na peščenem hrušču ali pa na takrat že stvorjeni tanki šotnici. Kajti le ob veliki povodnji in neurju bi mogel priti čoln na teren, kjer je bil sedaj odkrit, — rimski viri jezera na barju ne poznajo več, Ljublanica je imela že trdno lastno strugo in пристanišče *Nauportus*.⁶⁾

Sicer ne iz te zadnje dobe, vendar pa naj obvestim javnost še o treh drugih važnih muzejskih arheoloških pridobitvah, ki so v pritlični galerijski dvorani sedaj prvič razstavljene. Pričujoči „Glasnik“ prinaša nekaj slik teh predmetov, ki je o njih pričakovati podrobne razprave. Prva najdba poteka iz Polhovskega gradca, kjer so v zgodnji pomladi l. 1914. pri prekopavanju šolskega vrta naleteli na izredne starine dragocenega in v odličnem okusu odbranega namiznega posodja iz prve dobe rimskega gospodarstva pri nas (sl. 5). Razen kup, krožnikov in vrčev v terra sigillata izdelku⁷⁾

⁶⁾ Naši slično prazgodovinsko dolbenko gl. v razpravi dr. Bož. Stelmachowske, O żegludze przedhistorycznej (Z otchłani wieków, I, str. 33—42. Poznań, 1926).

⁷⁾ Izdelovalčeve oznake na vtisnjem stopalu: Solo; Canta; Primi (.) ; Symp (.) ter ena z značko Primigeni. — Knorr, Töpfer und Fabriken verzierter terra-sigillata des I. Jhs., pozna najbrž z našim ne-istovetnega južno-galskega Cantus-a in Primus-a in stavi njuno delovanje v Klavdijevo in Neronovo dobo.

naj navedem predvsem čašo (kylix, patena; precej ledirana) iz filigranskega stekla z belkasto-rjavo-zeleno-modrikastimi valovitimi prameni, rebrčasto čašo (kylix) iz modrega, z belimi in rmenimi prameni školjkasto okrašena mozaičnega stekla, dve kupi iz temnordečega stekla ter troje krogličastih kupic (deinos; ena iz temnovijolčastega stekla, druga rebrčasta iz modrega stekla in belo-školjkasto marmorirana, tretja, rebrčasta, je iz bele opakne mase in modro opisana). Finost izdelka in izredno veselje nad barvno pestrostjo nam v teh starinah kažeta na zgodnjo cesarsko dobo. Elegantna oblika patenske čaše je bila pri dragocenejšem steklu v prvih decenijah cesarstva zelo priljubljena. Te vrste čaš Rimljani tedaj niso rabili le pri pitju, marveč so jim služile tudi kot vasa escaria za sadje in druga jedila. Pomembnost steklenine polhovgrajskega najdišča označuje najbolje Abramičeva ugotovitev, da so „umetnostno odlični izdelki steklarske industrije le redkokedaj zablodili v manjše podeželne kraje.“⁸⁾

Od krasnega brončnega posodja spada k tej najdbi amfora z ročajema, ki prehajata v delfinske glave, in s podstavkom, dalje brezročajen vrčič z ozkim vratom in livčasto razširjeno odprtino, oljenka-samostenjka s po-

Sl. 5. Rimske izkopnine iz Polhovega gradca.

krovcem na verižici in končno še dva sijajna brončena vinska vrča (guttus, askos), okrašena z držajema s Scyllo (Diano?) in psoma ter z vitičjem in cvetjem. V Alpe se je te vrste, v obliki na likalnik spominjajočih vrčev razmeroma zelo malo uvozilo, še celo lončenih in steklenih je malo dobiti. Poleg steklenic naj končno omenim še glinasto oljenko na dva plamena z držajem, ki ima obliko palminega lista.

Občinski odbor polhovgrajski, ki je v pravilnem razumevanju važnosti, da se taki svedoki prošle kulture hranijo zbrani v javnih zbirkah, te starine poklonil Narodnemu muzeju, bo nedvomno ta svoj domoljubni dar naknadno izpopolnil še s prepustitvijo ostalega posodja (dve sigilatni skodelni kupi, ena s podplatno znamko Asti, druga znamka roka s prsti in napisom, troje vrčev, eden iz prozornega, drugi iz rjavega in tretji iz indigo-modrega stekla ter skodela rebrnica iz temnorjavega marmornega millefiori stekla z belimi, črnimi in violetnimi rižami; ta krasni vas murrinum napravlja naravnost

⁸⁾ M. Abramič, Poetovio, str. 113.

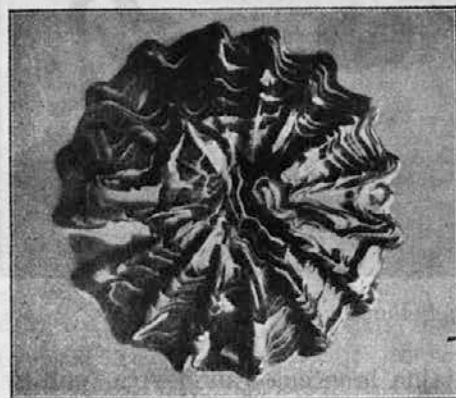
utis ahatne skodelice). Občina bo s tem napravila znanosti veliko uslugo, obvarovala bo predmete pogube⁹⁾ ali celo nedostojne spekulacije ž njimi in opozorila obenem v teh muzejskih predmetih na se tuji učeni in potujoči svet (gl. sl. 6 in 7).

V dneh 10., 11. in 13. julija 1914 so pri kopanju zbiralnih kanalov na Karlovški cesti pod Samassovo vilo ob vhodu v Zvonarsko ulico naleteli skoro 2 m pod sedanjim cestnim tlakom na dva pokrita sarkofaga iz

Sl. 6. Izkopnine v Polhovem gradu.

rumenkastega peščenca; prvemu so pokrov delavci pop. razbili, meneč, da so trčili na star kanal. Prvi (1,95 m dolgi, 55 cm visoki ter 55–60 cm široki) sarkofag je bil, kakor se more

Sl. 7. Polhovgrajska skodelica (odspodaj).

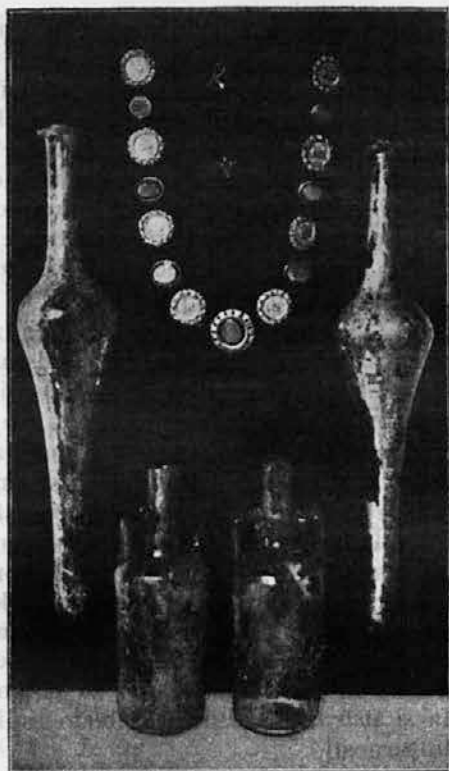
soditi po ohranjeni lobanji in kosteh, grob žene; ohranili so se tudi ostanki svinčene obloge. Od grobnih pridevkov se je našlo notri: 7 stekleničic za dišave (3 delfinke in 4 fiole), nekoliko na brončeni žici nabranih koravd iz jantarja in črnega stekla, dvoje zlatih uhanov z vdelanim zelenkastim kamnom, ter vratni okras¹⁰⁾ sestojč iz osmero cekinov cesarja Galienea (253 do 268), vdelanih v zlat, nazobčan obroček ter iz sedmero z zlatom obrobljenih ovalnih modrikasto-sivih steklenih medaljončkov različne velikosti. Cekini so vsi istega kova, delani z istim, na Rev. malce počenim tiparjem: Av. s proti desni obrnjeno ovenčano glavo cesarjevo in napisom Imp(erator) Gallienus Aug(ustus) — R. z legendo: Cohh. praet. VI. P. VI. F. (= Cohortium praetorianum sextum piarum sextum fidelium).

⁹⁾ Za svarilen zgled naj bodo one tri izredno dobro ohranjene rimske sulice v občinski pisarni, ki so menda zadnji čas neznano kam prešle. — Mnogi so mi že obžalovali, da arheol. predmetov niso oddali takoj muzeju. Raznesli so jim jih domači in prijatelji, tako da stvari nimajo niti sami, niti jih nima muzej. Tudi prepozne skesanice obtožuje znanost radi pomanjkanja patriotičnega čuta, ki so ga naši predniki muzeju v tako obilni meri izkazovali.

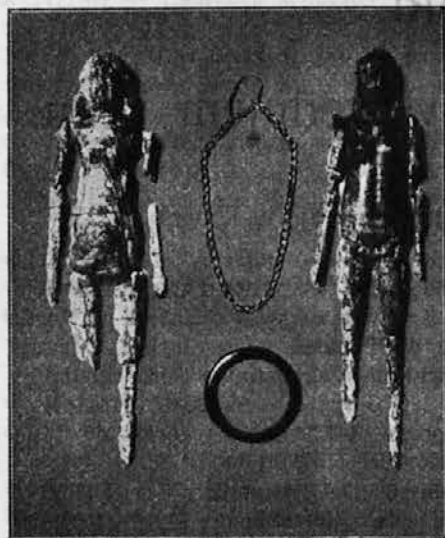
¹⁰⁾ Srednji medaljonček — brez para — je po velikosti in obliki posebno povdarjen, ostali si paroma sledijo, vedno se zmanjšujoč proti zatilniku.

Drugi (1,80 m dolgi) sarkofag je bil grob otroka. Našle so se razen sledov zlatih nitk kot ostankov dragocene obleke še kosti in lobanja ter zgornji in spodnji luknjičavi svinčeni pokrov. Ob nogah sta bili položeni dve leseni sohici — otrokove igračke, na okrasju pa se je našla zlata vratna verižica ter otroška zapestnica iz črne smolike (črni jantar, frc. jais). — Vse te dragocene najdenine je mestni magistrat ljubljanski izročil muzeju, pridržujoč si le lastninsko pravico (sl. 8 in 9).

Pri stavbi hiše trgovca g. Vikt. Zorè-ta na Tržaški cesti št. 6 so odkrili meseca septembra 1922 več rimskih žarnih grobov.¹¹ Od njihove vsebine hrani lastnik nekaj jantarjevih koravd na brončeni žici, tri glinaste oljenke (ena: Cresce S), v spodnjem delu rebrčasto utišnjen kozarec (časo gubánko), dalje enoročajno stekleno torilce (skypnos), proti vrhu se enakomerno zožujočo steklenico z ročajem, steklen simpulum, brončen obroček z raznimi iz žice zvitimi obeski ter glinasto oljenko Fortis (zgoraj z masko; vseh teh slednjih petero predmetov navodno iz istega groba). Razen teh pa so našli tudi še na skeletni grob žene,

Sl. 8. Iz sarkofaga na Karlovški cesti v Ljubljani (I).

Sl. 9. Iz sarkofaga na Karlovški cesti v Ljubljani (II).

obložen iz kamenitih plošč in ki so v njem našli betast balzamarček, 4 lesene vlasnice (glavica jim je bila prvotno pozlačena) ter vratno verižico iz zlatih, po ca 1,5 cm dolgih cevč, zlat prstan ter razen ene fragmentarne še drugo mrežico iz (zelenkasto popatinirane) konopljevine, ki je bila shranjena v cisti (billon) tik ob glavi (sl. 10). Gospod Zorè je iz zgledega in hvalevrednega zanimanja za prospeh našega domovinskega ustava prepustil muzeju kot depositum večino predmetov iz tega skeletnega groba (cisto in mrežico, balzamarček, 3 vlasnice in od zlate ovratnice 15 cevč) ter enoročajni skypnos, steklen simpulum in koničasto steklenico z ročem, kar se je razen zgorej naštetih stvari našlo v drugih grobnicah.

Tudi lastnik sosednje hiše (Tržaška cesta št. 8) našel pri prekopavanju

¹¹ Na najdbi na Karlovški in Tržaški cesti in v Polhovem gradu je na kratko opozoril tudi že W. Schmid (Deutsches archaologisches Institut — Römisch-germanische Kommission, XV. Bericht 1923/24, p. 204).

svojega vrta večkrat na ostanke rimskih grobišč; žal pa, da mora ostati to iskarjenje za naše domoznanstvo najmanj saj brez vsake koristi. Meseca oktobra 1925 na pr. so ob neprevidnem kopanju rešili iz nekega groba stekleničico - delfinko, dvoročajan stamnion in v spodnjem delu rebrčasto utisnjen, močno irisujoč kozarec¹²⁾ (slike teh najdenin hrani muzej).

Ob koncu naj v imenu zavoda izrečem najiskrenejšo zahvalo vsem tistim, ki so obogatili muzejske zbirke bodisi z darovi, bodisi da so prepustili svoje predmete kot depositum v trajno razstavo, zatrši v sebi samoljubno stremljenje po hranitvi v privatni posesti. Zahvala tudi vsem tistim, ki so s poročili o najdbah in redkostih ali kakorkoli drugače pospeševali domoznanske naloge, ki jih naj muzej vrši. Njihov zgled naj bi spodbudil še druge na plemenito in nesebično tekmo za ciljem, da si ustvarimo zbirke, ki bodo tudi v njih drugi narodi našli merilo naše kulturnosti.

Ljubljana, meseca septembra 1927.

Zapiski.

K zgodovini Gorice v srednjem veku.

† Dr. Franc Kos.

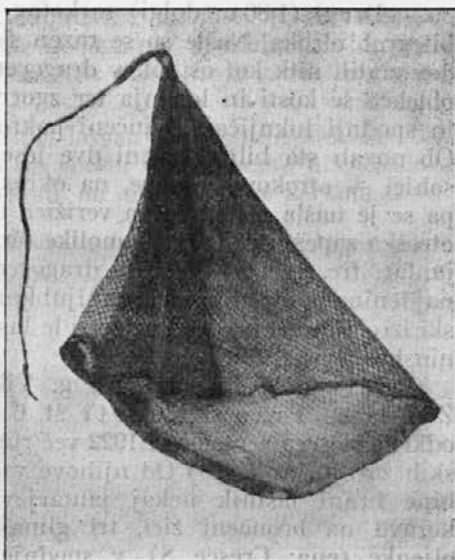
8. O prebivalcih (15. stoletje; nadaljevanje in konec).

Federicus de Atimis, filius Nicolussii de Atemsio, notarius et cancellarius Goricie. Omenja se v letih 1455., 1481., 1482., 1486., 1487., 1488., 1492., 1493., in 1496. Njegova soproga Elizabeta je bila hči Volfganga Raschawerja, njegov služabnik pa Martin s Kranjskega.¹⁾ — Federicus q. nob. Nicolai de Tulmino, nunc Goricie habitans, notarius (1412).²⁾ — Fredericus Grabatinus (Fridericus Crabatinus) Goricie habitans (1466, 1482).³⁾ — Fridl Hunt, hišni posestnik „zu Gorez in dem darff“ (1471).⁴⁾

Gotardus Krayger, miles, capitaneus Goricie (1412).⁵⁾ — Gregorius de Stain, presbiter, je kupil „unam domum in civitate Goricie“ (1471).⁶⁾

Hadmar, filius q. nob. Antonii de Eberstayn, hišni posestnik v Gorici (1421).⁷⁾ — Hainrich Waldisch, schuster, hišni posestnik „dacz Görez in der statt“ (1403).^{7a)} — Hainrich Strasser, hauptmann zu Görez (1450).⁸⁾ — Hainricus carpentarius (kolar), Goricie habitans (1466).⁹⁾ — Hanns Bruderli, burger zu Görtz (Hanns Bruederle, staczner zu Görez), (1435, 1457, 1458).¹⁰⁾ — Hanns von Cremawn, ki je

¹²⁾ Na posestvu g. Zorè-ta odkrita steklovina pa je nasprotno zelo čista in prozorna.

Sl. 10. Mrežna čepica (iz groba na Tržaški cesti v Ljubljani).

dobil l. 1471. v fevd več posestev v Gorici. Njegovemu bratu je bilo Frančišek ime.¹¹) — Hanns Peczel, purger ze Görz (1426). On in njegovi bratje Niklas, Linhart in Andrej so dobili v fevd „ain haws ze Görz in der stat“.¹²) — Hanns Schwab, verweser zu Görz (1476).¹³) — Hannselin, hišni posestnik „in dem dorff zu Görz“ (1472).¹⁴) — Hans Narren, posestnik v Gorici. Umrl je pred l. 1471.¹⁵) — Heinrich de Orzono, nobilis vir, hišni posestnik v Gorici (1412).¹⁶) — Henrik Schütze, hišni posestnik v Gorici (1482).¹⁷)

Jacob Mucz, hišni posestnik v Gorici. Umrl pred l. 1471.¹⁸) — Jacobus Nunctius, Goricie habitans (1482).¹⁹) — Jacobus de Orzono, nobilis vir, Goricie habitans (Jacobus Rasoner de Goricia), (1482, 1487).²⁰) — Jacobus Spinnär, fator, Goricie habitans (1469).²¹) — Jacob stacner, hišni posestnik v Gorici. Umrl pred l. 1471. Imel je sina Volkfanga.²²) — Jeorius Encperger, factor comitis Goricie (1487).²³) — Jobst hinder der vestenn je dobil l. 1471. v fevd več posestev v Gorici.²⁴) Imel je brata Albrehta in bratranca Sigmunda. — Jörg von Dornberg, verweser zu Görz (1450).²⁵) — Johannes Hunt, sutor (čevljar), umrl pred l. 1471. Njegova soproga Magdalena, hišna posestnica v Gorici (1471).²⁶) — Johannes filius q. Johannis Kettner de Goricia, civis et habitator Goricie, notarius publicus et iudex ordinarius. Omenja se v letih 1469., 1471., 1481., 1482., 1487., 1488. in 1496.²⁷) — Johannes Martini de Goricia (1449).²⁸) — Johannes filius nobilis Conradi Orzoner de Goritia (1473).²⁹) — Johannes Pruttenawer, magister, Goricie habitans (1461).³⁰) — Johannes Sancus, magister de Goricia (1471).³¹) — Juri von Arson, posestnik v Gorici (1401).³²) — Jurse, der Aniczen sün, hišni posestnik „dacz Görz in der statt“ (1403).³³) — Jurse Pen de Goritia (1493).³⁴)

Kaillat, richter zu Görz (14 . .).³⁵) — Katherin, kürsznerin von Görz, je dobila v fevd „ainen keller vnnd hofstatt zu Görz“ (1472).³⁶) — Katherina, Hannsen von Rabaten tochter, hišna posestnica „ze Görz in der stat“ (1426).³⁷) — Klement, smid zw Gorz im darff (1471).³⁸) — Krewzer (Kreutzer, Krewtzer), kolon „zu Görz vor dem grossen tor“ (1471, 1501, 1518).³⁹) — Kristoff Spynner je dobil l. 1471. v fevd „ain hauss in der stat zu Görz“.⁴⁰)

Laurencius stationarius, hišni posestnik „in civitate Goricie“; umrl je pred l. 1471.⁴¹) — Laurencz schuester, lastnik brajde v Rafutu pri Gorici (1471, 1501, 1518).³⁹) — Leonardus Greiner, tabernarius, Goricie habitans (1469).⁴²) — Linhart Peczel, purger ze Görz (1426). Njegovi bratje Niclas, Hanns in Andree.⁴³) — Lucas, weylant Andres Diemütter von Melkh sun, wonnhafft zu Görz, aus kaiserlichem gewaldt offnner notari (1488).⁴⁴) — Lucija „Jerusalenka“, hišna posestnica „ze Görz in der stat“. Umrla pred l. 1426.⁴⁵) — Ludovicus Spindler, gastaldio contrate Goricie (1487).⁴⁶) — Ludwig von Görz, lanndtrichter zu Luenez (1497).⁴⁷) — Ludwig von Kasiackh, haubtman zu Görz (1486).⁴⁸)

Magdalena, uxor q. magistri Johannis Hunt sutoris, hišna posestnica „in civitate Goricie“ (1471).⁴⁹) — Marcus q. Nicolai notarii de Goricia, notarius (1421).⁵⁰) — Marcus noder zu Gorz (Marx noder), hišni posestnik „zu Gorz in dem dorff“ (1445). L. 1471. je bil že mrtev. Njegovemu sinu je bilo Nikolaj ime.⁵¹) — Marin schuester zw Gorz im darff (1471).⁵²) — Marinus sartor de Goricia (1471).⁵³) — Martin fleischackher, hišni posestnik „ze Görz in dem dorff“ (1411).⁵⁴) — Martinus de Carniola, famulus Federici de Atims, cancellarii Goricie (1496).⁵⁵) — Mathe cappellan zum heyligen Gaist zu Görz (1471).⁵⁶) — Mathe hinder dem Turenn, posestnik „zw Görz“ (1471).⁵⁷) — Mathes noder ze Görz (1405).⁵⁸) — Mathes stainmecz, hišni posestnik „in der statt Görz“ (pred 1471).⁵⁹) — Matija Zlana, habitans Goricie (1496).⁶⁰) — Matthias della Turre, Goricie habitans (1449).⁶¹) — Mert von Raunach (Mert Raunacher), haubtman zu Görz (1436, 1438).⁶²) — Michel Bruederli, je l. 1471. dobil v fevd več posestev v Gorici; imel je brata Tomaža in Nikolaja.⁶³) — Michel Heuss von Hungerspach, hišni posestnik „in der statt Görz“ (1471, 1479).⁶⁴)

Nanns Colussius, Goricie habitans (1482).⁶⁵) — Niclas Heler, je dobil pred l. 1429. v fevd eno klet in en dvor v Gorici.⁶⁶) — Niclas Peczel, purger ze Görz

dobi l. 1426. v fevd eno hišo „ze Görz in der stat“; njegovi bratje so se zvali Hanns, Linhart in Andrej.⁶⁷) Niclas Winda, hišni posestnik „in der stadt Görz“ (1471, 1479).⁶⁸) — Nicolas, bivši sodnik v Gorici, hišni posestnik „ze Görz in der stat“ (1426).⁶⁹) — Nicolaus Folcher (Niclaus Folkeher, Niklas Volker) de Goricia (1471).⁷⁰) — Nicolaus de Fondanis, Goricie habitans (1449).⁷¹) — Nicolaus q. Mathie de Postcastro Goricie (1437, 1466). Imel je brata Jakoba.⁷²) — Nicolaus q. Marci notarii (Niclaus, weylent Marcusen noders zu Görz saligen sun) je dobil l. 1471. v fevd več posestev v Gorici (1471, 1482). Kakor oče je bil tudi on notar.⁷³) — Nikka, noder ze Görz (1405).⁷⁴) — Niklas der kaeslaer (kollar) cze Görz. Umrl je pred l. 1471.⁷⁵) — Niklas von Strassaw (Niclas Strassawer), haubtman zu Görz (1461, 1463).⁷⁶)

Olvinus q. Jacobi de Goritia (1487).⁷⁷) — Oschfrorich, hišni posestnik v Gorici (1482).⁷⁸)

Paulus Pogli, Goricie habitans (1461).⁷⁹) — Petelin, kolon v Gorici (1482).⁸⁰) — Peter der müllner, hišni posestnik „ze Görz in dem dorff“ (1411).⁸¹) — Peter von Radmansdorff, graff Johans Meinhardt von Gorz hofsneyder (1402). Njegova soproga se je zvala Elizabeta.⁸²) — Peter Raphael (Petre Rapaell), burger zu Görz (1471). L. 1494. in 1495. je bil „verweser zu Görz“. Imel je brata Mihaela in v mestu Gorici svojo hišo.⁸³) — Petrus q. Mauri de Goricia, presbiter, capellanus comitis Goricie (1448).⁸⁴) — Petrus Meilinger (Petrus Meilinger Franconarius), pelli-fex, Goricie habitans. Lastnik trgovine v Gorici (1482, 1488). Imel je služabnika Simona.⁸⁵) — Petrus Snabil, habitans Goricie (1421).⁸⁶) — Pheb Pehann, hišni posestnik v Gorici (1471).⁸⁷) — Phöbus vom Turn der jungere, haubtman zw Gorz vnd am Karst (1456, 1457, 1460, 1465). Hišni posestnik v Gorici (1471).⁸⁸) — Piero Floyaner, haubtman zu Görz und am Karst (1452).⁸⁹) — Portolus, hišni posestnik v Gorici. Umrl je pred l. 1471.⁹⁰) — Prodoloner, hišni posestnik „zw Gorz in der statt“ (1471).⁹¹) Gl. tudi Salassius in Thomas de Prodolono (Pro dulanner).

Rueprecht, gōrczischer amtman (1437).⁹²) — Rupertus rector ... Goricie habitans (1466).⁹³)

Salassius de Prodolono, Goricie habitans (1449).⁹⁴) — Simon, famulus Petri Meilinger (1488).⁹⁵) — Sonczer, kolon v Gorici (1482).⁹⁶) — Steffan goldsmid, hišni posestnik „zw Gorz in der statt“ (1471).⁹⁷) — Steffan Hofer, je l. 1472. dobil v fevd več posestev v Gorici.⁹⁸)

Thomas Produlanner, je l. 1471. dobil v fevd dvor „zu Gorz vnter dem Graben bey dem kloster“ (1471, 1482).⁹⁹) — Tomaž, sin rajnkega Leonarda Pruederla iz Gorice, hišni posestnik „in terra Goricie“ (1482).¹⁰⁰) — Tramontanus de Civitate Austria, habitans Goricie (1421).¹⁰¹) — Tybolt von Görz, služabnik goriškega grofa Henrika (1401).¹⁰²) — Tybolt, hišni posestnik „zu Gorz in dem darff“. Umrl je pred l. 1471.¹⁰³)

Urbanus Jarnezczic, posestnik v Gorici in gastald goriške zemlje (1482). Njegova soproga Agata.¹⁰⁴)

Veit von Dornberg (Veytt vonn Dorennberg), posestnik v Gorici (1471). Imel je brata Franciška.¹⁰⁵) — Virgili (Uirgili) vom Graben, „gubernator der graffschaft Görz vnd am Karst“, hišni posestnik „in der stat zu Gorz“. ¹⁰⁶) — Vitus Pernawer q. Conradi de Pernawer, notar in hišni posestnik v Gorici (1461).¹⁰⁷)

Wolfgangus Elacher, vicecapitaneus Goricie, hišni posestnik v Gorici (1487).¹⁰⁸) — Wolfgangus sclinator, habitans Goricie (1488).¹⁰⁹) — Wolfgang, Jacob staczners weylent zu Görz gesessen saligen sun, je dobil l. 1472. v fevd en dvor „in dem dorf zu Görz“. ¹¹⁰)

Ybanicz, iz Gorice (1471).¹¹¹)

1) Izvestja, XII, 121, št. 63; 130, št. 76; 138, št. 78; 139, št. 79; 139, št. 80; 142, št. 83, 84; 143, št. 86; 144, št. 87; 145, št. 89. — 2) izvestja, XIII, 109, št. 55. — 3) Izvestja, XII, 129, št. 71; 138, št. 78. Pravilna oblika za Crabatinus in Grabatinus je Hrovatin. — 4) Or. 1471, nov. 25. R. 24. — 5) Izvestja, XII, 109, št. 55. — 6) Izvestja, XII,

- 126, št. 73. — 7) Izvestja, XII, 109, št. 56. — 7a) Cod. W. 718, f. 39. — 8) Cod. B. 534, f. 362'. — 9) Izvestja, XII, 125, št. 71. — 10) Or. 1457, apr. 25, R. 24; cod. B. 534, f. 12', 103', 339'. — 11) Or. 1471, dec. 13, R. 24. — 12) Izvestja, XII, 110, št. 57. — 13) Cod. B. 534, f. 266'. — 14) Or. 1472, jan. 9, R. 24. — 15) Or. 1471, dec. 10, R. 24. Or. 1471, dec. 11, R. 24. — 16) Izvestja, XII, 109, št. 55. — 17) Izvestja, XII, 139, št. 79. — 18) Or. 1471, nov. 25, Rep. 24; cod. B. 534, f. 42. — 19) Izvestja, XII, 138, št. 78. — 20) Izvestja, XII, 138, št. 78; 140, št. 81; 141, št. 82; 141, št. 83. — 21) Izvestja, XII, 126, št. 72. — 22) Or. 1471, dec. 13, R. 24; or. 1471, dec. 3, R. 24; or. 1472, jan. 9, R. 24. — 23) Izvestja, XII, 141, št. 83. — 24) Or. 1471, dec. 4, R. 24; cod. B. 534, f. 42', 43'. — 25) Cod. B. 534, f. 360'. — 26) Izvestja, XII, 126, št. 73. — 27) Izvestja, 126, št. 72; 127, št. 73; 131, št. 76; 137, št. 77; 138, št. 78; 139, št. 79; 142, št. 83; 143, št. 84; 145, št. 89. — 28) Izvestja, XII, 119, št. 61. — 29) Izvestja, XII, 129, št. 75. — 30) Izvestja, XII, 123, št. 68. — 31) Izvestja, XII, 126, št. 73. — 32) Cod. W. 718, f. 16. — 33) Cod. W. 718, f. 39. — 34) Cod. B. 534, f. 362'. — 35) Cod. B. 534, f. 362'. — 36) Cod. B. 534, f. 59. — 37) Izvestja, XII, 111, št. 57. — 38) Or. 1471, nov. 25, R. 24 (719); cod. B. 534, f. 42 (16). — 39) Or. 1471, dec. 13; Izvestja, XII, 128, št. 74; 147, št. 92; 163, št. 111. — 40) Or. 1471, dec. 3; R. 24; cod. B. 534, f. 55'. — 41) Izvestja, XII, 127, št. 73. — 42) Izvestja, XII, 126, št. 72. — 43) Izvestja, XII, 110, št. 57. — 44) Oesterr. Akten, Görz, Fasc. 24, Abt. III, nr. 4. — 45) Izvestja, XII, 111, št. 57. — 46) Izvestja, XII, 141, št. 83. — 47) Cod. B. 534, f. 335'. — 48) Cod. B. 534, f. 360'. Kozjak, nekdanji grad blizu Dobrnič na Dolenjskem. — 49) Izvestja, XII, 126, št. 73. — 50) Izvestja, XII, 110, št. 56. — 51) Or. 1471, dec. 4, R. 24; cod. B. 534, f. 43'; Oesterr. Akten, Görz, Fasc. 25, Abt. XVI, nr. 1; cod. B. 534, f. 254'. — 52) Or. 1471, nov. 25, R. 24; cod. B. 534, f. 42. — 53) Izvestja, XII, 126, št. 73. — 54) Or. 1411, jan. 29, R. 24; cod. B. 534, f. 27. — 55) Izvestja, XII, 145, št. 89. — 56) Or. 1471, dec. 4, R. 24. — 57) Or. 1471, nov. 25, R. 24. — 58) Izvestja, XII, 107, št. 52. — 59) Cod. B. 534, f. 39, 73'. — 60) Izvestja, 144, št. 89. — 61) Izvestja, XII, 119, št. 61. — 62) Cod. B. 534, f. 219', 247, 365. Ravne na Notranjskem. — 63) Or. 1471, dec. 13, R. 24; cod. B. 534, f. 56'; Izvestja, XII, 127, št. 74. — 64) Cod. B. 534, f. 39, 73'. Hungerspach = Vogrsko pri Gorici. — 65) Izvestja, XII, 138, št. 78. — 66) Cod. B. 534, f. 59. — 67) Izvestja, XII, 110, št. 57. — 68) Cod. B. 534, f. 39, 73'. — 69) Izvestja, XII, 111, št. 57. — 70) Or. 1471, dec. 7, R. 24; or. 1471, dec. 13, R. 24; Izvestja, XII, 126, št. 73. — 71) Izvestja, XII, 119, št. 61. — 72) Izvestja, XII, 115, št. 58; 116, št. 59; 119, št. 61; 125, št. 71. — 73) Or. 1471, dec. 4, R. 24; cod. B. 534, f. 73'; or. 1471, dec. 10, R. 24; Izvestja, XII, 139, št. 79. — 74) Izvestja, XII, 107, št. 52. — 75) Cod. W. 718, f. 16. — 76) Oesterr. Akten, Görz, fasc. 24, Abt. V, nr. 4; cod. B. 534, f. 189, 360. — 77) Izvestja, XII, 140, št. 81. — 78) Izvestja, XII, 138, št. 78. — 79) Izvestja, XII, 123, št. 68. — 80) Izvestja, XII, 138, št. 78. — 81) Or. 1411, jan. 29, R. 24; cod. B. 534, f. 27. — 82) Cod. W. 718, f. 34. — 83) Or. 1471, dec. 6, R. 24; or. 1471, dec. 11, R. 24; or. 1471, dec. 13, R. 24; cod. B. 534, f. 38', 60', 360, 360'. — 84) Or. 1448, maj 20, R. 24. — 85) Izvestja, XII, 138, št. 78; 142, št. 84. — 86) Izvestja, XII, 109, št. 56. — 87) Or. 1471, dec. 4, R. 24. — 88) Or. 1456, apr. 3, R. 24; or. 1457, avg. 6, R. 24; or. 1471, dec. 4, R. 24; Oesterr. Akten, Görz, fasc. 25, Abt. XII d, nr. 6; Izvestja, XII, 122, št. 65. — 89) Oesterr. Akten, Görz, fasc. 24, Abt. V, nr. 3. — 90) Or. 1471, dec. 4, R. 24. — 91) Or. 1471, dec. 4, R. 24. Prodolone je pri S. Vitu ob Tagliamentu. — 92) Cod. B. 534, f. 359'. — 93) Izvestja, XII, 125, št. 71. — 94) Izvestja, XII, 119, št. 61. — 95) Izvestja, XII, 142, št. 84. — 96) Izvestja, XII, 138, št. 78. — 97) Or. 1471, dec. 3, R. 24; 1471, dec. 4, R. 24. — 98) Cod. B. 534, f. 60'. — 99) Or. 1471, dec. 6, R. 24; cod. B. 534, f. 37'; Izvestja, XII, 139, št. 79. — 100) Izvestja, XII, 139, št. 79. — 101) Izvestja, XII, 109, št. 56. — 102) Cod. W. 718, f. 16. — 103) Or. 1471, nov. 25, R. 24; cod. B. 534, f. 42. — 104) Izvestja, XII, 137, št. 77; 138, št. 78. — 105) Or. 1471, dec. 4, R. 24; or. 1471, dec. 13, R. 24; cod. B. 534, f. 62'. — 106) Or. 1471, dec. 13, R. 24; Oesterr. Akten, Görz, fasc. 25, Abt. XII a, nr. 7. — 107) Izvestja, XII, 124, št. 68. — 108) Izvestja, XII, 141, št. 83. — 109) Izvestja, XII, 142, št. 84. — 110) Or. 1472, jan. 9, R. 24; cod. B. 534, f. 59'. — 111) Or. 1471, dec. 13, R. 24.

Iz dnevnika Blaža Blaznika.*

Priobčuje *Ivan Vrhovnik*.

V. Šolstvo.

1813. Na Vačah je bil učitelj Scherko o sv. Juriju vsled dekanovih spletk odstavljen.

1831 dne 8. svečana. Dekret, s katerim sem imenovan za nadzornika šolskega okraja (Schuldistriktaufseher). (Obiskoval je Blaznik šole večinoma tedaj, ko so bili šolski izpiti konec drugega polletja meseca malega srpana, velikega srpana in v začetku kimavca. Nadziral je tele šole: v Kranju, Šentjuriju, Cerkljah, Smledniku, Kropi, Preddvorom, v Tržiču in Šmartinu pred Kranjem).

1831 dne 23. prosinca. Popoldne so se predstavili direktor in trije učitelji iz Kranja.

1831 dne 20. svečana. Danes se je prišla predstaviti tudi kranjska učiteljica s svojim soprogom Scariam.

1831 dne 3. sušca. Popoldne se je predstavil preddvorski učitelj.

1832 dne 16. sušca. Šel sem v Šentjurij (25 učencev) in nazaj grede v Kranj in na Primskovo.

1832 dne 23. sušca. Peljal sem se v Cerklje čestitat in šolo obiskat; bilo je 28 učencev in učenk.

1832 dne 11. malega travna. Popoldne sem se peljal v Kranj, da sem naredil zapisnik z učitelji.

1832 dne 20. malega travna. Veliki petek. Popoldne sem bil v Kranju zaradi oddaje izpraznjene učiteljske službe.

1832 dne 19. rožnika. Peljal sem se v Smlednik, da sem uvel (constituiren) učitelja.

1832 dne 4. malega srpana. Peljal sem se v Kropo obiskat šolo, kjer sem našel 67 učencev.

1832 dne 10. malega srpana. Preddvorom sem v šoli naletel na 9 učencev.

1832 dne 4. vinotoka. Popoldne me je obiskal šolski pomočnik Peregrin Videmschek, ki je ravnokar nastopil službo v Kranju.

1833 dne 3. prosinca. Peljal sem se v Smlednik komisijonirat učitelja.

1833 dne 11. malega travna. Obiskali so me loški katehet Jurij Volz, loški učitelj Krammer in kranjski učitelj Naglizh.

1834 dne 25. svečana. Šel sem v Kranj k izpitu in v Šmartin zaradi šolske sobe.

1834 dne 3. grudna. Peljal sem se v Kranj h komisiji zaradi vslužbitve nekega učiteljskega pomočnika (Schulgehilf) in zaradi odslovitve neke učiteljice.

1835 dne 24. kimavca. Bil sem v Šmartinu pri komisiji zaradi šolske sobe in sem tam obedoval.

1835 dne 29. vinotoka. Opodne je bil tu Frank, novi učitelj smleški.

1836 dne 11. prosinca. Peljal sem se v Šentjurij h komisiji zaradi ustanovitve šole (Schulerrichtung).

1836 dne 11. malega srpana. Smleški učitelj Frank je prišel na večer z neko pritožbo.

1836 dne 5. kimavca. Peljal sem se z Valentinom Lebdom v Šentjurij k izpitu.

*) Beležke „Iz dnevnika Blaža Blaznika“, župnika v Naklem na Gorenjskem (1786—1862), so jele izhajati v IMK leta 1906. (I. Živopisi in II. Politiške črtice); nadaljevanje je izšlo v istem glasilu leta 1907. (III. Cerkvene vesti in IV. Osebne opazke) ter leta 1909. (konec Osebnih opazk). V rokopisu je ostalo devet poglavij, ki jih objavi Glasnik, namreč: V. Šolstvo, VI. Vojaštvo, VII. Nesreče, VIII. Bolezni, IX. Požari, X. Zlodejstva, XI. Nebesne prikazni, XII. Potresi, XIII. Vreme in letine. — Nemški izvornik dnevnika se nahaja v nakelskem župnem arhivu.

- 1836 dne 4. vinotoka. Popoldne se je predstavil Jurij Kraschovitz, katehet v Kranju; Kaschmann, bivši katehet v Radovljici, me je obiskal.
- 1837 dne 23. velikega srpana. Peljal sem se z Matijo Lebnom k izpitu v Šentjurij.
- 1839 dne 14. sušca. Izpit v Šentjuriju, kjer je bilo 48 učencev.
- 1840 dne 27. prosinca. Popoldne je prišel semkaj šolski vodja kranjski z novim učiteljem Podobnikom, ki je storil tu službeno prisego.
- 1840 dne 30. prosinca. Popoldne so prišli učitelji kranjski čestitat in sicer: Potozhnik, Podobnik et Peteln.
- 1840 dne 23. malega srpana. Popoldne me je prišel šolski vodja kranjski vabiti k izpitu.
- 1840 dne 25. velikega srpana. Izpit v Šmartinu pred Kranjem. (12 učencev).
- 1840 dne 26. velikega srpana. Izpit v Kropi (48 učencev).
- 1840 dne 27. velikega srpana. Izpit v Cerkljah (22 učencev).
- 1840 dne 2. kimavca. Izpit v Šentjuriju (18 učencev).
- 1841 dne 18. vel. srp. Peljal sem se z Dagarinom in Kraschovizem k izpitu v Šentjurij, kjer sem opoldne obedoval.
- 1841 dne 23. vel. srp. Z Dagarinom pri izpitu v Smedniku.
- 1841 dne 24. vel. srp. Z Dagarinom in Polizharjem k izpitu v Kropo.
- 1841 dne 31. vel. srp. Dagarin, Kraschoviz, Polizhar in jaz smo se peljali k izpitu v Tržič, odkoder smo se vrnili zvečer.
- 1841 dne 11. listopada. Danes dopoldne se je predstavil učitelj Josip Lettner iz Komende.
- 1842 dne 16. prosinca. Popoldne sta bila tu Kraschoviz dosedanji, in Grabnar, nastopajoči ravnatelj v Kranju.
- 1842 dne 28. mal. srp. Bil sem v Kranju na osmini po dekanu Slugi in pri izpitu v šoli.
- 1842 dne 25. vel. srp. Dagarin je prišel peš iz Kranja, ob 8. uri sem ga peljal v Kranj; potem sem krenil k izpitu v Šentjurij, odkoder sem se napotil popoldne k izpitu v Smednik.
- 1842 dne 30. vel. srp. Šolski izpit v Naklem.
- 1842 dne 5. kim. Josip Lettner, učiteljski kandidat iz Komende, je naredil dopoldne tu predskušnjo (Vorprüfung) k nameravanemu konzistorijskemu izpitu.
- 1842 dne 8. vinotoka. Danes sem prejel dekret, ki me je rešil šolskega nadzorništva.
- 1842 dne 21. vinotoka. Peljal sem se v Kranj z vsemi akti, tikajočimi se šolskega nadzorništva in sem vse izročil novemu dekanu Josipu Dagarinu, predpisane šolske tabele za 1842 pa konzistoriju in okrožnemu uradu in tako sklenil nadležno mi nadzorništvo, ki sem ga $11\frac{2}{3}$ let opravljal v popolno zadovoljnost konzistorija, kakor stoji v odslovilnem dekretu.
- 1843 dne 9. listopada. Dopoldne je bil tu dekan Dagarin gredoč v Tržič zaradi nameščenja substituta namesto starega učitelja Tomashoviza.
- 1852 dne 30. kimavca. Popoldne je bila tu komisija zaradi zidanja šole.
- 1854 dne 25. vinotoka. Popoldne je prišel dekan Kofs s penzionistom Jernejem Zhibafhekom zaradi šole.
- 1854 dne 20. grudna. Na večer je prišel cestni komisar Schemerl zaradi šole, ki naj bi se zidala na mežnijo.
- 1855 dne 9. prosinca. Opoldne sta obedovala tu okrajni glavar Derbitsch in njegov pisar Ahzhin zaradi komisije za zidanje šolskega poslopja.
- 1855 dne 19. vel. travna. Danes dopoldne je napravil Ziegler, pristav cestnega komisarja, načrt za zidanje šolskega poslopja.
- 1856 dne 9. grudna. Popoldne je prišel okrajni glavar Derbitsch z uradnim pisarjem Ahzhinom semkaj v komisiji zaradi zidanja šolskega poslopja.
- 1857 dne 17. svečana. Popoldne sta bila ista tu v komisiji zaradi učiteljeve plače.

1859 dne 30. vel. travna. Popoldne me je obiskal okrajni glavar Derbitsch zaradi zidanja šole. — Pripominja konec vel. travna: V Naklem se zida šola.

1859 dne 10. vinotoka. Proti poldne je obiskal kranjski namestnik grof Gustav Chorinsky tukajšnje novo šolsko poslopje potujoč skozi Naklo v Radovljico.

1859. Naše letos sezidano šolsko poslopje se je otvorilo konec listopada, ko se je začela ondukaj vojaška šola za tu nastavljeno vojaštvo.

1860 dne 16. vinotoka. Ob 11 dopoldne me je prvokrat obiskal novi nakelski učitelj Trauen.

1861 dne 12. vel. travna, 6. nedelja po veliki noči. Popoldne je prišel dekan gledat šolo.

1861 dne 27. vel. srp. Danes popoldne je bil šolski izpit v Naklem, pri katerem so bili navzoči: dekan Resch, župnik Slapnik, profesor Klofutar, profesor Bradaschka (rodom iz Kranja), Stroj, župnik iz Koroške, kriški kapelan Sajoviz, jaz, nekaj dijakov in trije učitelji; potem je bila južina v župnišču.

VI. Vojaštvo.

1818 dne 8. listopada. Minuli teden so na Raki v vojake jemali konskribirance (Aushebung der Konscribirten).

1823 dne 3. svečana. Prejel pohvalni dekret zaradi sodelovanja pri konskribicijski reviziji, ki je bila l. 1822. na Raki.

1823 dne 4. sušca. V Naklem je bila konskribicijska komisija, pri kateri so mi zopet obljubili pohvalni dekret, ker so imeli boljši pregled zaradi abecednega zapisnika rojencev, ki sem ga bil naredil.

1827 dne 1. sušca. Nakelska župnija je imela konskribicijo v Kranju.

1829 dne 14. grudna. Zvečer je došla komisija za konskribicijsko revizijo, namreč praporščak Fischer Wildensee, korporal Maconi, poddesetnik Hor, praporščakov sluga, okrajna uradnika Strohmayer in Strupi.

1829 dne 15. grudna. Konskribirali so Veliko in Malo Naklo, Pivko, Police, Strževo in Okroglo. Opoldne in zvečer so bile gorenje osebe moji gosti. Oba vojaka: desetnik in poddesetnik sta prenočevala pri županu. Naslednja dva dni so konskribirali: podbreško župnijo, potem Žeje, Strohinj in Cegelnico.

1830 dne 18. prosinca. Peljal sem se v Križe h konskribiciji. Višji poročnik Laube z nekim desetnikom, okrajni pristav Rieger iz Tržiča s pisarjem Jabornikom so konskribirali.

1831 dne 19. svečana. Danes je bila v župnišču konskribicija.

1831 dne 20. velikega travna. Stotnija Petrovaradincev je dospela sem. Stotnik Margetich in poročnik pl. Anaker sta me obiskala.

1831 dne 29. velikega travna. Drugi bataljon gradiškanskega graničarskega polka se je danes nastanil na Gorenjskem. Opoldne sta me obiskala: višji poročnik pl. Rankovich in poročnik Roch.

1831 dne 30. velikega travna. Opoldne sta obedovala pri meni oba poročnika. — Op. Poročnika sta še večkrat obedovala v nakelskem župnišču.

1831 dne 2. rožnika. Telovo. S procesijo so šli tu nastanjeni vojaki.

1831 dne 24. rožnika. Davi o 5. uri je odšla stotnija, ki je bila tu nastanjena.

1831 dne 31. malega srpana. Stotnija deutschmeistrovega polka se je danes tu nastanila.

1831 dne 1. velikega srpana. Opoldne je obedoval pri meni stotnik Wagenheim iz dajčmajstrovega polka.

1831 dne 3. velikega srpana. Deželna bramba dajčmajstrov je prišla sem. Popoldne me je obiskal višji poročnik dunajske deželne brambe in kirurg Berg zaradi vtopljenca, najdenega v Savi.

1831 po noči med 9. in 10. dnem vinotoka je bilo splošno patroliranje.

- 1832 dne 4. prosinca. Opoldne sta obedovala pri meni dva častnika gradiškanskega polka.
- 1832 dne 11. prosinca. Opoldne sta bila pri meni v gostih poročnik in praporščak iz Kranja. — Op. Takisto dne 22. i. m.
- 1832 dne 2. svečana. Popoldne so mi prišli čestitat: stotnik Czernchich, poročnik Roch, zastavnik pl. Odobafsch in dr.
- 1832 dne 21. vinotoka. Danes opoldne je prišla stotnija deželnih brambovcev češkega polka Lilienberg semkaj prezimovat.
- 1832 dne 27. vinotoka. Popoldne me je obiskal stotnik Hromada, ki stanuje pri Težiču. — Op. Drugi dan je obedoval v župnišču.
- 1832 dne 11. listopada. Opoldne sem obedoval pri Težiču z majorjem Schmidom, s stotniki: Merati, Bezworovfsky, Hubert, Golz, Hromada, s kapitanom Johannom, z višjima poročnikoma: Veter in Conrad in z uradnikom Titom Valenzhizhem.
- 1832 dne 1. grudna. Vojaki so odšli od tod v Tržič.
- 1832 dne 5. grudna. Popoldne je bil tu okrajni aktuar Riedel zaradi nastanjanja skozi Naklo idočih Bavarcev.
- 1832 dne 11. grudna. Danes je marširala prva bavarska kolona na Grško. V Naklem in na Pivki se je nastanila stotnija 117 mož; pri meni je stanoval stotnik Bredel in njegov sluga. Prostaki so doma iz Landaua onostran Rena. Stotnik je obedoval in večerjal v župnišču.
- 1832 dne 12. grudna. Danes o polšesti uri so odšli Bavarci.
- 1832 dne 13. grudna. Danes je prišla sem stotnija Würzburžanov. Opoldne je obedoval pri meni stotnik Josip Pitner, dva poročnika (lepi se piše za Ritterja). Večerjal je tu samo stotnik.
- 1832 dne 14. grudna. Trije bavarski častniki so zajutrkovali pri meni in potem odšli.
- 1832 dne 15. grudna. Opoldne je šla skozi Naklo tretja kolona s topovjem, prihajajoča iz Amberga. Opoldne so bili pri meni v gostih: stotnik pl. Schlössel, oba poročnika Götz in Weifs.
- 1832 dne 16. grudna. Stotnik in oba poročnika so zajutrkovali pri meni in potem odšli.
- 1832 dne 17. grudna. Danes je prišla četrta bavarska kolona iz Lindaua ob Bodenskem jezeru. Opoldne so obedovali pri meni višji poročnik baron Creilsheim, oba poročnika Weber in Pischot in okrajni aktuar Riedl, zvečer pa samo višji poročnik bar. Creilsheim.
- 1832 dne 18. grudna. Davi so zajutrkovali pri meni višji poročnik bar. Creilsheim in oba poročnika Weber in Pischot, potem so odmarširali s stotnijo v Ljubljano.
- 1832 dne 19. grudna. Popoldne proti 2. uri so se tu skozi na vozeh peljali bavarski konjiki.
- 1833 dne 7. sušca. Vojaki so prišli v Naklo in sicer stotnija deželne brambe češkega polka Lilienberg. — Dne 9. sušca. Stotnik je bil tu. — Dne 10. sušca. Po glavni službi božji so me obiskali stotnik, poročnik in praporščak. — Večkrat obedovali v župnišču.
- 1833 dne 6. malega travna. Velika sobota. Zvečer so vojaki spremljali procesijo.
- 1833 dne 8. malega travna. Opoldne so obedovali tu: stotnik Jorkovizh, poročni Buta in dr.
- 1833 dne 15. malega travna. Opoldne sta bila pri meni v gostih poročnik Buta in praporščak grof Enzenberg. Vojaška izpoved. Ista se je vršila tudi drugi dan.
- 1833 dne 30. malega travna. Danes so odšli vojaki.
- 1833 dne 17. velikega travna. Danes so se nastanili tu Gradiškanci gredoč na Koroško.
- 1833 dne 20. velikega srpana. Danes je dospela semkaj gredoč v Beljak 8. stotnija gradiškanskega graničarskega polka, ki je bila tu nastanjena pred dvema letoma.

Opoldne so obedovali pri meni: višji poročnik Obaľhovizh, poročnik Roch in praporščak Sambo. O polnoči so odmarširali.

1834 dne 3. sušca. Danes konskribcija v Naklem. Opoldne so obedovali tu konskribcijski častnik poročnik Manz, okrajni komisar Elsner, okrajni aktuar Riedl, dr. Napreth in narednik Bofh; zvečer samo poslednji. Sluga je bil tudi opoldne tu. — (Naslednja dva dni so bili Blaznikovi gosti do malega isti.) Dne 5. sušca. Popoldne sem dal Manza in Riedla odpeljati v Tržič.

1834 dne 16. malega travna. Naklo, Strohinj, Žeje i. dr. imajo eksekucijo zaradi dezerterjev.

1837 dne 19. svečana. Popoldne je bil tu okrajni komisar Elsner s konskribcijskim častnikom poročnikom Löwelingom in s svojim sinom Ernestom.

1837 dne 21. svečana. Danes je bila v Naklem konskribcijska revizija in sicer dopoldne za vso nakelsko župo in popoldne za Podbrezje.

1840 dne 22. prosinca. Danes je bila vojaška konskribcija nakelske župe. Opoldne so bili tu poročnik Kuhn, okrajni komisar Elsner, Riedl in narednik Hor. — Dne 23. prosinca. Konskribcija Gorič in Podbrezja. Opoldne so obedovali tu večrajšnji gosti. Tudi poročnikov sluga in okrajnega komisarja kočijaž sta bila včeraj in danes tu.

1841 dne 6. sušca. Vojaški nabor za kranjski okraj.

1842 dne 26. prosinca. Po obedu smo se peljali v Duplje, kjer je bilo konskribiranje, pri čemer so bili zaposleni poročnik Schusters iz Mokronoga, okrajni komisar Pajk in desetnik kadet März pl. Märzthal. — Dne 20. mal. travna. Danes je bil v Ljubljani vojaški nabor za kranjski okraj.

1843 dne 16. svečana. Konskribcija nakelske fare v nakelskem župnišču. — Dne 17. svečana. Danes dopoldne so konskribirali Podbrežane in popoldne Goričane v nakelskem župnišču.

1845 dne 6. rožnika. Dopoldne so marširale skozi Naklo tri stotnije lovcev grede iz Celovca in Ljubljano in v Dalmacijo.

1846 dne 15. prosinca. Naklo so zajeli! Vojaki iz Kranja so imeli namreč majhno vajso brez streljanja.

1849 dne 5. sušca. Danes je bilo v Kranju vadljanje (Losung), ki se je izza francoske okupacije leta 1809—1813 prvokrat vršilo pod Avstrijo.

1851 dne 19. rožnika. Telovo. Tu je obedoval Jernej Aschmann, poročnik pri vozarstvu, rojen v Naklem št. 23 dne 20. vel. srpana 1809. Ko je prišel v vojake, je znal samo nekoliko slovenski brati; dalje se je izomikal pri vojakih. Po dovršenem 14 letnem službovanju je še ostal v vojni službi in prejel pri Jakinu papežev red za zasluge. — Dne 4. mal. srpana. Danes se je poslovil častnik Aschmann, odpravljajoč se v Črnovice in v Radavce v Bukovini k žrebčarskemu oddelku.

1852 dne 25. kimavca. Danes tik pred 9. uro se je peljal skozi Naklo slavni vojvoda grof Radezki gredoč iz Ljubljane preko Kranja v Tržič.

1853. Letos je bilo na Kranjskem nastanjenega mnogo vojaštva, izprva zaradi prepira Črne gore s Turčijo, potem Avstrije s Turčijo in še sedaj Rusije s Turčijo. Konec mal. srpana je odšel iz Kranja, Loke, Žabnice, Bitnja, Šentjurija itd. moravski polk princ Emil, ki ni samo služkinjam zmešal glave in okužil srca, nego tudi zakonskim ženam; s fanti pa so bile krvave praske. Odšli so v Ljubljano, odkoder pojdejo baje v taborišče pri Vižmarjih. V nakelski župniji doslej k sreči niso bili nastanjeni vojaki.

1854 dne 8. vel. srpana. Stotnija celovškega polka barona Prohaske št. 7 je šla tu skozi v Piran. — Dne 26. vel. travna. Bataljon polka Franca Karola je marširal tu skozi gredoč iz Celovca.

1855 dne 19. mal. srp. Popoldne so se nastanili vojaki v Naklem in v Strohingu. — Dne 26. mal. srp. Opoldne so bili tu: Vitoftinjski in Künauer, oba poročnika poljskega polka Mazucheli, prvi doma na ruski meji, drugi z Moravskega. Višji poročnik Transzeta, rodod Slavonec, je bil zadržan. — Dne 8. vel. srp. Dopoldne se je

poslovil Vitofhinfki, ki je nato odšel k stotniji v Bitnje. Vojaki se pripravljajo na odhod.

1855 dne 9. velikega srpana, preden se je zdanilo, je odmarširala stotnija Mazzuchelijevega polka, ki je bila tu nastanjena izza dne 19. malega srpana 1855; to so Poljaki, Rusini in Židje — jako voljni za delo na polju, zlasti za žetev; odšli so v Ljubljano in potem po železnici na Dunaj, kjer ostanejo prvi trije bataljoni, drugi pa se po železnici odpeljejo v Przemysl v Galicijo, da jih porabijo pri zidanju železnice.

1856 dne 11. vinotoka. Bataljon lovcev je marširal iz Celovca proti Ljubljani.

1857 dne 3. listopada. Začetek nove preumetne konskribcije v Naklem, potem ko ni bilo izza meseca velikega travna 1851 nobene popolne. Danes dopoldne in popoldne so popisali samo Veliko in Malo Naklo. Sterle in Achzhin, uradnika kranjskega okrajnega urada, sta bila tu opoldne in zvečer. Župan Matijevc samo opoldne. — Dne 4. listopada. Dopoldne in popoldne je bil samo Strohinj na novo popisani. — Dne 5. listopada. Danes so konskribirali, t. j. na novo popisali vasi: Žeje, Cegelnico, Pivko in Polico. Opoldne so bili tu: okrajni glavar Derbitsch, Sterle in Rudolf Achzhin, zvečer samo poslednja dva. — Dne 6. listopada. Danes so konskribirali vasi Okroglo in Strževo, torej od 3. dne do danes vseh devet vasi v tukajšnjem župnišču. Obedovali so tu: Sterle, Rudolf Achzhin in župan Matijevc — Fran Pavlin, na večer sem dal peljati Sterleta in Achzhina z akti v Kranj. Te Deum laudamus.

1857 dne 3. grudna. Danes je ogledoval tu okrajni glavar Derbitsch s pisarjem Koschmerlom za vojake sposobne fante.

1859 dne 5. prosinca. Danes so konskribirali v župnišču fante za vojaški nabor. Obed uradnikov v župnišču.

1859 dne 11. kimavca. Danes so mi nastanili vojake: opoldne je bil tu bolniški kapelan Pitaz, Čeh iz Prage, rojen v kraljevograškem okraju, nekdanj misijonar na Bolgarskem, ter zdravnik in lekarnar N. N., rodом Čeh; zvečer poleg teh dveh tudi sluga prvega. Prišli so danes iz Dola pod Ljubljano proti 12. uri. — Dne 12. kimavca. Po zajutreku ob 7. uri so odpotovali trije nastanjenci v Radovljico. 72 konj so dobili za pripravo. Stotnika Gregra sem dal s svojima kobilama brezplačno peljati do Radovljice; stanoval je pri Težiču. V radovljiškem in begunjskem gradu prirejajo vojaške bolnice. Hlapec je prišel šele okrog 5. ure popoldne s kobilama domov.

1859 dne 22. kimavca. Popoldne me je obiskal Woschatko Henrik, stotnik raketne baterije, zaradi nedeljske sv. maše in zaradi pokritega voza. — Dne 25. kimavca. 15. pobink. nedelja. Danes ob 10. uri so prišli tudi vojaki v paradi v cerkev in potem trije častniki k meni in h kooperatorju. — Konec kimavca op. Neprenehoma marširajo vojaki skozi Naklo. Pol meseca je nastanjeno vojaštvo v fari. — Dne 4. vinotoka. Danes so imeli vojaki zaradi cesarjevega godu cerkveno paradu. — Dne 6. vinotoka. Šel sem gledat, kako se je ekserciral baterija. — Dne 7. vinotoka. Popoldne sem obiskal stotnika Waschatko in on se je na večer poslovil od mene, ker si je izprosil zaradi bolezni šesttedenski dopust; jutri odpotuje ob 6. uri na Dunaj. Bil je mlad, vrl, pošten in ljubezniv mož. — Dne 8. vinotoka dopoldne je peljal Voglar iz Naklega stotnika Waschatka na mojem koleslju v Ljubljano. Po 9. uri me je obiskal višji poročnik Anton Wildman s poročilom, da bo jutri 17. pobinkoštno nedeljo tudi baterija z obema poročnikoma odrinila na Češko. — Dne 9. vinotoka. 8. baterija prvega Fran... polka, ki se je mudila tu od 12. do 17. dne kimavca, je danes proti 8. uri odmarširala preko Tržiča in Celovca na Češko v Prago.

1859 dne 10. vinotoka. Danes dopoldne je prišla zopet baterija topničarjev semkaj. — Dne 11. vinotoka. Včeraj došla baterija je zopet odrinila davi proti Tržiču in proti poldnevu je prišla druga. — Dne 12. vinotoka. Včeraj došla baterija je danes počivala.

1859 dne 25. vinotoka. Tu stanujoči major Kien je obedoval opoldne z drugimi častniki pri Težiču, pri meni samo vodja, majorjev sluga in njegovi adjutanti; zvečer pa adjutant (Starkau?), njegov sluga in vodja, ki so vsi trije tu prenočili.

Dne 26. vinotoka po zajutreku med 7. in polosmo uro so odšli trije nastanjenci. Zvečer so zopet vojaki prišli sem z Gorenjskega. — Konec vinotoka op. Izza 11. dne kimavca t. l. so pogostoma tu skozi marširali vojaki in bili začasno tu nastanjeni.

1860 dne 10. prosinca. Danes so sklenili, da se napravijo topovom strehe za silo. Okrajni glavar in major sta prišla iz Kranja sem.

1860 dne 23. sušca. Popoldne sta me obiskala: višji poročnik Clement in poročnik, ki je nastanjen v Žejah. — Dne 26. sušca. Opoldne sta bila pri meni v gostih vojaški duhovnik Angelli in Ribnikar, novi kapelan predoseljski. — Popoldne je Angelli vojakom pridigal po nemško. — Dne 27. sušca. Angelli je izpovedoval vojake. On stanuje v župnišču. — Dne 29. sušca po 9. uri sem dal vojaškega duhovnika Angellija peljati v Kranj, kjer bo še dva dni izpovedoval vojake.

1860 dne 10. velikega srpana. Danes se je vadila s topovi v Kranju stoječa baterija pri Pivki, „Pod reberjo“ in v Velikem Naklem.

1861 dne 3. svečana. Popoldne me je obiskal višji poročnik Seiche pl. Nordenland. — Dne 5. svečana je bil isti med drugimi v gostih v župnišču. (Tudi dne 9., 10., 14. in 16. je bil imenovani višji poročnik pri župniku Blazniku, dvakrat z vojaškim zdravnikom Kofhko.)

1861 dne 17. malega travna. Danes po 4. uri zjutraj je odšla tu nastanjena baterija preko Kamnika v Gradec k strelnim vajam.

1861 dne 25. velikega travna. Višji poročnik Seiche pl. Nordenland me je obiskal, takisto dne 26. in 30. velikega travna ter dne 2. rožnika. — Dne 7. rožnika je prišel višji poročnik prvokrat na hrano v župnišče. — Dne 19. rožnika. Danes popoldne je odpotoval višji poročnik pl. Nordenland v Portenone na Laško. — Dne 29. rožnika je zopet prišel imenovani višji poročnik iz Italije.

VII. Nesreče.

1823. Po noči med 11. in 12. prosincem je pal velik sneg. Neki mlad, nekoliko pijan Podbrežan je obležal v snegu na nakelskem polju in zmrznil; šele čez pet tednov so ga našli in po zdravniški preiskavi prenesli v Podbrezje, kjer so ga pokopali.

1827 dne 27. svečana, t. j. pustni torek, nagla smrt na Strževem pri plesu.

1827 dne 9. kimavca. Neka Tržičanka je padla na Okroglem z neke skale in bi se bila skoraj ubila.

1828 dne 22. velikega travna. Deževno, grmelo je. Na Kranjskem polju, t. j. na cesti, je ubila strela dva konja, vprežena v kočijo.

1829 dne 2. velikega travna. Zvečer je umrl ednajstletni deček Josip Oman, ker se mu je vnelo žganje; popil ga je bil več nego četrt bokala.

1831 dne 25. rožnika. Dopoldne lepo, popoldne hudo deževalo in grmelo; med 3. in 4. uro je v Strohinju ubila strela dva mladeniča.

1833 dne 10. svečana. Dopoldne o poldeseti uri se je ubil neki Predosljan (Jurij Narobe po domače Kveder) za Hauswirthovo hišo na ledu.

1833 dne 12. svečana. Odmeka, vendar lepo; zjutraj so našli na dupljanskem polju zopet nekega mrliča (Markovega Tomaža, doma iz Žiganje vasi v kriški župi); mislijo, da je pijan obležal in po noči zmrznil.

1833 dne 20. malega travna. Popoldne je bil ogled v Podbrezjah, kjer bi se bil pijani župan (Richter) iz Žejan št. 10 skoraj ubil.

1834 dne 26. rožnika. Danes je vtonil v Savi pri Kranju Matevž Jerše s Police št. 3, ko se je kopal.

1836 dne 25. malega travna. S kapelanom sva se peljala v Šmartin. Ko sva se vračala, je neki voznik prekopicnil moj koleselj — toliko da nisva s Kuraltom padla v vodo.

1837 dne 31. velikega srpana. Povodenj v Tržiču. Razrušil se je novi most v Tržiču; neki vajenec je vtonil v jarku pod tržiškim župniščem.

1838 dne 21. malega srpana. Zjutraj lepo, potem je ves dan hudo deževalo in grmelo; na Primskovem je strela ubila dve osebi in pet jih zelo poškodovala.

1841 dne 6. vintooka. Na večer hud veter. Palcu je podrl kozolec.

1843 dne 13. malega travna. V Savi so našli Ivana Brenkuša iz Besnice mrtvega. Franken je bil na večer zaradi pokopa tu.

1843 dne 6. velikega travna. Omanov si je roko zlomil, ko je sekal drva.

1851 dne 22. svečana. Danes popoldne krog 1 ure si je razbil črepinjo cerkveni ključar Štefan Markota z Okroglega št. 17, ko je kopal vodnjak v Strževem št. 18 in je bil takoj mrtev.

1851 dne 8. listopada krog 8. ure zvečer je peljal Ivan Sajoviz iz Naklega št. 36 po domače „Teshizhov Janez“ težek, s 60 stoti pavole, kave, cvebi, itd. naložen voz, v katerega so bili vpreženi 4 konji. Ker je bil savski most do polovice porušen, je vozil skozi Mengiš ali Smladnik, skozi Kokrico in Pečice po klancu navzdol. Kar pade voz z dvema konjema (dva konja sta ostala zgoraj, ker se je prelomil drog) in z voznikom blizu 4 sežnje globoko za mostom „pred Bakurjem“ v občestni jarek, napolnjen z vodo. Globoka voda, ki je vsled prejšnjega deževja narastla v jarku, pavola, najbolj pa Bog, so bili vzrok, da se niti vozniku niti živini nič žalega ni zgodilo. Čudno je bilo, da je stal voznik prosto do glave v vodi, voz je bil nekoliko nagnjen, en konj pa je stal na vozu. Nekaj manjših kosov blaga, ki jih je voda odnesla, so našli ali precej ali drugi dan; voz so pa ljudje, ki so prihiteli na pomoč, še tisti večer spravili domov.

1857 dne 19. kimavca. V Britofu je ubila strela neko žensko.

1858 meseca rožnika je v Bitnju pri Šmartinu ubila strela tri osebe.

1859 dne 24. svečana. Zvečer je padel na Bistrici neki voz na Andreja Križaja, Halovca iz Malega Naklega, in ga je takoj usmrtil.

1861 dne 8. vel. travna so našli v Savi pri Strževem moškega mrliča, ki so ga zvečer po 9. uri prinesli v Naklo.

VIII. Bolezni.

1815 meseca prosinca epidemija v Kandršah posebno pri Mokroti.

1816. Epidemija v Zagorju, posebno v Potoški vasi in pri Sv. Urhu.

1817. Epidemija v Zagorju je nehala. — Od mnogih krajev se čuje o epidemijskih boleznih.

1818 meseca grudna. V Radovljici je bila huda epidemija, ki je poleg drugih pobrala tudi župnega vikarja Matija Kobaua in kapelana Sdescharja; z njima je šel v večnost tudi cerkvenec.

1822 meseca rožnika. Pasja steklina v novomeškem okraju.

1829 dne 8. velikega srpana. V nakelski župniji je jela razsajati rdeča griža, danes so štirje mrliča.

1831 dne 17. malega srpana. Danes so se začele molitve, da bi odvrnili kugo, kolero imenovano, ki razsaja že v Galiciji in na Ogrskem.

1831 dne 7. velikega srpana. Kolera pri Banku (v Naklem).

1831 dne 8. velikega srpana. Popoldne sta me obiskala dr. Nagy in okrajni komisar Elsner zaradi kolere.

1831 dne 17. velikega srpana. Danes je popisoval ubožce okrajni aktuar Schiffrer za slučaj, ko bi prišla kolera.

1831 po noči med 13. in 14. kimavcem prva kolera na Dunaju.

1831. Letos je bila umrljivost velika.

1832 meseca malega in velikega travna koze.

1833 dne 25. grudna. Tod okoli bolehalo ljudje za hripo.

1836 dne 16. rožnika. Kolera v Ljubljani. — Dne 17. rožnika. Minica Pokoren je zbolela. Kolera.

1836 dne 25. rožnika. Govore, da ljudje zelo umirajo za kolero v Ljubljani, v Udmatu, v Štepanji vasi, v Šiški, v Planini in v Krašnji.

- 1836 dne 27. rožnika. V Kranju je nekdo na trgu zbolel za kolero.
- 1836 dne 30. rožnika. Sinoči je Jera Kuscher, davi pa hlapec Gašper zbolel za kolero.
- 1836 dne 4. malega srpana. Kolera v Naklem.
- 1836 dne 18. velikega srpana. Kolera v Šmartinu pri Kranju.
- 1836 dne 16. kimavca popoldne je bil tu dr. Napret s kirurgom Achzhinom zaradi Kofharnika, ki je umrl za kolero.
- 1837 meseca svečana. Na Angleškem, Francoskem in Nemškem razsaja hripa.
- 1838 dne 24. velikega srpana. Tu se je jela širiti rdeča griža.
- 1840 dne 22. grudna. Dr. Napret je prišel v Naklo zaradi koz, ki so se pojavile.
1846. V Zagorju je bila meseca sušca med železniškimi delavci epidemija, ki je pobrala tri zdravnike.
- 1849 op. konec leta: Po mnogih krajih zlasti v vojaških bolnicah razsaja vročinska bolezen (Typhus) tako grozno, da vtegne ta bolezen več ljudi pomoriti, kakor jih je vojna na Ogrskem, dasi poročajo, da je poslednja samo v Vojaški granici povdovila 17.000 žena.
- 1850 op. konec svečana. To zimo so morale kužne bolezni: vročnica (Typhus), tudi kolera, po mnogih evropskih pokrajinah med civilisti, zlasti pa med vojaki. Na tisoče jih je pomrlo. — Jako pogostne bolezni. Meseca prosinca in svečana legar (Typhus) in kolera v Ljubljani med civilisti in vojaki v bolnicah. Meseca kimavca se je jela širiti kolera v Novem mestu in v okolici, n. pr. v Št. Jerneju, v Prečni, v Mirni Peči, v Trebnjem, v Št. Rupertu i. dr.
1852. Op. konec malega srpana: V nakelski župi se prikazuje izza poslednjih dni meseca malega srpana rdeča griža in neka vrsta kolerine — toda dosedaj še brez smrtne žrtve. — Op. konec velikega srpana: Meseca velikega srpana je nadlegovala ljudi tu rdeča griža, marsikateri je bljuval kakor pri koleri.
1853. Op. konec velikega srpana: Huda mrzlica napada pogostoma ljudi pri Metliki, pri Krškem in pri Brezavcu železniške delavce.
1855. Op. konec malega srpana: Kolera je zelo razsajala meseca malega srpana v Trstu, na Reki, v Dalmaciji, v Šturiju, v Bistrici pri Trnovem; manj hudo je morila v Ljubljani, pri Št. Vidu nad Ljubljano in v Kamni Gorici; posamezni slučajji so se primerili tudi v Kranju in v Šentjuriju.
1855. Kolera je prinesla meseca malega in velikega srpana mnogim smrt, zlasti v bistrškem in postojnskem okraju, potem v Ljubljani, v Ribnici, v Črnomlju, v Št. Vidu nad Ljubljano, v Šentjuriju, v Srednji vasi, v Predosljah, na Kokrici, v Kamni Gorici, v Kropi in tudi v Dupljah. V Naklem dosedaj še nihče ni umrl za kolero, marsikoga je pa že opominjalo.
- 1855 dne 6. kmavca. Danes zjutraj ob 4 so šli Predosljani moleč skozi Naklo na božjo pot v Ljubno priporočat se Mariji, da bi odvrnila kolero, ki še vedno razsaja med njimi. Celo gospod baron Zojs je baje jezdil v Ljubno.
1855. Tudi meseca kimavca je še hudo pobirala kolera ljudi zlasti v bistrškem, vipavskem, kočevskem, črnomeljskem okraju, tudi v nakelski okolici jih je mnogo pomorila — in sicer: v Kamni Gorici, v Kropi, v Tržiču, v Goričah, v Kranju, v Šmartinu, v Šentjuriju, v Predosljih, na Kokrici, v Lahovičah, v Brniku, v Mengšu. — Op. konec vinotoka: Kolera je že precej ponchala, le sem ter tja usmrti še koga n. pr. na Dunaju, kjer se je prikazala že meseca velikega travna.
- 1857 Op. konec velikega srpana: Griža je vladala marsikod meseca velikega srpana, tudi v tej župniji je pobrala nekaj otrok. — Sredi grudna je jela nadlegovati ljudi hripa.

IX. Požari.

1809 dne 10. sušca. V mojem rojstnem kraju v Selcih je jelo o 5½ popoldne vsled neprevidnosti novega ključavničarja po domače „per Shofhtarju v Sevenzi“ goretj. Silen veter je razširjal na vse strani ogenj, ki je razdejal vse, kar je bilo gorljivega. V eni uri je bilo vpepeljenih 50 hiš s krasno cerkvijo, vsemi hlevi, podi

in onimi kozoleci, ki so na tisto stran proti Železnikom. Trpka usoda! Sovražna invazija je odtegnila tem pogorelcem vso pomoč.

1814 dne 8. kimavca je treščilo v kapelo na Slemšku.

1817 meseca velikega travna. Stara Loka je pogorela.

1822 dne 23. velikega travna so pogoreli Železniki, Crešnjice in na Studenem. Kar je tedaj ostalo, je uničil ogenj dne 30.

1825 po noči med 17. in 18. malim travnom je pogorelo v Šiški 60 do 70 hiš.

1826 dne 1. grudna se je vnelo pri Arhu v Zgornjih Dupljah, ogenj je škodo naredil samo v hiši, ker so ga še o pravem času zapazili in zadušili.

1827 dne 1. vinotoka. Proti 11. uri dopoldne je jelo goreti v Ljubnem. Pogorela je cerkev in 22 hiš. Neko žensko je zadušil dim v kleti, neka druga se je hudo opekla.

1828 po noči med 25. in 26. malim srpanom so pogorele Pirniče.

1929 dne 4. malega travna. Zvečer po 9. uri klic: „Gori!“ — Nekdo je zažgal Težičevo kajžo v Naklem.

1832 dne 10. velikega srpana lepo in suho. Zvečer je grmelo, se bliskalo in dobrodejno dežilo. Pri Predosljih je treščilo v pod, ki je pogorel.

1832 dne 8. vinotoka. Zvečer o pol 9 uri je jelo goreti na Pivki, pri Arnežu. Zgoreli sta Arneževa in Skodlarjeva hiša z gospodarskimi poslopji vred.

1832 dne 25. kimavca. Zvečer po 8. uri je jelo goreti v Kranju v mlinu pri mostu, kjer je bilo potem 27 hiš vpepeljenih.

1832 dne 23. vinotoka. Zvečer požar v Spodnjih Dupljah; zgorelo je 13 hiš, namreč Šavsova, Gradova, Marčunova, Arneževa, Rožmanova, Igljučeva, Peručeva, Fistrova, Gregorja Markoviča, Joštova, Cediljeva in Matuzeljeva.

1832 dne 12. grudna ob 9. uri so pogorele na Trsteniku tri hiše.

1832 dne 25. grudna. Zvečer ob 7. uri je pogorela v Spodnjih Dupljah hiša pod št. 1. po domače pri Vrtaču.

1833 dne 21. grudna. Dopoldne so pogoreli na Tabru (Podbrezje) trije kajzarji: Falent, Rozman in Podržaj in zemljak Matijaž, — ta je bil zavarovan za 700 gld.

1834 dne 11. sušca, lepo in toplo. Ob 10. uri dopoldne je jel pihati silen veter, dul je ves dan in ves večer. Storžič je bil ves v plamenu, pogorelo je mnogo lesa. Že zelo suho.

1834 dne 29. sušca. Prav ko je bogoslovec Polizhar pri meni obedoval, se je ob eni popoldne vnela mast v njegovi očetni hiši, ki je pogorela.

1834 dne 15. malega travna. Sinoči smo videli odsev velikega požara v Mengšu.

1834 dne 5. rožnika. Danes med 10. in 3. uro popoldne je pogorela šiška.

1834 dne 18. velikega srpana. Zvečer grom, blisk, malo dežja. Okoli Marijinega zvonjenja je treščilo v hišo in v gospodarsko poslopje pri Strosu na Bregu v kriški fari.

1834 dne 4. kimavca so pogorele Toplice pri Novem mestu.

1834 dne 15. kimavca je gorelo v Postojni.

1834 dne 23. kimavca popoldne je treščilo v Ljubnem v župnišče, ki je s kapelanijo vred zgorelo.

1834 dne 8. vinotoka so Vače pogorele.

1835 dne 21. malega travna zvečer proti 10. uri smo videli žar, ko je gorela Radovljica.

1835 dne 7. velikega srpana je treščilo v neko hišo za Šmartinom.

1836 dne 3. malega srpana, lepo. Pozno popoldne hudourni oblaki z dežjem; v Mengšu je treščilo, videli smo ogenj, štiri hiše so pogorele.

1836 dne 12. grudna zjutraj ob 1. uri požar v Goričah.

1837 dne 4. velikega travna, proti večeru se je bliskalo, grmelo in med silnim vetrom deževalo; v podružnico sv. Uršule (v Srednjih Bitinjah) v šmartinski župniji je treščilo in zvonik je pogorel.

1837 dne 25. malega srpana. V Lahovičah je treščilo v neko hišo, ki je pogorela.

1837 dne 12. velikega srpana, lepo in zelo soparno, popoldne grmelo in tu le malo deževalo. V Križih je treščilo; dve hiši sta pogoreli.

- 1837 dne 20. velikega srpana. Zvečer je pogorela neka hiša v Zvirčah.
- 1837 dne 24. velikega srpana. V Pirničah je strela vžgala.
- 1838 dne 10. velikega travna, dopoldne lepo, popoldne grmelo in pošteno de-
ževalo; treščilo je v križ pri Zgubovem kozolcu.
- 1838 dne 19. listopada. Zvečer proti 10. uri je začelo goret v Kranju. Tri pri-
stave pod novo pošto so zgorele.
- 1839 dne 7. prosinca, dopoldne ob 11. uri klic, da pri Hauswirtu gori.
- 1839 dne 29. malega travna. Zvečer po 10¼ uri je nekdo zažgal Petra Fistra pu-
stoto hiš. št. 5, ki je zgorela, potem so popolnoma pogorele: Užnikova hiša št. 4., Zgu-
bova št. 45 in Zgubova kovačnica z gospodarskimi poslopji vred. Kopoljeva hiša se je
večkrat vnela, pa so jo z največjo silo oteli. — Dne 2. velikega travna so cenili
škodo po požaru. — Dne 11. velikega travna so na pogorelo Zgubovo hišo postavili
ostrešje in ga za silo pokrili z deskami. — Dne 23. velikega travna so Zgubovo hišo
pokrili z opeko. — Dne 1. rožnika. Na Zgubovo gospodarsko poslopje so deli včeraj
ostrešje in ga danes obili z latami. — Dne 5. rožnika. Popoldne je razdelil Scaria
nagrado izvrstnim gasilcem.
- 1840 dne 6. sušca. Zvečer so pogorele Stranje.
- 1840 dne 7. sušca. Zvečer so zgorele v Smledniku štiri hiše in v Pirničah dve.
- 1840 dne 24. sušca. Zvečer ob 9. uri smo videli ogenj na tisto stran proti
Smledniku. V Tomačevem pri Ljubljani je zgorelo 23 hiš.
- 1840 dne 2. malega travna. Zvečer ob 9. uri je uničil požar v Trbojah pri
Smledniku 18 hiš.
- 1840 dne 29. malega travna. Mnogokje so goreli gozdi.
- 1840 dne 1. velikega travna, lepo. Toda ves dan in posebno popoldne in zvečer
jako hud veter, zelo suho, mnogokje so goreli gozdi.
- 1841 dne 28. velikega srpana, lepo. Toda solnce je kakor v meglo zagrinjal
neki stoječ dim, bodisi da je prišel z barja pri Ljubljani ali pa od požara v Smirni,
kjer je po noči med 27. in 28. malim srpanom l. l. pogorelo blizu 10.000 hiš.
- 1841 dne 5. kimavca. Dopoldne ob 9. uri je večkrat treščilo v otoški cerkveni
zvonik v mošenjski župniji in ga hudo poškodovalo.
- 1841 dne 27. kimavca. Sinoči ob 10. uri se je videl ogenj proti Selcam, po-
gorelo je poslopje zemljaka Krivarja na Rantovši.
- 1841 dne 13. listopada dopoldne ob 10¼ uri so zavpili, da gori pri Kovaču
št. 29 v Naklem.
- 1842 dne 22. malega travna. Opomnja: Ta teden je neki pijanec na Spodnji
Beli zažgal svojo kajžo in skočil v ogenj, od koder so ga potegnili z aki in mu raz-
parali trebuh, vsled česar je umrl.
- 1842 dne 26. malega travna popoldne je pogorelo v Mengšu 52 hiš.
- 1842 dne 5. velikega travna. Ob 1. uri zjutraj je začel goret Hamburg in je
gorel do 10. ure dopoldne dne 8. t. m.
- 1842 dne 27. velikega srpana. Zvečer ob 11. se je vnelo v Kranju pri Šmonu.
- 1842 dne 31. grudna. Zvečer požar pri Sv. Duhu poleg Loke.
- 1843 dne 8. prosinca. Požar v neki hiši na Savi v Kranju.
- 1843 dne 14. prosinca. Zvečer je pogorel Zottel po domače Obrnan na Tabru
(Podbrezje).
- 1843 dne 16. sušca. Zvečer po 9. uri smo opazili tu pri mesečini na tisto stran
proti Vodiciam precejšen požar. V Hrašah pod Smlednikom so pogorele tri hiše z
gospodarskimi poslopji vred; blazni Beja je zažgal.
- 1843 dne 3. malega travna. Danes popoldne po 5. uri se je bliskalo in grmelo,
pod gorami je šla huda toča. V komendski župniji je treščilo in zgoreli sta dve hiši.
- 1843 dne 28. malega travna. Zvečer proti ½11. uri je jelo biti plat zvona, na-
kelska vas je bila jako razsvetljena, ljudje zelo prestrašeni, toda prvi strah se je
precej polegel, ko smo videli, da gori samo lopa Župana = Fistra za vasjo in da
ni nobenega vetra. Neki zlodejec je zažgal.

1843 dne 1. velikega travna. Zvečer ob 10. uri je jelo goreti v Jakelnovčevem hlevu v Naklem št. 43; ogenj je pokončal hiše in gospodarska poslopja številkam: 43, 44, 42, 41 in 37, hlev hišne št. 36 in —o gorje! krasno župno cerkev in zvonik. (Natančneje o tem gl. v „Zgodovini Nakelske fare“ str. 49.)

1843 dne 6. velikega travna. Popoldne je preiskoval pl. Franken, kako je nastal požar in Schuller je cenil škodo. Oba sta bila v župnišču. — Dne 7. velikega travna. Z 11 vozmi so šli po deske na Bled in Zásip.

1843 dne 27. velikega travna. Pogorelcem sem dal razorati.

1843 dne 31. velikega travna. Poštar Scaria je prinesel 15 gld. nagrade tistim, ki so najbolj gasili.

1843 dne 5. rožnika. Zvečer o 1/2 11. uri je pogorela Opulejeva hiša št. 49 v Naklem. Nekdo je nalašč zažgal. Bilo je na binkoštni ponedeljek in prav pet tednov po prejšnjem požaru.

1843 dne 11. rožnika. Danes sem dal 10 bokalov vina in kruha pomagacem, ki so spravljali pohištvo iz župnišča o požaru dne 1. velikega travna t. l.

1843 dne 5. rožnika. Bajt v Goričah je zvečer pogorel.

1843 dne 27. rožnika. Ob 10. uri se je oglasil pri meni stolni prošt Burger gredoč v svojo poletno rezidenco v Radovljico in se je v imenu stolnega kapitula zahvalil, ker sem dal pokriti župnišče z opeko, vsled česar je bilo moči ob požaru obvarovati ga in več drugih hiš.

1843 dne 17. velikega srpana. Sinoči je treščilo v Zgornjih Železnikih v Homanov kozolec, ki je zgorel z žitom v treh oknih vred; ogenj so opazili tudi iz Naklega.

1844 dne 22. sušca. Proti večeru je pogorela v Črnem vrhu cerkev in vas.

1844 po noči od 27. na 28. sušca je uničil ogenj v Mednu devet hiš.

1845 dne 2. prosinca. Zvečer je pogorela v Predosljih hiša št. 1.

1845 dne 21. prosinca. Zvečer ob 6. uri je zgorela cerkvenčeva hiša na Hujah.

1845 dne 23. malega travna. Zvečer po 9. uri se je videl ogenj na tisto stran proti Smedniku. Popoldne je pogorelo na Grabnu v Kamniku deset hiš.

1845 dne 11. malega srpana. V Senožecah je zgorelo dvajset hiš in dne 26. malega srpana Zadóbrovo pri M. D. v Polju pet hiš. Med drugimi je zgorel Anžek, Primar, Škrbinec z bajto. Zažgali so fantini, ki so hoteli kuhati pod streho.

1846 dne 18. sečna. Danes zjutraj o 1/2 1. je pogorelo v Zgornjih Železnikih 42 hiš.

1846 dne 24. rožnika. Danes dopoldne sta na Javorniku zgoreli dve hiši.

1846 dne 30. rožnika. Danes dopoldne sta pogoreli na Letencih dve hiši.

1847 dne 20. svečana. Zvečer po osmi uri je jelo biti plat zvona; v Naklem je zopet Špornu št. 37 zgorela streha; od ostrejšja je zaradi snega in vsled hitre pomoči ostalo še ogrodje; za cerkev in sosedne hiše ni bilo nobene daljne nevarnosti.

1847 dne 17. sušca je pogorelo grmovje v Dvakovem in Težičevem delu ob Savi.

1847 dne 26. velikega travna. Zvečer je treščilo v neko hišo „sa Prevalam“ pri Poljanah.

1847 dne 20. grudna je pogorel Witthalmov Kolizej v Ljubljani.

1848 dne 9. malega srpana. V Ljubnem je popoldne med krščanskim naukom zelo lilo, treščilo; pogoreli sta dve kmetiški hiši.

1848 dne 12. kimavca. Že sinoči krog 10. ure so se prikazali na zapadu nekateri zaželeni deževni oblaki, toda do polnoči ni bilo dežja. Danes zjutraj ob 1 1/4 me je zbudil in prestrašil grozen tresk, ki je povzročil požar. Treščilo je v pod Petra Fistra po domače župana. Dasi je hudo lilo, so vendar zaradi silnega vetra zgorele: Unkova hiša št. 22, Županova št. 21 s kovačnico in Primoževčeva št. 33 z gospodarskimi poslopji vred. V nevarnosti je bila tudi cerkev, zlasti pa Petrova hiša št. 20, Dvakova št. 30 in Kramarjeva št. 34. Iz vseh vasi so prihiteli župljani in pridno pomagali gasiti. Županu sta poginila dva konja in 10 govedi. — Dne 14. kimavca. Popoldne so me obiskali okrajni komisar Pajk, Aussenek in Okorn, ki so cenili škodo na 5.675 gld.

1849 dne 11. svečana. Zvečer ob 9. uri se je vnelo v kamri pri Črnetu na Kokrici; silen veter je podil ogenj dalje in dalje; vpepeljenih je bilo na Kokrici 22 hiš z gospodarskimi poslopji in na Rupci 21 hiš z gospodarskimi poslopji. Na Rupci je pogorel zvonik in zvonovi so se raztopili. Na Kokrici je zgorelo šest ljudi in preko 20 komadov goveje živine.

1849 dne 13. svečana. Zjutraj po 7. uri se je videl ogenj pri Komendi; pripovedovali so, da gori v Mostih in Žejah.

1849 dne 15. svečana. V Rovtah pri Tržiču sta zgoreli dve hiši.

1849 dne 18. svečana. Zvečer ob 10. uri je pogorela v Selcih cerkev, župnišče in 14 hiš. Vnelo se je baje pri Adamu v praproti. Pri Adamu je zgorela tudi troje goveje živine in ena plemenska svinja, pri Kalanu pa 22 ovac. Pogoreli so tile: Adam, Kalan, Štok, Groselj, Tone (Čemažar), župnišče, Jakelnovec, Marenik, Kramar, mežnija, Pogorelec, Matijašek, Bitenec, Plejba in streha na cerkvi in na zvoniku. Pravijo, da je zažgal neki Italijan.

1849 dne 4. velikega travna. Zvečer po 8. uri se je vnelo v Kranju pri ključarskem mojstru Pernetu (od župnišča gori); vendar so pogasili ogenj, preden se je razširil. Zažgal je neki vajenec.

1849 dne 6. rožnika. Popoldne je treščilo v cerkev v Zgornjih Gorjah, ki je pogorela.

1849 dne 25. malega srpana. Zvečer proti 10. uri se je žarilo za Sv. Joštom. Pri Stari Loki sta zgorela dva kozolca.

1849 dne 18. velikega srpana. Opoldne je uničil ogenj v Obrijah pri Tomačevem v šentpeterski župniji pri Ljubljani več hiš, baje 18?

1850 dne 9. sušca. Zvečer proti 10. uri se je videl ogenj pod Kranjem in drugi dan so povedali, da je pogorelo na Prebačevem sedem hiš in več gospodarskih poslopij. Tudi neki 12 letni deček je izgubil življenje. Nekemu zemljaku je zgorela živina, namreč konj in šestero govedi. Nobeden ni bil zavarovan.

1850 dne 11. sušca. Zvečer po Marijinem zvonjenju je bila nevihta, grom, blisk in toča med silnim vetrom. Ob 7. zvečer smo videli ob Šmarni gori požar, ki je proti osmi uri pojenjeval, pozneje pa se zopet bolj videl. Na Skaručini je pogorelo 18 hiš in mnogo gospodarskih poslopij. Smrt je zasačila v požaru 72 letnega starčka. Treščilo je.

1850 dne 6. malega travna. Proti poldne je gorelo v Mostih zopet 13 hiš.

1850 dne 12. malega travna. Zjutraj zarana je zgorel neki pod na Rupci.

1850 dne 21. malega travna. Danes zjutraj je gorela vas Šenturška gora pri Cerkljah.

1853 dne 26. malega srpana. Strela vžgala v Mavčičah.

1854 dne 20. velikega travna. Zjutraj po 3½ uri je jelo biti plat zvona. Neki zlobnež (pravijo, da „Janez Zhuk“) je zažgal vrlemu županu Francetu Pavlinu po domače Matijevcu, zemljaku v Malem Naklem št. 5 pod, ki je pogorel s hlevom in s hišo vred; pogorela je tudi sosednja hiša Andreja Križaja po domače Halovca št. 4.

1854 dne 2. rožnika. Danes zjutraj je pogorel v Selcih Lošterkov mlin.

1855 dne 15. svečana. Okoli 4. ure zjutraj požar v Udmatu, kjer je zgorela ena hiša.

1855 dne 27. velikega srpana. Okoli 9. ure zvečer je treščilo v Poglajenov kozolec na Pivki; jelo je goret, toda ljudje so hitro pogasili; potem je še dvakrat treščilo nekam.

1855 dne 6. vinotoka. Zvečer po 9½ smo opazili požar za št. Joštom, gorele so Grbčeve pristave in ena koč za kapucinskim vrtom v Skofji Loki.

1855 dne 8. grudna. Požar v Spodnjih Dupljah od 8. ure zjutraj do 10. Trem so zgorele hiše: zemljaku Španu št. 6, kajžarju Malarju = Gosserju št. 56 in kajžarju Padakerju št. 48. Neki nenasitni deček je zažgal pri Malarju.

1856 dne 22. rožnika. Zvečer po 11. uri je nekdo zanetil Čajncevo paštho (Zainsche Pajfhtva), vsled česar je bila velika nevarnost.

1856 dne 13. vinotoka. Zvečer po 9. uri je zažgal blazni Andrej Založnik iz Strževega št. 3 pri hiši št. 2 pod, ki je zgorel.

1857 dne 22. velikega travna. Popoldne je treščilo v neko kajžo v Begunjah. Dve kočii sta pogoreli.

1857 dne 28. velikega travna. Velike Lašiče so razen cerkve popolnoma pogorele.

1858 dne 6. rožnika. Popoldne so zanetili nekateri Zgornji Dupljanci v gozdu kup drva, trska in butar, vrednih blizu 600 gld. Požigalci so morali iti takoj v zapor.

1858 dne 3. malega srpana. Proti polnoči je treščilo na Visokem v šentjurijski župniji, kjer je pogorelo šest hiš in v Tupaličah v preddvorski župi, kjer sta zgorela dva poda.

1858 dne 27. velikega srpana. Okoli 5. ure popoldne je zopet uničil požar na Visokem 21 hiš. — Istega dne popoldne se je vnel pri Fistrovem kozolcu voz, na katerem se je vpokojeni duhovnik iz Ljubnega Rechberger peljal iz Kranja domov v Ljubno.

1859 dne 6. malega travna. Zvečer proti 10. uri je zgorelo v Zapogah sedem hiš.

1859 dne 5. malega srpana. Popoldne proti 1. uri je treščilo na Primskovem pri Kranju v kozolec, ki je s 5 okni rži in dvema oknom detelje vred popolnoma zgorel.

1859 dne 24. malega srpana. Strela je proti 11. uri ponoči vpepelila dve kočii na Kokrici.

1859 dne 11. listopada. Popoldne okoli 4. ure se je videl požar proti šentjurju ali Predosljam. V šentjurju je pogorelo 49 hiš, v Tržiču pa Slugova pristava in hlev z dvema domačima in mnogimi vojaškimi konji vred.

1859 dne 12. listopada. Danes sta zgoreli dve hiši v Dobrepoljah.

1860 dne 8. velikega travna. Proti 11. uri dopoldne se je razlegal klic, da gori v Naklem v hiši št. 30. Vnel se je bil dimnik.

1860 dne 22. velikega travna. V Predosljih je treščilo v hišo, ki je pogorela do tal.

1861 dne 18. sušca. Danes proti 12. uri smo videli požar na tisto stran proti Stari Loki.

1861 dne 22. velikega travna. Popoldne je zgorelo na Bregu v šmartinski fari pri Kranju okoli 25 hiš.

1861 dne 1. rožnika. Zvečer proti polnoči je pogorelo sedem pristav ob poti, ki vodi na pokopališče v Kranju. Pravijo, da je bilo nalašč zažgano. Mesto je bilo v veliki nevarnosti; k sreči ni bilo vetra.

1861 dne 19. malega srpana. Zvečer po 8. uri je zopet zgorela neka pristava v Kranju. Ljudje sodijo, da je zažgal Dimež.

1861 dne 16. velikega srpana. Na mnogih krajih gore gozdi zaradi velike suše.

1861 dne 3. vinotoka. Danes popoldne je zgorela Previzarjeva hiša zunaj nakeleske vasi; pravijo, da jo je nekdo nalašč zažgal.

1861 dne 17. listopada. Sinoči dne 16. t. m. je treščilo pri Medjatu v Ljubljani v hlev; strela je ubila tri konje (?).

X. Zlodejstva.

1825 dne 2. velikega travna so obesili v Ljubljani nekega prostaka polka princ Reuss-Plauen, doma iz Spodnjega Tuhinja zaradi begunstva, tihotapstva s tobakom, ropa, uboja in bega iz ječe.

1826 dne 11. grudna. Danes sem bil na Policah pri neki bolni, kjer so mi pripovedovali o zlodejstvih Aleša Zhuka.

1827 dne 9. sušca je prišel občinski sluga po zloglasnega Voglarja, ker je opustoševal gozde.

1827 dne 3. prosinca sem pisal okrajnemu komisarju zaradi Aleša Zhuka.

1828 dne 21. malega travna zjutraj ob 3¼ mi je nekdo, najbrž K., zagnal kamen v okno.

1828 dne 28. malega travna po noči je bil Kajshar z Bistrice ubit v Spodnjih Podbrezjah (na hribu) v krčmi, kamor je skozi okno priletel kamen.

1828 dne 20. vinotoka. Popoldne me je obiskal Köhrer (podbreški župnik) in je povedal, da je bil begunjski župnik Kokal dne 17. t. m. okraden za 1000 glđ.

1829 dne 4. sušca popoldne so se tepli pri Županu v Naklem; kovača Valentina Mocherja je močno ranil Iglarjev Jaka na glavi. Bila je pepelnična sreda.

1829 dne 2. rožnika. Minilo noč so mi kradli seno s kozolca.

1829 dne 23. rožnika. Pri Policah je bil ubit neki rokodelski pomočnik.

1829 dne 23. malega srpana. Dopoldne sem šel v Kranj, da so me zaslišali zaradi ujetih žensk, ki so v cerkvi kradle.

1829 dne 11. grudna sem se peljal v Kranj, kjer so me zaprisegli zaradi tatic, zasačenih v Kovorju, ki so z limanicami tudi pri nas kradle iz nabiralnika.

1830 dne 16. velikega travna po noči je bil okraden moj hlapec.

1830 dne 19. velikega travna, sreda križevega tedna, med službo božjo na Okroglem so pokradli pri Rosu na Okroglem.

1832 dne 10. malega travna. Brizh ranjen.

1832 dne 2. kimavca. Urana je pri Žiganji vasi trikrat z nožem v zadnjico zabodel nekega dosluženega vojaka Primosha.

1832 dne 15. kimavca. Ljubenski ubežnik (deserteur) ranjen.

1832 dne 16. kimavca popoldne so hoteli ubežniki umoriti nekega eksekventa.

1832 dne 17. kimavca. Kokalj je peljal polhovgrajskega oskrbnika Ressimana na Dobrovo in je pripovedoval, da so „Janeshovi et Pftotovi“ hoteli danes nekoga oropati, drugemu (dem Bein = Brenner) so razrezali klobuk in ga ranili.

1832 dne 14. vinotoka. Pri Jakcu so prešiče pokradli.

1832 dne 16. vinotoka. Po noči so kradli pri Jurčku na Bistrici.

1832 dne 18. vinotoka. Po noči so hoteli pri Čičku v Strohlinju ukrasti prešiča.

1832 dne 19. vinotoka. Po noči so skušali v Strohlinju pri Józefiču ukrasti prešiča.

1833 dne 10. prosinca. Vojaški ubežniki rogovilijo.

1833 dne 9. malega srpana popoldne sem se peljal v Kranj, da so me zaslišali zaradi konjskega tatu.

1833 dne 28. listopada so ubežniki Štefan Palouz, Jurij Teran in Polonini v Strohlinju pri Bovavcu, Grofiču in Pavletu pobili okna.

1833 dne 13. grudna je Jurij Teran na Tabru pri Peharcu hudo z nožem ranil nekega paznika. Štefan Palouz je bil vodja, ko so (ko je Markon umrl) napadli eksekventa pri Andrejčetu.

1834 dne 16. malega travna. Vasi Naklo, Strohlinj, Žeje i. dr. imajo eksekucijo zaradi ubežnikov.

1834 dne 1. velikega srpana. Danes so nekoga zaklali na Suhu.

1834 opomnja k mesecu listopadu. Letos je bilo mnogo ubojev.

1835 dne 3. prosinca. Minulo noč so Legata okradli.

1835 dne 6. malega travna. Po noči je Matej Medè po domače „Strajhar“ pretepel Jelenovega hlapca, popoldne je smrtno ranil „s'eno vago“ od voza kovač Andrej Kosmazh Valentina Strupija po domače Kramarja.

1837 dne 26. velikega srpana. Po noči so vstrelili v Vojvodinem borštu roparja Urano iz Dupljan.

1838 dne 17. listopada. Minulo noč sem bil v skrbeh zaradi cerkve, ker sem čul, da so jo mislili oropati.

1838 dne 21. listopada. Danes za rana med 1. in 2. uro so vlomili tatje v tukajšnjo cerkev, odprli so vrata proti mežniji, odkrenili so siloma oba nabiralnika in zakristijska vrata, toda ponočni stražniki so jih odpodili; druge škode niso napravili, kakor da so polomili ključavnice in če so kaka 2 glđ. odnesli iz nabiralnikov. Malovredni gostaški sin in dosluženi vojak Matevž Medè je bil vendar tako dober, da nas je opozoril na nameravani napad. Stražili so minulo noč: Urih Karpuzl

št. 14, Janez Zherniuz sin št. 13, Kenda Andrej št. 8, katerim sta še Lovrenc in Jožef Kuscher priskočila na pomoč, ko sta bila opazila tatove.

1838 dne 16. grudna. Sinoči sta mi bili ukradeni dve raci.

1839 dne 30. rožnika. Minuli teden je bila ukradena v cerkvi skrabijca z denarjem vred.

1841 dne 22. grudna. Pozno zvečer so poskušali ropati v Komendi. Trije ali štirje mrtvi.

1841, opomnja konec leta: Pogostni uboji, tatvine in poskušani ropi na Kranjskem.

1842 dne 13. svečana. Ko je popoldne po 2³/₄ uri med krščanskim naukom kooperator šel v Strohinj obiskat deficijenta Petra Lebna, so vlomili v kapelanijo in okradli kooperatorja med 2³/₄ do 3. ure.

1842 dne 14. svečana. Kooperatorja sem dal peljati v Kranj, kjer je popisal ukradene reči. Zvečer je prinesel tat kapelanu nazaj na okno zlato žepno uro, par zlatih hlačnih zaponk in nekaj srebrnih srajčnih gumbov; denarja, rjuh in štren pa še ne.

1842 dne 17. svečana. Popoldne je prišel okrajni komisar Elsner z Riedlom, da je naredil zapisnik z Mino Pokoren zaradi tatvine, ki se je bila zgodila v kapelaniji, pri čemer sta se zbesedila Elsner in kooperator.

1843 dne 30. malega travna. Pl. Frauendorf iz Dupljan je ostal tu pri večerji in pripovedoval, da so danes med 10. in 11. uro trije potepuhi prenašali tatvino preko Bistrice pri Krču in čez Nacovce in sicer je eden nesel polno vrečo in imel dva klobuka, dva sta peljala „zhinkefh“ in sta zavozila na neko njivo, nalašč se ogibaje Frauendorfu in občinskemu sodniku iz Spodnjih Dupljan Josipu Störu t. j. Borštarju.

1843 dne 19. malega srpana. Danes so vjeli rokovnjača Pirza in Terbajza (in Terbajza je prečrtano).

1843 dne 1. velikega srpana. Davi ob 4. so zažgali Kosobrin in trije pajdaši pri Škofiču na Policah kup vej potem, ko so razdejali Poličarjevo sušilnico.

1843 dne 13. grudna. Pred enim tednom so ukradli v brdski graščini tri žive prešiče.

1844 dne 9. malega travna. Po noči je bil Jurij Valavz, po domače Pangerc iz Strohinja, zavrtno ubit.

Drobiž iz Vatikanskih arhivov.*

Priobčuje Miroslav Premrou.

IV.

Od časov Karla Velikega dalje pa do ukinitve oglejskega patrijarhata (811—1752)¹⁾ je segala cerkvena oblast le-tega do reke Drave, in le l. 1462. ustanovljena mala in razkosana ljubljanska vladikovina²⁾ je bila izločena in podrejena neposredno rimski stolici.

Tako je bilo mogoče, da so se usedli tudi na kranjske župnije ptuji elementi, n. pr. v kamniško faro Janez Mihael Ferri. Rodil se je v Gorici l. 1625. (dok. 1.), študiral v Gradcu ter dosegel licencijat v kanonskem pravu in bogoslovju. V letih 1659—1662 ga najdemo kot župnika v Laškem na

*) Glej: Glasnik IV., V. in VI., str. 62—64.

¹⁾ Dr. Fr. Kos: Gradivo. Ljubljana 1906. II., str. 36, št. 37. De Rubeis: Mon. eccl. Aquilejen. Argentorati 1740. — Girolamo conte de Renaldis: Memorie storiche dei tre ultimi secoli del Patriarcato d'Aquileia 1411—1751. — Udine. 1888. —

²⁾ Dr. J. Gruden: Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev

Sp. Štajerskem.³⁾ Bil je tudi župnik v Kranju⁴⁾ in končno župnik v Kamniku in arhidijakon gorenjski.⁵⁾ Kakor razvidimo iz dok. 1., je bil svoj čas tudi generalni vikar ljubljanskega vladike. Umrli je 24. oktobra leta 1689. v Kamniku.⁶⁾

Za časa, ko je župnikoval v Kamniku, se mu je zahotelo po škofovski časti, ki jo je nameraval doseči potom kongregacije de propaganda fide v Rimu,⁷⁾ sklicujoč se v prošnji na to, da je v njegovem področju mnogo heretikov. Poslal je torej svojo prošnjo v Rim na kongregacijo de propaganda fide, ki je o njej razpravljala v svoji seji dne 7. maja 1675. Glasom sejnega zapisnika (dok. 1.) je poročal o tej prošnji kardinal Vidoni.

Ferri je podal sumaričen curriculum vitae ter utemeljeval svojo prošnjo predvsem s tem, da ima v svojem področju tri ženske samostane, 62 župnij z 80.000 dušami ter da vrši že sedaj škofovske posle, ker je ordinarij odsoten, zlasti pa je potrebna temu okraju zaupna oseba, ki bi imela vladičin naslov radi množine heretikov, ki se tu nahajajo. Ta trditev l. 1675. je gotovo čudna, ako pomislimo na ostrost, s katero je postopala protireformacija. Končno dostavlja Ferri, da bo lahko živel dostojanstvu primerno, kajti nadžupnija in arhidijakonatski z drugimi beneficiji vred mu vržejo 1000 rimskih skudov.

Kongregacija tej prošnji ni bila naklonjena, ker bi bil to izreden slučaj. Zaradi tega so naprosili kardinala Delfina, naj poizveduje. Poizvedbe pa verjetno niso bile ugodne, ker Ferri ni dosegel svojega namena, dasi so prošnjo še enkrat obravnavali v kongregacijski seji dne 11. decembra 1679 (dok. 2.).

V naslednjem priobčujem navedena dva sejna zapisnika, prepisana iz uradnih sejnih zapisnikov v Rimu (Acta congregationis de propaganda fide).

1.

Roma, 1675. 7. V. Congregatio generalis (Acta s. congregationis de propaganda fide 44. F. 120 v.).

Relationes Emi(nentissimi) Vidoni.

25. Giovanni Michele Ferri sacerdote della città di Goritia, diocesi d'Aquileia, d'anni 50 rappresenta d'haver studiato nel Collegio di Gratz, e di esser stato decorato della licentiatura ne' sagri Canoni, e di Teologia, di haver essercitata la carica di Vicario Generale di Mons. Vescovo di Lubiana, et esser al presente arciprete della città di Litopoli, et arcidiacono di tutta la Provincia della Carniola superiore, Diocesi parimente d'Aquileia, dove dice di haver sotto di se tre Monasterij di Monache, 62 Parochiali con 80 mila Anime, esercitando ad esse la giurisdittione Vescovale in assenza dell' Ordinario; et essendo necessario in quel tratto di Paese un soggetto di credito, che sia decorato del titolo di Vescovo per la quantità de gli Eretici, che vi sono, supplica d'esser honorato di questo per poter maggiormente cooperare alla salute di quell' Anime, che facilmente gli riuscirebbe per esser ivi ben veduto.

E finalmente soggiunge, che potrebbe sostenere con decoro un tal grado, per ritrahere dall' Arcipretato, et Arcidiaconato sudetti con altri Benefitij la somma di mille scudi Romani.

ljublanske škofije. Ljubljana. 1908. — ³⁾ Orožen: Das Dekanat Tüffer. Graz. 1881. 137—139. — ⁴⁾ Valvasor: Ehre... 735; — Koblar A.: Drobfinice v IMK. I. 12. — ⁵⁾ Valvasor: l. c. VIII. 692. 809; — Koblar: l. c. I. 10. III. 23. — Parapat I.: Doneski k zgodovini kranjskih mest. III. Kamnik v Letop. M. Sl. 1876. 142, št. 150. — ⁶⁾ Koblar: l. c. II. 53. — ⁷⁾ Sacra congregatio de propaganda fide.

Dice Mons. Segretario che simili titoli di Vescovadi si sogliono concedere alli Vicarii apostolici et Amministratori ne' luoghi sottoposti à gli Infedeli.

Nella Congregatione de 6. Settembre 1630 fece istanza l'Imperatore si desse qualche titolo di Vescovado in partibus al p. Enrico Min. Osserv., e fu rescritto... non concedit hujusmodi titulos nisi occasione Nuntiaturarum, aut suffraganeatum, vel coadjoturarum.

In ogni caso si potria scrivere al sig. cardinale Delfino pro informatione.

Rescriptum:

Em(inentissim)o D(omino) Card(in)a)li Delphino pro informatione.

2.

Roma, 1679. 11. XII. Cong. generale (Acta s. congr. de propag. fide, 49. F. 325).

4.) Giovanni Michele Ferri Arcidiacono in Stain,¹⁾ paese posto nella Carintia²⁾ confinante con gli Eretici d'Ungheria, e di Dalmatia nullius Diocesis,³⁾ supplica l'Eminenze Vostre dichiararlo Vicario apostolico in quelle parti col carattere episcopale, per poter con maggior Frutto attendere a' progressi della cattolica Fede, e giovare molto più all'Anime di quei Fedeli, da molto tempo privi di Pastore, essendo, per altro, commodo di Beni ecclesiastici da poter sostenere tal' dignità senza veruno aggravio di questa S. Congregatione. Sopra di ciò potrebbe scriversi pro informatione tanto delle qualità dell'oratore, quanto del bisogno di quei popoli a Monsig. Nuntio di Germania.

Rescriptum:

Lectum.

Leopold Podlogar je nenadoma za kapjo umrl 12. junija 1925. Dan poprej je še vodil procesijo sv. R. T. Pokojnik je bil rojen v Škocijanu pri Turjaku 14. nov. 1878 in v mašnika posvečen 14. jul. 1902. Potem je bil eno leto semeniški duhovnik; od 1. okt. 1903 do 4. sept. 1907 kaplan v Črnomlju, od 5. sept. 1907 do 31. jul. 1911 v Dobu, do 5. nov. 1913 v Sori, odkoder je šel za župnega upravitelja na Gozd pri Kamniku, kjer ga je v 12. letu dotekla smrt.

Pokojnik je vneto opravljal svoje poklicne dolžnosti, poleg tega pa je posvetil prosti čas preiskavanju domače zgodovine. Kar je zgodovinskega čital ali slišal, vse si je zapisal; kot skrbna čebela je iskal tudi zgodovinskih drobtin po listinah, cerkvenih maticah, nagrobnikih in med ljudmi. L. 1901. je začel pisati v Danico. Tu je priobčil l. 1901. in 1902. spis „Mladinska bisernica“, ki je izšel l. 1902. tudi kot ponatisek. L. 1903. je tu priobčil nekaj krajših spisov, l. 1904. pa je začel kot zgodovinar objavljati obširni spis: Zgodovinske črtice iz Bele Krajine do l. 1374. Ta spis je nadaljeval tudi l. 1905. V Danici je to leto obelodanil še „Zgodovinske črtice iz Bele Krajine v turški sili,“ „Črtice o verskih in cerkvenih preobratih v Beli Krajini“ in „Kronika mesta Črnomlja in njega župe“. Zadnji spis je izšel tudi v ponatisku l. 1906. (str. 87). Iz tega je razvidno, kako marljivo je delal kot kaplan v Črnomlju. V tej dobi je pa priobčil še več drugih zgodovinskih člankov v „Dolenjskih Novicah“ in v „Izvestjih Muzejsk. društva za Kranjsko“: Sv. Frančišek nad Planino v Beli Krajini (1906, 135—139), Frančiškani v Beli Krajini, 1907, 35—38; Požari v Metliki, 46; Nemški viteški red v Beli Krajini, 152—164; Zgodovinske drobtine iz velikolaškega okraja, 1908, št. 1—11, 41—51. V Dom in Svetu sta izšla l. 1908. spisa: Črtice o belokranjskih hajdukih (št. 1, 2) in Belokranjski reformatorji (št. 5—8).

Ko je bil v l. 1907.—1911. kaplan v Dobu, je pričel zbirati gradivo za zgodovino te župnije. Ker so tedaj prenovili cerkev sv. Kancijana v Škocijanu v dobski

¹⁾ = Litopolis = Kamnik. — ²⁾ Očividno geografska nevednost referenta, ki je zamenjal „Carniola“ s „Carinthia“. — ³⁾ Kakor znano je Kamnik spadal cerkveno pod Oglej.

župniji, je spisal knjižico: „Drobtinice iz preteklosti soseske ‚Škocijan‘ v dobski župniji“, 1911, str. 91, in „Drobtinice iz zgodovine soseske in občine Krtina v dobski župniji“, 1911, str. 60, v spomin darovalcem za nove zvonove na Krtini. Dve leti kot kaplan v Sori je porabil za sestavo župnijske kronike. Na Gozdu je kot župni upravitelj poučeval tudi kot učitelj, ves ostali čas pa je zbiral gradivo za kronike sosednjih župnij. Ko je delo dovršil, je rokopise izročil dotičnim župnijam. Istovčasno je pisal zgodovino kranjskih trgov in delo izročil uredništvu Vrta, ki priobčuje ta spis polagoma. Pod naslovom: „Iz zgodovine kranjskih trgov“ so doslej izšla v Vrta poglavja: 1. Bela peč (1920, 25, 51), 2. Cerknica (1920, 71, 99), 3. Jesenice (1921, 16, 43, 69), 4. Kostel (1921, 91, 102, 131), 5. Kropa (1922, 17, 41), 6. Velike Lašče (1922, 58, 87, 114), 7. Litija (1923, 12, 39), 8. Mengeš (1923, 62, 83, 102), 9. Mokronog (1924, 16, 68, 88), 10. Moravče (1924, 117, 141), 11. Motnik (1925, 19, 43), 12. Planina (1925, 1926, 13, 30), 13. Radeče (1926/7, 73, 91), 14. Ribnica (1927/8, 40 itd.). Pozneje izide še zgodovina ostalih trgov. V Mladiki je priobčil obširno razpravo: „Roparji na slovenski zemlji“, ki je izhajala dve leti, l. 1923. in l. 1924., in sicer v prvem letu v splošnem pregledu, v drugem pa po posameznih napadih, zato ima drugi del naslov: „O roparskih napadih“.

Ne smemo pa misliti, da je to že vse, kar je neumorni pisatelj kljub svoji bolehavosti spisal; zapustil je še veliko množico spisov, dovršenih in nedovršenih. Uredništvo Mladike hrani sledeče rokopise: Velikolaški okraj, zemljepisnozgodovinski obris. — Turjak in župnija Škocijan pri Turjaku v luteranski dobi. — Sv. Ahacij s tovariši mučeniki, kranjske dežele pomočnik. — Čarovnice in čarovniške pravde med Slovenci. — Kobilice podeželna nadloga na Kranjskem. — Tabori v turških časih na Kranjskem. — Upori slovenskih kmetov. — Prav bi bilo, ko bi ti spisi kmalu zagledali beli dan. Pripravljal je tudi spis: O podzemeljskih jamah na Kranjskem in še nekaj drugih razprav, na pr.: Čušperk (14 strani), Kurešček (51 str.), Velika Slevica pri Velikih Laščah. Na spisu je datum 23. 8. 1922. Sv. Ahacij pri Turjaku (20. jul. 1922). Soteska, Sv. Erazem 1919 (str. 57 + 6 + 2). Dobropolje (samo nekoliko snovi). Te spise hrani škofijski ordinariat.

Pogreb se je izvršil 15. junija ob devetih. Ob odprtem grobu se je poslovil od pokojnika v imenu listov, ki jim je bil rajni sotrudnik, urednik Mladike pisatelj Fr. Finžgar, ki je končal svoj govor z besedami: „Reven si bil vse življenje in vendar si zapustil lepo dediščino svojemu narodu, ki so mu, majhnemu, tudi majhne zgodovinske drobtine važen kruh narodnega življenja. Tvoj duh počiva v Bogu, tvoje šibko telo spi sredi gozdnega venca, za tvojo dediščino — za sadove tvojega truda ti pa kliče narod: Srčna hvala!“ (Cf. Slovenec, 1925, 16. jun. in Mladika 1925, 272).

V. Steska.

† **Slikar Vinko Novak.** Vinko Novak je bil rojen l. 1842. v Fužinah pri Ljubljani. Posvetil se je trgovskemu stanu in bil vajenec pri Bučarju ob Francišškanskem mostu, pozneje trgovski sotrudnik in naposled samostojen trgovec v Šent Vidu nad Ljubljano in v Ljubljani. Seznanil se je z Jožefom Pfeiferjem, upraviteljem križevniškega reda in koncipistom deželnega odbora v Ljubljani in z J. Krajcem, tiskarjem v Novem mestu. Sklenili so skupno izdati novo izdajo Valvasorjevega dela: „Die Ehre des Herzogthums Krain“. Krajec je prevzel založništvo in tisk, Pfeifer korekturo in Vinko Novak je prerisaval lesoreze Valvasorjevih ilustracij. Delo se je l. 1877. pričelo in srečno dokončalo.

Novaka je risanje in slikanje že od mladosti veselilo. Kot trgovski uslužbenec in kot samostojen trgovec je ves prosti čas uporabljal za risanje. Tudi za 2. izdajo Valvasorjevega dela je izvrševal risbe še kot trgovec. Pozneje je opustil trgovino in le še risal in slikal. Risal je diplome, slikal portrete, pokrajine, tihožitja, cerkvene slike in izvrševal to delo z vodenimi in oljnimi barvami.

Za Štepanjo vas je naslikal sv. Jožefa; portrete je napravil za svoje domačine; portretiral je tudi Simona Gregorčiča. V zadnjih letih je s posebno ljubeznijo slikal pokrajine, na pr.: Dobrovo 1908, Ljubljanski grad 1908, Fužine pri Ljubljani,

Skaručino ob luninem svitu, Kranjsko goro, Šmarno goro, Bled trikrat od raznih strani v l. 1918.—1920. Naslikal je tudi sliko narodnih noš po Valvasorju, Breskve 1897, Cvetlice 1897, Dimnikarja vozeča se na kolesih podereta tretjega na tla, Kristusa, Mater Božjo, Angel čuva Ljubljano — okoli 1 m visoka slika, Breze poleti, Breze pozimi, napravljene po razglednicah. Naredil je tudi šest ojnih slik, ilustracij k Sienkiewiczemu romanu Z ognjem in mečem, na pr. Kozaki plavajo čez Dnjeper, Filip Zahar in Anton Tatarcik se razgovarjata itd. Te slike hrani njegova hči gdč. Pavla Novak. Mnogoštevilne so njegove diplome in risbe za spominske knjige. Umrl je v visoki starosti 81 let dne 20. marca 1923. V. Steska.

† **Matija Sila.** Dne 7. aprila 1925 je umrl tomajski upokojeni župnik in dekan, častni kanonik mons. Mat. Sila, iskren rodoljub, dobrotnik vsake narodne naprave, organizator na socialnem in gospodarskem polju, ki se je z vnmou udeleževal kulturnega in političnega razvoja na Goriškem in Tržaškem ter se uspešno bavil z domačo zgodovino in folkloro.

Sila se je rodil 14. febr. 1840 v Povirju v sežanskem okraju, gimnazijo je dovršil z odličnim uspehom 1859 v Trstu, bogoslovje je študiral v Gorici, kjer je ugodno nanj vplival učeni prof. Št. Kociančič. Nato je služboval kot duhovni pomočnik pri Sv. Antonu novem v Trstu, v Volovskem, kjer je maševal v staroslovenskem jeziku ter vršil tudi službo učitelja, na Opčinah in pri Sv. Jakobu v Trstu. L. 1871. je postal župnik v Rodiku, 1877 v Repentaboru, od jul. 1894 je bil župnik in dekan v Tomaju; 1908 je bil imenovan za častnega kanonika tržaškega kapitlja. Upokojili so ga l. 1923. in 26. okt. 1924 je daroval biserno mašo. Bil je sodrnik Soče, Glasa in Edinosti. Marljivo je nabiral narodopisno in zgodovinsko gradivo, ki ga je porabljal v raznih člankih; tako n. pr. v Edinosti: Iz kraške bisage (1880, 1. Burja, št. 1; Kraški svet, št. 6), Lipica na Krasu, 1880, št. 20—22; Kontovelj-Mokolân-Prosek. Zgodovinska črtica, 1883, št. 58—78. Najpomembnejša pa je njegova „zgodovinska slika“: Trst in okolica, priobčena v Edinosti 1882, št. 18—73 (v ponatisu 155 str.) ob 500 letnici združenja Trsta z Avstrijo. Prvo slovensko zgodovino Trsta je napisal 1870 Godina-Verdelski, a Silova kaže velik napredek; pisana je z velikim narodnim navdušenjem, ki je pisatelja večkrat zapeljalo predaleč, posebno pri razlagi krajevnih imen, pripovedovanje je jasno in preprosto. Važen je zemljepisni uvod o Trstu, v katerem je točno opisal lego krajev in razložil, kje nam je iskati sledove nekdanj tako važnih gradov. V Domu in Svetu 1898 (str. 90—2) je objavil živahno pisano folkloristično-jezikovno črtico „Kokoduče in krpuče“, v Izvestjih Muz. društva (1909, 36) pa je skušal pojasniti „Odkod ime Tomaj?“ Izvaja ga iz tōmun, tolmun = jama ali brezen, ki vodo požira. Mnogo nabranega gradiva je ostalo še neporabljenega. Svojo bogato knjižnico je podaril novoustanovljeni dekanijski knjižnici v Tomaju. Na gospodarskem in prosvetnem polju je zapustil trajne sledove z ustanovitvijo tomajske Hranilnice in posojilnice ter bralnega in pevskega društva. Šr.

Illyrica v drž. licejski knjižnici v Ljubljani. V drž. licejski knjižnici v Ljubljani se je pred kratkim našlo dozdej še nepoznano gradivo za čas francoske Ilirije, in sicer deloma za ilirsko šolstvo, deloma za ilirsko cenzuro.

Trije vezani folijanti z naslovom „Registre de Correspondance de l'Instruction Publique de l'Illyrie“ vsebujejo register korespondence glavnega nadzornika javnega šolstva ilirskih dežel, abbéja Rafaela Zellija. Prvi register ima št. 1—599 (13. apr. 1810. — 23. marca 1811), drugi št. 600—1262 (23. marca — 14. nov. 1811), tretji št. 1263—1876 (15. nov. 1811, 12. avg. 1813). Kakor kaže zadnji datum, imamo tukaj popoln seznam od Zellija odposlanih aktov. Registri so pisani dobro čitljivo, z izjemo št. 1463—1553 (8. marca — 3. apr. 1812), ki jih je pisala druga roka s slabšo pisavo.

Tem registrom odgovarja sveženj aktov, ki jih je R. Zelli prejel; zbirka pa ni popolna: manjkajo št. 1—7 in 1368—1876, pa tudi med št. 8 (10. maja 1810) in 1367 (1. dec. 1812) je mnogo vrzeli. Ni pa izključeno, da se še ta del aktov najde.

O ilirskem šolstvu so bile dozdej prav za prav znane le glavne linije: Marmontova naredba z 10. julija 1810, organizacijski dekret od dne 15. aprila 1811 in Bertrandovala naredba od 12. novembra 1811. Najdena Zellijeva korespondenca prinaša mnogo podrobnosti in podaja precej izčrpno sliko razvoja ilirskega šolstva z administrativne strani. Začenja se z informacijami, ki jih je R. Zelli iskal pri intendantih in ravnateljih srednjih šol, in s Zellijevo turnejo za organizacijo svoje službe. Samo srednje šole so spadale v njegovo področje, ljudske šole so bile v upravi občin in se zato le redko omenjajo. Sledijo demisije in imenovanja profesorjev, sezname učnih moči, najem lokalov za nove zavode in popravila lokalov že obstoječih zavodov, poročila o učni tvarini in o končnih izpitih ter sezname učencev. Veliko prostora zavzemajo prošnje za zplačilo plač. Izplačilo se je začelo šele po dekretu 15. aprila 1811, v maju 1811 za januar 1811, in je tudi pozneje redno zaostajalo za par mesecev. Zelli je tudi izdelal načrt za novo organizacijo, izpeljano z Bertrandovala naredbo, ki je pomenila redukcijo. Korespondiral je z zavodi v Ljubljani, Beljaku, Kranju, Gorici, Trstu, Kopru, Postojni, Novem mestu, Karlovcu, Senju, Zadru, Šibeniku, Splitu, Trogirju, Skradinu, Kotoru, na Reki, Krku, Hvaru itd.

Drugi del gradiva je korespondenca ravnatelja glavne cenzure Ilirskih dežel, Bartolomeja Benincase. Vezan register z naslovom „Index des pièces qui se trouvent dans les Archives et sont rapportées au Protocole de la Censure générale à Laybach“ našteva 333 aktov v alfabetičnem seznamu, ki pa ni tako praktičen kot kronološki seznam prej popisane registra. In temu registru odgovarja sveženj, ki vsebuje skoro celotno korespondenco B. Benincase, dopise v originalu, odgovore v konceptu, št. 1 (27. junija 1810) do 333 (30. julija 1811). Vrzeli so le proti koncu, med št. 224 in 333. S 30. julijem je cenzura kot samostojen urad prenehala, njene akte je prevzel glavni nadzornik javnega šolstva.

V področje ravnatelja glavne cenzure je spadalo: cenzura iz tujine vpeljanih in v Iliriji tiskanih knjig, cenzura gledaliških predstav in nadzorstvo javnih bibliotek. Ker se je v Iliriji v teh letih denarne stiske zelo malo tiskalo, je malo cenzur; večinoma gre za elementarne šolske knjige, kjer ni bilo pomislekov, ali za poeme v čast Napoleona, Marmonta etc., kjer je mogel cenzor hvaliti le dobro tendenco. Gledaliških predstav je bilo le nekaj, ki so pa povzročale dolgotrajna pogajanja. Glede javnih bibliotek je Benincasa zahteval in dobil informacije o bibliotekah v Trstu, Zadru in Dubrovniku, ter začel splošen katalog, ki ga pa ni dovršil. Dolgotrajna je bila korespondenca s kapituljem v Senju, ki je zahteval korekturo na Reki tiskanega direktorija, ker je mesto senjsko-modruške škofije našteval dve škofiji, senjsko in modruško. V splošnem pa cenzura res ni imela mnogo dela in zato ni čudno, da organizacijski dekret (15. aprila 1811) ni določal kreditov zanjo, vsled česar je bil urad ukinjen.

Brez zveze z navedenima skupinama je še kakšnih deset kopij raznih naredb, ki niso brez vrednosti, ker celokupne zbirke ilirskih naredb sploh ni.

Dr. Melita Pivec.

Požgani dunajski arhivi. — Arhivi avstrijskih centralnih oblastev niso bili centralizirani. Poleg največjih arhivov: tako zvanega hišnega, dvornega in državnega, onega dvorne komore in pa vojnega je imelo še vsako ministrstvo svoj arhiv, ki je velike važnosti za zgodovino vseh dežel in narodov bivše monarhije. Najvažnejša med temi sta bila arhiva notranjega in justičnega ministrstva. Da se dosežejo čim večji prihranki v izdatkih avstrijske republike, sta bila po prevratu justično in notranje ministrstvo opuščeni in združeni z uradom zveznega kanclerja (Bundeskanzleramt). To združenje ni bilo le formalno, marveč so se tudi dotični uradi preselili iz dosedanjih prostorov pod skupno streho urada zveznega kanclerja. Zato je bilo potrebno, da sta se preselila tudi arhiva opuščeneh ministrstev in sicer arhiv notranjega ministrstva iz palače notranjega ministrstva na Judovskem trgu, arhiv justičnega ministrstva pa iz palače tega ministrstva na Schillerjevem trgu št. 4. Oba arhiva so nastanili pod skupno upravo v podzemskih prostorih justične palače na

Schmerlingovem trgu št. 10. Prostori so bili zračni, svetli in, kakor se je zdelo, tudi proti vlamu in ognju varni. Semkaj so selili arhivalije od decembra 1924 do septembra 1925 na 85 dvovprežnih vozovih. Bilo je tukaj zloženih 22.000 fasciklov in kartonov. Ako si predstavljamo te zavoje aktov postavljene v ravni črti, bi bila ta črta dolga 5½ km. Poleg tega je bilo shranjenih tamkaj 6000 pomožnih knjig t. j. dragocenih protokolov iz 17. in 18. stoletja, registrov in imenikov, edinstvena zbirka okrožnic in patentov, historična zbirka kart iz 17. in 18. stoletja in pa bogata ročna knjižnica bivšega notranjega ministrstva.¹⁾

Dne 15. julija 1927 pa so pri komunistični pobuni podivjani demonstranti pred očmi oblasti zažgali justično palačo, udrli z vlomilnim orodjem, ki so ga pripeljali na vozovih dunajskega mestnega podjetja, v arhivske prostore, polili fascikle in kartone z bencinom, ki so si ga nalili v posode iz cestnih avtomobilskih sesalk, jih zažgali in uničili na ta način nepopravljivo preko štiri petine v arhivu nagromadenega predragocenega zgodovinskega gradiva. S tem herostratskim činom je uničen tudi velik del za politično in kulturno zgodovino naših dežel in našega naroda važnih virov novejšje dobe iz polpreteklih časov, ko smo živeli pod avstrijsko vlado.

Arhiv notranjega ministrstva je obsegal:

1. arhiv tako zvane dvorne pisarne (ustanovljene l. 1527.) zlasti pa arhiv združene češko-avstrijske dvorne pisarne, predhodnice še-le l. 1848. ustanovljenega notranjega ministrstva, in sicer izza l. 1748. torej izza časa centralizacije državne uprave, ko ravno v mnogih pogledih stanovski deželni arhivi že pričenjajo odpovedovati. Delokrog dvorne pisarne je obsegal vso tedanjo državno upravo, izvzemši zunanje zadeve, vojsko in finance. K sreči so starejše ostanke arhiva dvorne pisarne pred letom 1748. oddali svoj čas v hišni, dvorni in državni arhiv, rokopise pa v dvorno knjižnico, a študijske akte ob ustanovitvi naučnega ministrstva le-temu. V arhivu notranjega ministrstva pa so ostali še vsi spisi dvorne pisarne (2700 kartonov in 1550 fasciklov), obsegajoči zlasti te-le važne zadeve: materialije k pragmatični sankciji, vsi akti o razmejitvi dežel, fevdne zadeve, materialije o organizaciji poedinih oblastev in k zgodovini državnega uradništva, vsi osebni, krajevni, tržni in obrtni privilegiji, materialije k zgodovini merkantilizma v 18. stoletju, o aprovizaciji in deželni kulturi, stanovske zadeve (pritožbe in dezideriji in preosnove), mestne zadeve, med temi regulacija magistratov, vsi spisi o ureditvi podložništva in kmetskega vprašanja, spori med zemljiško gosposko in kmeti, sanitetne zadeve, ustanove, vse policijske zadeve itd. Od tega dragocenega gradiva je ostalo po požaru komaj devet desetin. A tudi to gradivo je nepopolno in bo manjkala zlasti zveza, potrebna za razumevanje teh vprašanj. Iz te dobe nimamo na podlagi teh spisov za naše dežele skoro nič obdelanega in navezani bomo odslej edinole na tiskane vire in pa na spise še ohranjenih centralnih in pokrajinskih arhivov.
2. Arhiv notranjega ministrstva je obsegal dalje spise bivšega notranjega ministrstva izza l. 1848. Ti spisi so obsegali tzv. splošno in predsedstveno registraturo. Ni treba povdarjati, kako ogromno važnost za politično zgodovino našega naroda, za upravno, občinsko itd. uredbo, za zgodovino zakonodavstva naših dežel so imeli ti spisi. Iz te zakladnice za našo zgodovino sploh še nismo črpali, ker je bila do l. 1919. nedostopna. Čeprav ta registratura ni tako popolnoma uničena kakor spisi dvorne pisarne, bomo vendar tudi za to dobo od l. 1848. dalje navezani predvsem na mnogo manj bogate in manj pojasnjlne arhive pokrajinskih vlad.

¹⁾ Prim. poročila vodje teh arhivov dr. Rudolf Stritzka v „Neues Wiener Tagblatt“, 11. in 12. avg. 1927 št. 218 in 219 (Die größte Archivkatastrophe) in v „Neue Freie Presse“, 22. julija 1927, št. 22574 ter poročilo dr. Johanne Kraft v graški „Tagespost“ (Abendblatt), 26. julija 1927 k št. 202.

3. Je obsegal arhiv notranjega ministrstva še tako zvani policijski arhiv (Archiv der Obersten Polizei u. Zensurhofstelle) za dobo od Jožefa II. do l. 1848. Ta arhiv je vseboval, osobito za Metternichovo predmarčno dobo, cele sklade spisov in poročil o takratnem gospodarskem in še bolj duševnem gibanju, zlasti o porajajočem se nacionalizmu. Ta del arhiva je bil neprecenljive važnosti za zgodovino političnih in socialnih struj tedanje dobe, tudi našega preporoda. Obsegal je dalje cenzurne spise onega časa, posebno za nas prevažna poročila Kopitarjeva. Za slovensko zgodovino je bil tudi ta arhiv, ako izvzamemo razprave Kidričeve in Prijateljve, neizčrpan.

V tem arhivu so bili shranjeni tudi spisi raznih dvornih organizacijskih komisij n. pr. ilirske organizacijske in centralne organizacijske komisije za čas po francoski okupaciji.²⁾

Slednjic so bili shranjeni v arhivu notr. ministrstva izza l. 1924. i vsi zapisniki ministrskih sej, ki so se vršile od l. 1848. do prevrata. Ker so se v ministrskih sejah razpravljale vse najvažnejše zadeve, ki so se tikale seveda tudi naših dežel in našega naroda, je jasno, da smo izgubili s temi zapisniki zelo važne avtentične vire za našo politično zgodovino v drugi polovici 19. stoletja.

V justični palači shranjeni del arhiva bivšega justičnega ministrstva pa je obsegal k sreči le spise nekdanjega vrhovnega justičnega oblastva (Oberste Justizstelle) do l. 1848. Spisi tega oblastva so obsegali vso organizacijo državnih sodišč od časov Marije Terezije dalje, personalije in vse materijalije za enotno veliko zakonodajo dobe Marije Terezije, Jožefa II. in Franca I., torej vse materijalije n. pr. k jožefinskemu kazenskem zakon, sedanjemu kazenskem zakon, občnega državlanskega zakonika itd. Poleg tega so bile te arhivalije važne tudi za to, ker so obsegale brez dvoma mnogo poročil o stanju sodstva v patrimonijalni dobi, ki se ne dajo več rekonstruirati.

Ta arhiv, ki ga je ogenj — razven dalmatinskih in tirolskih aktov — popolnoma uničil, pred prevratom ni imel vodstva, ki bi umelo naloge arhivov in je bil v stari Avstriji skoro nedostopen, posebno za nenemške zgodovinarje. Zato je bilo dragoceno gradivo, ki ga je nudil za pravno zgodovino, skoro popolnoma neobdelano. Njegovo uničenje je neocenljiva, nenadomestna izguba i za pravno povestnico naših krajev.

Tako smo žal tudi mi zelo prizadeti po tej arhivski katastrofi, ki spada med največje vseh časov.

Čehi, ki so pravočasno porabili pooblastila, ki jih dade mirovne pogodbe nasledstvenim državam, so isto tako kakor Italijani marsikaj rešili, n. pr. vse spise češke dvorne pisarne do l. 1748. Pri nas se glede izročitve arhivalij iz avstrijskih arhivov ni še ničesar ukrenilo. Zato je uničeno tudi ono zgodovinsko gradivo, na katero bi imeli pravico iz teh arhivov. Slučajno je imel podpisani izposojeno dobro tretjino spisov glede ureditve kmetskega vprašanja na Kranjskem, ki so s tem ušli splošni pogubi.

Janko Polec.

Dr. Jos. Brunšmid. Ob njegovi sedemdesetletnici. Naravna posledica naših malih, a celo vrsto panog obsegajočih muzejev je, da dobijo njihovi uradniki poleg dobrega splošnega pregleda tudi veselje in možnost, da se poglabijo in specializirajo v kaki posebni stroki. Kot zgled takega muzealca lahko smatramo prof. dr. Josipa Brunšmida, ki praznuje 10. februarja svojo sedemdesetletnico. Rodom je iz slavonskega mesteca Vinkovcev, kjer je obiskoval gimnazijo in kjer je tudi služboval po dokončanih vseučiliških študijah na Dunaju. V Zagreb je bil premeščen kot kustos Narodnega muzeja 18. X. 1893, a za ravnatelja tega zavoda je bil imenovan l. 1896. Profesor klasične arheologije (mesto je združeno z ravnateljstvom arh. muzeja) na zagrebski univerzi pa je od l. 1902.

²⁾ Te sem sicer izrabil v „Kraljestvu Ilirija“, imam pa tudi še izpiske iz teh za šolsko, cerkveno zgodovino in finančno uredbo.

Največjih zaslug si je jubilar pridobil ravno kot ravnatelj muzeja. S svojim znanjem in strokovnim vodstvom je spremenil mali, provincialni muzej v velik znanstveni zavod. Z izkopavanji je naravnost šele stvoril prehistorični muzej, ki je bil preje samo mala zbirka. Rimske zbirke je pomnožil ob priliki poglabljanja Kolpe za tisoče predmetov iz Siska. Lepo je uredil lapidarij, ki šteje sedaj skoro 950 kosov ter ga izpopolnil z lepimi skulpturami iz Nugentove zbirke na Trsatu, ki bi bile ponos vsacega svetovnega muzeja. Najvažnejše njegovo delo pa je numizmatična zbirka, ki šteje sedaj preko 80.000 inventiranih kosov. Poklonil je svojo lastno lepo zbirko (preko 6000 komadov) muzeju; imel je tudi priložnost, da je kupil za muzej par specialnih zbirk (zbirka Catti, beneški; zbirka Montenuovo, madžarski novci). Povečal je znatno tudi zbirko jugoslovanskih novcev, ki je še vedno prva v državi.

Plodove svojega znanstvenega delovanja je Brunšmid objavljaval v „Vjesniku“ hrv. arheološkega društva, čigar urednik in glavni sotrudnik je bil od leta 1895 do 1919.; povečal mu je obliko, a mu obenem dvignil tudi znanstveni nivo. Najvažnejše so njegove razprave numizmatične vsebine, ki jih je pa objavljaval tudi v drugih časopisih (n. pr. Zeitschr. f. Numismatik.) Mnogo pozornosti je vzbudila v znanstvenem svetu njegova študija „Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens“, kjer obravnava staroitalske in afriške novce iz Mazina ter zadnji čas njegov članek v „Buličevem Zborniku“, kjer govori o denarju gepidskega kralja Kunimunda.

Danes uživa znanstvenik, ki si ni dal nikdar miru, zasluženi pokoj. Kdorkoli pa se bo kedaj bavil s starinami naše domovine, bo vedel ceniti njegove zasluge; njegovo ime ostane trajno in neizbrisno v jugoslovanski znanosti.

Josip Klemenc.

Slovstvo.

Dr. Aug. Jaksch-Wartenhorst, *Die Edlinge in Karantanien und der Herzogsbauer am Fürstenstein bei Karnburg*. S. B. der Akad. der Wiss. in Wien, phil.-hist. Kl., 205/5 (1927), p. 1—19. (Kom. Verl. Hölder-Pichler-Tempsky A. G.—S. 130).

O pomenu in izvoru obreda umeščanja koroškega vojvode se je tudi med Nemci že večkrat in obširno razpravljalo. P. Puntschart-u znači ustoličenje zmago kmetskega prebivalstva nad nomadskim, pastirskim plemstvom, E. Goldmann vidi tu simboliziran sprejem tujerodnega vojvode v slovensko narodno zvezo, G. Graber je posegel nazaj na najstarejši vir, ki o tem neposredno govori, na interpolacijo v Schwabenspieglu, ki je bila izvršena ob priliki nastopa vojvodske časti po Majnardu Tirolskemu. Primož Lessiak pa je že preje postavil lingvistično enačbo Edlinge = Kazaze, ki naj bi bili turko-tatarski, obrski gospodovalci Slovencem. Ta podmena je usodno vplivala dalje. L. Hauptmann je te obrske gospodarje zamenjal s hrvatskimi osvojevalci, opirajoč se pri tem na poročilo Konstantina VII. Porfirogeneta, ki pripoveduje, da so dalmatinski Hrvati zavladali v Panoniji in v Iliriku. Že v svoji razpravi Nova pota slovenske historiografije v „Čas-u“, 1923, str. 198, 341, sem nastopil proti poskusu enačenja Ilirika z Norikom; istega nazarja je sedaj tudi Jaksch, ki odklanja vsako hrvatsko nadvlado nad Karantanci in trdi, da je nemogoče, da bi „plemičarji“ (Edlinge) bili hrvatskega pokolenja.

Za izhodišče svojih izvajanj o prvotnem bistvu umeščanja na knežjem kamnu jemlje Jaksch v omenjeni svoji razpravi poročila o. l. 870. nastalega polemičnega spisa *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. Od ostalih okoliščin mu pada predvsem v oči trdovraten odpor Karantancev proti pokristjanjenju, ki se javlja tudi v tem, da je bilo mogoče ustanoviti prvi samostan na pravih koroških tleh šele v 2. desetletju XI. stoletja. Že vojvoda Hotimir je imel opraviti z uporom svojih poganskih deželanov. Ob njegovi smrti se je ponovila vstaja, ki jo je Tasilo udušil

in o. l. 773. postavil za vojvodo Volkuna, ki je skušal nadaljevati z delom pokristjanjevanja. Dasi od tega časa, zlasti pa še izza l. 788., ko je radi Tasilove nezvestobe prišla Bavarska in od te odvisna Karantanija pod frankovsko nadoblast, ni več slišati o poganskih uporih (s tem, da je ukrotil in ugnal Obre, je Karel Vel. pri Slovencih mogel računati celo na gotovo naklonjenost), vendar je bilo še o. l. 800. mnogo poganov. To izpričuje znana pripovedka o Inkovi gostiji (Conversio, c. 7).

Jaksch sedaj meni, da so ti nesvobodni kristjani spadali k družini in k oboroženemu spremstvu poganskih velikašev, ki jim je Inko odkazal prostor pred vrati ter jim postregel s kruhom, mesom in vinom v umazanih, njihovim krščanskim podložnikom pa v pozlačenih posodah. Na podlagi kapitularja iz l. 789., kjer zahteva Karel prisego zvestobe od vseh nad 12 let starih podložnikov in se tam omenjajo kot poseben stan „hlapci, ki so počaščeni s fevdi in javnimi službami in smejo kakor njihovi gospodje nositi orožje in imeti konja“, misli Jaksch, da so tudi omenjeni služabniki na Inkovi gostiji bili oboroženi in z nekaterimi že krščenimi velikaši v večini in da si je Inko le radi tega upal pogansko plemstvo tako očitno zapostaviti, želeč ga obenem tudi spodbuditi k spreobrnjenju. Interpolacija v Schwabenspiegelu govori dalje o „prostih kmetih dežele“ in o prisegi, ki so jo dali deželski gospodi, deželi in sodniku; ti svobodni so imeli pravico se izjaviti, da-li jim je novi deželni knez po volji ali ne. Primerjajoč Schwabenspiegel z Inkovo anekdoto in kapitularjem iz l. 789. sklepa Jaksch, da ima interpolacija v mislih s fevdi in z orožjem obdarjene krščanske prostake, svobodne kmete „plemičarje“ (Edlinge), ki so bili napram gospodarjem v večini in radi tega edino merodajni. Brez posebnega ozira na plemstvo (sie sechen ouch enkain adel noch gewalt an, wan biderbkait vnd warhaitt) so si izvolili predsednika - sodnika, ki je vodil volilni postopek. Vprašanje o pravovernosti novega vojvode naj bi kazalo nazaj v čas kapitularja l. 789. če ne celo v dobo Tasilovo, ko je Borut želel, da se mu sin Gorazd in nečak Hotimir na Bavarskem vzgojita v krščanski veri. Ob ustoličenju so z vprašanjem glede vere skušali prvotno še trdovratno v poganstvu vztrajajočemu ljudstvu in plemstvu pokazati pomen krščanske vere. Jaksch se tako približuje mnenju Potočnika (Vojv. Koroška), da so se Franki in Bavarci iz sebičnih ozirov zavzeli za novi veri bolj ali manj udano kmetsko prebivalstvo, da so strli premoč poganškega plemstva. Ker se je upora proti novemu nauku udeležilo večina plemstvo, si je prisvojilo priprosto ljudstvo gotovost, da ne bo več novi knez zatiral kristjanov. Odtod torej tudi vprašanje o pravovernosti pri ustoličenju, čigar obred je ob tej priliki tako doživel primerne modifikacije.

Dasi Jaksch tega izrečno ne omenja, vendar mislim, da ob istovetenju Inkovih krščanskih služabnikov s „svobodnimi kmeti“ Schwabenspiegla mora tudi gosposkim deželanom (landlütten) tega zakonika staviti ob stran poganske velikaše v Inkovi pripovedki, ki so tako tukaj kakor tudi tam brez znatnejšega vpliva. Pisatelj se v te vrste razglabljanja ni dalje spustil, kakor se je tudi ognil točneje označiti službeno razmerje za „servos credentes“ na Inkovi gostiji. Ako je bil njihov položaj tak, kot ga nam za eno vrsto slika zgoraj imenovani capitulare missorum, potem bi jih morali uvrstiti med ministeriale. Toda v nadaljnjem razvoju tega sloja bi morali brez pravega pojasnila zaznamovati bistveno drugo pot, kakor jo sicer najdemo v nemški državi: mesto po viteški službi v popolno prostost novega stanu vlastelinov (kar se je dogajalo po danih okoliščinah izza konca XIII. stoletja), bi se ti Inkovi ministeriali razvili in razširili kot edini svobodni karantanski kmetski stan. Tudi se mi ne zdi dovolj utemeljena trditev, da nahajamo številne „plemičarje“ naseljene baš na kasno pridobljenih posestvih škofov, ki da so prvotno radi varstva pred pogani zavarovali svoje imetje s krščanskimi nesvobodnimi stražarji. Kajti, ko so n. pr. koncem X. stoletja prišli briksenški škofje do prvih svojih posestev na koroških tleh, o kaki resnejši poganski nevarnosti pač ne moremo več govoriti; je tudi nemogoče misliti, da bi se n. pr. prebivalstvo šele zadnje stoletje pred Helmoldom tako spremenilo, da je mogel ta pisati o izredni pobožnosti karantanskega ljudstva. — Kar se tiče J. pripombe, da se je zgolj slučajno enkrat ume-

ščajochi kmet usedel na pozneje tako zvani knežji kamen, ki je ob ponovitvah obreda na njem dobil nekako posvečenost, moram pristaviti, da se to ni zgodilo brez namena. Knežji kamen pod Krnskimi gradom je imel namreč prvotno zgoraj obliko mizine ploške; po sporočilu ruskega letopisca so (o. l. 1029.) tudi kijevskega kneza Jaroslava „posadili“ (ta izraz se v ruskih analih večkrat ponavlja) v cerkvi na mizo, kar je pomenilo, da je nastopil vladarsko oblast. Ustoličenje na kamnu ali mizi torej ni kaka slovenska ali hrvaška posebnost, marveč je bil sličen obred v navadi tudi pri drugih slovanskih narodih (prim. moja ugotovitev v „Čas“-u, o. c. str. 201). Pri teh se bodo ob podrobnejšem pravno-zgodovinskem raziskavanju našle morda tudi analogije za ostale dele koroškega ustolitvenega obreda. Kar pa velja glede plemičarjev-svobodinov po Koroškem, ki se v poznejšem razvoju v nemško pisanih virih zovejo Freisassen, stoji enako tudi za njih kranjske vrstnike: njihovo zgodovino bo treba še-le napisati!

Jos. Mal.

Janko Polec, Kraljestvo Ilirija. Prispevek k zgodovini razvoja javnega prava v slovenskih deželah. I. del. Ljubljana, 1925 (Splošna knjižnica — znanstvena zbirka št. VI.), str. XII + 337.

Dočim je francoska Ilirija že bila predmet več specialnim študijam, je bila avstrijska Ilirija do te knjige tako rekoč terra incognita. Res je, da je živela de facto le kratko dobo 6 let, od 1816 do 1822 — de iure sicer še dalje —, vendar zasluži našo pozornost posebno zato, ker je bila — če se smatra notranje-avstrijska skupina za prvi in francoska Ilirija za drugi poskus — tretji poskus upravne združitve večine slovenskih dežel.

Na podlagi aktov dunajskih arhivov, ki so postali dostopni deloma šele po prevratu l. 1918. (in ki jih je v juliju 1927 požar justične palače deloma uničil), nam riše J. Polec priprave za ustanovitev Ilirije, njeno teritorijalno in upravno razdelitev, ter preosnovo deželnega zastopstva na Kranjskem, ker je v podrobnostih obdelana le Kranjska, jedro ilirskega kraljestva. Pri tej preosnovi deželnega zastopstva se posebno opaža vpliv francoske Ilirije. Čeprav francoska uprava ni popolnoma ukinila fevdalnega sistema, temveč samo deloma odpravila robote in dajatve, vendar po l. 1813. patrimonijalna sodišča niso več oživela in ustanova deželnih stanov je mogla oživetiti le v spremenjeni obliki. V prilogi je dodana razdelitev Kranjske l. 1817. s karto.

Najbolj zanimiv del zgodovine avstrijske Ilirije je brezdvomno dolgotrajno pripravljane njene ustanovitve po ilirski dvorni organizacijski komisiji, pod vodstvom grofa Saurau-a, in po centralni organizacijski dvorni komisiji, za zgodovinarja pa so posebno zanimivi motivi njene ustanovitve. Bila sta dva, eden notranje-političen, drugi zunanje-političen. Prvi je želja, da se prepreči neposredna zveza Ogrskega z inozemstvom od morske strani, ter potreba odpora proti ogrskim zahtevam sploh; drugi je potreba, da se ustanovi protiutež proti vplivu Rusije. Kot njun rezultat je nastala nova tvorba: gubernij v Ljubljani, obsegajoč Koroško in Kranjsko, in gubernij v Trstu, obsegajoč Gorico, Primorje in Civilno Hrvaško, pod skupnim imenom kraljestva Ilirije.

Tako skrbno pripravljena Ilirija pa ni prinesla zaželjenih uspehov. Pred njeno ustanovitvijo je bilo prebivalstvo razočarano radi dolge dobe vojaške zasedbe, kjer so — z izjemo kontinentalnega sistema — še veljale francoske naredbe; koj po njeni ustanovitvi pa so se začeli protesti Hrvaške in Ogrske radi priključitve Civilne Hrvaške. Ko so l. 1822. dosegli njeno odcepitev, je avstrijska Ilirija izgubila svoj *raison d' être*, svoj glavni proti Ogrski naperjeni namen. L. 1848. se je osamosvojila tudi Koroška. Po l. 1848. avstrijska Ilirija sploh ni več imela življenske zmožnosti, in tudi prvotnih motivov ni bilo več: predružačile so se gospodarsko-prometne razmere, za uresničenje odvrnitve trgovskih poti preko Ogrskega so bila zdaj druga sredstva na razpolago (železniška politika), in ravno tako se je spremenilo razmerje do Rusije. Če je bila prej potrebna tvorba proti Rusiji in Ogrski, je postala

zdaj potrebna tvorba proti Italiji. Od tega leta je živel kraljestvo Ilirija samo še v naslovu in v grbu.

Dr. M. Pivec.

Jos. Mal, *Uskočke seobe i slovenske pokrajine*. Povest naseobina s kulturno - istorijskim prikazom (sa kartom). Ljubljana, 1924. (Srpski etnografski zbornik, knj. XXX, prvo odelenje: naselja i poreklo stanovništva, knj. 18), str. 215. (Cir.)

Poročila obmejnih vojaških poveljnikov in komisarjev, papeških nuncijev in beneških poslanikov — ki so deloma objavljena posebno v publikacijah beograjske in zagrebške akademije, deloma še neobjavljena v arhivih na Dunaju, v Zagrebu in v Ljubljani —, urbarijalni zapiski ter nekateri istodobni in novejši spisi tvorijo gradivo študije o uskoških naselbinah v slovenskih pokrajinah.

Po kratkem prikazu razmer, ki so povzročile izseljevanje iz od Turkov zavojevanih jugoslovanskih dežel, zasleduje J. Mal, v prvem zgodovinskem delu, naseljevanje Uskokov v Istri, na južnem Štajerskem in na kranjsko-hrvatski meji, ki se je začelo ok. 1526. z Žumberkom, bilo posebno močno do 1620, in trajalo v zmanjšanem obsegu skozi vso dobo avstrijsko-turških vojn do 1828, ko ga je Avstrija radi nastalega prijateljskega razmerja do Turčije prepovedala. Avtor se ozira tudi na Uskoke v Primorju, predvsem na slavne senjske Uskoke, osovražene neprijatelje Turkov in še v večji meri Benečanov. V drugem, kulturno-zgodovinskem delu, obdelava gospodarski, socialni, pravni, prosvetni in verski položaj Uskokov, pri slednjem tudi sicer precej brezuspešne poskuse za unijo, in končava z vplivom Uskokov na svojo okolico in obratno. Ta vpliv ni bil povsod enak; dočim so se Uskoki na Štajerskem stopili s svojo okolico, so se v Beli Krajini deloma do danes ohranili.

Lep pregled uskoškega naseljevanja, ki je bilo kljub pogostnim pritožbam za zapadne dežele vendar močan ščit pred turškimi napadi, podaja pridejana karta uskoških naselbin na slovenskem ozemlju.

Dr. M. Pivec.

Dr. Fr. Kovačič, *Slovenska Štajerska in Prekmurje*. Zgodovinski opis. Izdala „Matica Slovenska“ (Slovenska zemlja, VII. del). Ljubljana, 1926.

Posamezne teritorialne in historično-politične edinice slovenskega ozemlja so dobile v imenovanem izdanju „Matice Slovenske“ svoj zaključek v kolikor se tiče zgodovinskih opisov. Manjka namreč le še statistični, geografsko-morfološki in prirodznanski oris Spodnje Štajerske in prekmurske Slovenske Krajine; po zgledu obdelave Kamniških ali Savinjskih Alp pa bi mogla „Matica“ ev. nadaljevati tudi še s podrobnimi popisi posameznih drugih delov naših pokrajin v najrazličnejših pogledih. Avtor pričujočega zvezka je bogato, tudi z lastnim raziskovanjem oplojeno snov — ki se v primeri z dosedanjimi izdanji odlikuje tudi po zunanjem obsegu — razporedil v sedmero poglavij, ki jih je razčlenil z ozirom na razpoložljivo gradivo na več ali manj številne in obsežne pododdelke z opisom kulturnega, političnega in gospodarskega stanja naših pokrajin. Ta členovitost pa more iti včasih na račun lahke preglednosti in sili k ponavljanju. Šesto poglavje, obsegajoče razdobje 1500—1800, ni kot doba kmetskih vstaj in verskih bojev dovolj točno označena. Oznaka drži komaj za prvo polovico, kakor pri zadnjem poglavju šele za drugi del periode, kajti za prvega pol stoletja XIX. veka se more pač pri zapadno-evropskih demokracijah govoriti kot o dobi ustavnih bojev, nikakor pa ne pri avstrijskih narodih, ki so se mogli samo okoristiti z zmago zapadnega konstitucionalizma. Naj omenim le še, da je pisatelj na str. 329. in 330. deloma zmedel bojne dogodke l. 1805. in l. 1809. Kajti l. 1805. Marmont ni mogel prodreti iz Dalmacije, ki so jo Francozi dobili šele z bratislavskim (mesto „požunskim“) mirom; skozi Spodnji Štajer so korakale francoske čete pač junija 1809, l. 1805. pa so Francozi tod pritiskali za umikajočo se Karlovo armado šele zadnje dni meseca novembra.

J. Mal.

Dr. Fritz Popelka: *Die Landesaufnahme Innerösterreichs von Johannes Clobucciariich 1601—1605.* Izd. Ulr. Moser v Gradcu 1924.

Klobučarič je bil verjetno rojen na otoku Krku. Okrog l. 1575. je prišel bržkone z avguštinskimi menihi, ki so bili pozvani iz Ljubljane ali Reke v Fürstentfeld, da obnové tam avguštinski samostan. L. 1585. je postal prvič prior in je užival to čast do leta 1603. večkrat. Umrl je med septembrom 1605 in sredo leta 1606. Poleg živahne delavnosti v svojem redu je posebno važna njegova kartografska delavnost, o kateri se prvič čuje v letu 1601. Njegov namen je bil izdelati zemljepisno karto tako zvane Notranje Avstrije (Koroško, Kranjsko, Štajersko, Goriško in sev. Istria), ki je pa ni dovršil, pač pa zapustil skice za to delo, ki jih je napravil po naravi na svojih studijskih popotovanjih. Te njegove studije obsegajo okrog 500 skic za zemljepisne karte, posebno važne pa so skice panoram mest in pogledov na gradove. Nahajajo se danes v Državnem arhivu na Dunaju. Zelo veliko gradiva se nanaša na sedanjo Slovenijo, na zapadno Južno Štajersko in Kranjsko, od katerega manjka samo zgornja Savska dolina severno od Kranja. Te skice, ki so pogosto zelo površne, so važne, ker nam kažejo naše gradove in mesta skoro celo stoletje pred Valvasorjem in so po večini najstarejše slike naših krajev, ki jih sploh poznamo. Na 29 prilogah je Popelka reproduciral 121 slik, to je skoro vse krajevne slike in slike gradov, kar ustvarja iz te knjige neobhoden rekvizit vsake naše zgodovinske knjižnice.

Izmed krajev slovenskega ozemlja so reproducirani sledeči: Apače (cerkev), Cmurek (grad), Gor. Radgona (grad), Gor. Ljutomer (grad), Marenberk (grad in dominikanski samostan, ki sta danes oba v razvalinah), Fala (grad), Celje (mesto in grad), Laško (grad, cerkev z romansko kapelico), Stermolo (grad), Rogatec (grad), Limbuš (grad), Rajhenburg (grad), Pilštajn (kraj in grad), Hartenstein (grad pri Pilštajnu), Šmarje (cerkev z ozidjem,¹) cerkev sv. Barbare in grad), Kozje (grad), Svibno (grad), Planina (grad na Štajerskem), Višnja gora (grad), Višnja gora (drugi grad), Ljubljana (pogled na mesto),² Predjamski grad pri Postojni, Hasberg pri Planini (grad), Postojna (grad), Logatec (utrjena naselbina in grad), Klevevž (grad), Novo mesto (mesto s kapiteljsko cerkvijo in ozidjem), Krka (utrdba), Rifenberk (grad), vas Vrh pri Rifenberku, Tabor v Vrabčah, Mehovo (grad), Senožče (trg in grad), Mirna peč (cerkev s taborom), Podbrežje (grad), Črnomelj (grad in naselbina), Kočevje (mesto), Metlika (mesto), Stegberg (razvalina Šteberk pri Lipsenju pri Starem trgu na Notr.).

Klobučaričeve risarske beležke nimajo umetniške vrednosti, ker pa reproducirajo predmete s čisto stvarnim interesom, so v zvezi s poznejšimi Valvasorjevimi, Merianovimi in Vischerjevimi pogledi na naše kraje dragocen zgodovinski vir posebno za zgodovino naših gradov.

Fr. Stelè.

Gruber-Spinčić, *Povijest Istre.* Zagreb, 1924 („Braća Hrvatskog Zmaja“, sveska XXXVI.) 8°, VIII + 312 str.

Bernardo Benussi, *L' Istria nei suoi due millenni di storia.* Trieste, Stab. art. tipografico G. Caprin. 1924, 8°, 650 str.

Istra je v naši historiografiji dokaj zanemarjena. Italijani in Nemci so se v veliko večji meri bavili z zgodovino tega polotoka, kakor pa Hrvati in Slovenci. Dane Gruber, zaslužni, žal pred kratkim preminuli hrvatski zgodovinar, po pravici poudarja to v predgovoru svoje Povijesti Istre, ki je prvo obširnejše delo o zgodovini Istre v naši zgodovinski literaturi, toda natisnjeno le kot izvleček iz večjega dela, brez obširnega znanstvenega aparata. Avtor pravi, da se njegovo delo „osniva na izvorima i na kritičkom istraživanju“. Zdi se mi pa, da se ni

¹ Za zgodovinsko topografijo važno; kaže okrog cerkve mnogokotno ozidje z dvema štirioglatima in dvema okroglimi stolpoma; cerkev z gotskim prezbiterijem in stolpom pred fasado.

² Pogled iznad Tivolija, detajlov ni, samo ozidje s stolpom je zadostno označeno.

povsod enako poglobil v vire in znanstveno literaturo. V seznamu literature pogrešam n. pr. izvrstne W. Lenelove študije iz srednjeveške zgodovine Istre (Schriften der Wissenschaftlichen Gesellschaft in Strassburg, IX, 1911) ali pa E. Meyerjeve o dalmatinsko-istrski municipalni ustavi (Zeitschrift d. Savigny-Stiftung f. Rechtsgesch., Germ. Abt., 24, 1903). Avtor uporablja kot pristne vire listine, ki so očitvidni falzifikati ali prenarejeni dokumenti (str. 126: listina za tržaško škofijo iz l. 1230., str. 127: tržaška listina iz l. 1236., str. 138: tako zvani „istrski razvod“). Lokalizacija ni vedno prava (str. 1: Sv. Lucija blizu Tolmina ni v Istri; str. 129: Gorenja vas ni Oberburg u Kranjskoj, pravilno Gornji grad v mariborski oblasti; str. 180: avtor ne ve, da je Kaisach = Šiška pri Ljubljani, itd.). Italijanska in nemška literatura je na kompilatoričen način precej brez izbire in ponovne kritične presoje uporabljena. Ker se pa ta literatura bavi v prvi vrsti z zgodovino mest, škofij, komun, grofov, političnih dogodkov in vobče z zgodovino tujerodne gospode, ki je gospodovala nad slovansko večino polotoka, izpadel je tudi Gruberjev prikaz istrske zgodovine bolj kot nanizan venec dogodivščin v neslovanskih komunah in škofijah in bolj kot le pripovedujoče in ne v sintezo snujoče podajanje političnih dogodkov. Zgodovina slovenskega in hrvaškega kmetskega naroda v Istri je kaj slabo obdelana; manjka poglobitev v njegovo socialno in gospodarsko zgodovino, manjka zgodovina naselitve našega elementa, ki naj bi povedala več, kakor le Gruberjev posnetek dosedanje italijanske literature. V tehničnem oziru je knjiga površna; tiskarskih napak mrgoli.

Novejšo zgodovino Istre je Gruber obdelal kaj na kratko; 19. stol. komaj na 6—7 straneh. Delno nadomestilo zato je dal prof. Vjekoslav Spinčič, ki je kot dodatek Gruberjevi knjigi napisal poglavje „Narodni preporod u Istri“. Za to poglavje nam je samo žal, da je prekratko. Želeli bi, da nam je zaslužni narodni borec dal obširnejše spomine iz dobe svojega blagoslovljenega dela v naši Istri.

Veliko boljša z ozirom na opremo in celotno koncepcijo je sočasno z Gruberjevo hrvaško izišla italijanska knjiga o istrski zgodovini, ki jo je napisal B. Benussi. Avtor je znan po svojih mnogoštevilnih delih iz zgodovine Istre, od katerih omenjam samo zgodovino Istre do cesarja Avgusta (L' Istria sino ad Augusto, 1883) in zgodovino srednjeveške Istre (Nel medio evo. Pagine di storia istriana, 1897). Nova Benussijeva knjiga podaja v poljudni obliki deloma ponovljene rezultate njegovih dosedanjih historičnih del. Politična zgodovina prevladuje. Prav tako prevladuje zgodovina v Istri v političnem oziru vladajočih romanskih in germanskih komun, škofij in plemstva. Zgodovina istrskega slovanskega naroda je obdelana na kratko, deloma napačno in površno in z očitno tendenco zamolčevanja. Mnogo novega nudi zgodovina 19. stol., posebno zgodovina italijanske politike v Istri, pisana pa s pristranskega italijanskega stališča. K. M.

Francesco Babudri, Nouvo sillabo cronologico dei vescovi di Trieste, Arheografo Triestino, III serie, 37 (1921), 157—243.

Miroslav Premrou, Serie documentata dei vescovi triestini nei secoli XV, sino XVIII. Arch. Tr., III serie, zv. 38, 39 in 41; tudi v posebnih odtisih.

V zadnjem desetletju smo dobili kar tri doneske k zgodovini tržaških škofov in škofije. Prvi je podal podpisani l. 1916. v 7. letniku Carniole (str. 161—177) kritično predelano serijo tržaških škofov od 6. stol. do l. 1299. in napisal kot uvod kratek bibliografski pregled o zgodovini Trsta in tamošnje škofije. F. Babudri je v zgoraj omenjenem spisu deloma posnel študijo podpisanega, deloma jo pa razširil in dodal kritično predelano serijo škofov od l. 1299. do l. 1919. Še obširneje je obdelal zgodovino posameznih tržaških škofov M. Premrou, ki uporablja obširno literaturo in rokopisno gradivo iz rimskih arhivov. Mnogi tržaških škofov so globoko posegli v politično in kulturno zgodovino slovenske zemlje. Na tržaško škofijo so pogosto prišli možje s službenih mest v Sloveniji. Opozarjam posebno na biografije škofov Eneja Silvija Piccolominija (1447—1450), Petra Bonoma (1502—1546),

Rinalda Scarlichija (1621—1630, poznejši ljubljanski škof), Viljema Leslie (1711 do 1716, poznejši ljubljanski škof), Jos. Ant. Hanibala Leopolda Petazzija (1740 do 1759, poznejši ljubljanski škof), Matevža Ravnikarja (1830—1845) in Jurija Dobrile (1875—1882).
M. K.

V. Steska. *Slovenska umetnost. I. del. Slikarstvo. Zal. Družba sv. Mohorja, Prevalje, 1927.* Mohorjeva knjižnica 16. zv.

Knjižica v mali osmerki ima 430 strani in je ponatis iz „Mladike“, kjer je nje vsebina v letih 1923.—1926. izhajala pod naslovom „Pregled naše umetnosti“.

Avtor je eden izmed prvih slovenskih registrovalcev domače umetnostne zgodovine; pred njim so to delo opravljali Dimitz, Ilg, Wallner, Radics, Strahl, Erberg, Kukuljević i. dr., ki pa vsi skupaj niti četrtine toliko dela niso opravili kakor neutrudni avtor te knjige. Dolga desetletja je zbiral materialno gradivo za slovensko umetnostno zgodovino in spisal prve monografije o Quagliju, Metzingerju, Layerjih, Kremser-Schmidu, Herrleinu, Langusu, Wolfu in s tem postavil solidne temelje nadaljnjim raziskavanjem. Posebno kar se tiče našega slikarstva od XVI. do XX. stoletja so Steskovi spisi z bogato zbranim arhivalnim materialom, katalogi in biografijami zaklad dela, preko katerega ne bo mogel nihče, ki se bo z našo umetnostno zgodovino pečal.

Steska je s tem delom izdal celokupno svoje bogato zbrano gradivo o slovenskem slikarstvu od početkov do danes in ga razvrstil v dobo gotike, renesanse, Hrena in Valvasorja, barok z monografijami Quaglija, Metzingerja, Ilovška, Berganta, Cebeja in ostalih domačih in tujih slikarjev do zadnje četrtine XVIII. stol., dalje nanizal monografije rokokojskih in klasicističnih mojstrov Schütza, bratov Janšev, Potočnika, Herrleina, Kavčiča, Schmida, Layerja in epigonov. Devetnajsto stoletje je prikazal z Langusovo in Wolfovo dobo romantike in nazarenizma, v katerih je obdelal Tominca, Stroja, Künla, Goldensteina, obdelal realistična krajinarja Karingerja, Pernharta in tuje slikarje pri nas, oba Šubica, Ogrina, Ažbeta, Grilca, p. Robleka, Jebačina, Borovskega in pri E. v. Wolfu končal z realizmom in zgodnjim impresionizmom.

Knjigi je pridejanih 72 uspelih reprodukcij del, ki stilistično označujejo glavne mojstre, opisane v knjigi.

Za moderne naloge umetnostne zgodovine, ki jih ta pojmuje v smislu stilno-kritične obdelave in razvojne sinteze, je Steska materialni temelj, na katerem bo, kakor je upati, nekoč vstal novodobnim zahtevam ustrezajoč sistem slovenske umetnostne zgodovine. Morda bo treba periodizirati drugače kakor periodizira Steska, toda materialne podlage so v glavnem tu. Za te podlage pa bomo vedno hvaležni požrtvovalni pridnosti in večdesetletnemu trudu avtorja.

S. Vurnik.

Staroslav (Iv. Vrhovnik), *Gostilne v stari Ljubljani*. Popravljeni in pomnoženi ponatis iz „Jutra“ 1926. S slikami. Ljubljana, 1926. 8°, str. 51.

„Da bi zbudil v širjih krogih zanimanje za ljubljansko preteklost“, to je po avtorjevih besedah namen pričujoče razprave. In reči moramo, da se mu je ta namen posrečil. Kajti, kdor izmed pravih Ljubljančanov bo delce prijel v roko, ga ne bo odložil, ne da bi bil pisatelju hvaležen za obile zgodovinske, topografske, kulturne, literarne in biografske drobtinice in paberke, ki jih najde tu v prijetno kramljajoči obliki nanizane in povzete iz raztresenih tiskanih, arhivalnih ali po ustnem izročilu sporočenih virov. Da prispevam nekoliko k podani sliki, naj z ozirom na netočno pripombo (str. 12, 22) o hiši Zlate ladje pristavim, da je zapisal neznanec v svoj dnevnik (1818—1849, rokopis v lj. dež. arhivu) k 4. septembru (sobota) 1824 sledeče: „Prejšnji teden so pričeli s stavbo novega mostu na Bregu in obenem učinili, da se podere Cojzova Zlata ladja; hkratu so posekali tudi drevedredna drevesa v Cojzovem parku“. Iz nadaljnjih zapiskov posnamemo, da so novi št. jakobski most otvorili 30. novembra 1824. Pri imenopisu gostilen v Čev-

ljarski ulici (Zlati luknji, str. 20), pogrešam krčme „V sladki luknji“, kjer so prodajali medico. Poslopje gostilne Prešernove Metke „V Peklu“ je bilo prvotno enonadstropno in v mestnem jarku — „v jami pri kapucinarjih“ — ležeče; pozneje so ob regulaciji ceste teren do prvega nadstropja zasuli. Gostilnično ime pa so dijaki poslovenili iz nem. Hölle, mesto iz pravičnega „In der Höhle“. Morda bo katerikoli komu prav hodila ugotovitev, da so dijaki nekaj časa Aurovi gostilni „Pri belem konjičku“ rekali tudi „K Jazonu“ (str. 33). Gostilna poleg Medjata (str. 38) je dobila naziv „Zur Ehrenforte“ vsled tega, ker so l. 1844. ob prihodu cesarja Ferdinanda postavili tamkaj ob Dunajski cesti provizoren slavolok. Priimek „Bahabirta“ (str. 17) menda ne gre izvajati iz slovenske korenike, marveč iz nemškega „Bacchuswirt“. Krčma „Pri Pacu“ (str. 26) je dobila v svoj grbni ščitec tri zastavice povodom blagoslovljenja zastave domačega polka (prim. za to in za popr. članek „Einige Zeugen aus Laibachs alter Zeit“ v: Laibacher Zeitung, 1913, št. 122, 123). — Škoda, da radi hitre orientacije ni knjižica oskrbljena s primernim registrom gostilen in osebnosti, ki se omenjajo: prostora je nekako baš toliko ostalo neizrabljenega. Od tiskovnih pogreškov bi na str. 5. in 6. morda koga motilo, da je ostala v korekturi črka f mesto s (fuest mesto suest — zvest; sdravu, sa, vose). J. Mal.

Fr. Šemrov, Ljubljanska pošta. Zgodovinski opis ob 30 letnici njene stavbe. Ljubljana, 1927. — M. 8°, str. 96.

Pisatelj zasleduje razvoj ljubljanske pošte od skromnih njenih početkov izza konca srednjega veka pa do današnjih dni. Ne omejuje pa se samo na ljubljansko pošto kot tako, marveč razpravlja tudi o poštnih in potnih razmerah širom naše dežele. Razen tiskane literature se zdi, da je avtor vporabljal zlasti za novejšo dobo tudi razne okrožnice in predpise iz starejšega dela poštne registrature in nam more tako tukaj podati marsikaj, česar v Vrhovčevi zgodovini pošte na Kranjskem neradi pogrešamo. Opisu stanja pošte za časa francoske okupacije bi dostavil, da je l. 1809. neki Cimadori naznanil, da bo vpeljal ekspresno vožnjo iz Trsta do Ljubljane; rabil bi za to pot poldrugi dan, v Gradec pa štiri dni. Naše filateliste bo zanimala tudi ugotovitev, da je računski uradnik pri ljubljanski deželni vladi L. Košir že l. 1836. predlagal avstrijski vladi, da bi odpravila frankiranje v gotovini in uvedla poštne znamke; pozneje je l. 1858. odločno trdil, da je on pravi pokrenitelj poštne znamke. Dodatno k raziskavanju o Lovrencu Koširju naj pristavim, da je bil rodom iz Selc oz. iz selške fare; v prvi gramatikalni razred ljubljanske akademske gimnazije je vstopil jeseni l. 1819. ter je dovršil II. humanitetni razred in s tem gimnazijske študije v šolskem letu 1824/25. Bil je sošolec Mih. Ambroža in ves čas med prvimi, četudi ne obdarovanimi dijaki.

Jos. Mal.

Ranieri Mario Cossar, L' industria del vetro nell' Alto Goriziano. (Acheografo Triestino, vol. XIII, della III. serie, 1926, p. 313—338).

Zanimiv in važen prispevek k razvoju naše domače industrije! Kljub temu, da je beneška signorija s privilegiji in z drakonskimi kaznimi skušala sama razviti in obdržati tajnosti finejše steklarske okrasne industrije, je ta proti koncu XVI. stoletja prodrla na Nemško in je v naslednjem cvetela na Češkem. Ko so Avstrijci z ustanovitvijo Orientalске kompanije skušali streti trgovsko moč Benetk, so med drugim potrebovali za svoje prezaposlene tvornice rosoglia silne množine steklenic. To je podprlo razvoj prve steklarne, ki so jo l. 1722. ustanovili nekateri Hamburžani „na Melinah“ pri Tribuši, kjer so našli izboren pesek in dovolj lesa. Prvi steklarski produkti so šli v Španijo: v butiljkah so odpošljali vino v Indijo. Ko so okoliške gozdove izrabili, so vedno steklarne preložili na kak drug bližnji in primeren kraj, najprej v Mrzlo drago in potem pod Poldanovec v Mojsko drago. Poslednja steklarne, pri ljudeh še sedaj v krajevnem spominu kot „nova glažuta“, je prenehala delovati med l. 1825. in 1830., ko so bili izčrpani ondotni gozdovi in erar ni dal svojih na razpolago. Razen prvotnih črnih steklenic so

pozneje izdelovali tudi zelenkaste in prozorne, posodice za pečene in vodne ure, lekarniške vrče, vaze z ročaji, polihromno okrašene kozarce v vseh oblikah, s skleninsko dekoracijo in brez nje, posodje v valovitem, filigranskem, belem in pisanem steklu. Poleg ploščatega stekla za okna so izdelovali tudi šipe, ki so jih od zadaj poslikali s svetniškimi podobami in ki so jih potem Kočevarji razprodajali širom sveta. Poskušali so se tudi z izdelovanjem figurin, kristalnega stekla in zrcal. Na podlagi izkopanih predmetov se more trditi, da so v teh naših steklarnah izdelovali vse vrste stekla kakor na Muranu in Češkem, izvzemši le stekleni emajl, bisere, ponarejene kamne in drugo stekleno okrasje, ki je bilo posebnost benečanskih steklarn. Po vsem tem pride pisec do zaključka, da izvirajo premnogi izdelki zasebnih in javnih zbirk iz tribuško-čepovanskih steklarskih delavnic in ne iz muranskih; zbirke v goriškem muzeju dokazujejo to. Kot s stransko obrtjo so se pečali s kuhanjem apna in izdelovanjem glaziranih terakotnih loncev in vrčev. Nove industrije so se oprijeli tudi domači ljudje, čemur dokaz so matične knjige župnij Čepovan, Tribuša in Lokovec (?), Crocera Loqua; delavci pa so prihajali celo iz Kočevskega in nemškega Marijinega Celja. — Avtor opisuje podrobneje delo in zaslužek pri novi obrti, riše na kratko nošnje prebivalstva omenjajoč tudi izdelovanje lokovških gobnih klobukov. Očito pa se moti trdeč, da so se naučili kmetje šele od tujih delavcev cepiti bukev v trske, ki so potem ž njimi svetili. Te trske, v Tribuši „borovke“, na Gorenjskem tudi kratkomalo „luč“ imenovane, so večinoma iz primerno pripravljenih plohov rezali enostavno s posebnim strugalnikom. — Ob tej priložnosti naj omenim, da je o dveh znanih koroških steklarnah (Tschernheim zah. od Paterniona in St. Vincenz vzh. od Št. Pavla) poročal Jaksch v Cariniji I, 1923, str. 1—8.

Jos. Mal.

Carlo De Franceschi, Memorie autobiografiche. (Archeografo Triestino, vol. XII. della III. serie, 1925/26, pag. 9—304).

Objavljeni spomini istrskega poslanca na dunajskem državnem zboru l. 1848., Karla De Fr. obravnavajo narodno-politične razmere Istre pod avstrijsko oblastjo od predmarčne dobe pa do obnove konstitucionalizma. Dasi so pisani iz omejenega italijanskega stališča in brez globlje zasnove v obliki pisem na sina, ki jih razširjene z nekaterimi prilogami izdaja, se bo v njih dala najti tudi marsikaka posmeznost iz narodnega probujenja istrskih Hrvatov in Slovencev. Njihov narodni podvig reže avtor na rovaš pristranske naklonjenosti avstrijskih oblasti, dasi na drugi strani zopet priznava, da je ta preporod zasluga in delo škofa Jurija Dobrile, ki je s tihim in vztrajnim delom nagnil na svojo stran duhovščino in uradništvo in po teh razgibal široke ljudske mase. Priznava, da je baš „antiklerikalni“ duh istrskih veljakov, ki niso bili naklonjeni ustanovitvi posebnega duhovskega seminarija, povzročil, da so prišli v Istro na škodo italijanstva narodnozavedni duhovniki iz Kranjske, Štajerske, Dalmacije in celo iz Češkega. — K letu 1848. pripoveduje, da so na kolodvoru v Mödlingu 4. novembra na povelje Schwarzenbergovo aretirali poslanca prof. Ant. Fusterja, slovenskega uskoka, ki bi bil menda ustreljen, da se ni energično skliceval na svojo poslansko imuniteto. Zanimiv je po svoji odločnosti iz istega revolucionarnega leta tudi odgovor sežanskega gostilničarja in župana Mohorčiča na De Franceschijevo vprašanje, zakaj da razen slovenskih nima za tržaške goste naročenih tudi laških listov (cf. str. 84).

J. Mal.

Novjša arheološka literatura s posebnim ozirom na naše pokrajine.

V naslednjih vrsticah bi želel seznaniti čitatelje „Glasnika“ z nekaterimi važnejšimi arheološkimi publikacijami v kolikor pridejo v poštev pri našem lokalnem raziskovanju. Najpreje pa naj opozorim na zadnji čas izišlo literaturo o Sloveniji v starem veku. V prvi vrsti moram tu omeniti troje publikacij prof. W. Schmid a.

Kot nadaljevanje svoje studije v *Mitteilungen der prähist. Kommission der Akad. der Wissenschaften in Wien (Ringwälle des Bacherngbietes)* je v preteklem letu izšel 2. snopič, ki razpravlja o prazgodovinskih utrdbah na zapadnih obronkih Pohorja.¹⁾ V zadnjem poglavju razpravlja Schmid o Noričanih in Tavrskih. S tretjim snopičem bo razprava o pohorskih prazgodovinskih okopih zaključena. V Hausmannovi monografiji o Spod. Štajerski²⁾ je W. Schmid obdelal južni Štajer v starem veku. Razprava, obsegajoča 27 strani, nudi dober pregled; številne slike so povzete večinoma iz drugih del. Podroben referat o rimskem raziskovanju v l. 1912.—1924. ne le v naših, marveč v jugovzhodnih alpskih pokrajinah sploh prinaša W. Schmid v XV. izvestju rim.-germ. komisije.³⁾ Schmidovo poročilo, zlasti v prvih poglavjih, ni toliko referat o stanju raziskovanja tega razdobja, temveč vrsta samostojnih del o raznih važnih problemih, ki se je S. v zadnjih letih z njimi pečal. V prvem oddelku govori o Oktavijanovi vojni z Japodi, o osvojitvi Metula in je v nekem oziru Schmidova zadnja beseda v veliki kontroverzi z znanim raziskovalcem Cezarjeve dobe Jur. Veith-om, ki so ga žal ubili turški roparji.⁴⁾ Dočim išče ta Metulum, glavno taborišče Japodov, ki ga je l. 35. pr. Kr. Oktavijan osvojil in razdejal, na gori Viničici pri Čakovcu v Liki, pride S. do zaključka, da je bil Metulum pri Šmihelu pri Postojni, kjer je za časa svetovne vojne kopal in odkril po Rimljanih porušeno japonsko naselbino. Pomisleki, ki jih ima proti Schmidovi identifikaciji sedaj Kahrstedt,⁵⁾ se ne morejo omalovaževati in bomo radi Metula morali biti dejansko tako skeptični, kakor v vprašanju bitke v Teutoburškem lesu. Drugi oddelek S. referata obravnava pot po suhem iz Aquileje v Panonijo in obrambne stavbe ob nji. Mišljene so predvsem velike zatvorne in obzidne naprave na Hrušici in južno od Nauporta. Tudi tu sloni S. na lastnih raziskavanjih in je znova predelal utrdbe, ki sta o njih razpravljala svoj čas že Premerstein in Rutar. Obširni tretji oddelek obravnava vprašanje glede Norikov, vselitve Keltov in njihove več ali manj jake zatopitve ilirske spodnje plasti. Zadnji, najobsežnejši del S. referata je potem pravo poročilo o rimskih raziskavanjih. Najpreje pregled o preiskavi Emone, ki je domala popolna zasluga Schmidova, dalje poročila o Celeji, Poetoviju in ostalem južnem Štajerju. Drugi del referata gre že preko naših mej. Zlasti podroben je referat o Poetoviju. Svoje pomisleke napram Schmidovi topografiji Poetovija sem objavil v poročilih rim.-germ. komisije, ob priliki svojega poročila o arheoloških raziskavanjih v Jugoslaviji.⁶⁾ S. upošteva vse premalo izkopavanja na levem dravskem bregu, ki so dokazala, da je bila naselbina tam saj tako močna kot na desnem bregu. Pokazal sem, da nam nudi pregled napisnega gradiva oporo, kje naj iščemo jedro in središče mesta. Kajti presenetljivo dejstvo je, da potekajo vsi nagrobniki municipalnih uradnikov (*decuriones* itd.) iz levega brega, en del pač že v sekundarni legi. Nič manj pomembno je to, da so tudi vse Jupitrove are iz levega brega. Nasprotno pa je večina vojaških in veteranskih nagrobnih spomenikov iz desnega brega. Ločitev je torej precej jasna: civilno mesto je ležalo na levem bregu, na desnem pa moramo iskati vojaške naprave, pri čemer se popolnoma strinjam s Schmidom kar se tiče vprašanja taborišča. Najbrž po Tacitu (*Hist. III, 1*) zapeljani,

¹⁾ W. Schmid, Ringwälle des Bacherngbietes I. Teil. *Mitteilungen der prähistor. Kommission der Akad. d. Wissenschaften.* — II. Teil. *Mitteilungen der prähistor. Kommission Wien.*

²⁾ Südsteiermark, Ein Gedenkbuch, herausgegeben von Franz Hausmann Graz, 1925.

³⁾ XV. Bericht der röm. germ. Kommission des Deutschen Arch. Instituts. Frankfurt a. M., 1926, str. 178—241.

⁴⁾ Jahreshefte des öst. arch. Instituts XXI/XXII Beiblatt.

⁵⁾ Nachrichten der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Phil. hist. Klasse, 1927, str. 3, op. 2.

⁶⁾ XVI. Bericht der röm. germ. Kommission. 1927, str. 113 in sl.

so doslej smatrali petovijsko posadko za preveč pomembno. Taborišče je bilo gotovo le iz zemlje, pozneje je izginilo in bi ga danes le pri zelo pazljivem prekopavanju bilo morebiti še mogoče dognati. Na desnem dravskem bregu so bili naseljeni potem tudi veterani najmanj v dveh partijah, kar dokazuje CIL III, 4057. Na desnem bregu je bila tudi carinska štabija za ilirsko colnino in za skladišča-horrea, ki jih omenja napis CIL III, 10875. Horrea ter vicus Fortunae so bili že na periferiji mesta. Saj pa tudi ni verjetno, da bi stavili skladišča sredi mesta. Neposredno na ta horrea je sledila na zapadu pokopališka cesta. Kako se je naravno antično mesto osredotočalo vprav ob obeh mostiščih, dokazuje za desni breg najbolj podoba 16. Schmidovega poročila. Za levi breg nam žal še manjka preglednega načrta, a bi pokazal nič manj gosto zazidavo levega obrežja. S. upravičeno trdi na str. 212, da se ima Poetovio za svoj pomen v starem veku zahvaliti zloznemu prehodu preko Drave. Ta pa je bil tam, kjer segajo izrastki Slovenskih Goric najdalj in neposredno do levega brega in se tudi na desnem bregu višje ležeče pobočje čim najbolj približa reki. To pa ni v Sp. Hajdinu, marveč na Zgornjem Bregu — če vpoštevamo premembo Dravine struge — nekako v bližini takozv. spodnjega Schwabovega (sedaj Koroščevega) mlina na Zg. Bregu. In na obeh bregovih reke moramo torej iskati središče mesta, pri čemer bomo logično stavili najstarejšo naselbino pač na severni, zavarovani breg. Da od nje nismo še ničesar našli, pride odtod, ker so naravno pri poznejši zazidavi skromne prazgodovinske ostanke popolnoma uničili.

Ne glede na te prigovore morem Schmidovo poročilo le priporočati. Množine gradiva, ki ga nam tu podaja predvsem tudi za naše kraje, ne bo mogel nihče pogrešati, kdorkoli se bo želel pečati z zgodovino Slovenije v starem veku. Ker se je Schmid v tem poročilu, ki obravnava rimska raziskavanja v Avstriji, tako obširno ozrl tudi na Slovenijo, sem se mogel v svojem zgorej omenjenem poročilu o zgodnjezgodovinskih raziskavanjih v Jugoslaviji glede Slovenije omejiti le na nekatere dostavke in izpopolnitve. Dopolnjujoč referat o numizmatični stroki v Jugoslaviji, kjer je Slovenija le malo prizadeta, prinašam v 60. zv. dunajske Numismatische Zeitschrift (str. 10—19). Kratko poljudno skico o Jugoslaviji v starem veku sem napisal za pravkar izšlo publikacijo jugoslov. novinarskega združenja.⁷⁾

Od ostalih del, ki zadevajo Slovenijo ali del nje, omenjam najprej prof. Kovačevičevo monografijo o Slov. štajerski in Prekmurju.⁸⁾ Kar tiče staro zgodovino — ostali del knjige tu ne pride v poštev — podaja pisatelj kompilacijo iz studij raznih avtorjev, zlasti Pircheggerja. Ker je uporabljal tudi danes že zastarelo literaturo, je Kovačičevo delo precej neenako. Tako n. pr. srečavamo tu zopet škofa Andreja iz Celeje (l. 680.), ko pač spada na otok Krk. Na str. 48 se v prošnji na cesarja Mavricija iz l. 591. imenovana ecclesia Breonensis na podlagi zastarelih del Glücka in Rescha (po Kosovem Gradivu I, str. 125, op. 3) pomotoma istoveti z ecclesia Betoviensis, dočim se na str. 53 pokvarjeno ime popolnoma pravilno pridevlje cerkvi v Virunu (gotovo po R. Eggerju, Frühchristliche Kirchenbauten im südl. Norikum, p. 136 s.) — Dvomim tudi, da bi današnja spodnještajerska družinska imena Flak, Jus, Spes i. sl. bili ostanke antičnih imen (str. 55); bodo le nove tvorbe humanistov.

V Abramičevem vodniku po Peto viju⁹⁾ je dobila slednjič zaslužno monografijo stara Colonia Ulpia Trajana Poetoviensis. Odveč bi bilo opozarjati na

⁷⁾ Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, str. 45—49.

⁸⁾ Fr. Kovačič, Slovenska štajerska in Prekmurje, Zgodovinski opis. (Iz zbirke: Slovenska zemlja) Ljubljana, 1926; izdala „Matica Slovenska“. 421 str.

⁹⁾ M. Abramič, Poetovio. Vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta. Slovensko izdajo priredil Anton Sovré, Ptuj, 1925. Izdalo in založilo Muzejsko društvo. 207 str., 132 slik in 1 tabela.

to izborna delo, ki nudi tako strokovnjaku kot tudi laiku jasno in popolno sliko rimske provincialne naselbine in opozorim le na poročila v Času, Časopisu za zgod. in narodopisje, Etnologu, Zborniku za umetnostno zgodovino itd. Tudi inozemstvo je sprejelo s priznalnimi besedami vodnika, ki je izšel v slovenski in nemški izdaji. Ta slednja je obelodanjena v seriji arheoloških vodnikov avstr. arheol. instituta, kjer je izšel R. Eggerjev vodnik po zbirkah koroškega zgodovinskega društva v Celovcu in po Teurniji ter vodnik po Carnuntu, ki sta ga priredila Kubitschek in Frankfurter.¹⁰⁾

Od posameznih študij, ki obravnavajo naše ozemlje odn. posamezne najdbe na njem, omenjam predvsem Ulr. Kahrstedtovo „Studien zur politischen und Wirtschafts-Geschichte der Ost- und Zentralalpen vor Augustus“.¹¹⁾ Na podlagi ohranjenih poročil antičnih avtorjev in na osnovi posameznih najdb, ki jih je imel pisatelj priliko proučevati na svojem štud. potovanju jeseni 1926, poskuša ustvariti sliko različnih ljudskih preseljevanj in trgovskih potov v II. in I. stoletju pred Kr. Nas posebič zanimajo izvajanja o prometnih žilah, ki so izhajale iz Aquileje in zadevale Kranjsko in Koroško. Njegovo istovetenje Noreje z Gurino, znanim centrom halstatske in latenske kulture v Ziljski dolini, pa se mi zdi le nekoliko presmelo. Jaz bi le raje ostal pri Eggerjevi lokalizaciji v bližini razvaline Hohenstein¹²⁾ (zah. od št. Vida na Glini), kjer so odkrili zelo staro noriško kultno postojanko. To bi bilo tudi bolj v sredini jedra noriške dežele kakor pa v Gurini, kjer tudi pogrešamo železnih rudnikov, ki jih omenja Strabon, V p. 214 c.

Slovito brončeno situlo iz Vač, to mojstrsko delo venetske torevtike, je v belgrajskem Starinarju z ozirom na njen umetnostno-zgodovinski pomen podrobno obdelal V. Mole, ki je uporabil za to tudi bogat primerjalni material.¹³⁾ V Starinarju¹⁴⁾ poroča V. Skrabar o latenskih najdbah v Pobrežju pri Mariboru in Skorbi pri Ptujju. Razen že omenjenih del W. Schmida sicer o prazgodovinskih najdiščih ni kaj poročati. O nekaterih depôtnih najdbah brončene dobe iz Sp. Štajerske bo poročal V. Skrabar v prihodnjem letniku Starinarja. Od raziskavanj, ki zadevajo rimsko dobo, naj še omenim, da prinaša sedaj Egger nove pojasnitvene predloge o Gavdencijevem napisu iz št. Pavla pri Preboldu, ki ga je priobčil že Fr. Lukman z dobrim pojasnilom in izvrstnim strokovnim komentarjem.¹⁵⁾ Saj z besedo naj še omenim novo delo W. Cartellieri-ja o rimskih alpskih cestah. Tu obravnavana pota sicer ne segajo v naše ozemlje, zgleđna obdelava pa bo mnogo koristila tudi znanstvenemu raziskovanju v naših deželah.¹⁶⁾

¹⁰⁾ R. Egger, Führer durch die Antikensammlung des Landesmuseums in Klagenfurt. Wien, 1921. VII. 122 str., 101 slika, 1 karta. R. Egger, Teurnia, Die römischen und frühchristlichen Altertümer Oberkärntens. 2. Aufl. Wien, 1926, VI. + 59 str., 23 sl. in 2 tabli. W. Kubitschek und S. Frankfurter, Führer durch Carnuntum. 6. Aufl. Wien, 1923, 198 str., 127 sl., 3 table.

¹¹⁾ V: Nachrichten der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Phil. hist. Klasse, 1927, 1. Heft., str. 1—36.

¹²⁾ Egger, Führer d. d. Antikensammlung des Landesmuseums in Klagenfurt, str. 13.

¹³⁾ Starinar. III. serija, 2. knjiga (Beograd 1925), str. 79—108.

¹⁴⁾ Starinar. III. serija, 1. knjiga, 1923, str. 145—149.

¹⁵⁾ Egger v: Mitteilungen des Vereines klassischer Philologen in Wien, IV, 1927, str. 3—7. Lukman v „Časopisu za zgodovino in narodopisje“, XXI, 1926, str. 112 in sl.

¹⁶⁾ W. Cartellieri, Die römischen Alpenstraßen über den Brenner, Reschen-Scheideck und Plöckenpaß. Leipzig, 1926, 186 str. in 1 karta.

V poslednjih letih se je provincialna arheologija močno poživila tudi radi tega, ker v prvi povojni dobi ni bilo denarja za večja inozemska podjetja. Iz stiske se je rodila čednost, ker so bili domači spomeniki zlasti v Avstriji in Nemčiji deležni večje pažnje. V Nemčiji se je zlasti dvignila prazgodovinska znanost, ki se ji je posvetila cela vrsta mlajših moči. Sad teh prizadevanj pa se kaže v množici izvrstnih objav, ki se pečajo s provincialnimi spomeniki. Glede Avstrije naj navedem najprej Schoberjevo študijo o nagrobnikih Norika in Panonije,¹⁷⁾ ki vključuje naravno tudi naše pokrajine. Delo prinaša lepo zbirko gradiva, pri sistematski obdelavi materiala pa bi morda mogel iti avtor globlje in naj bi upošteval posebno vplive domače umetnostne tradicije. Nekaj popravkov v podrobnostih sem priobčil v obširni oceni v mariborskem časopisu za zgodovino in narodopisje, XIX, 122. Izšlo je dalje tudi prvo, bogato in dragoceno poročilo o povojnih prekopavanjih v Carnuntu.¹⁸⁾ R. Egger obravnava na podlagi gradiva umrlega kustosa J. Bortlika nove napisne kamne iz grobišča zapadno od taborišča. Podrobni komentarji k posameznim napisom dokazujejo zopet enkrat Eggerjevo mojstrsko okretnost. A. Barb govori o velezanimivih grških čarovnijskih tekstih na zlatih ploščah iz grobišča zah. od taborišča. Glavni del zvezka pa izpolnjuje Eggerjevo poročilo o novo odkritem amfiteatru, ki leži pri Petronellu in je nasprotno od prejšnjega bil namenjen samo za civilno prebivalstvo. Prekopavanja tu še niso zaključena, vendar so že dosedanji uspehi pomembni. Starost stavbe še ni docela dognana, vendar misli Egger, da je bila zgradba stavljena v 2. polovici II. stol. po Kr. Posebno zanimiv je pozno antični vzidek, ki se je izkazal kot starokrščansko svetišče, torej prvi nedvomni dokaz krščanstva v tej rimski mejni utrdbi. Med številnimi napisi amfiteatra, je zanimiva zlasti tablica zakletve, ki o njej Egger podrobneje razpravlja.

O rimskih najdbah in prekopavanjih v avstrijskem Gradiščanskem (Burgenland), ki so shranjene v Wolfovem muzeju v Eisenstadtu (Kismarton), je poročal W. Kubitschek v posebni, bogato s slikami in s 15 tabelami okrašeni publikaciji avstr. arheol. instituta.¹⁹⁾ Najdbe kažejo še prav malo izlikane italške kulture, ki pa vendarle stoji pod vplivom bližnjega vojaškega centra v Carnuntu. Posebno zanimivi so ostanki plošče prothesis-mize neke zgodnjokrščanske cerkve.

Zasluga novejšje provincialne arheologije je tudi, da se je usmerila v dobo preseljevanja narodov in skuša objasniti predvsem vezi z zgodnjim srednjim vekom. Alf. Dopsch je poskusil v široko zasnovanem delu (2. zv.) objasniti kulturne in gospodarske vezi od Cezarja do Karla Vel. in je pri tem hvaležno priznal delo arheologov. Značilno za današnji duh klasičnega starinoslovja je dejstvo, da je izšel v zadnjem zvezku druge serije realne enciklopedije od Pauly-Wissowa celo obsežen članek „Slaveneinfälle“, ki ga je napisal Ensslin. Na Ogrskem se je že od nekdanj javljal posebni interes za to dobo. Opozorjam le na Hamplovo veliko delo o zgodnje-srednjeveških ogrskih grobnih najdbah. Zadnji čas rimskega gospodstva v Panoniji obravnava sedaj Andr. Alföldi.²⁰⁾ Ta študija o zlomu rimske oblasti v Panoniji je izšla v dveh delih. Prvi obravnava predvsem najzadnje rimsko kovničarstvo v naših krajih, a se ozira tudi na vse ostale vire

¹⁷⁾ Arnold Schober, Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien. Sonderschriften des öst. arch. Instituts, X, Wien, 1923, 234 str. z 216 slikami.

¹⁸⁾ Der römische Limes in Österreich, XVI. Bd., Wien, 1926 = Bericht des Vereines Carnuntum in Wien für die Jahre 1923 bis 1925.

¹⁹⁾ Wilhelm Kubitschek, Römerfunde in Eisenstadt. Mit einem Beitrage von Sándor Wolf. Wien, 1926, 130 str., 15 tablic in 82 slik v tekstu.

²⁰⁾ Andreas Alföldi, Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien, I. Band, 91 str., Berlin 1924. II. Band IV + 104 str. in XI tablic. Berlin, 1926. (V zbirki: Ungarische Bibliothek, I. Reihe, Nr. 10 in 12, herausg. von Robert Gragger).

doli do neznatnih opečnih znamk. Pisatelj skuša razjasniti temno periodo po bitki pri Adrianoplu (378) in dokaže, da je še do ca l. 400. država kolikor toliko vršila svoje funkcije v Panoniji in da je popolno razsulo nastopilo šele s Teodozijevo smrtjo. Drugi del knjige izkorišča v glavnem arheološke najdbe in presoja na novo večino zgodnjerednjeveških najdb iz Ogrske. Zlasti grobove iz Fenéka pojasnjuje kot arheološke dokaze o življenju „panonske“ naselitve v V. in VI. stol. po Kr. ter predvsem Obre kot nositelje „Keszthely-kulture“. Ob zaključku razprave povzame pregledno najvažnejše zgodovinske dogodke do nastopa Obrov. Najprvo razpad provincialne uprave in vojne organizacije v Panoniji, potem naselitev Vzhodnih Gotov v Panoniji. Z vprašanjem Slovanov v zgodnjerednjeveški arheologiji Ogrske se bavi sestavek B. bar. Richthofena v „Archaeologiai Értesítő“, ki ga urejuje A. Hekler in je opremljen z izčrpnimi nemškimi resimeji.²¹⁾ Richthofnov članek je naperjen predvsem zoper Niederlejevo razpravo Slovania v Uhráh v Letopisu matice slovenske, ki hoče dokazati pretežno slovanski značaj teh zgodnjerednjeveških najdb. Z umetno obrtjo obrske dobe na Ogrskem se peča študija Ferd. Fetticha.²²⁾ Avtor prerešeta tu obsežno gradivo nakitja s posebno okrasitvijo, ki za njo ni izvolil nedvomno jasnega imena (Zahnschnitt). Tudi prišteva zmotno in v opreki z Alföldijem spomenike keszthely-kulture Hunom in ne Obrom. Z mnogimi slikami opremljeni 1. snopič ima v prvem delu madjarski tekst, v drugem pa popolno nemško prestavo. S tem so omogočili Ogrji (ki v drugih slučajih pristavljajo obširen drugojezičen izvleček), da so izsledki njihovih znanstvenih raziskavanj pristopni tudi širšim krogom. *Bald. Saria.*

Etnolog. Glasnik kr. Etnografskega muzeja v Ljubljani, ki ga urejuje dr. N. Županič, prinaša v svojem I. letniku (179 str.) več za naše domoznanstvo važnih razprav in prispevkov. Dr. K. Oštir, „K predslovanski etnologiji Zakarpatja“, zasleduje izvor nekaterih slovanskih besedi, ki iz njih sklepa, da je bilo predslovansko prebivalstvo Zakarpatja mešanica iliro-traškega pokolenja in da so ti avtohtonci vplivali na geografsko nomenklaturu in družinsko ter socialno organizacijo doseljenih Slovanov. Dr. St. Vurnik priobčuje zanimivo studijo o genezi slovenske avbe in načenja na drugem mestu na podlagi „martre“ iz Višnje gore razpravljati o doslej zanemarjeni panogi slovenske narodopisne figuralne plastike. Urednik dr. Županič govori o verjetnosti, da je v starih Harimatih ob Kubanu iskati prvobitne Hrvate. K tem izvajanjem (na str. 131—138) je treba vzporediti tudi Oštirjeve imenoslovske pripombe na str. 10 sl.

Historično društvo za Štajersko v Gradcu skuša vzbuditi zanimanje za zgodovinska, arheološka in genealoška vprašanja med širjimi sloji prebivalstva z izdajanjem cenega mesečnika „Blätter für Heimatkunde“. V l. 1926. razpravlja tam med drugim univ. prof. Byloff o čarovniških procesih na Sp. Štajerskem v prvi polovici 18. stol.; trdi, da se obnavlja tu staro kriminalistično izkustvo o izredni kriminalnosti ob jezikovnih mejah. Al. Serpp zasleduje nekatere sledi rimske ceste v Dravski dolini nad Mariborom ter prinaša nekaj podatkov o starem mariborskem gradu. Prof. W. Schmid pa govori o starih prebivalcih naših dežel. Ta spis o Noričanih je pa izšel razširjen in z vsem znanstvenim aparatom opremljen tudi v poročilu rimsko-germanske komisije za l. 1923/24 (Frankfurt a/M).

Carinthia I., glasilo zgodovinskega društva za Koroško, prinaša v letniku 1921. članke o plebiscitu (Wutte) in bojih (Hülgerth) za Koroško; pridejan je zemljevid bojev in glasovalnih izidov. — V. 1922. razpravlja znani lingvist dr. Prim. Lessiak obširno o koroškem topografskem imenoslovju sploh in o koroških po-

²¹⁾ Archaeologiai Értesítő (Archaeologischer Anzeiger). Uj folyam, XL. kötet [1923—1926], str. 138—156 in 304—317.

²²⁾ Fettich Nándor, Az avarkori műipar magyarországon. Das Kunstgewerbe der Avarzeit in Ungarn. Mitteilung I. Zahnschnittornamentik und Preßmodell-funde. 7 tablic in 22 slik v tekstu. Budapest, 1926 (Archaeologia Hungarica, Acta Archaeologica Musei Nationalis Hungarici). — Doslej izšel prvi del.

stajnih imenih posebič; razprava je opremljena z imenikom krajev, ki jih je obravnaval. — V naslednjem letniku (1923) piše Wutte o tvoritvi koroških občin, o soseskah, mestnih, farnih in konskripcijskih občinah, o jožefinski in katastralni davčni občini, o obč. predstojnikih (rihtarjih) ter o krajevnih (političnih) in šolskih občinah. Ob stoletnici smrti zadnjega plemičarja iz glavne linije umeščajočih kmetov (4. VI. 1923) je napisal genealog Em. Zenegg spominski članek z rodoslovnimi podatki. Zanimiv je v tem letniku tudi priobčeni opis koroških nar. noš (posebno ziljske) iz l. 1844.; gl. tudi Car., 1927, 69. — Braumüller objavlja v l. 1924. študijo o celovških šolskih razmerah v reformacijski dobi, dr. Wutte pa obdeluje (s pridejano populacijsko karto) jezikovne razmere na Koroškem na podlagi ljudskega štetja iz l. 1923. Kako se je to štetje vršilo, dokazuje najbolj priznanje, da so slovensko prebivalstvo reducirali napram štetju l. 1910. za celih 56%, odštevši pri tem Italiji in Jugoslaviji odstopljeno ozemlje. — Slične pojave birokratskega stikanja kakor pri nas v avstrijski reokupacijski dobi, najdemo par let prej na Koroškem, kjer so na podlagi ovadb prerečevali zadržanje posameznikov v dobi francoske okupacije in jim preiskavali obisti glede naklonjenosti do „prevratnih“ idej (Carinthia, 1925, 75 ss). Dr. Klebel razpravlja (Car., 1925, 1926, 1927) o starih cerkvah in cerkveni organizaciji po Koroškem in Gor. Štajerskem; študijo izpopolnjuje zemljevid razdelitve solnograških in oglejskih fara in njihovih filiacij. V zadnje imenovanem letniku piše Schmid o načinu podelitve in razdelitve polja v Rožni dolini (s karto). L. 1927. prinaša med drugim tudi Wuttejevo razpravo o čarovniških procesih na Koroškem ter zbrana poročila o prazgodovinskih prekopavanjih in o novih rimskega napisnih kamnih po južnem Koroškem.

J. Mal.

Društveni vestnik.

Izza zadnjega občnega zbora.

Poroča društveni tajnik dr. A. Košir.

Poslednji občni zbor se je vršil dne 5. marca 1926. Predsednik dr. Mantuani je povdarjal v svojem poročilu, da je bilo društvo v svojem delovanju zelo ovirano zaradi slabega gmotnega položaja inteligence. Člani sami deloma da ne izpolnjujejo v gmotnem oziru svojih dolžnosti napram društvu in pri merodajnih činiteljih da ni najti primernega zmisla za naše kulturne ustanove. Finančne težkoče so ovirale, da se je tako zavleklo sklicanje občnega zbora in tako pozno izdal Glasnik. V svojem poročilu se je predsednik spominjal tudi umrlih društvenikov kanonika Jos. Erkerja, knjigarnarja R. Giontinija, tovarnarja A. Luckmanna, prof. M. Pleteršnika, dr. R. Prosinagga, notarja Jos. Rohrmanna, kanonika M. Sile, ravn. Ivana Šubica in dr. P. Turnerja. — V debati, ki je sledila predsednikovemu in tajnikovemu poročilu, so se podali nekateri nasveti, kako bi se moglo oživeti društvo in kako naj bi se poiskali stiki z javnostjo. Iz blagajniškega poročila je bilo razvidno, da je zaključila poslovna doba s primanjkljajem Din 22.671.50.

Na tem občnem zboru izvoljeni novi odbor se je konstituiral sledeče: predsednik dr. R. Andrejka, podpredsednik dr. J. Mal, tajnik dr. A. Košir, blagajničarka dr. Piskernik, arhivar dr. Pirjevec, odborniki brez mandata A. Bulovec, dr. Fr. Kos, dr. J. Polec, dr. J. Šlebinger in dr. N. Zupanič. Tekom poslovnega leta je bil kooptiran v odbor še dr. M. Kos.

Odbor je prevzel s svojim poslovanjem hkrati težko odgovornost. Treba je bilo oživeti društveno delovanje, zlasti pa omogočiti izdajo nove številke Glasnika ter zagotoviti zanjo primerno svoto in poravnati prevzete obveznosti.

Da se omogoči društvu nadaljnji obstanek, je bila prva in glavna skrb odbora, poiskati vzlic težkim gospodarskim razmeram izdatne denarne vire in jih pritegniti k tej sanacijski akciji. Brez vsakega olepšavanja in hvalisanja in menda

v imenu vseh odbornikov smem trditi, da je novoizvoljeni odbor imel srečno roko, ko je pri konstituiranju postavil soglasno na predsedniško mesto g. vlad. svetnika dr. R. Andrejko, ki je v razmeroma kratkem času izvedel sanacijo tako, da je blagajniško poročilo na VIII. odborovi seji dne 21. decembra 1926 izkazalo ne samo popolno poplačilo vsega prevzetega dolga Din 22.671-50, ampak celo presežek v znesku 4607— Din. Ta prebitok se je tekom leta 1927. toliko zvišal, da je bila izdaja nadaljnjega letnika Glasnika zagotovljena. Povdarjam, da je bil to čisti prebitok — ne všteti pri tem društveno imovino na inventarju in knjižni zalogi (ki se je točno popisala) v vrednosti Din 11.635-17. Dohodki so se zbirali iz raznih podpor in daril, tako od strani javnih oblasti kakor privatnih zavodov in zasebnikov. Pokazalo se je, da je ob primernem nastopu še najti dovolj zmisla za kulturna stremjenja med nami. Z doslednim in neutrudnim postopanjem se je ge. blagajničarki posrečilo doseči plačevanje tekoče in zaostale članarine.

Skrb za sanacijo društvenih financ je bila tako močna, da se društvo ni moglo udeleževati v vseh točkah svojega programa in da se je moralo omejiti zgolj na one panoge, ki niso bile združene z večjimi izdatki. Ker se je na zadnjem občnem zboru predlagalo, da stopi društvo tudi v širšo javnost, ki jo naj zainteresira za svoje cilje potom predavanj in ogledov muzealnih zbirk pod strokovnim vodstvom, se je priredil cikel 5 predavanj, na katera smo opozorili javnost po časopisih. (v novembru, decembru 1926 in januarju 1927).

Sicer pa naj pričajo o delovanju odbora njegovi sklepi, storjeni tekom številnih odborovih sej, od katerih navajam le važnejše. Sklenilo se je med drugim:

1. pridobivati nove člane, ki naj jih zainteresirajo za društvo odborniki sami. V to svrhu se je odbor obrnil tudi oficijelno na vse fakultete ljubljanske univerze in dosegel povoljni uspeh.

2. Glede uredništva obeh delov Glasnika se je sklenilo iz praktičnih in ekonomskih razlogov in radi boljše kooperacije urednika z odborom, da mora biti urednik član odbora. Kot pravec naj velja odgovornost urednika napram celemu odboru, prepušča se pa uredniku, da si izbere po lastnem prevdarku sotrudnike.

3. Sklenila se je načelna poliglotnost Glasnika, vendar tako, da mora biti polovica člankov pisana v kakem slovanskem jeziku. Resime je dovoljen v kateremkoli svetovnem jeziku.

4. Avtorju se na željo prepusti 25 navadnih odtisov dotične razprave brezplačno (ako obsega saj $\frac{1}{4}$ pole v borgis-tisku), kar je preko 25. plača avtor sam.

5. Honorarji se bodo izplačevali v višini kakor je bilo svoječasnno sklenjeno na odborovi seji z dne 30. I. 1924, torej: za stran v velikem tisku Din 12-50, v petit tisku Din 17-50, urednikoma pa po 250— Din na leto.

6. Važno akcijo je započel odbor na predlog odbornika prof. dr. Polca, naj se odkrije spominska plošča na Valvasorjevi rojstni hiši na Starem trgu v Ljubljani (lastnik veletrgovec Petkosig). Razpravljalo se je pri tem tudi, če ne bi kazalo izdati ob tej priliki posebno Valvasorjevo številko Glasnika, v kateri naj se posvetijo našemu historiografu posebni članki. Za to akcijo se je sestavil poseben odsek, ki naj zbira prispevke in naj izvrši vse druge priprave za vzdavo plošče. Upati je, da se bo že prihodnjo pomlad plošča odkrila.

Ena izmed najvažnejših nalog odbora je, ohraniti in razširiti zamenjavanje Glasnika za glasila domačih in zlasti inozemskih korporacij, ki goje sorodne smote. Tudi v tem oziru je uspeh zadovoljiv: posrečilo se nam je polagoma obnoviti predvojne zveze z domačimi in inozemskimi znanstvenimi institucijami. Ob tej priliki naj mi bo dovoljeno izraziti še posebej zahvalo uredniku glasila ljubljanskega Etnografskega muzeja dr. N. Zupaniču, ki je blagovoljno prepustil društvu potrebno število izvodov Etnologa, da smo ga kot izreden zamenjalni dar poslali inozemskim društvom, ki smo ž njimi v zvezi.

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN

DE L'ASSOCIATION DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK
ANNÉE VII., VIII.

1.-4. ZVEZEK
CAHIER

B

PRIRODOSLOVNI DEL CLASSE DES SCIENCES NATURELLES

UREDIL — RÉDIGÉ PAR

DR. FRAN KOS

LJUBLJANA

1926 — 1927

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO / TISK J. BLASNIKA
NASL. V LJUBLJANI / ODGOVOREN M. ROŽANEC

(Iz Zoološkoga instituta univerziteta kr. S. H. S. u Ljubljani.)

Opilioni Schmidtove zbirke.

(Prilog poznavanju slovenačkih opilionida).

Sa 215 slika na 8 tablica.

Napisao: *Jovan Hadži.*

Studij velikog opilionidskog dela Roewer-ovog („Die Weberknechte der Erde.“ Jena. Fischer. 1923) pobudio je u meni veći interes za tu inače dosta prezrenu grupu paučnjaka. Roewer se doduše ograničio na veoma zbijenu karakteristiku svih njemu poznatih oblika opilionida za sistematske svrhe; ali iz samih napomena o raširenju pojedinih vrsta izlazi velika vrednost poznavanja opilionida za zoogeografske svrhe, budući da su opilionidi po jednoj strani tesno vezani na tlo, po drugoj strani očito naginju razviću posebnih oblika (formi) unutar pojedinih i manjih zoogeografskih oblasti. Dalje je pokazao studij Roewer-ovog dela, da naša domovina, odlikujući se raznolikim biotopima, pokazuje neobično bogatstvo opilionida. I pored toga, što Roewer nije uspeo pronaći sve literarne podatke o našoj zemlji, ipak navodi u svemu 67 naših vrsta, dok se za još daljih desetak vrsta može unapred sa sigurnošću tvrditi, da su zastupljeni u nas ali slučajno nisu formalno zasada utvrđeni. Važnost detaljnijeg ispitivanja opilionidske faune za naše geografske prilike razabire se i otuda, što od jedno 70 poznatih vrsta ima više od jedne trećine (25) endemnih.

U ljubljanskom „Narodnom muzeju“ nisam zatekao ni najmanje zbirke opilionida. Našla se samo jedna — ali zato zanimljiva — vrsta (*Ischyropsalis müllneri* Hamann) sa više u alkoholu konzerviranih eksemplara među pečinskim životinjama. Ni u glavnoj entomološkoj zbirci čuvenog ljubljanskog (šiškenskog) entomologa Jos. F. Schmidta (1791—1878.), koju je doskora čuvala ovdašnja velika realka a sada je uvidjavnošću njene uprave čuva Zoološki institut ljubljanskog univerziteta, nije bilo znatnijeg arahnološkog materijala, pa začudo, ni u njegovoj specijalnoj zbirci pečinskih artropoda. Samo u jednoj kutiji sa još ne razvršćenim materijalom našao sam 2 primerka Schmidtove vrste: *Phalangium* (= *Ischyropsalis*) *canroides* iz Zjavke-jame i još tri phalangida, veoma usušena, koja sam s mukom prepoznao kao pripadnike ovde veoma raširene vrste *Nelima aurantiaca* Simon odnosno *Liobunum rupestre* (Herbst). Naknadno je nadjena u prirodnjačkom kabinetu ljubljanske velike realke Schmidtova školska zbirka arahnida u jednoj staklom pokrivenoj drvenoj ovelikoj kutiji, u kojoj su pored skorpionida, pseudoskorpionida, pravih paukova i grinja još i opilioni, što ih je Schmidt po tadašnjoj Kranjskoj sabrao i odredio. Etikete su pisane njegovom rukom. Nažalost nije Schmidt na te etikete upisivao mesto ni vreme nalaženja; stavljena je levo dole na etiketama samo kratica Carn. t. j. Carniola (Kranjska). Prema odredjivanju Schmidtovom bilo bi svega 13 vrsta i 2 odlike u 55 primeraka. Svi su kosci suho preparovani i povećini iglama probodeni; manji je deo nalepljen na male kartone, koji su na igle nabodeni. I pored toga, što je material razmerno dobro očuvan, ipak su otpale pojedine noge, koje su u opilionida naročito duge, tanke i lomne, a opet za odredjivanje potrebne. Ispitivanja sam vršio pod binokularnim Zeissovom mikroskopom za preparovanje, a objekte sam pre toga redovito omekšao u veoma razredjenom alkoholu. Od zanimljivijih objekata učinio sam sekcijom preparate uklopivši ih u kanadski balzam. Sve sam crteže izradio spomoću aparata za mikroskopsko crtanje, i to u većem merilu, nego li su crteži reprodukovani.

U ovom malom prilogu obradjen je samo taj Schmidtov material. I pored skromnog obima toga materijala, našao sam dosta novoga i zanimljivoga te je vredno publikovati rezultate ispitivanja. Mogao sam utvrditi medju Schmidtovim materijalom svega 17 vrsta opiliona, od kojih su za nauku nove: *Dicranolasma schmidti*, *Ischyropsalis pectinifera*, *Astrobus slovenicus*, *Astrobus roeweri*; nova je odlika: *Astrobus bernardicus simoni*; uspostavljene su vrste *Trogulus niger* C. L. Koch, *Ischyropsalis cancroides* Schmidt i *Ischyropsalis müllneri* Hamann. Sam Schmidt je opisao jednu novu vrstu bizarnoga roda *Ischyropsalis* pod imenom *Phalangium cancroides*. Roewer tu vrstu ne spominje, pa ni u sinonimici, ali zato spominje iz zbirke bečkog univerziteta drugu jednu Schmidtovu vrstu istoga roda, koju smatra identičnom s vrstom *Ischyropsalis helwigii* (Panzer). Po praznoj etiketi „*Phalangium saxatile* var. *anthracina*“ Schmidt može se zaključiti, da je Schmidt smatrao ovu odliku novom. Nisam nažalost mogao utvrditi, o kome se obliku radi a ni opis nove odlike nisam nigde našao. Ovaj put se neću obazirati ni na ono malo literarnih podataka, što postoje o slovenačkim opilionidima, nego to ostavljam za drugu priliku, kad ću objaviti rezultate ispitivanja opilionidskog materijala, što su ga sakupili vredni članovi „Društva za naučno ispitivanje pečina u Ljubljani“ a i ja sam na različnim ekskurzijama po Sloveniji. Izuzetno obradjujem u ovoj raspravi muzejski stari materijal od *Ischyropsalis müllneri* Hamann i jedan primerak nove vrste *Ischyropsalis pectinifera* koji mi je poklonio g. dr. Albin Kandare.

1. Siro duricorius (G. Joseph).

Pet primeraka ove za Balkan značajne a najpre iz Slovenije opisane vrste (G. Joseph god. 1865. iz Predjame na Notranjskom) stavio je Schmidt za čudo u zbirci na koncu povorke *Acarina*, iako ju je Joseph odmah u svojoj prvoj publikaciji iz god. 1868, izričito stavio medju artrogastrične arahnije. Njihova etiketa nosi napis: „*Cyphophthalmus duricorius* Dr. Josef Carn.“, bez potanjeg nalažišta. Samo jedan primerak je mužjak, ostale su ženke; jedna ženka nema na desnoj strani *conus foetidus* a da nema znakova, da bi bio naknadno izgubljen. Po jednog normalnog mužjaka, ženu i tu abnormnu ženu sam preparovao u svrhu potanjeg morfološkog ispitivanja ovog zanimljivog, aberantnog opilionidskog tipa.

Više s pomoću slika nego reči hoću da nadopunim, odnosno ponekad ispravim starije podatke naročito one Josepha (4, 5) i Hansen-Soerensena (3). Većinom se navodi dužina tela sa oko 2 mm. Medjutim samo telo, bez ekstremiteta meri samo oko 1.7 mm dužine i oko 1 mm najveće širine. Ženka je za jednu desetinu milimetra duža od mužjaka, dočim im je najveća širina jednaka. Dužina cefalotoraksa je manja (u ♀ 0.77 mm u ♂ 0.7 mm) nego što to navode Hansen i Soerensen (str. 110). Razmak izmedju baza od *coni foetidi* iznosi 0.7 mm odnosno u ♀ 0.67 mm. *Coni foetidi* strše nad površinu u ♀ za 0.07 mm a u ♂ za 0.1 mm, dočim su im baze široke 0.12—0.15 mm. Drugi član *helicere* jednako je dug u oba spola (0.73 mm). Pada u oči, da u mužjaka imaju na sva prednja 3 para nogu trohanteri, patele i metatarsi sličan oblik i podjednaku dužinu (oko 0.15 mm), na zadnjem paru nogu su ti članci duži (oko 0.23 mm osim nešto kraćeg metatarza). Femur prve noge je duži (0.45 mm). Tarsus 4. para nogu je spolno dimorfan. U mužjaka nosi dorsalno spolja ostrugu s izvodom žlezde, širi je od onoga u ženke (do 0.18 prema 0.01) ali kraći (0.35 prema 0.49 mm), mereno zajedno s čakljicom.

Izgled ove neobične životinje pokazuje slika 1. s pogledom s desne strane (prva je noga uklonjena, da se bolje vide *helicere* i *pedipalp*). Upozorujem na tamnije poširoke intersegmentalne zone nasuprot slike u Hansen-Soerensena s linearnim granicama medju segmentima abdomena. Na slici 2. prikazan je prozračnim učinjeni *carapax* + *scutum* abnormne ženke s dorzalne strane. S obzirom na formu jedinstvenoga i krutoga štita upozorio bih na zaokruženost zadka, dočim je u mužjaka telo straga nešto odrezano. Dalje se vidi, da nije samo rub štita

odebljao (s izuzetkom izreska na prednjem rubu), nego su ojačane hitinske partije u intersegmentalnim zonama. Po Josephu bi ove imale biti rastezljive i bez inače za Siro tako karakteristične skulpture na kutikuli. U medijanoj liniji spojene su intersegmentalne zone manje više podebljanim hitinom te rezultuje tamnija uzdužna središnja linija, koju i Joseph spominje. Istinske bore, koje omogućuju i pored krutosti štita prolazno nadimanje tela, nalazimo samo izmedju najstražnjih segmenata. Prva zona odebljanog hitina u formi prema napred otvorenog luka, koji čini granicu cefalotoraksa, čini iznutra hvatišta jakih mišica.

Slična je stvar i na ventralnom štitu (slika 3.), samo su ovde intersegmentalne podebljane zone hitina medju različnim sternitima u veoma nejednakoj meri razvijene. U duboku boru savinute su izmedju 6. i 7. pa 7. i 8. sternita, dočim su dalje straga uske i kolutaste. Spređa izmedju smanjenog prvog i najvećeg drugog sternita vidimo samo tanku prečagicu, koja se u sredini nastavlja u koso položenu čitavu kariku, koje se straga drži tanki hitinski tok (ovoj) pomoćnog spolnog organa (ovipositora u ženke, penisa u mužjaka). Kroz ovaj kolutić proturaju se spomenuti organi na uvek otvoreni spolni otvor. Napred izvučeni i na prednjem rubu u ♀ zaobljeni srednji deo 1. sternita fungira kao nepotpuni spolni poklopac. Izmedju 2. i 3. sternita intersegmentalna je podebljina samo nepotpuno razvijena u lateralnim partijama svojim.

Skoro cela površina kutikule pokrivena je karakterističnom skulpturom u vidu lećastih zrnaca okruglaste baze s promerom od 8—10 mikrona. Sasvim ili manje više bez zrnaca su štipaljke helicera, pedipalpi osim trohantera, svi tarzi nogu i metatarzi 1. i 2. para nogu i središnji delovi koksa; conii foetidi su zrnati. Lokalno imaju zrnca naročiti oblik, najčešće naginju izduženom obliku poput kaplje guste tekućine na kosoj površi; pri tome mogu biti na debljim krajevima u šiljak izvučena i onda dobijamo na optičkom rezu površine sliku nazubljenosti. Direktno u male šiljke izvučena su zrnca na trohanterima pedipalpa a i na ventro-distalnoj strani femora. U na glavnu os poprečnom smeru produžena (ribljim ljuskama donekle slična) jesu zrnca u srednjem delu prividno prvog sternita. Krupnija su zrnca na prednjim rubovima intersegmentalnih zona. Razmaci medju zrcima nisu pravilni niti svuda jednaki. Na rubu distalnoga zgloba nožnih trohantera su zrci duguljaste forme i gusto zbijeni. Na dorzalnim površinama nožnih tarza hitin je na proksimalnoj strani svake duge osetne dlake brežuljasto uzdignut. Još bih spomenuo, da je hitinska kutikula, kojom je opkoljen atrij oduške (spiraculum-a) pokrivena posve na gusto poredanim prema dubini sve drobnijim zrcima (slika 4.).

Odnosno ekstremiteta ističem sečiva helicere (slika 6.), koja su veoma nazubljena, nego bi to imalo biti po starijim opisima (svako sečivo ima po 8 većih i 2—3 drobna zubića). Na nogama hodaljkama pada u oči naročita gradja zglobova. Od koksa dadu se samo 1. i 2. par bar donekle izvaditi iz pancerstog plastrona, dok su 3. i 4. par posve srašteni. Samo u svom najproksimalnijem delu su kokse okolo naokolo okorene, inače su na dorzalnoj strani tanko openaste kožice (slika 7.). Najslabije je zglob razvijen izmedju metatarza i tarza i jedva dopušta kakvo gibanje, s time u vezi je i muskulatura u metatarzu jedva razvijena (slika 8.). Najvećma je razvijen zglob izmedju kokse i trohantera (slika 8., 9.). Trohanter je proksimalno izvučen u tanji cilindrični nastavak, koji je na kraju gumbasto podebljan, s tom odebljinom je trohanter utaknut u koksu a da je rub zalivastog zglobnog otvora uži nego što je odebljina na trohanterovom nastavku. Oblik zglobnog otvora je takav, da dopuštva premicanje trohantera (i prema tome cele distalne partije noge) u glavnom samo u dorzo-ventralnom smislu. Zglobna udubina u kokse odeljena je od ostale šupljine kokse diafragmi naličnom kružnom odebljinom (slika 8.). Sasvim su podobno građeni zglobovi izmedju patele i tibije pa izmedju tibije i metatarza. Komplikovaniji reljef ventro-medijanih delova koksa, koji su delom u vezi s usnim otvorom a delom u vezi sa spolnim otvorom, prikazan je za ženku na slici 3. a za mužjaka na slikama 4. i 5., pri čemu je na sl. 4. nacrtan pogled s ventralne ili spoljne strane a na slici 5. pogled s unutarnje (dorzalne) strane. Maksimalni lobi

koksa stiču se u medijanoj liniji. U odnosima tih maksilarnih loba znatnija je spolna razlika pri 3. i 4. paru koksa. U mužjaka se lobi 4. kokse stiču u široj zoni i posve su srašteni sa lobima 3. para koksa. U našeg mužjaka bila je preko genitalnoga otvora (između popreko ravno odrezanog prednjeg ruba 1. sternita, genitalnih lukova i stražnjeg ruba loba 4. para koksa) tanka hitinska mrenica. Na medianom rubu 1. kokse ostrugasti je nastavak u mužjaka veći nego u ženke (slika 9.).

Od genitalnog aparata iznosim samo tačnu sliku potpunog ovipositora (slika 11.) da se nadopune i poprave dosadnji opisi (naročito onaj u Hansen-Soerensen-a). Čitav ovipositor možemo razdeliti u četiri dela. Duboko zarezani, nečlanjeni vršak, providjen je pri ušću zarezom dvim dugim, pravo upravljenim osetnim dlakama; ispod ovih je kvartet kraćih, već nešto koso postavljenih dlaka. Nešto samo niže strši sa svake strane trograna izrastao sa po dve dlačice na svakom parošku. Ispod toga je venac od 8 dlačica i onda u većim razmacima stoje 2 para dlačica, kojima sledi venac nešto dužih. Opisani prvi deo ovipositora pri bazi je ponešto uvučen u jednočlani drugi deo, koji se odlikuje vencem od 8 veoma dugih, skoro okomito na glavnu os postavljjenih osetnih dlaka. Treći je deo sastavljen od velikog broja prema bazi sve kraćih članaka, koji su donekle utaknuti jedan u drugoga (jamačno se pri funkciji za toliko može ovipositor istegnuti). Lako se istina može nabrojati 25 članaka, kako to Hansen-Soerensen navode, ali na proksimalnom kraju vidi se, da ima i više posve kratkih i nejasno odeljenih člančića. Četvrtoga se dela ovipositora drže retraktori. Ovipositor leži u veoma tankom hitinskom toku.

Trogulus nepaeformis (Scopoli).

Trogula ima u zbirci Schmidtovoj svega 12 primeraka. Šest ih je pod natpisom „*Tr. nepiformis* Fabr. Carn.“, tri „*Tr. niger* Koch Carn.“ a tri „*Tr. melanotarsus* Carn.“ Po sadanjem shvaćanju (Roewer l. c. p. 639.) sve su to sinonimi od *Tr. nepaeformis* (Scop.). Potanko istraživanje preparovanih eksemplara (svega pet, i to dva najveća primerka prve skupine, dva *Tr. niger* i jedan *Tr. melanotarsus*) pokazalo je, 1. da prvu grupu čine pripadnici vrste *Tr. nepaeformis*; 2. da jedan primerak druge grupe pripada toj istoj vrsti, dočim ostala dva primerka pripadaju posebnoj vrsti, koja se zbog toga mora ustaviti; 3. da treću grupu čine nedorasli primerci (t. zv. *Metopoctea*), jamačno obične vrste *Tr. nepaeformis*; potonje ću opisati posle odraslih.

Mere za dužinu i širinu (u zagradama) tela odraslih *Tr. nepaeformis* ove su: 12.5 mm (5.3), 12.4 (5), 11.5 (5), 10 (4.1), 9.5 (4.1), 9 (4), 8.2 (3.6); po Roewer-u varira dužina od 7—12 mm. Pri preparaciji se pokazalo, da su veći eksemplari ♀♀ a mali ♂♂. I oblik od operculum anale nejednak je u oba spola (slike 31. i 32.). U ♀♀ je poklopac veći pa ima na njemu i više redova papila.

Na izolovanom i preparacijom prozirnim učinjenom hrptenom štitu (v. sl. 13.) može se lakoćom i na najvećim ženka i na manjim mužjacima utvrditi oštra stražnja granica karapaksa (cefalotoraksa), samo što svetla poprečna pukotina ne zarezuje bočno do kraja. Što više, i trag granice između 1. i 2. torakalnog tergita razabire se; dočim desno i levo stoji po jedan tamni otisak (jamačno potiče od mišićne insercije). Ispred ove granice teče prema napred otvoreni luk, podoban onome u sira, što ga čini niz manjih i većih otisaka mišica (aduktora usnih ekstremiteta). Slični otisci teku i uzduž mediane linije karapaksa. Na mestima otisaka hitin je bez papila i ima mrežastu skulpturu. Na samom lednjom štitu vide se delovi granica između 1. i 2. abdominalnog tergita (s obe strane medianog grebena) a dalje straga i deo granice između 2. i 3. tergita, koja se nadovezuje s oba boka i teče koso natrag gubeći se postepeno. Dve simetrično tekuće zone mišićnih otisaka idu od bočnih granica zarezom između karapaksa i skuta skoro do granice iza 5. tergita.

Mekša i veoma elastična zona hitinske kutikule vezuje jedinstveni hrpteni oklop spređa s usnim ekstremitetima (helicerama i pedipalpima), zatim s ujedno sraslim koksama nogu obiju strana i napokom sa sternitima, koji i ako razdeljeni u većma

otvrdnule pločice (5 parova) čine jedinstveni plastron ili trbušni štit, koji je straga putem corona analis vezan za hrpteni scutum. U bočnoj vezi ističe se tamnija i čvršća jedna zona. Na prvom paru trbušnih pločica (slika 14.), u koji su srasli 2. i 3. sternit, vide se otisci mišića, koji ukazuju na granicu između 2. i 3. sternita. Ostali parovi pločica nose jače otiske klinastoga oblika sa širom bazom na prednjem rubu pločice bliže bokovima. Osmi sternit (sl. 15) čini ventro-medijani dio od corona analis i nosi u oba spola prema straga mali nastavak bez papila, koji je mediano nešto produžen a taj se općenito smatra devetim sternitom, samo znatno reduciranim.

Pogled na prednji deo karapaksa s ventralne strane (sl. 16) pokazuje, da je potkovasti nastavak glave (kapa) samo u prednjem delu pokriven papilama a u supraheliceralnoj veznoj kožici leži otvrdnuti srednji deo u obliku lopate, čiji se držak nastavlja prema natrag sve do jakog poluprstenastog clypeus-a. Daljih supraheliceralnih skeletnih komada u te vrste trogula nisam motrio. Iza baze kape na obim bokovima proširena su polja s fino zubičastim hitinom, na kojima su otvori smrdljive žlezde.

Na slikama 16. i 17. prikazana je sternalna regija i to na sl. 16. gledana izvana a na slici 17. gledana iznutra (genitalni poklopac je odprepariran). Drobnii labium nije ni na jednom od tri preparisana eksemplara opažan. Prve kokse imaju proksimalno na prednjem rubu dvokrpi proširak (po Hansen-Soerensen-u bila bi samo jedna krpa pod imenom tvrdog bazalnog dela maksilarnog lobus-a). Distalna je krpica veća (šira) i ojačana poprečnim hitinskim grebenima. Proksimalni vršak prvih koksa je splošnjen i pokriven fino nazubljenim i poroznim hitinom a bez papila, koje počinju tek dalje distalno na većma konveksnoj površini, dok na prednjem rubu koksa čine produžene papile u luku postavljeni greben, koji se posve distalno na prednjem rubu povećava u čitavi čuperak. Dok je proksimalni deo prve kokse krpasto širok, dotle je u ostale tri kokse malen i oštro prema sternu zašiljen. Početak papiloznog dela kokse je u druge kokse nabreknut i presiže na prvu koksu. Sva četiri vrška koksii svake strane drže se po jednog hitinskog komada, koji se spređa stiču u simfizu a straga čine otvoren kut, u koji pristaje mali sternum. Srednja partija sterna je podebljana, pigmentovana i zrnato skulpturirana te nosi dve krute dlake. Stražnji i uzdignuti rub sternuma čini prema natrag otvoreni luk, koji se nastavlja u nežne genitalne lukove (arculi genitales), koji se drže četvrte kokse i pretstavljaju ostatak obiju pločica prvoga sternita. Iza sternita je gornji rub genitalnoga otvora, koji je zajedno sa sternumom pokriven genitalnim pokrovom; ovaj se s obe strane produžuje dublje ispod obe pločice 2. sternita. Na stražnjem rubu četvrte kokse, otprilike u sredini, pripeta je u veznoj kožici sa svake strane po jedna stigma; iza ove mali je prozorčić u prelazu između kokse i trupa.

Za familiju Trogulidae u velikoj meri karakteristične kožne papile, dolaze u različitim modifikacijama. Na slici 18. prikazana je mala partija sa stražnjeg dela ledjnog štita iz blizine hrptenog grebena. Pored širokih a oniskih papila, koje čine većinu a nemaju četinastog koso uspravljenog nastavka pa im je distalni kraj često udubljen (pod uticajem reagensija?), dolaze tanje papile sa suženim vrhom, koji se nastavlja u dvostruko konturiranu palicu, a osim toga izlaze direktno iz opće površine samostalne paličice. Pod papilama je levkast prostor sa širokom bazom prema papili okrenutom a iz ruba te proširene baze vode pore na površinu (oko 4 oko baze svake papile), ali mestimično dolaze i pore same za se. Prave krute i zašiljene dlake nalazimo samo na ekstremitetima a može ih mestimično biti do tri vrste.

Oblik helicere vidi se na slikama 19.—23. Prvi član (slike 21. i 22.) s dužinom (maks.) u ♀ 2.25—2.44 mm a u ♂ oko 1.76 mm opremljen je sa četiri skupine osetnih dlaka; dorzalno blizu proksimalnog kraja stoje dve dlake jedna za drugom a na distalnom kraju skupina od 8 dlaka. Ventralno i to admediano teče manje više pravilan niz od 15 dlaka, kojima se priključuju još dve, postavljene na malom ventro-proksimalnom nastavku. Desetak dlačica na unutarnjem rubu izreza za

primanje drugog članka helicere, čine četvrtu skupinu. Blizu potonjih su tri skupine liriformnih osetnih organa, od kojih je dorzalna najveća. U mužjaka je broj dlačica manji (osim proksimalno-dorzalne grupe od dve dlačice), tako n. pr. distalno-lateralno mesto 9 ima samo 3 dlačice (slika 23.).

I na štipaljci (2. i 3. član helicere) s duž. u ♀ oko 2·38; u ♂ oko 1·55 (slika 20.) nalazim karakterističnih osobina. Dlačice dolaze samo na 2. članku i to proksimalno-dorzalno čuperak od 5 jačih dlačica; na medianom rubu stoje dve solitarne i malene, jedna na bazi prstolikog nastavka a druga dalje proksimalno. Na ventralnoj strani stoje u kosom redu 4 male dlačice nešto iznad baze prstolikog nastavka a odmah ispod donjeg ruba zgloba prema prvom članu stoji niz od 5 dlačica. Jedna jaka dlaka stoji napokon medio-ventralno pri bazi 3. člana. Pored potonje stoji skupina od 4 liriformna organa a druga skupina ventro-proksimalno. Prstoliki nastavak je samo neznatno savijen i postepeno se prema vršku protanjuje; oboružan je nežnim, češljicu sličnim sečivom, sastavljenim iz prozirnih elastičnih zubića, koji su, čini se, visoko gore do trokutasog vrška srašteni medju sobom a svaki je na bazi spolja pojačan zubiću naličnom pločicom; broj zubića iznosi u ♀ oko 40 a u ♂ oko 30. Drukčije je formiran pomični prst klešta ili 3. član helicere a, čini se, da je medju njima i spolna razlika. Proširena distalna partija je u ženke kvrgava i nosi samo lateralno zavnuti vršak, dok je u mužjaka (slika 23) distalna proširina na oba kraja izvučena u šiljast zub a izmedju toga nema kvrga. Sečivo počinje dalje distalno nego u prstolikog nastavka i ima nešto manje podjednkih zubića. Red prozirnih zubića u oba sečiva elegantno je svijen. Pedipalpus zajedno s koksom, maksilarnim lobom i klipom prikazan je na slici 24. (s dorzalne) i 25. (s ventr. strane).

Dužina nogu hodaljki zajedno s koksama iznosi: 11·75, 19·25, 13·1, 19·3 za jednu ženku a 12, 19·6, 13·65, 19·05 za drugu; za mužjaka: 8·51, 14·61, 10·01, 15·94. Mere za pojedine članke istih nogu (u redu: coxa, trochanter, femur, patella, tibia, metatarsus, tarsus s pojedinim člancima): 1·8, 0·8, 3·25, 1, 1·75, 2·15, 1 za prvu nogu; 2·2, 0·75, 5·5, 1·8, 2·2, 3·8, 2·4 za drugu; 2, 0·8, 3·3, 1·4, 2·2, 2·7, 1·2 za treću; 3·2, 1·4, 5, 1·7, 2·9, 3·8, 1·3 za četvrtu. Za drugu ženku: 1·8, 0·85, 3·2, 1·25, 1·7, 2, 1·2; 2, 1, 5·3, 1·76, 3, 2·4; 1·75, 0·8, 3·5, 1·35, 2·5, 2·7, 1; za mužjaka: 1·13, 0·69, 2·4, 0·88, 1·34, 1·34, 0·83 (0·33, 0·5); 1·5, 0·8, 3·9, 1·23, 2·13, 2·7, 2·35 (1·12, 1·23); 1·2, 0·64, 2·65, 0·99, 1·75, 1·99, 0·89 (0·33, 0·27, 0·29); 2·2, 1·13, 4·1, 1·23, 2·38, 2·89, 1·1 (0·4, 0·3, 0·4). Kako se vidi, stoje si po dužini dva i dva para nogu blizu; kraći su 1. i 3. par a duži 2. i 4. Treći je par u oba spola prosečno za 1·5 mm duži od 1. a 2. i 4. par je podjednak (u ♀ oko 19 mm, u ♂ oko 14), ipak se čini 2. par nešto duži, jer je skrivena 4. koka duža u 4. para a femur i tarsus u 2. para. Pada u oči, da je drugi tarsus mužjaka jednako dug onom u ♀ iako je čitava druga noga u ♂ znatno kraća.

Prvi par nogu ima najzdepastije članke a drugi najgracilnije. Stegna su nejednakog oblika (prvi je malo savijen, drugi je cilindričan, treći jače a 4. manje vretenast). Produžene papile čine izraziti greben samo na 1. femoru. Pseudozglob na bazi femora veoma je izrazit na svakoj nozi. Appendix nad calcaneusom umereno je velik a na drugoj nozi jedva da se razabire (za razliku prema Roewerovoj slici 800.). Veoma slabo razvijeni calcaneus 1., 3. i 4. noge oboružan je s ventralne strane poluvencem od oko 10 jakih osetnih dlaka. Jače razvijen je cc. 2. noge (slika 27), koji je malo otklonjen od smera metatarza; na većem je delu pokriven drobnim dlačicama bez zgloba na bazi i nekim redovima krupnijih osetnih dlačica sa zglobom na bazi; na dorzalnu stranu ovo polje dlaka ne dosiže a inače ostavlja dosta široku prostu zonu prema papilama metatarza. Oblik i oboružanje tarza razabire se na slikama 26—29; kao na cc. 2. noge i tu dolaze dve vrste dlaka a one uzglobljene u dve glavne veličine. U ♂ ♂ su noge gušće pokriven papilama a većina papila je lepljivih bez dlakastog nastavka.

Od spolnih organa donosim sliku ovipositora (30.; nisu ucrtane sve papile) i genitalnog poklopca (31). Na vršku (forceps) ovipositora dve su veoma fine usnice, svaka s po nekoliko nežnih papila. I tanahni tok ovipositora, koji je prema unutra

pokriven finom hitinskom kutikulom posut je malim papilama. Na penisu (slika 32.) razlikuje se osim šiljka na kupastoj i s nešto dlačica opremljenoj glavici, prozirni postepeno prošireni vrat i dugo cilindrično telo pokriveno hitinom sa fino prečno prutastom struktururom.

Schmidtovi primerci s etiketom *Trogulus melanotarsus* jamačno su neodrasli *Tr. nepaeformis* i pored znatnih razlika u izgledu i finijoj gradnji (Simon je šta više ustanovio za nje posebni rod: *Metopoctea*), ali i od *Metopoctea*, kako ju crta Roewer (l. c. sl. 902) razlikuju se ove naše. Veličina im je 6 (2.4), 6 (2.5) i 7 (3.3) mm (u zgradama mere za širinu tela). Kutikula im je tanka, meka i prozračna a samo tarzi su smeđji (donekle i helicere). Kapa skoro potpuno okrugle konture može potpuno zakriti složene helicere i pedipalpe (slika 33., 34.). Na kapi vidimo samo na vanjskom obodu red dužih nežnih papila, koje su prema vršku sve manje. Na gornjoj je plohi samo nešto malih papila a na donjoj ih strani uopće nema. Pri bazi kape je sa svake strane po jedna veća papila, kako to običava biti u *Dicranolasme*. I na trupu su papile retke a štiti i trbušne pločice neizrazite.

Prvi član helicere (slika 35. i 36.) ima ventro-mediano niz od 8 dlačica, od kojih prva na ventro-proksimalnom malom nastavku (kao u φ), na dorzo-distalnom kraju samo su dve dlačice, a dorzo-proksimalno samo jedna; distalno-lateralno su 2 dlačice i 1 liriformni organ. I drugi je član helicere znatno manje dlačicama oboružan nego u odraslih (slike 36. i 37.). Dorzo-proksimalno su samo dve svinute dlake, osim toga ima na dorzalnoj strani još dve osetne dlačice ispod baze 3. člana s obiju strana zglavkinog nastavka, na kome su i liriformni organi; nešto proksimalnije u sredini stoji solitarna osetna dlačica, a jedna na nepomičnom prstu pri sečivu. Po 2 dlačice dolaze mediano na boku a osim toga na lateralnoj strani veći broj liriformnih organa. Nutarnji kraj 3. članka sličan je onome u σ ; zubića, koji sižu daleko dole na bazu ima oko 30.

Pedipalpus prikazan je na slici 39. Na koksalskom delu ima samo po dve dlačice iznutra i izvana a na trohanteru 2 spređa. Osetne dlačice ostalih članaka, osim tarza, stoje na papilama; bazalne i mediane imaju već reducirane papile. Bez kokse meri pedipalp oko 1.65 mm.

Dužine nogu (s koksama): I. 6.35 mm (1, 0.60, 1.7, 0.6, 0.9, 1, 0.55), II. 10.18 (0.9, 0.62, 2.9, 0.93, 1.60, 1.81, 1.41 [0.76, 0.65]); III. 6.99 (0.9, 0.5, 1.78, 0.8, 1.22, 1.23, 0.50 [0.19, 0.15, 0.22]); IV. 10.17 (1.5, 0.7, 2.6, 0.9, 1.81, 2, 0.66). Oblik i oboružanje koksi i trohantera razabire se na slici 34. Upozorujem na veze medju distalnim delovima koksa, kavih u odraslih trogula nema. Prva noga naslikana je na sl. 40., na kojoj se vidi tačno razmeštaj papila, koje čine na femuru dorzalni greben a nešto manji je i na ventro-medianoj strani. Appendix metatarza je još mali ali ipak veći nego na 2. metatarzu. I na 2. femuru je razvijen dorzo-lateralni greben ali u znatno manjoj meri a još je manji ventrolateralni; nešto jači su isti grebeni na 3. femuru a slabiji na 4. Nešto su veće papile na svim metatarzima dorzalno. Tarz 2. noge je prikazan na sl. 41. Razdelenje 3. i 4. tarza u po tri člana jedva je naglašeno (slika 42.).

Trogulus niger C. L. Koch.

Od svega 3 eksemplara pod tim imenom iz Schmidtove zbirke 2 sigurno ne pridaju osnovnoj vrsti *T. nepaeformis* a ne odgovaraju ni jednoj drugoj vrsti toga roda, kako su karakterizovane u Roewerovoj monografiji. Iako nema potpune izvesnosti, da li ova primerka doista odgovaraju Kochovoj vrsti *T. niger* iz god. 1839. jer nisam imao prilike stvar proveriti, ipak ću ih opisati pod tim imenom, da izbegnem eventualno nepotrebno postavljanje nove vrste. Da se ne radi o nedodraslim primercima vrste *T. nepaeformis* razabire se već po tome, što je dužina tela za oba primerka (5.5 i 5 mm pored širine od 2.2 mm) dosta ispod mere t. zv. meto-

poktee. Osim toga imaju oba eksemplara ove vrste ovipositore i ako im ovariji nisu još zreli. Napokon ni pedipalpi nemaju larvalnog karaktera a čitav niz morfoloških osobina odvaja ova dva primerka (koji se među sobom slažu) od nesumnjivih pripadnika osnovne vrste.

Kapa je ponešto ovalna (bez obzira na obod, što ga tvore papile), jer na dužinu od 0.6 mm dolazi širina 0.5 mm (u *T. nepaeformis* u oba smera po 1.4 mm). Na donjoj strani potkovastog nastavka nema papila ni na distalnom kraju (slika 42). Oči stoje sasvim lateralno na izrazitom očnom brežuljku, a odmah iza očiju karapaks je proširen na mestima gde zdola ističu smrdljive žlezde, čiji vanjski rub je jako izvučen. Nešto prema unutra od otvora žlezdi završuje pojačani rub pleuralne zone kože. Mediani epiheliceralni skeletni komad nešto je drukčijeg oblika nego u *T. nepaeformis* (slika 43) a desno i levo od ovoga jasno se razabiru još po dva mala skeletna komadića.

Karapaks je od skutuma oštro odeljen (slika 43.) a granica između oba torakalna tergita razabira se samo po razlici u skulpturi hitina (zone bez papila i dva jaka otiska mišića kao u *T. nepaeformis*). Skutum je jako konveksan a reljef i skulptura oklopa vide se na slici 43. Na 2. torakalnom i na abdominalnim tergitima rasporedani su liriformni organi. Slika 46. pokazuje komadić kože sa liriformnim organom. Mnogo liriformnih organa imaju pločice sternita (slika 45.). U analnom vencu ima 8. sternit ostatak devetoga, koji ima drukčiji oblik nego u *T. nepaeformis*, a 8. sternit nosi 2 koso i simetrično postavljena liriformna organa. Dva povećana liriformna organa stoje na analnom poklopcu.

Na donjim krilima clypeus-a (slika 47.) razvijene su zubičaste odebljine. Labium je doduše veoma malen ali jasno razvijen (slika 48.). Oblik je sternuma (opet sa 2 jake dlake) malo drukčiji nego u *T. nepaeformis* kao i simfiza između obih prednjih kokska (slika 48.). Okna između trupa i 4. kokska ovde nema. I genitalni poklopac providjen je liriformnim organom (slika 49.).

Helicere su svetlo žute boje; 1. član ima 0.94—0.99 mm a drugi 0.73—0.91, U opremi dlačicama i liriformnim organima ima razlika prema *T. nepaeformis*. Na 1. čl. (slike 50. i 51.) dorzalno stoji distalno po 1 ili 2 veće dlake a bliže proksimalnom kraju stoje jedna za drugom 2—3 male. I mediano i lateralno uz donji rub prema 2. članu stoje po 2 dlačice (lat. ev. i 3). Ventro-mediano otprilike u sredini 2 su jače dlačice i sasvim proksimalno na malom ventralnom nastavku opet 2. Liriformni organi su razvijeni na lateralnoj strani i to jedan veći posve distalno a grupa od jedno 9 što većih što manjih nalazi se nešto dalje dorzo-proksimalno. Na medianoj strani a na proksimalnom šiljastom nastavku ima čitavo polje malih pora u hitinskoj kutikuli. I na štipaljci (2. i 3. član helicere) ima razlika i u obliku i u opremi prema *T. nepaeformis* (slike 50.—52.). Prstoliki nastavak 2. člana većma je savijen i nad bazom znatno proširen. Zubići u sečivu su veliki i samostalni; prozračnih ima 21—22 a na bazi se zubalo nastavlja u nejasne izrasli, dok distalno stoje tri zaobljenija i tamnija zubića. I 3. član je jako savijen a na sečivu nosi pored dva niska i crna zubića 26 prozračnih a pri bazi nekoliko neizraštenih. Kao na 1. članu helicere, tako i ovde oprema dlačicama nije u oba eksemplara posve jednaka. Na proksimalno-dorzalnom kraju jedanput je jedna velika a drugi put su 2 velike dlake. Na medianom (t. j. unutarnjem) rubu 2. člana postavljene su 2 osetne dlake; jedna nad bazom prstolikog nastavka a druga bliže proksimalnom kraju. Na ventralnoj (ili stražnjoj) strani 2. člana ima 3 skupine po 2 dlačice, jedna većma proksimalno (stoje koso jedna pod drugom) a druge dve stoje bliže bazama prstiju. Na dorzalnoj ili prednjoj strani stoje dve dlačice pri bazi zglobne kvrge, a jedna nad bazom prstolikog nastavka. Liriformni organi dolaze na lateralnoj strani 2. članka i to jedna skupina od jedno 3—4 organa distalno, druga jednaka bliže proksimalnom kraju.

Pedipalpus s koksom je na slici 53. Trohanter ima samo 2 dlačice spreda. Na femoru ima srednja na ventralnoj strani stojeća dlaka bradavičastu bazu. Čekinjaste dlake su delom velike; dužina bez kokse oko 1 mm.

I noge se i po veličini i obliku članaka razlikuju i od odraslih i od mladih *T. nepaeformis*. Prosečne dužine od oba eksemplara iznose: I. 4·5 mm (0·82, 0·42, 1·1, 0·5, 0·68, 0·66, 0·38 [0·17, 0·21]), II. 7·11 (0·85, 0·53, 1·78, 0·65, 0·9, 1·3, 1·1 [0·4, 0·7]), III. 4·78 (0·67, 0·35, 1·15, 0·5, 0·79, 0·9, 0·42 [0·15, 0·09, 0·18]), IV. 7·88, (1·53, 0·65, 1·65, 0·72, 1·13, 1·42, 0·48 [0·15, 0·12, 0·21]). Greben na 1. femoru najviši je odmah na svom početku nad jako izraženim pseudo-zglobom, gde su mesto papila tanka okna u hitinu (slika 54.) Na ostalim femorima su grebeni slabo razvijeni; još ponajvećma na 3. Papile metatarza stoje vrlo koso i imaju duge dlačne nastavke. Apendices na 1., 2. i 4. metatarzu veoma su razvijeni na 2. jedva nešto. Calcaneus-i opremljeni su dlačicama kao u *T. nepaeformis*. Članovi tarza u 1., 3. i 4. noge s gustim dugim dlakama. Oblik tarza vidi se na slikama (55.—58.), u tarzu 2. noge 1. član znatno manji od drugog (prosečno 0·4 prema 0·7 mm). U jednog od oba eksemplara je na jednoj strani u tarzu 3. noge izostala deoba distalnog članka u dva pa ima taj tarsus samo 2 članka mesto 3 (slika 59.).

Distalni deo ovipositora s rastvorenim forceps-om prikazan je na sl. 60. Oko baze nežnih usana gušće su poredane veće papile a inače su naretko postavljene malene.

Dicranolasma schmidti sp. n.

Jedan od tri eksemplara s etiketom *Phalangium hispidum* pripada rodu *Dicranolasma*. Po Roeweru žive kod nas tri vrste toga roda; dve od tih: *D. verhoeffi* Dahl i *D. opilionoides* (L. Koch) žive samo u južnoj Dalmaciji odn. Hercegovini, dočim je treća: *D. scabrum* (Herbst) već nadjena i u Sloveniji (Kranjskoj). Vrste *D. opilionoides* i *scabrum* stoje si veoma blizu a glavna razlika izražena je na ♂♂. Schmidtov jedini primerak je nažalost ♀. Po dužini tela (5·5 mm) odgovarao bi vrsti *D. scabrum*, koja je baš iz Kranjske poznata. Podrobna morfološka analiza pokazala je, da se ovaj jedini eksemplar u više karaktera odvoja od obih vrsta (*D. opilionoides* i *D. scabrum*), kako ih karakteriše i crta Roewer; drugih opisa nisam imao na raspolaganju.

Oblik tela (slike 61., 62.) i razdelenje papila, koje je za novu vrstu karakteristično, dolazi do potpunog izražaja tek onda, kada se spomoću mekog kista kutikula očisti od peska, kojim je sva površina bogato pokrivena. Već na t. zv. kapi vidimo (slike 63., 64.), da su papile sa srpastim vrškom na medianom rubu obiju nastavaka tako duge, da im se distalni delovi ukrštavaju. Dok su po dorzalnoj površini glavnih nastavaka naretko porazdeljene omalene papile, dotle vidimo na ventralnoj strani (slika 64.) samo na proksimalnoj polovici i to više lateralno sasvim niske i tankokožne papile bez dlačice na vršcima. Lateralni rubovi obrašteni su uskom povorkom odužih papila, koje su prema vršku sve to manje. Uz bazu kape stoje kao i u obe druge vrste po dve goleme papile; bliža jednostavna a lateralnije do nje još veća s račvastim vrhom. Baze ovih papila su donekle obrasle mehurastim malim papilama. Dužina kape je 1·2 mm a širina s papilama 1·4 a bez njih 1 mm.

Oblik tela je duguljast. Ukupna dužina (zajedno s kapom) 5·5 mm a bez kape 4·3, dok je maksimalna širina oko 2·8 mm. Kapa se s prednjeg dela tela prema gore koso uzdiže. Hrptena se kontura (u pogledu sa strane, vidi sliku 62.) od spreda diže koso prema straga i to tako, da su površ izražene jasne grbe na pojedinim segmentima skutuma. Najveća grba je na prednjem rubu skuta baš na prelazu od prsiju ka abdomenu, to se jasno vidi i gledajući životinju s dorzalne strane. Još su veća naglašene te grbe nakupinama odužih papila, dok su inače, naročito na sedlastom polju između kape i prve hrptene grbe, papile manje i nepravilno redje posijane, najčešće samo u formi malih kvrgica ili zrnaca. Na cefalotoraksu čine nešto veće papilice lokalne otočice ali baš srednje polje, koje je sudeći po Roewerovoj slici (sl. 805) najgušće obraslo u vrste *D. opilionoides* i *sc-*

brum, ovde je skoro sasvim prosto od papila. I stražnji rub skuta obrašten je dugim papilama, a čitav bočni rub posednut je kratkim papilama.

Na sternalnom skeletu (slika 65.) dolaze trihomne papile osim na koksama nogu na distalnom delu ovde opsežnog i konveksnog genitalnog poklopca (čiji je jezičasti distalni nastavak *go*; sl. 67.) osobito na lateralnim partijama stražnjeg ruba 2. sternita, iza kojeg se nalaze duboke depresije, koje se medijano stiču, gde je depresija nešto manje duboka, zatim na lateralnim rubovima sternita i uzduž celog stražnjeg ruba 7. sternita. Inače su sterniti pokriveni manjim tvrdim kvrgicama a i posve malim, koje završavaju malim crnim dlačicama. U tanjoj koži na ventralnoj strani prednjeg dela tela, nalaze se otvori smrdljivih žlezda prilično daleko od ruba; u sredini je suličasti epimerni komadić (slika 64.), koji se slično kao u *trogula* straga upire na veoma jaki *clypeus*. Ima još dva lateralna s papilama obrasla epimerna komada.

U usnoj regiji ističe se nad ustima krepki *clypeus* (slika 66.), na čijem srednjem štitastom i najčvršćem delu stoji grupa kratkih tvrdih papila. Bočna krila sve su tanja ali slobodni rubovi su im odebljani i okviru slični te potpuno zatvaraju ventralno kružni otvor. Mediano spređa nadovezuje se na *clypeus* tubasto oštrljata gornja usna, koja se može samo silom snimiti. Na ventralnom kraju ustiju stoji mala donja usna (slika 67.) kao nešto odebljana trokutna pločica na inače mekoj okusnoj kožici, koja se dalje natrag drži u kratku simfizu spojenih, na svakoj strani ujedno stopljenih koksalnih loba. Iza simfize umetnuta je medju te lobne pločice napred zaoštrena sternalna pločica s podebljanim stražnjim rubom, koji je snabdeven na svakoj strani sa po dve dlačice. Stražnji rub sternalne pločice zajedno s medianim rubovima loba 4. kokse čini dorzalni rub genitalnoga otvora.

Helicere su veoma zdepaste (slika 71.—74.), karakteristično formirane i oboružane. Prvi član (sl. 69. i 70.) je pored maksimalne dužine od 1.06 mm (odozgora viri samo za 0.5 mm) skoro 0.4 debeo. Dorzalna je strana veoma sedlasta a ventralno je samo mala izbočina. Proksimalno na dorzalnom rubu strši prema napred grupa od 4 duge čekinje a iza njih ali nešto mediano sve do sedla rasporedana je grupa od 7 dlaka s nešto odebljanim bazama. Potpuno lateralno uzduž zglobnog ruba prema 2. članu helicere stoje 4 oduže dlake. Ventro-lateralno prema sredini velika je koso prema napred upravljena papila s dlakom na vrhu, a od nje nanižane su u luku prema gore nekoliko male papile svaka s malom dlačicom na vršku. Lateralno spređa (i više dorzalno) rasporedana je grupa od jedno 8 različito velikih liriformnih organa (naročito je prednji velik); ispod te je hitin probijen većim brojem okruglih pora, dok je ventralna stenka srednjeg dela 1. člana sa fino zratom skulpturom. Na medianoj strani ima u stražnjoj trećini grupa od nejednako orijentisanih 5 liriformnih organa i koso ispod njih polje s malim porama.

Štupaljka je oko 1 mm duga i 0.3 mm debela (slike 71.—74.) Na dorzalnoj (prednjoj) plohi u celoj dužini 2. člana (osim distalnog dela prsta) rasporedano je oko 25 odužih čekinjastih dlaka, medju kojima se naročito ističe jedna, postavljena na bazi prsta i dve na rubu zgloba za 3. članak; uopće su proksimalnije dlake duže. Na donjoj (ventralnoj) plohi ima desetak kratkih i nepravilno poranih dlačica. Na medianoj strani nešto nad bazom prsta stoji u pravilnom poprečnom redu 4—5 dlaka, dočim na lateralnoj strani vidimo veći broj raznoliko orijentisanih omalenihi liriformnih organa. Na medianoj strani ističe se jedan liriformni organ posve proksimalno postavljen.

Treći razmerno kratki članak savija se prema vršku oko zašiljenog kraja prstolikog nastavka 2. člana. Na bazi 3. člana izvana strše 2 duge osetne dlake a na kratkom sečivu ima samo 18 prozirnih dugih i uskih do baze samostalnih zubića a na distalnom je kraju još jedan mali crni zubić. Na sečivu prstolikog nastavka 2. člana helicere usadjeno je samo 16 prozirnih zubića a u distalnoj partiji još 3 manja crna zubića (sl. 71. i 72.).

Pedipalpus zajedno s pripadajućom koksom prikazan je na slici 75. Dužina bez kokse iznosi oko 2 mm (dužina pojedinih članaka počevši s trohanterom: 0.35, 0.6, 0.55, 0.55, 0.5 mm). Koksa pedipalpa s maksilarnim lobom duga je oko 0.7 mm i to u smeru okomitom na trohanter. Koksa pedipalpa nosi ventralno pri bazi trohantera 3 velike papile, svaka s dugom osetnom dlakom na vršku. Nešto mediano odatle a iznad baze maksilarnog loba, koji završava u mekani naduveni jastučić, jedna je izbočina s nekoliko tvrdih papila bez dlačica. Dorzalni kraj kokse ukrašen je u sredini s 2 papile s dlačicama na vršku a s obe strane je po jedna kupasta izrastao. Trohanter pedipalpa je dorzalno ispupčen i providjen s nekoliko kratkih osetnih dlačica, dok jedna stoji na distalnom kraju mediano a 2 veoma duge s nešto odebljanim bazama stoje na ventralnoj strani. Tri povećana liriformna organa stoje distalno i lateralno. Ističem još samo 4 „okanca“ u hitinu femora opet na lateralnoj strani; ostalo se vidi na slici.

Dužina nogu u nove vrste bitno je veća od one u obe srodne vrste: i iznosi (zajedno s koksom) I. 7.29 mm (1.11, 0.45, 1.58, 0.72, 1.03, 1.8, 0.6), II. 15.36, (1.17, 0.6, 3.4, 0.94, 3, 3.12, 2.13), III. 6.51 (1, 0.52, 1.5, 1.11, 1.85, 0.83), IV. 11.63 (1.52, 0.5, 2.29, 0.73, 2.68, 2.95, 0.96). Oblik i oprema koksa vidi se na slici 67. Ipak treba na neke osobitosti naročito upozoriti. Na prednjem rubu 1. kokse stoje dva grebena, jedan više proksimalni, što ga čine tamno smeđe na vrhu račvaste papile, bez trihoma na vršcima. Ovaj greben siže jedva nešto nad polovinu koksine dužine. Nešto ventralnije od prvog grebena počinje na granici prve trećine drugi duži greben, sastavljen od postepeno sve dužih prozračnih i nežnih papila, svaka s trihomom na nešto svijenom vršku; na distalnom kraju kokse dosižu te papile duljinu od 0.3 mm. Distalno straga stoji duga prozračna papila s račvastim vrhom i s trihomima, dok se prema prednjem rubu 2. kokse (slično kao i kod 2. i 3. kokse) pruža jednostavna tamno smeđa papila, koja se spaja s istom takvom, koja izračuje s prednjeg ruba 2. kokse prema stražnjem 1. kokse. Uopće vidimo uzduž čitavog stražnjeg ruba 1. (kao i 2. i 3.) kokse kraće i debelostene smeđe papile, koje se prihvaćaju kao kakve veze prednjeg ruba pozadi stojeće kokse. Inače je ventralna ploha kokse posednuta naretkim papilama, koje proksimalno veoma odgovaraju malim kvrgama a prema distalnom rubu postaju nešto veće. Osim toga je podebeli hitin, naročito u posve proksimalnoj partiji, probijen malim porama. Druga se koksa odlikuje većim čuperkom prozračnih papila na stražnjem distalnom rubu, dok ga 4. koksa nosi na prednjem distalnom rubu a na stražnjem strši samo pojedina papila. Ispred spirakula su i na stražnjem rubu 4. kokse duže papile, dok na granici prve trećine prednjeg ruba vidimo 3 liriformna organa. Drugi femur iako najduži i paličast po obliku ipak nije ovde tako tanak, kako ga Roewer (l. c. sl. 805) crta za *D. opillonoides*. Četvrti femur nosi na stražnjem rubu velik greben što ga čini red dugih papila (slično kao 1. femur u *Trogulus nepaeformis*). Dugi i tanki metatarsi (slike 76.—79.) opremljeni su na ventralnoj strani malim papilama sa dugim trihomima. Calcaneus nosi na svim metatarzima na ventralnoj strani po dve ostrugaste tamne čekinje. Broj članaka u tarzima iznosi: 5, 8, 6, 6 ali su samo na 2. nozi svi međusobno potpuno odeljeni, na 1. nozi 3 su zglobova nepotpuna (naknadno delenje jednog članka u dva), na 3. i 4. po dva. Na dorzalnoj i lateralnoj strani sviju članaka nalaze se pored gustih kraćih dlačica, koje su i na ventralnoj strani, još redje poredane duge osetne dlake.

Na slici 80. prikazan je distalni kraj veoma nežnog ovipozitora, koji se odlikuje posve malim papilama, ali ove nose neobično duge dlake.

Nemastoma bidentatum Roewer.

Ovu za naše krajeve karakterističnu vrstu opisao je Roewer tek 1914., dok je u Schmidtovoj zbirci zastupljena sa 7. primeraka, od kojih 2 ♂ i 5 ♀ ♀ a pod imenom *N. triste* C. L. Koch. U ponekom pogledu razlikuju se naši primerci od opisa, kako ga je dao Roewer. Tačnije upoređivanje našeg sa Roewer-ovim

materijalom pokazat će, da li je opravdano eventualno postavljanje nove rase. Preparovao sam po dva ♂♂ i 2 ♀♀. Dužina zrelih ♀♀ 2·1—2·22 mm a ♂♂ oko 1·8. Habitus (bez nogu) vidi se na skicama, učinjenim spomoću aparata za crtanje (slike 81. i 82.). U zrele ♀ (sadržavala je 8 većih jajeta pored više manjih) abdomen je veoma nabrekao pa su intersegmentalne vrvce kože napete. Scutum (srašten uostalom s cefalotoraksom ujedno) ima stražnji rub uzdignut i krupnijim zrnica u jednom redu posednut; u ♀ se intersegmentalna vrvca iza skutuma jako ispupči i napne te zadobiva naročitu skulpturu (slika 83. hrptene kutikule odpreparovane i prozračnom učinjene) s uzdužnim i poprečnim linijama podebljanja. I u pogledu od gore i u profilu vide se jasno brazde medju areama sraštenih tergita ne samo na skutu nego i na karapaksu te se mogu areje obiju torakalnih tergita dobro zapaziti. Za razliku prema opisu i crtežu Roewer-ovom (l. c. fig. 817., str. 658.) nalazimo na našim objektima i na 2. torakalnom tergitu par malih grba, koje nose kao i sve grbe na tergita štita (1—5) pored krupnijih zrnaca svaka po jedan liriformni organ (slika 83.). Bočni rub štita je horizontalno uzravan i plitkom brazdom odeljen od srednjeg, izbočenog i popreko brazdanog štita. Po jedan par manjih liriformnih organa nosi i area 1. torakalnog tergita, za tim stražnji rub štita, 6. (slobodni) tergite abdomena a i uz bok štita posijani su tu i tamo veoma drobni liriformni organi. Finija skulptura hrptenog eksoskeleta prikazana je na slici 83. Najveće zrnaste papile stoje na 4 epimerna komada a nešto manje na prednjoj steni očnog brežuljka, zatim na grbama a drugde su sve drobnije. Spređa na glavi čine inserciona mesta mišica raznolike tamnije šare a veće tamnije pege istoga izvora stoje bočno na štitu. Posve male kvrgice, svaka s dlačicom, dolaze tek na slobodnim stražnjim abdominalnim tergita.

Opet drukčija je finija skulptura na trbušnom eksoskeletu (slika 84.), koji je naročito spređa veoma konveksan, tako da su kokse nogu dorzoventralno jako savijene. Genitalni poklopac ima na rubu guste poduge mahovinaste trihome, koji se produžuju i na rub 2. + 3. sternita, dok se na plohama umanjuju na mala zrnca. Na prednjem delu genit. poklopca kvrgice su s povećim dlakama a te se produžuju i na bočne partije 2. + 3. sternita, dok se sredina ističe ljuskama podobnim smeđastim papilama (slične dolaze i na nogama). Obe depresije na prividno 1. sternitu su jako razvijene a ispod svake je po jedan liriformni organ. Bočni i stražnji rubovi svih sternita su podebljani a uzduž stražnjih rubova teku redovi kvrgica, svaka s dlačicom na vrhu. Još dolaze i na hrptu i na 2. + 3. sternitu drobne jako svetlo lamajuće papile nalik veoma malim kapljicama (u hitin pružaju po kijačasti fino zrnati nastavak). Na 7. sternitu ima par liriformnih organa. 8. sternit ima zrnat rub i straga gladji privesak, koji odgovara reduciranom 9. sternitu. I ostale pločice corone analis posute su zrnica i dlačicama.

Od oba para s crnim, tvrdim papilama pokrivenih superheliceralnih komada drži se medijani par u sredini zajedno (slika 85.) i pruža prema gornjem rubu klipea paličast nastavak, koji tek naknadno hitinizuje u odrasle ženke. Kratki a široko-cevasti clypeus ima vrlo nežne bočne stene, koje su na ventralnom rubu spređa i straga odebljale u zaoblene zubiće (slika 86.); dorzalna stena čvrsto hitinizirana i skulpturirana. Gornja usna izlazi u kratki posve tupi vršak s nešto dlaka. Ispred ustiju stoje dva para maksilarnih loba (iznutra jastučasto naduvana), koji pripadaju koksama pedipalpa i prvog para nogu. Čvršća vanjska pločica maksilarnog loba 1. para nogu ima karakteristični oblik, lateralno izlazi u tubastu krpicu a medijano u pravokutnu i opremljena je većim brojem (25) veoma dugih osetnih dlaka. Donja usna je dobro razvijena (sl. 86.).

Helicere su veoma karakteristične i spolno dimorfne (slike 87.—91.). U ♀ je dužina 1. člana (zajedno s proksimalnim nastavkom) 0·46—0·55 mm a klešta 0·5—0·54; u ♂ su respektivne mere: 0·4—0·45 i 0·45. Prvi član (slike 88. i 90.) je u ♂ zgora jako sedlast, spređa gurasto podebljan (ukupna debljina oko 0·22 mm) a gura nosi još i krompirastu kvrgu (oko 0·15 mm visoku), a ova još malu kvrgicu. Gura nosi na dorzo-medijanoj strani malo polje obraslo dlačicama a kvrga spređa-medijano

isto takvo (slika 90.), dočim latero - distalno stoje pojedine kraće ali kruće osetne dlake. Inače je medijana stena 1. člana u oba spola bez daljih diferencijacija, osim što je hitin na površini veoma fino ljuštičav. Lateralno (slika 88. i 90.) nosi prvi član u ♂ uz distalni zglobovi rub 2—3 osetne dlačice i povelik liriformni organ, uz grbu 1—2 osetne dlačice, po sredini uzduž poredana 3—4 liriformna organa a bliže ventralnom rubu čunjaste bradavke (4—6), nejednako velike i nejednako poredane (slika 90.). Ventralni je nastavak dobro izražen ali neoboružan. Na 1. članu ženke helicere nema ni grbe ni kvрге (slika 87.). Dorzo-distalno postavljene su 3—4 dlake, od kojih je naročito jedna veoma dugačka a nešto iza ovih je na dorzalnoj strani na maloj izbočini kratka osetna dlaka. Na lateralnoj strani je dispozicija bradavki, liriformnih organa i osetnih dlačica slična onoj u ♂, samo su osetne dlake duže.

Štipaljke (2. i 3. član helicere) su u oba spola slične (slika 91.). Nepomični prst nosi niže baze spreda veliku osetnu dlaku a na sečivu 13 dugih prozirnih i šiljastih zuba, na koje se distalno nadovezuju dva veća tamno smeđja zubića. Pomnični prst ima 18 prozirnih i jedan tamno smeđji zub. Pri bazi spreda i lateralno stoje nekoliko većih osetnih dlaka. Inače su na prednjoj plohi 2. člana razmeštene duge osetne dlake (oko 15), lateralno distalno liriformni organi, medijano nad bazom prsta 2—3 osetne dlake a straga (ventralno) desetak kratkih osetnih dlačica. I pedipalpi su spolno dimorfni. Ženke kokse vidjene spreda prikazane su na slici 86., a pogled sa strane na slici 92. Na distalnom delu spreda na maloj uzvisini stoje dve bradavke, svaka s po jednom dužom osetnom dlakom; lateralno i medijano otuda i distalno postavljene su na neznatnim bradavkama po jedna osetna dlaka, i prema straga je jedna veća bradavka. Maksilarni lobus pedipalpa prve kokse zatvara usni otvor do na uzani okomiti režak. Slobodni deo pedipalpa razlikuje se u oba spola već po dužini; u ♀ iznosi dužina oko 2.16 mm (za pojedine članke počevši s trohanterom: 0.25, 0.7, 0.5, 0.45, 0.26.) a za ♂ oko 1.77 (0.17, 0.6, 0.38, 0.37, 0.25). Trohanteri su u oba spola slični: straga ispupčeni s pojedinim malim dlačicama; spreda su na dvim izbočinama duge osetne dlake, bočno su male dlake i 1—3 liriformna organa (slika 92.—94.) Femor u ♀ je jedva nešto kijačast a na nešto odeljenoj i prema spreda izbočenoj bazi nosi veliku osetnu dlaku; dorzalni i bočni redovi dlaka su jači i bez kuglica pri vršku, dočim nežnije ventralne dlake nose male kuglice; ista stvar je na pateli, dok na tibiji nose manje i nežnije dlake po celom članku kuglice pri vrhu a one duže osetne dlake ih nemaju. To vredi i za tarsus. Na pedipalpima ♂ nisam uopće motrio dlaka s kuglicama. Za razliku prema opisu i crtežu Roewer-ovom (l. c. sl. 817. na str. 658.) nalazim na oba moja mužjaka (slike 93. i 94.) na jako kijačastim femorima tri mediana nastavka; treći i najmanji, kog u Roewerova opisa nema, stoji na samom rubu femora prema pateli ventralno i samo taj nosi 3 male dlačice, dočim ostala dva imaju samo tvrde vrške. Veliki medjo - distalni nastavak patele je fino dlakav. Tibija ima pri bazi dorzalno kvrgu s dlakama. Dispozicija dlaka na svim člancima razabire se iz slika. Femori nose u oba spola distalno i lateralno 1—3 liriformna organa.

Noge se po dužinama i članjenju vrlo malo razlikuju u oba spola. Dužine za ♀ ♀ jesu: 1. noga 3.86 mm (0.44, 0.18, 0.76, 0.28, 0.55, 0.85, 0.8), prvi se broj tiče kokse, predposlednji metatarza, koji ima 2 članka a zadnji tarza s 8 članaka; u oba slučaja su prvi članci najduži; 2. noga 6.23 (0.52, 0.19, 1.28, 0.38, 1.68, 1.25), MT s 5. T s 13 članaka; 3. noga 3.86 (0.45, 0.18, 0.78, 0.3, 0.57, 0.88, 0.7), Mt s 3, T s 8 čl.; 4. noga 5.7 (0.6, 0.2, 1.25, 0.36, 0.8, 1.5, 1), MT s 4, T s 9 čl. Dužine nogu i broj članaka u tarzu i metatarzu u ♂ ♂ iznose: 1. noga 3.83 (0.4, 0.16, 0.75, 0.29, 0.55, 0.85, 0.83), MT 2 čl., T 9—10; 2. noga 6.36 (0.5, 0.18, 1.20, 0.4, 0.98, 1.7, 1.4), MT 5—6 čl., T 17; 3. noga 3.78 (0.45, 0.17, 0.77, 0.25, 0.52, 0.92, 0.7), MT 3 čl., T 9; 4. noga 5.67 (0.6, 0.2, 1.2, 0.35, 0.75, 1.64, 0.93), MT 4 čl., T 9. ♂ ♂ imaju u 2. tarzu 17 članaka, dok ♀ ♀ 13 (tako je bar u 4 istražena primerka). Druga noga je najduža ali A. ne

zaostaje mnogo za njom, dok su 1. i 3. jednako duge. Morfološki razlikuju se noge tako jasno medju sobom, da se može lakoćom svaka izolovana noga odrediti.

Kokse su po prilici u sredini dorzalno savijene. Prva koksa (slika 95.) ima na prednjem rubu distalne polovice jedno 5 tvrdih gore kao odrezanih papila; u proksimalnoj polovini prednji je rub izvučen u jednostavnu, zaoblenu maksilarnu krpku, koje se zglobno drži pomični maksilarni lobus, opremljen s 12 dugih osetnih dlaka. Na slobodnoj površini kokse razasute su u malom broju bradavke s dlakama a u većem male pore i svetla zrnca; stražnji red papila ima kao i u drugih koksa tendenciju, da sa susednom koksom, odnosno njenim papilama srastu. Rub proksimalnog kraja nije, kao ni u ostalih koksa naročito ukrašen. Nešto proksimalnije od sredine nose kokse (osim 1.) po 2—4 liriformna organa.

Već na trohanterima nastupaju karakteristične ljuskice (s dorzalne strane manje razvijene); osim toga dolaze kratki šiljci (čunjići), naročito ventralno i bočno pa manje bradavke s dlačićom. Dok su na 2. i 3. trohanteru čunjići jače razvijeni na 4. ih nema a i bradavke s dlačićama su slabo razvijene. Za sve noge vredi, da su im femori, patele i tibije s ljuskicama pokrivene, osim pojedinih okruglih mesta; pored ljuskica dolaze na istim člancima uzdužni redovi (6—7) osetnih dlaka (u većim razmacima, vidi sliku 96.), ventralni red stoji na šiljastim uzvisinama (femur 2. noge ima ih 10, a femur 1. i 3. oko 5). Na patelama dolaze na spoljnoj strani medju ljuskicama drobne dlačice (lanugo) a na tibijama oko naokolo. Na dorzalnoj strani svih femora i to u jednoj poprečnoj brazdi blizu distalnog kraja (slika 96.) smeštena su po 2 liriformna organa. Članci metatarza i tarza pokriveni su drobnim dlačićama (lanugom) i osim toga bočno i dorzalno retkim dužim osetnim dlakama. Poslednji članak tarza nosi distalno izvana koso postavljen liriformni organ. Granica izmedju metatarza i tarza se lako raspoznaje po naročitom obliku zgloba. Osim po dužini, broju članaka u metatarzu i tarzu i obliku femora, razlikuju se pojedini parovi nogu u oba spola po t. zv. lažnim zglobovima pri bazi femora, kojih na 1. nozi nema, na 2. i 3. je po jedan a na 4. po 2. Treća se noga odlikuje još po tom, što se na ventralnoj strani patele i tibije stope ljuskice u valovite linije, tako te rezultuje moiré - skulptura (slika 96.). Na femoru 4. noge dolaze počam od baze pa daleko gore u povorci mali jaki šiljci (čunjići), dočim na 1. nozi dolaze samo pojedini čunjići na femoru i na distalnom kraju patele. Penis se odlikuje dugim finim dlačićama na ventralnoj strani glavice (slika 98.) a ovipositor finim papilama s dugim dlakama (slika 97.).

Nemastoma quadripunctatum humerale (C. L. Koch).

Od ove veoma raširene ali i veoma variabilne planinske vrste našao sam u Schmidtovoj zbirci svega pet primeraka (1 ♂ i 4 ♀) a smešteni su bili pod tri imena a jamačno potiču od tri različna nalazišta. Dva dobro očuvana na malim kartonima nalepljena eksemplara (mužjak i ženka) imaju etiketu: „Phalangium immaculatum var. quadrimaculatum Koch. Carn.“ Dva na iglama nabodena eksemplara stoje iza etikete: „Phalangium flavimanum“. Peti je eksemplar dospeo zajedno sa dva Astrobunus primerka iza napisa: „Phalangium hispidum Carn.“ Dva eksemplara sam preparovao. Tamno smeđja pigmentacije je toliko intenzivna, da se životinje čine posve crne. Na hrptenoj strani nema mestimično tamnog pigmenta nego nastupa srebrnkasto beli i tako nastaju karakteristične, brojem, oblikom i veličinom veoma variabilne srebrno bele pege (sl. 99.) Bele su još i zglobne vezivne kožice. Od ekstremiteta samo su trohanteri nogu posve crni, ostali su članci svetliji a naročito metatarzi i tarzi. Pedipalpi su sasvim bleđi a helicere su smeđje. Kochova odlika humerale, poznata dosada iz Grčke, južne Srbije, Rumunije, Bavorske i Švajcarske odlikuje se jednim parom povelikih belih pega na cefalotoraksu, od kojih se pružaju kraći ili duži nastavci prema prednjem rubu, zatim s 2—3 para duguljastih pega na stražnjem rubu skutuma. Naši primerci iz Slovenije stoje z obzirom na raspored belih pega bliže osnovnom obliku, ali i oni variraju. Ženka prve grupe (slika 99.) ima ne

samo skoro udvojenju veliku glavnu pegu na cefalotoraksu, nego se na ovu prema straga na skutum priključuje manja pega a prema spreda nadovezuje se skoro čitav luk, proširen posve spreda do očnog brežuljka. Suličasta mala bela pega ima straga u sredini očnog brežuljka. Na stražnjem rubu skutuma obe su glavne pege veoma velike u frontalnom smislu produžene i veoma izvedenih rubova; iza ovih su dve male skoro okrugle pege bliže medianoj liniji a jednake su razvijene i na 6. i 7. (slobodnom) tergitu. Već u mužjaka iste grupe su bele pege malo drukčije razvijene (bez akcesorne pege na 1. areji skuta i na stražnjem rubu skuta, dočim su razvijene pegice na obim slobodnim tergitema). U ostalih eksemplara nema belih pega na slobodnim tergitema a i druge su manje opsežne (često na obim stranama istoga primerka ponešto drukčije); katkad je glavna pega cefalotoraksa potpuno odeljena u dva dela.

Druga odlika var. *humeralis* se tiče parova grbica na skutu, kojih bi imalo biti 4 para a katkad i po jedan par na 1. i ev. i 2. slobodnom tergitu. I u naših eksemplara dolaze redovito 4 para grbica ali su veoma nejednako razvijene. Obično je drugi par najvećma razvijen i zašiljen na vrhu a prvi najmanje; katkad je 3. par najveći a jedanput 4. te su prema spreda sve manje grbice. Grbice se odlikuju time, što na svakoj sedi po jedan veći liriformni organ a na preparatima vidi se već pod lupom, da ima i na 2. torakalnom tergitu par posve neznatnih grbica s po jednim liriformnim organom. Tamna hitinska zrnca, koja su na redje po čitavom skutu razvijena, gušće su poredana na grbicama.

Dužina tela (i širina) zajedno sa supraheliceralnim komadima iznosi u ♂ 4 (2-64) a ♀ 4.7—5 mm (3-1). Oblik i skulptura dorzalnog skeleta vidi se na slici 99. Upozorio bih na prozračno mesto (protanjeni hitin) na prednjem rubu toraksa, ispred koga kao i sa strane očnog brežuljka se vide tamnije šare, koje potiču od insercija mišica. Slična je skulptura razvijena na stražnjoj granici cefalotoraksa, a u ženke i na stražnjem rubu 5. areje skuta, na koju se nadovezuje proširen i nešto uzdignut stražnji rub skuta. Pored tamnijih hitinskih malih zrnaca, koja su mestimično (naročito na prednjoj steni očnog brežuljka, na stražnjem rubu skuta i slobodnih tergita) gušće postavljena, dolaze male crne dlačice, retko i pravilno poredane; baze su im nešto odebljale i prozračne zbog veoma tanke zglobne kožice po sredini svake areje skuta. Čitava površina hitina na hrptu tela je vanredno fino granulirana. Osmi tergiti, polukružne forme, okrenut je već posve na ventralnu stranu opkoljujući coronu analis, krupno zrnate je skulpture i nosi par liriformnih organa (slika 100.). Bočno od liriformnih organa na grbicama dolaze u nekom broju na tergitema još veoma drobni liriformni organi.

Prvi sternitni trokutasti komad (slika 101.) produžuje se spreda u veliki i prema napred zaobljeni genitalni poklopac (slika 102.), koji je u ♀ šavom odeljen a u ♂ se taj šav ne vidi (slika 101.). Utisci mišićnih insercija padaju u oči. Trahealne stigme otvaraju se u sasvim zatvoreni nabor kože. Blizu stražnjega ruba ima par liriformnih organa a u ženke sam vidio i ispod šava za genitalni poklopac bočno par malih liriformnih organa. Površina prvog sternitnog komada posuta je jačim papilama, svaka s dlakom na vrhu, a osim toga drobnim tamnim hitinskim zrcima, koji su najgušći oko utisaka; stražnji rub je podebljan, bradavičav i dlakav. Sterniti 4—7 su uzani, svaki s parom većih liriformnih organa, lateralno od kojih dolaze po 2—3 veoma drobna; na stražnjem rubu nose pored dlakavih bradavica i zrnca, 8. sternit s ostankom devetoga je malen i poklopcu nalik.

Lateralni supraheliceralni komadi su mediano beli a lateralno se spuštaju dolje sve do boka pedipalpe kokse. Manji polumesečasti komadi (slika 103.) s krupnim tvrdim crnim papilama, konvergiraju mediano i produžuju se prema natrag u zajednički paličasti skeletni komad, koji siže do klipea. Clypeus (slike 104.—106.) je poširok i skoro gladak, dorzalno tvrd sa prema ventralnoj strani sve tanjim dole otvorenim krilima; dorzalni rub je podebljan a ventralnog (prednjeg) se drži kratki i tubasti labrum.

Helicere su spolno dimorfne (sl. 107-109.). Dužina 1. čl. u oba spola oko 1.3 mm. Drugi član je u ♀ 1.42 a u ♂ 1.48 dugačak. Prvi član je u ♀ dorzalno veoma sedlast

a ventralno-bazalno malo izbočen; nešto mediano (iznutra) otuda nalazi se zaobljeni nastavak. Distalno-mediano koso su postavljena tri veća liriformna organa a nad njima obla izbočina sa jedno 6 odužih osetnih dlačica, kojima se dalje proksimalno priključuje još nekoliko (5) osetnih dlačica a isto tako na dorzalnu stranu. Na lateralnoj strani uz ventralni rub je malo polje s jedno 8 papila, kojima se prema gore priključuju manje ljuštice. U sredini je liriformni organ a uzduž distalnog ruba venac od desetak osetnih dlačica; jedna stoji pozadi prve a dve pri sedlu. Drugi član je ventralno trbušasto ispupčen; spreda su mnoge duge i tanke osetne dlake (oko 20), tako isto i sa lateralne strane, samo su ovde kraće i na bazi prstolikog nastavka u poprečni red postavljene (5); ističe se velika dlaka na bazi prsta. Na medianoj strani dolaze oduže osetne dlake nad bazom 3. člana (oko 5) i desetak mahom veoma malih raznoliko poredanih liriformnih organa; proksimalno je nakupljen tamniji pigment. Prstoliki nastavak ima u skraćenom sečivu kojih 18 dugih, zašiljenih i prozirnih zubića a distalno dva niska ali tvrda i tamna. Treći član ima duže sečivo s 28 prozirnih zubića.

Helicera mužjaka (sl. 109. i 110.) odlikuje se ne samo time, što ima na prvom članu dorzalno-distalno skoro 0.2 mm visoku stoščastu spreda gusto dlačicama obraslu izraslinu, nego i po tome, što straga pri bazi te izrastline ima akcesornu stigmiju (odušku) a onog polja s papilama, što ga ima ♀ ovde nema ventro-lateralno nego mesto toga ima dorzo-lateralno oko 4 male papile a svaka ima dlačicu na vrhu. I inače je poredjaj dlačica nešto drukčiji (vidi slike 109. i 110.). Na drugom članu je samo na lateralnoj strani poredjaj liriformnih organa drukčiji.

Pedipalpi (sl. 111.-113.) su u oba spola prilično jednaki. Dužine pojedinih članaka počevši s trohanterom: 0.4, 1.3, 1.2, 1, 0.68, ukupno oko 4.5 mm. Koksa je zbijena i s dorzalno tvrdim i dlakavim maksilarnim lobom potpuno sraštena. Palpiferni deo nosi spreda brežuljasti izrastao s dugom osetnom dlakom a mediano stoje pri brežuljku još 3 manje dlake; lateralno, nadovezuje se i nastavlja uz zglobni rub trohanterov niz što dalje sve to manjih osetnih dlaka, dočim je prvog baza još i podbljana. I trohanter je karakteristično oboružan: na ventralnoj strani tri su bradavke, svaka s dugom osetnom dlakom; prvog se nešto lateralno priključuje četvrta, i dalje još 2 manje dlake, dočim je uzduž dorzalne strane poredjano nekoliko (oko 7) malih dlačica. Tanki i dugi femur ima ventro-proksimalno malu izbočinu s dve duge osetne dlake; inače ima na femoru (osim ventro-distalne partije) redova drobnih dlačica s kuglicama na vrhu i redjih redova većih osetnih dlačica bez tih kuglica na vrhovima. Jednaka je oprema ostalih članaka (osim bazalne 3 osetne dlake); tarsus je drškast.

Genitalni poklopac je neobično velik, u ♀ je šavom od sternita odeljen, u ♂ toga šava nema. Prednji polukružni rub poklopca siže skoro do donje usne a na obim stranama presiže preko vršaka 2.—4. kokse nogu (slika 101.) i zbog toga su ti vršci kao prignječeni i nad njima je uzvišen rub. Vršci nožnih koksii srasli su u poširoku simfiznu pločicu, od straga duboko a od spreda plitko izrezanu, a straga se nastavlja uzduž obe 4. kokse; u njoj su i stigme. U ♂ nosi sternum sa svake strane po dve osetne dlačice. Spreda se na sternum nadovezuje nežni nešto zašiljeni labium, koji donekle prekriva medio-posteriorni deo obih pomičnih maksilarnih loba koksa prvog para nogu; ovi lobi nose svaki po 32 duge osetne dlake. Nepomični lobni prednji nastavak prve kokse je uzak, tvrd i gladak. Sve četiri kokse posute su po čitavoj slobodnoj površini (osim proksimalnih vršaka) većim bradavkama s dlakom na vršku i manjim bez dlake. Uzduž prednjeg i stražnjeg ruba teče po jedan red većih tvrdih tubastih papila, čije glavice naginju račvanju i proširenju kao i sraštenju pri doticaju s nasuprot rastućim (slika 101.). Druga koksa odlikuje se poprečnom brazdom na granici prve trećine; tu se (distalno od ugnuća) nalazi po 1—2 liriformna organa (u ♂); u oba spola dolaze još liriformni organi na 1. i 4. koksii i to spreda na granici prve trećine (u ♀ po 2—3, u ♂ po 1). U uzdužnoj osi su sve kokse u svom distalnom delu savinute prema dorzalnoj strani.

Dužine, oblici i oprema slobodnih delova nogu u oba su spola podjednaki.

Prva noga, dužina ukupna i pojedinih članaka (počevši s koksom): oko 10 mm (1.1, 0.5, 2.2, 0.75, 1.39, 2.4, 1.5—2); metatarsus ima 3—5 članaka a tarsus u ♂ do 20, u ♀ 10—13; ventro - distalno ima metatarsus dve duge dlake poput ostruga, a zadnji član tarza bočno distalno poveliki liriformni organ (što vredi za sve noge; vidi sliku 114.). Trohanter (kao i u drugih nogu) naročito spređa i straga posut je manjim papilama s dlakom na vršku. Femur pri bazi prozračan, sav posut finim dlačicama (lanugom) osim na malim nepravilno raspoređenim poljima; kratke osetne dlake (ventralne nešto duže) na retko postavljene u nekoliko (oko 7) uzdužnih redova; posvuda ali dosta naretko i nepravilno razasuti su mali, delom tubasti smedji hitinski čunići; dorzalno blizu distalnog kraja mala je poprečna brazda s jedno 2 veća liriformna organa; osim toga bočno još po koji liriformni organ i po koja smedjasta pega. Patella pokrita sva finim lanugom, retkim osetnim dlakama i po kojim smedjim čunićem. Tibia sva pokrita lanugom zatim s jedno 7 redova odužih pri bazi zglobnih osetnih dlaka a čunića ima samo na ventralnoj strani nešto više. Metatarsus ima samo lanugo i redove osetnih dlaka (dorzalne su duže); tu i tamo su svetlija okrugla mesta. Ista je i oprema tarza, samo ovde čine dlačice na ventralnoj plohi čitave četkice (slika 114.). Femur je najtamniji, patela i tibia svetlija a metatarsus i tarsus jesu sasvim svetlo žute boje. Za druge noge nećemo opisa opetovati, nego samo na ev. razlike uputiti.

Druga noga: oko 16 mm (1.2, 0.55, 3.15, 0.95, 2.3, 4.65, 3.34); Mt sa 10—12 čl., T. sa 25. Femur ima samo jedan pseudozglob i taj leži nešto ispod polovice dužine femura; proširena i koso odrezana baza femura (to vredi i za ostale noge) je crna i finim dlačicama pokrivena a nad njom je svetla zona samo s nekoliko osetnih dlaka.

Treća noga: oko 11 mm (1.28, 0.55, 2.35, 0.75, 1.3, 2.7, 2.4); Mt. sa 4—5 čl.; T. s 20. Fem. s 2—3 prividna zglobova (na istom primerku na jednoj strani sa 3, na drugoj sa 2).

Četvrta noga: 15.7 mm (1.6, 0.6, 3.5, 1, 4.2, 3); Mt. sa 6—7 čl.; T. sa 21—22 čl. Femur s 4—5 prividnih zglobova; bočno u dužini od preko polovice bez lanuga. Na čaporak poslednjeg članka tarza nadovezuje se uzduž ventralne strane članka iznutra hitinska palica kao endoskelet (vredi za sve noge).

Ovipositor ima pri otvoru na svakoj usni po nekoliko posve plosnih papila s ekscesivno dugim osetnim dlakama (slika 115.) a inače je samo distalna polovina posuta s malim papilama oboružanim odugim osetnim dlakama.

Ischyropsalis C. L. Koch.

Kod ovog roda opilionida bizarnog oblika, koji je karakterističan za južnu Evropu (u srednju ulazi s malo vrsta), moram se nešto zaustaviti. Već studij literature pokazao mi je, da je razlikovanje vrsta dosta nepouzđano a još me je više o tome uverio studij objekata i komparacija literarnih podataka. Nas ti retko i obično u malo eksemplara nalazeni *Ischyropsalis* oblici još i zato naročito interesuju, što žive skrovito i često u pećinama (jamama). U Roewera navedeno je za Jugoslaviju pet vrsta ovoga roda (dve je od tih Roewer nove opisao) ali medju njima nema ni Schmidt-ove vrste *Phalangium* (= *Ischyropsalis*) *cancroides*, opisane još 1851. god. a ni O. Hamann-ove *I. müllneri*, opisane god. 1898. (istina dosta nepotpuno) iz Častitljive jame na Gorenjskom. Hamann-ov opis je Roewer uopće previdio a prvu smatrao identičnom s prvo opisanom vrstom roda *Ischyropsalis*: *I. helwigii* (Panzer). U Schmidtovoj zbirci našao se razmerno bogat materijal. U glavnoj zbirci insekata u nekoj dvojnoj kutiji s nešto neopredeljenog insektskog materijala, našao sam i nešto pećinskih atropoda a medju ovima i nešto opilionida (svega pet primeraka); od ovih su bila dva ishiropsala. Jedan nosi etiketu s imenom *Ph. cancroides* m. i s tačnim podacima o nalazu, iz kojih se vidi, da je baš to tipni eksemplar, po kome je u svoje vreme Schmidt opisao tu svoju novu vrstu („Zijavka jama“, poznata po nalazu fosilnih kostiju). Drugi eksem-

plar nema zasebne etikete ali pripada istoj vrsti. Roewer (l. c. str. 683. u primetbi) je našao u zbirci bečkog zoološkog instituta jednog ishiropsala svetla i bez očnog pigmenta a sa napisom: *I. cavernosum* Schmidt; za ovog misli Roewer, da bi imao možda biti to oblik opisan u Haidinger'sche Berichte iz 1851. kao *Ph. cancroides* a da de facto odgovara osnovnoj vrsti *I. helwigii*, samo da je „(?)“ zbog života u mraku pećine pobledio i izgubio očni pigment. Nigde nisam mogao naići na opis kakve Schmidtove vrste imena *Ph. cavernosum* a niti je u njegovim zbirkama takvih objekata.

U zbirci paučnjaka (čuvana u ovdašnjoj realci) dve su grupe ishiropsala. Prva manja od 4 eksemplara pod naslovom *Ph. helwigii* Panzer Carn. i druga od 5 eksemplara pod etiketom *Ph. cancroides* Carn. Podrobno ispitivanje, naročito i preparovanih eksemplara, pokazalo je, da se tu kriju četiri različite vrste, od kojih je jedna za nauku nova.

Izuzetno upotrebljujem ovu priliku, da priključim ovamo i rezultate ispitivanja i drugih *Ishyropsalis*-oblika iz Slovenije, do kojih sam mogao doći. Jedan sam primerak dobio dobrotom g. dra. Albina Kandareta, hon. profesora teh. fak. ljubljanskog univerziteta; našao ga je još god. 1904. u „jami Gadini“ blizu Črnomlja. Eksemplar je nanovo presvučen i veoma pogodan za ispitivanje spoljne morfologije. Već je g. dr. Kandare izradio jedan crtež habita. Taj primerak pripada novoj vrsti, koja stoji veoma blizu nedavno iz Nemačke opisanoj vrsti (*I. taunica* Müller), od koje je bio poznat samo jedan primerak, a u Schmidtovoj zbirci sam našao još tri. G. dru. Albinu Kandaretu izričem blagodarnost, što mi je posve prepustio svoj primerak; ja sam ga preparovao.

Dobrotom g. kustosa ovdašnjeg Narodnog Muzeja g. dra. Frana Kosa dobio sam na ispitivanje tri staklenceta s ishiropsalima istoga nalazišta („Častitljiva jama“ kod sela Lipice na Gorenjskom), koje odgovara nalazištu vrste *I. müllneri* Hamann. Jamačno je to deo baš toga materijala, što ga je nabrao tadanji kustos ljubljanskog muzeja g. Müller i predao O. Hamannu; a bila su obojica u toj pećini i nabrala onde kakvih 20 eksemplara iste vrste. Čini se, da i „*I. müllneri*“, što su ga morfološki obradivali Hansen et Soerensen odgovara *I. müllneri* (usled lapsus calami!) a da su baš dobili u ruke Hamann-Müllerov materijal iz Slovenije.

Da se izbegne pometnja u razlikovanju mnogolikog roda *Ischyropsalis*, koji je i zoogeografski i morfološko-sistematski od osobitog interesa, iznosim detaljnije opise i crteže ne samo za novu vrstu, nego i za ostale. Vrste su prilično varijabilne i to drukčije u muškom, drukčije opet u ženskom spolu. Možda će se s vremenom dati broj vrsta smanjiti, kad bude predležao veći a dobro ispitani materijal; zato je manja nepravilnost, ako je momentano koja de facto odlika obeležena kao zasebna vrsta.

Ischyropsalis helwigii (Panzer).

Od ove još najvećma raširene (od Nemačkog sredogorja do Tatre, Sedmogradske, Bosne i Dalmacije) i najstarije (god. 1794.) opisane vrste samo su dva eksemplara (po jedan ♂ i jedna ♀ nalepljeni na jedan karton; oba sam preparovao) od četiri pod etiketom „*Ph. helwigii* Panzer Carn.“, dok su druga dva pripadnici nove vrste i vrlo je čudno, da je Schmidt, koji je znao razlikovati novu vrstu *I. cancroides* previdio znatnu razliku između osnovne vrste i oba aberantna eksemplara, u kojih je razvijen jaki i tvrdi scutum. Posle Roewer-a dao je Müller (7) podrobniji opis ove vrste ali njegovi podaci u mnogo čem ne valjaju, jer se u prvom redu odnose na primerke, za koje je on smatrao, da pripadaju ovoj vrsti (na jednom mestu i sam sumnja) a sigurno je, da bar delom pripadaju njegovoj novoj vrsti *I. taunica*. Osim toga nije Müller uzeo u obzir sve morfološke osobine, koje su i sistematski važne. Müller je dobio i tri eksemplara ove vrste od Roewer-a, koji potiču iz Kranjske. I Schmidt spominje ovu vrstu iz Kranjske, dočim Hamann nije za nju znao.

U ♀ dužina tela oko 6.5 a samog preparovanog hrptenog skeleta 6 mm; u ♂ 4.8, odnosno 3.8. Finija skulptura kože vidi se dobro tek na prozirnim učinjenim preparatima, zato je slika Müller-ova (7, sl. 1. na tab. 19.) netačna i nepotpuna. Na slici 116. prikazani su potrebni detalji. Oči, koje stoje otprilike u sredini cefalotorakalne izbočine ne stoje na jedinstvenom očnom brežuljku a niti svako oko za sebe čini potpunu kruglju, nego stoji samo lateralno slobodno i nad cef. to. izbočinom a mediano prelazi u nju. Između oba oka je poširoko ravno polje s mrežasto skulpturiranim hitinom, kao nastavak trokutastog čeonog polja, čija ravna sredina ima istu mrežastu skulpturu. Ispred svakog oka leži, bilo tačno popreko ili nešto koso, po jedan liriformni organ. Ispred čeonog polja nastavlja se otvrdnuti skelet u nešto izbočeni šiljak, koji deli baze obiju helicera i proteže se prema napred proširujući se u interheliceralni skeletni komad, koji se spređa nadovezuje na clypeus. Lateralni delovi prednjeg ruba cefalotoraksa nose po jednu (redje u ♂ po dve) osetnu dlaku a dalje bočno se podebljaju u torus-e (torus suprachelicalis) pune crnih, tvrdih zrnaca; ti torus-i se medijano sve više gube prema čeonom polju, tako da je srednji deo izreza za bazu helicera koso položen i gladak. Velika cefalotorakalna izbočina nema u medijanoj liniji prema straga izrazitog žleba, nego samo povorku malih polja s mrežastom skulpturom (odgovaraju hvatištima mišićnih snopića). Ista se skulptura (istoga porekla) javlja u 4 para lučnih linija, koje počinju na rubu cefalotorakalne izbočine u podjednakim razmacima pa se prema sredini gube; straga na obim polutkama izbočine stoji po jedna osetna dlačica; bočno pri rubu par a nešto dalje straga na samom rubu treći par; sasvim straga asimetrično stoji jedna osetna dlačica (druga je možda slučajno izgubljena). Spređa i bočno se na torus nadovezuje odeljeni uski trokutasti skeletni komadić s otvorom smrdljive žlezde. Na prednjem delu širokog cefalotorakalnog ruba stoje sa svake strane po tri osetne dlačice, uz nutarnji rub teku poljica s mrežastom skulpturom. Straga iza dubokog poprečnog žleba uzdiže se area 2. torakalnog tergita s nizom karakterističnih zubića; u ♀ ima 5 parova i u medijanoj liniji, nešto iza glavnog reda jedan manji akcesorni zubić s dlačicom na bazi, na krilima je i dalji mali par a uz sve manje zubiće stoji i po jedna osetna dlačica; u ♂ ima samo 4 para zubića bez i jedne dlačice (srednji par kao i u ♀ je najveći). Ceo cefalotoraks posut je malim smedjim, na torusu crnim, zaobljenim zrcima; drugih dlačica, osim opisanih osetnih nema.

Na svakom abdominalnom tergitu, osim poslednjega, teče paralelno stražnjem rubu po red osetnih dlačica (na prednjima po 10—12 na stražnjima po 4—6); na prednja 2 tergita ima po 2—4 prekobrajne dlačice pred normalnim redom. Na svakom tergitu ima po par malih liriformnih organa nedaleko mediane linije. U nastavku tergitnih redova dlačica nalaze se na obim krilima i na običnoj elastičnoj koži po 1—2 osetne dlačice; drugih nema, naročito ni u zonama medju tergitima (nasuprot Müller-ovim crtežima). Tergiti su u ♀ veoma nežni, bleđi i s malo zrnaca a u ♂ nešto tamniji i čvršći i ne pokazuju ni u najmanjoj meri tendencije za srašćivanjem.

Sternalni skeletni komadi obrasli su naretkim, nepravilno poredanim (osim izrazitijeg glavnog stražnjeg reda), dugim i tamno smedjim osetnim dlakama. Preko area pojedinog sternita ide na elastičnu kožu samo glavni poprečni red dlačica. Intersternalne partije kože nemaju nikakvih dlačica. Prvi sternitni komad (st. 2 + 3) najgušće je obrašten a što dalje je straga sve više se dlačice ograničuju na sam stražnji red. Još gušće je obrašćen genitalni poklopac, gde su baze dlaka ne samo odebljale, nego su izvučene u čitave papile. Genitalni poklopac je naročito u ♂ prema napred postepeno sužen i zašiljen i konveksan; od sternita nije poklopac u sredini uopće odeljen, nego se šav vidi samo kroz zarez s obiju strana. U ♂ se nad granicom gen. poklopca s obe strane nalazi po jedan veliki liriformni organ; isto tako i po jedan par ispod te granice, dok se u ♀ nalazi samo potonji par. U ♂ ima još na prvom sternitnom komadu po jedan par drobnih liriformnih organa nad i jedan takav par pod otiskom (granicom između srašćenog 2. i 3. ster-

nita). Na svakom slobodnom sternitu ima po jedan par ovećih liriformnih organa (slika), koji su postavljeni (u ♂) na nešto uzdignutoj partiji kože. Hitinska zrnca, koja na dorzalnoj strani imaju zaobljeni oblik, na ventralnoj strani počevši od spreda zadobivaju u oba spola oblik ljuštica s češljastim vršcima (slika 117.); na slobodnom rubu prema natrag okrenutom na prvom sternitnom komadu vide se svi prelazi od običnih krugljastih zrnaca do ljuštićavih i u više šiljaka izvučenih. U ♂ počinje to preobražavanje zrnaca u češljave ljuskice na hrptu već na 2. abd. tergitu a u ♀ tek na stražnjim tergitema. Pored ovih krupnijih dolaze na sternitima i veoma drobna zrnca od oko 1μ .

Clypeus i labrum su srašteni (slika 116.); prvi ima na dorzalnoj strani dve debele zaobljene krpe a labrum je jeziku podoban. Spolja tvrdi i dlakavi maksilarni lobus pedipalpa je potpuno srašten sa svojom koksom, koja nosi (slika 118.) spreda pod zglobovom za trohanter jednu papilu s odugom osetnom dlakom; medijano otuda je obla izbočina s dve osetne dlake. I trohanter je karakteristično opremljen osetnim dlakama. Na prednjoj strani u medianoj liniji poredane su uzduž tri oble bradavke, svaka s po jednom osetnom dlakom; samo nešto lateralno opet su tri osetne dlake s nešto nabreklih bazama, a mediano samo jedna. Na medijanoj strani trohantera grupisane su dlake (8), kako se vidi na slici 118. Na bazi femura a spreda stoji izbočina sa dve duge osetne dlake. Inače imaju femur i patella samo po nekoliko (6) uzdužnih redova odugih osetnih dlaka a od tibije dalje ima pored ovih i drobnih dlačica (lanugo, slika 119.). Dužina pedipalpa iznosi oko 10.5 mm, a pojedini članci počevši s koksom mere: 0.6, 3.7, 1.95, 2.8, 1.55.

Glede helicera ograničiti ću se (pored upozorenja na slike 120.—123.), samo na neke primedbe, jer su češće prikazivane. Na svaki se način odnose Müller-ove slike 4. A i B i 5. donja na vrstu *I. taunica* a ne na *I. helwigii*, kako je tamo označeno, a to вреди i za sliku i opis Hahn-a (1, str. 5/6 tab. 37.). Zubići na sećivima škara čini se, da su nešto različiti u oba spola. U ♀ nosi sećivo. 3. člana po 5 većih zašiljenih zubića, na koje se proksimalno nadovezuju još dva mala. A na sećivu 2. čl. vidimo pored 5 većih zubića proksimalno još 3 mala. Najdistalnijeg od tih zuba drži se hitinska lamela iz koje izlaze češlju slični prozirni, uski i tanki zubići u savinutom redu; na distalnom kraju tog češljica opet je postavljen po jedan manji crni zubić (veći je onaj na 3. čl.). Prstoliki nastavak 2. člana ima na medianom rubu malu izbočinu s ćuperkom dlačica. U ♂ je zubalo na 3. čl. s 6 većih zubića i 1 malim a na sećivu 2. čl. ima 4 veća i 2 manja zubića; drugo je jednako. Na bazi prstiju razmeštene su pravilno duge osetne dlake (spreda i straga). Prvi član helicere (slika 122.) ima na lateralnoj strani čitavu povorku malih liriformnih organa (naročito na distalnom delu). U ♂ 1. član doduše nema inače karakterističnih trnastih nastavaka ali na mestima ovih, dakle u glavnom u uzdužnim redovima (dorzalnom, dorzolateralnom, ventro-medijanom i ventro-lateralnom a malo između tih redova i to najviše u proksimalnom delu članka) poredane su (oko 7—9 u redu) osetne dlake, čije baze su ipak ponešto izvučene (slika 120.), naročito u glavnim redovima i proksimalno. Ni 2. član nije ni u ♂ (naročito na proksimalnom kraju) sasvim gladak, nego su baze osetnih dlaka manje ili više odebljale. U ♀ vidimo na mestu samih dlaka, njihove baze izvučene u tvrde papile ili trnaste nastavke (najduži 0.185 mm) i tu možemo razlikovati 4 glavna uzdužna reda s većim trncima (u dorzalnom ima do 11 trnaka) i 2 sporedna s vrlo malim grbicama i na taj način nestaje apsolutne razlike prema srodnim vrstama s izrazitije diferentovanim redovima i trncima. Dužina 2. čl. ne presiže 6.25 a 1. čl. 4.54 mm. Labium i sternum vezani su (slika 124.) tankom kožom; sternum ima zaobljen i sunovraćen prednji rub, dok je stražnji dosta asimetričan. Pomični maksilarni lobus kokse 1. noge je veoma svinut i pun dugih osetnih dlaka. Netačno je reći (Müller), da je lobus srašten s labijem; oni su samo međusobno spojeni kožicom. Nepokretna loba su zapravo dva: jednostavno krpasti i glatki smešten distalno i medijano od njega, obuhvaćajući vršak kokse; potonji je tanji i ima na ventr. površini komplikovanu skulpturu (slika 125.), koja je za pojedine vrste roda *Ischyropsalis* karakteristična. Ovde se

oko male ovalne udubine viju hitinske bore. I kokska 2. noge ima maksilarni lobus karakterističnog, tornjiču podobnog, oblika i opreme (slika 126.); na vrhu su tri papile a 4. samo nešto niže leži; svaka nosi po veoma dugu osetnu dlaku; mediano je 5. a nešto dorzalno dalje dve papile s osetnim dlakama. Lobi 3. i 4. kokse su jednostavniji; 3. je opremljen samo po s jednom papilom i osetnom dlakom a 4. je duži i može nositi red od 3. papile s dlakama.

Same kokse su posute s mnogim (naročito na 1. koksi velikim) papilama; svaka po s dugom osetnom dlakom i osim toga zrcima. Svaka kokska ima na proksimalnom kraju i to uz prednji rub liriformne organe; u ♂ su skupine veće (n. pr. na 3. koksi do 10 organa u jednoj skupini). Na distalnom kraju svake kokse (u oba spola) uza sam rub zgloba prema trohanteru (straga) nalazi se na maloj izbočini po jedan liriformni organ (slika 127.). U 2. kokse nalazi se medijano od tog liriformnog organa ovalna odebllina s 3 manje papile, svaka s po jednom osetnom dlačicom. Distalno spređa na prvoj koksi srastu po 3—4 papile s dlakama ujedno u zajedničku skupinu.

Trohanteri, s nešto tuberkula s dlakama, imaju distalno straga malo, tamnije polje s desetak manjih i većih liriformnih organa. Femori (slika 128.) imaju pored redova (6—7) dugih osetnih dlaka i lanuga, kojega u proksimalnom delu dorzo-lateralno nema, trovrstu opremu liriformnih organa: 1) po jedan veliki liriformni organ postavljen je na distalnom kraju (straga) odmah pod zglobovom za patelu; 2) nekoliko popreko postavljenih velikih liriformnih organa stoji uzduž prednjeg (frontalnog) ruba, osim najproksimalnije partije (prema dužini femura 3—6); 3) latero-dorzalno teče s nejednakim razmacima (proksimalno većim) opet popreko na smer femora red od 7—8 liriformnih organa. Po jedan mali liriformni organ stoji na poslednjem članku tarza izvana (slika 129.) pri bazi čaporke, koja je na prvoj nozi naročito velika (ispoređi slike 129. i 130., koje su pri jednakom povećavanju crtane).

Na prvoj nozi ima metatarsus 15 prividnih (nepravih) zglobova u vidu zona s istanjenim hitinom; tarsus ima 27 pravih članaka, od kojih nosi prvi i najveći po jedan prividni članak. Dužina prve noge (zajedno s koksom i trohanterom) : 24 mm (1.3, 0.65, 5.4, 1.2, 4.5, 6.1, 4.9).

Druga noga : Mt s 3 prava članka, od kojih ima 1. oko 20 prividnih zglobova, drugi 2 a 3. po 3 čl.; T s oko 45 članaka; dužina: 37.5, (1.45, 0.5, 8, 1.5, 7, 10.5, 8.6).

Treća noga : Mt s 10 priv. članaka; T s 23 članaka; duž. : 21 (1.35, 0.6, 4, 1, 3.7, 5.35, 5). Četvrte noge nije ni jedne bilo potpune; duž. za koks, troh. i fem. : 1.6, 0.75, 5.5).

Ischyropsalis müllneri Hamann.

Po navodu Hamann-ovom (2, str. 535.) našao je tadanji kustos ljubljanskog muzeja dr. Müllner još oko god. 1858. (t. j. 40 god. pre publikovanja Hamann-ovog prethodnog opisa, koje je usledilo 1898.) u Častitljivoj jami pri selu Lipici (Leibnitz) nedaleko Radovljice na pobočju Jelovca (Gorenjsko) nekog velikog pauka. Za vreme svoga boravka u Kranjskoj pošao je Hamann zajedno s dr. Müllner-om u istu pećinu, gde su zaista našli jedno 20 eksemplara takvih paukova. Bili su pripadnici nove — po mišljenju Hamann-ovom najlepše od svih — vrste roda *Ischyropsalis*. Hamann je dao samo kratki i nedovoljan opis, obećavajući iscrpnu raspravu ilustrovanu slikama; do publikovanja, međutim, nije nikada došlo. Hamann očito nije poznao osnovnu vrstu toga roda (*I. helwigii*), koja njegovoj vrsti najbliže stoji, nego ju je upoređivao s Koch-ovom vrstom *I. herbsti*, koja je kao nova opisana god. 1848. (cit. po Roewer-u) na osnovi primeraka, koje je Koch-u iz Ljubljane poslao Schmidt. *I. herbsti* Koch stoji svakako podalje od *I. müllneri* a bliže (po mišljenju Hamann-ovom) Simon-ovoj vrsti *I. pyrenaica*; međutim ova ima potpun scutum a *I. müllneri* nema. Hamann navodi, da je

znameniti francuski arahnolog E. Simon odobrio njegovu novu vrstu. Već sam spomenuo, da je Roewer tu vrstu u svojoj monografiji previdio. U najnovije vreme spominje Hamann-ovu vrstu i donosi njenu sliku (ali bez opisa) G. Müller u svom članku o pećinskoj fauni primorskoga krša a u knjizi, čiji naslov navodim u spisku literature. Po G. Müller-u ova vrsta dolazi kao pećinska životinja osim u Kranjskoj (u blizini Bleda; to je očito originalno nalazište mišljeno) još u pećini Bus del Pal sul Cansiglio. Megušar (6) je takodjer našao ovu vrstu u „Častiljivoj jami“. Naš materijal našao se u zbirci pećinskih životinja ljubljanskog muzeja, koja je starog datuma. U svemu su tri mala stakla s alkoholom s natpisom „*Ischyropsalis müllneri*, Hamann. Častiljiva jama“. Bilo je svega 10 eksemplara i to 6 ♂ 3 odrasle ♀ i 1 mlada ♀ (pul.); preparovao sam po jednog ♂, ♀ i pul.

Po općem izgledu, obliku i veličini ova vrsta veoma nalikuje vrsti *I. helwigii* (slika 131.). Najveća ženka dosiže (bez ekstremiteta) 8.5 mm a ♂ su oko 5 mm dugi. ♀ ♀ su svetlo žute ili nešto smedjastije boje, dok je u ♂ ♂ boja hitina tamno smedja; pul. je posve blede pa nema ni očnoga pigmenta. ♂ ♂ su utoliko još sličniji onima vrste *I. helwigii*, što su im i helicere, po čijem se oboružanju najlakše *Ischyropsalis* vrste međusobno razlikuju, sasvim jednake t. j. prvi članci bez ikakvih trnova, ako je moguće još gladji nego u osnovne vrste. Najupadnija razlika za ♂ ♂ je u tome, što naginju prednji abdominalni tergiti srašćivanju, ali do pravoga scutum-a ne dolazi (slika 132.). Skoro uvek su 2. i 3. tergiti stopljeni (katkad još samo u medijani ostaje prozirno mesto). U nekim slučajevima započelo je i priraščivanje 1. tergita za već stopljene 2 + 3 i to na obim stranama, dok su u sredini još odeljeni. U jednog primerka je što više i 4. tergiti uhvatio nešto veze s 3.-im. Ovo je svakako najzanimiviji nalaz u te vrste. U mnogih vrsta ovoga roda čini prvih pet stopljenih tergita na hrptu zatka štiti (scutum); tako je n. pr. u *I. herbsti* i u naše nove vrste. U nekih vrsta dolazi tvorba scutum-a samo u ♂ ♂, n. pr. *I. nodifera* Simon, *I. helvetica* Roewer i *I. dacica* Roewer. U Hamann-ove vrste čini se da je taj karakter (kao sek. spolni) baš in statu nascendi. Ostale su razlike u ♂ ♂ teže zametljive, pa ćemo ih dalje dole navesti. Ženke se ove vrste na prvi pogled razlikuju od ♀ ♀ osnovne vrste po trnastim nastavcima na 1. čl. helicera, koji su ovde ne samo veći, nego nekud veoma individualizovani a i njihovi redovi su izrazitiji.

Sva većma hitinizovana mesta su u ♂ ♂ veoma debela i često tamna (n. pr. trouglasto medijano polje sprede na cefalotoraksu, otisci mišića, papile na koksama 1. nogu i na genit. poklopcu i. t. d.). Hitinska zrnca na cefalotoraksu u obliku zaobljenih na vršku čunjića, prema straga i na ventr. strani zadobivaju bodljikave vrške. Oprema osetnim dlačicama kao u *I. helwigii*; na svakom torusu obično samo po 1 dlaka, izuzetno po dve (slika 132.), na cefalotorakalnoj uzvisini inače nema dlaka. Po jedan liriformni organ pred svakim okom dolazi i ovde. Oči stoje samo malo ispred sredine cefalotorak. uzvisine i zato je čeonu ploha velika. Zleba nema na uzvisini ni najmanje. Na areji 2. torak. tergita dolaze 3—5 pari šiljaka, od kojih je srednji par veoma velik i znatno nadvisuje ostale; lateralni parovi mogu biti rudimentalni ili ih ima na jednoj strani više nego na drugoj. Obično nema pri šiljcima nikakvih dlačica, a ni akcesornih šiljaka između glavnih nisam motrio. Sterniti i tergiti opremljeni su dlačicama i liriformnim organima kao u *I. helwigii*.

Medijani deo prednjeg ruba cefalotoraksa (uostalom kao i u vrste *I. helwigii*) produžuje se u plosno paličasti interheliceralni skeletni komad, koji se produžuje prema ventralnoj strani pa se nad clypeusom proširuje prihvatajući se sprede ovoga; na prošireni deo upiru se bočno dva manja skeletna komada a distalno bočno druga dva. Oblik i gradnja clypeus-a i labrum-a vidi se na slikama 133. i 134. Dužina helicera kao u osnovne vrste (do 13.5 mm). Na prvom čl. u ♂ baze osetnih dlaka još manje strše nad općom površinom, te se čini potpuno gladak (slika 135.). U ♀ (slike 136. i 137.) izdiferencirala su se tri glavna reda trnastih nastavaka (svaki s osetnom dlakom na vršku): najveći su trnovi (do 0.13, dakle manji nego u *I. helwigii*) u ventro-lateralnom redu (ima ih 6); nešto manji su u ventro medianom redu (oko 10) a još manji u skoro dorzalnom redu (6—8 pored 2—3 neznatne bradavke,

svega 11—12 dlaka). U proksimalnom delu 1. čl. helicere stoje zubići gušće a dalje distalno redje u redu; proksimalni su manji a rastu prema sredini i distalno su opet sve manji. Pored glavnih redova dolaze redovi dlačica s jedva odebljanim bazama (naročito u proksim. delu) i to later., med. i dorz. Proksimalno priključuju se i vam redova male bradavke s dlačicama. Distalno dorzalno ima po koja osetna dlaka. 2. čl. helicere u proksimalnom delu ima na dorzalnoj (prednjoj) strani u ♀ mnogo povelikih bradavica s osetnim dlakama, u ♂ mnogo manje. Zubići na sečivima klešta kao u osnovne vrste (proksimalni mali zubići varijabilni, katkad s po dva vrška). U češljastoj partiji nepomičnog prsta (♂) po 28 elastičnih zubića a na 3. članu 38.

Od pedipalpa dolaze u obzir samo coxa i trochanter (slika 138). Gornji, tvrdi deo lobus maxillaris-a nosi 19 osetnih dlaka a pars palpifera ima na medianoj strani, kao i *I. helwigii*, mamilli naličnu izbočinu s 2 osetne dlake; tik ispod prednjeg ruba zgloba za trohanter stoje u horizontalnom redu 2—3 (na sl. 138. se vidi slučaj, gde na istoj životinji na jednoj strani 2, na drugoj 3) manje papile, svaka s osetnom dlakom. Trohanter nema lateralno nikakve dlake; straga samo distalno mediano jednu; na medianoj strani 5—6 dlaka koso uzduž a spreda uzduž dvored od po 3 osetne dlake; nekoje s nešto odebljanim bazama. Labium, asimetrični sternum i kokse nogu vide se na slici 135. Oprema nogu dlakama i liriformnim organima ista kao u osnovne vrste; razlika je samo u tome, što ovde imaju sve noge na kraju tarsi čaporke veličine i oblika kao što ima samo 1, noga u *I. helwigii*. Veće su razlike u dužini nogu i broju članaka u tarzima. Medjutim kao u drugim osobinama tako i obzirom na dužine pojedinih članaka nogu (kokse i trohantere nećemo uzimati u obzir) i na broj tarzovih članaka nalazimo u ove vrste znatnu varijabilnost.

Prva noga: oko 27 mm (F. 6—6.58, Pa. 1.5—1.6, Ti. 5.2—5.7, Mt. 7.5—8, T. 6.5—7). Mt čini samo jedan tanak i dugačak članak, ali je zonama tanjeg i zato prozračnijeg hitina razdeljen u oko 22 prividna člana. T. ima u manjih ♂ po 24 mala članka (prvi je najduži a dalji su sve manji osim poslednjeg, koji je opet veći) a u velikih ♀ do 27. Druga noga: oko 35 mm (7.8—9.3, 1.7—1.85, 7, 1.09—1.44, 7—11.3). Mt ima 3—4 prava članka; prvi od tih (najduži) ima oko 14 pseudo-članaka, T. ima 46—49 članaka. Treća noga: oko 24 mm (4.5—5.8, 1.4, 4.4, 6.5—6.7, 5.8—6.2), na Mt oko 18 nejasnih prividnih zglobova. T. sa 25—28 članaka. Četvrta noga: oko 28 mm (6.2—6.5, 1.6, 6, 7.4—8.5, 6.5—7.4), Mt. s 1 člankom a na ovome više nejasnih pseudozglobova. T. sa 25—26 pravih članaka. Maksimalni brojevi tiču se velike ♀, a minimalni malog ♂.

Još ću se osvrnuti na nedoraslu ♀ (pul.), koju sam preparovao, jer ne samo, da se u finijoj gradnji razlikuje od odrasle, nego se mnoge pojedinosti bolje razabiru nego na odrasloj. Sav hitin (osim vršaka prstiju na helicerama) je tanak i proziran; finija površinska skulptura (zrnca i dr.) nije razvijena. Papile su većinom posve plosne ali zato su osetne dlake veoma duge i žučkaste. Slika mrežotine, koja se vidi u koži dolazi od hipodermide. Cefalotoraks s periheliceranim skeletnim komadima, clypeus-om i labrum-om prikazan je na sl. 139. Ističe se torus (s levo 2, desno jednom dlakom). Tuber oculorum je jače razvijen samo koso straga malog i bezpigmentnog oka. Na potpuno glatkoj cefalotorakalnoj uzvisini ima samo bočno straga 1 par dlaka a na proširenom bočnom rubu spreda 3 para. Lepo se vide kao zasebni skeletni komadi mediani i oba admediani interhelicerana komada; prvi već prirašćuje za prednji rub cefalotorakalnog oklopa. Clypeus je u tom stadiju jednostavnog oblika. U torakalnom redu zubaca ističe se veliki srednji par, oni manji veoma su asimetrično razvijeni. Prvi član helicera (sl. 140. i 141.) ima jako razvijene trnaste nastavke: ventr.-med. red s 6, ventr.-lat. s nešto manjih 6, dors. s 8 (manjih) a dors.-lat. teče dug red (8) posve neznatnih bradavica s dlakama a sličan je čisto med. red, dok na proks. kraju ima nekoliko posve neznatnih bradavica preko redova. Distalno-dors. strše prama napred 3 osetne dlake a jedna lateralno. Drugi član (s 3.) se odlikuje (slike 143.—145.) prox.-dors. jakim i mnogim trnastim nastavcima, dočim su bočno posijani mali čunići. Ostala oprema osetnim dlakama vidi se na slikama. Crni su zubi brojem i oblikom razvijeni u potpunoj meri (slika 145.) a

prozirnih zubića u češljčićima ima manje (po 23 u nepomičnim i po 28 u pomičnom prstu). U hitinu na bazi prstiju zgora se vide brojni fini kanali, u koje ulazi protoplasma (osetni organi?).

Pedipalpi su u glavnom već tipično građeni, za razliku od odraslog ovde nosi već patella fine dlačice (lanugo) a trohanter ima na medianoj strani manje osjetnih dlaka; na koksi pod trohanterom su dve papile, svaka s podugom osjetnom dlakom. Labium je distalno odeljen a proksimalno nema granice prema sternu, koji nosi par papila s osjetnim dlakama. Na koksama nogu su papile samo proksimalno veće (ali retke) a nose veoma duge dlake. I tu ima (kao u svih srodnih vrsta) na 2. koksi distalno straga jedna jača papila. Lobus 2. kokse je jednostavniji (samo na vršku tornjića 3 dlake). Trohantri, osim prvog, imaju samo osjetne dlake. Na femorima se u profilu vide mali zarezi u hitin s odebljalim rubovima (liriformni organi), inače se liriformni organi ne mogu prepoznati. Ovipositor je već razvijen i skoro sav je pod produženim genit. poklopcem. Još bih spomenuo, da su na telu interesgmentalne partije kože sasvim zatvorene u bore te se tergiti i sterniti međusobno dodiruju.

Ischyropsalis cancroides (Schmidt).

Ova zaboravljena i nepriznata vrsta stoji svakako osnovnoj vrsti isto tako kao i *I. müllneri* veoma blizu. Ako je izvlačimo iz zaborava (posle 80 godina), ne možemo joj definitivno zasigurati egzistenciju kao pravoj posebnoj vrsti, jer je raspoloživi materijal i suviše oskudan, naročito, kada se ispostavilo, da su sva tri raspoloživa eksemplara (tipni iz adneksa glavnoj zbirci Schmidtovoj s originalnom etiketom: „Phalangium cancroides mihi. Aus der Knochenhöhle Siavka am Mokriža Berg 25/7 49.“, kotip i jedan eksemplar iz zbirke arahnida s etiketom „Ph. cancroides Schmidt Carn.“) ♀ ♀ i pored toga, što je Schmidt smatrao (ne znam zbog čega) tipni eksemplar za ♂. Da razlikovanje nije lahko, može se razabrati i otuda, što je sam Schmidt kao autor nove vrste u glavnoj zbirci paučnjaka pomešao srodne vrste pa od 7 primeraka pod etiketom *Ph. cancroides* samo jedan pripada doista toj vrsti. Iz Schmidt-ova uporedjivanja njegove nove vrste s onom, koju je smatrao za *I. helwigii*, može se sa sigurnošću zaključiti, da je Schmidt (onda) imao pred sobom ne *I. helwigii*, nego predstavnike vrste, koju ćemo ovde kao novu opisati (kraće noge, svetliji hitin, nemanje zubaca na areji 2. torak. segmenta).

Prvi eksemplar svoje vrste našao je Schmidt 25. jula 1849. pod kamenom u posve mračnom delu „Zijavke jame“ (Mokrica) a smatrao ga mužjakom, što međutim nije. 19. oktobra 1849. prezentirao je Schmidt svog „matiča iz rakovim škarnikam“ na nedeljnom sastanku prijatelja prirodnih nauka pri Muzeju u Ljubljani („Versammlungen der Freunde der Naturwissenschaften in Laibach“). O saopćenjima učinjenim na tim sastancima (prvi je bio 10. juna 1849) objavljujane su kraće vesti u „Illyrisches Blatt“ na nemačkom jeziku a u Bleiweisovim „Novicama“ „krainerisch“. V. Hauer saopćivao je dalje te vesti na sastancima bečkog društva prijatelja prirodnih nauka. Schmidt-ovo saopćenje o *I. cancroides* izneseno je pred bečke prirodoslovce 8. februara 1850. a to saopćenje iz druge ruke publikovano je u: „Berichte über die Mitteilungen von Freunden der Naturwissenschaften in Wien“ VII. 1851., koje je izdavao W. Haidinger. Schmidt-ov opis je pored sve nepotpunosti ipak toliko tačan (navodjenje mera i količina), da se njegov „*Ph. cancroides*“ lako može odeliti od vrste, koju je on smatrao za *Ph. helwigii* ali od zbiljskih *I. helwigii* i toj srodnih vrsta moguće je razlikovanje samo donekle prema opisu trnastih nastavaka na 1. članu helicera. Ipak je mera za dužinu helicere (skoro 10 linija t. j. za 1. čl. preko 4, a za 2. čl. 5 linija) preterana, budući da je tačno merenje pokazalo, da je dužina helicere ista kao u osnovne vrste (*I. helwigii*).

Nema sumnje da *I. cancroides* stoji veoma blizu vrstama *I. helwigii* i *I. müllneri* ali i pored toga, što ne predleži ni jedan mužjak, mogu se za same ženke utvrditi prilične i stalne razlike prema obim tim vrstama i to razlike, koje se odnose na veći broj morfoloških osobina. Već je habitus drukčiji, budući da je Schmidt-

ova vrsta manja (samo telo oko 5 mm, dok ♀ ♀ obih drugih vrsta imaju oko 7 mm), da ima kraće helicere i noge (naročito 2.); najviše padaju u oči još većma diferencirani redovi povelikih (ali zato u manjem broju) trnastih nastavaka na prvom članu helicera.

Po gradnji i opremi cefalotorakalnog štita (slika 146.) stoji ova vrsta bliže *I. helwigii*. Oči su okruglije; stoje bliže prednjem rubu glave. Trouglasto čelo je dobro razvijeno (mrežasto skulpturirano) i nosi jednu osetnu dlaku a tik pred svakim okom stoji po jedan oveliki liriformni organ. Na jakim torima, punim crnih zrnaca stoje po 2—3 (na istom individuu n. pr. levo 3 desno 2) osetne dlake. Lukovi tamnih pegica (inercije mišica) dobro razvijeni ali nema niti nabora niti medianog žleba. Straga bočno na cefalotor. uzvisni par osetnih dlaka a spređa na bočnom rubu 4—5 parova. Trnovi na areji 2. torakalnog segmenta variabelni. U eksemplara iz zbirke arahnida ima 4 para zubaca (srednji je najveći), bez dlaka ili akcesornih zubčića; na tipu, u protivnosti s navodom Schmidt-ovim (5 zubaca) 3 para zubaca a medju zubcima srednjeg para nešto manji akcesorni (Schmidt ga je previdio). Oba krajnja zubca desne strane stoje tako nablizu te se čini kao jedan. Opet drukčije prilike su u kotipa. Pored 3 para glavnih zubaca dolazi opet mediani akcesorni (s dlačicom); desni zubac 3. para je dvostruk (iz jedne baze izlaze dva vrška) a na obim krilima nastavlja se red sa još 3 para dlaka.

Tergiti su slobodni, veoma mali, sa po jednim samo redom tamnih dlaka (bez papilozne baze), koji se produžuje bočno teritorija tergita. Prednji tergiti nose po par ovelikih liriformnih organa (svaki na maloj tamnijoj uzvisini); na stražnjim tergitema dolaze pored ovih još manji akcesorni: po jedan par bočno od glavnog i bliže prednjem rubu tergita. Na sternitima stoje duge crne dlake ali ove su bez papiloznih baza (osim na genitalnom poklopcu). Samo na prvoj intersegmentalnoj zoni dolaze dlake, inače ih tu nema. Na 1. stern. komadu pored crnih šiljastih zrnaca (dalje straga uzimaju oblik rozetica) još i crna veoma drobna zrnca. Liriformni organi na sternitima vrlo maleni, na 2. + 3. samo jedan par iza otiska pred granicom izmedju stopljenog 2. i 3. sternita, čime i oni označuju pripadnost areji 3. sternita, katkad i još koji manji akcesorni liriformni organ.

1. član helicere meri nešto preko 5 mm a 2. 6.5 mm. Mediano-bazalna kvrga na 1. članu je velika i ima znatnu plohu trenja (slika 147). Trnasti nastavci (slike 148.—151.) na tipnom i kotipnom eksemplaru veći su nego na onom iz zbirke arahnida i dosižu u ventral. redu 0.28 mm a u dors. 0.25 mm. Trnasti su nastavci veoma nejednaki (srednji u svakom pojedinom uzdužnom redu su najveći) a ni korrespondirajući nastavci pojedinih eksemplara pa ni istoga na obim stranama nisu uvek jednako veliki. U tom pogledu u te vrste još nije postignut onaj stepen diferencijacije i stalnosti, koji nalazimo u nekih drugih vrsta (n. pr. *I. herbstii* C. L. Koch, *I. adamii* Can. i t. d.).

U najjačem ventro-later. redu ima od 8—9 nastavaka 3—5 velikih, 2—3 su srednje velika a ostali su neznatne kvрге. U ventro-med. redu ima oko 9 trnića, u dors. redu (oko 11) ima u tipnog primerka samo 3 veća trna; u kotipa je 5 većih a u 3. eksemplara 6 (ali svi nešto manji). Pored ovih glavnih redova dolaze kratki (ograničeni na proksimalni deo 1. člana helicere) dorso-med. i ventro-med. s nešto kvrgica (svaka s dlakom) na med. plohi; takvih ima i lateralno uz dors. red. Uzduž lateralne plohe teče povorka liriformnih organa a dorsalno i mediano posute su tamne pege. U jednom slučaju opažen je dvostruki trnak (slika 152.).

Drugi čl. helicere (slika 153.) ima samo spređa proksimalno grbice s dlakama a inače samo redove osetnih dlaka. Hitin pokazuje naročitu skulpturu: poligonalna polja s crnom mrežotinom u sredini, oko koje je poredano nekoliko pora (slika 154.) a ima i finih dlačica. Zubići klešta vide se na slici 153.

Pedipalpi mere oko 11 mm (slika 155.); tarsus je dosta kijačast, baza femura spređa papilozna (s 2—3 papile, svaka s dugom osetnom dlakom). Na trohanteru, koji je distalno-later. opremljen s nekoliko velikih liriformnih organa, dolaze spređa dva reda osetnih dlaka, od kojih 2—3 imaju papiloznu bazu. Na koksi ima mediana

mamila s obično samo 1 dlakom; mediano stoje maks. 2 reda s po dve papile s dlakama, drugiput (može biti u istog eksemplara na drugoj strani) su samo dve papile, jedna nad drugom. Sternum (sl. 156.) je uzak i bez papila.

Pločasti, nepomični lobus max. prve kokse (sl. 157) je širok i drukčije skulpturiran nego u osnovne vrste. Lobus max. 2. kokse ima 10 dugih osetnih dlaka (sl. 158.) i pokazuje tendenciju, da se podeli u dva dela, veći s 8 i manji koso prednji s 2 osetne dlake. Na koksama, od kojih prva nosi spreda velike crnim zrcima posute papile s veoma dugim dlakama; čini se, da samo 2. ima distalno veliki liriformni organ, dočim proksimalni l. o. dolaze kao u osnovne vrste. Oprema ostalih članaka nogu dlakama i liriformnim organima kao u osnovne vrste, samo što je na femoru polje bez lanuga još veće; čaporci na tarzima svuda veliki. Broj članaka na tarzima iznosi: 25, 46, 20, 23. Samo 3. metatarsus ima 3 prava člana, ostali po 12—16 prividnih (pseudo) zglavaka. Dužine nogu i članaka (bez kokse i trohantera): I. oko 21 mm (5, 1-35, 3-5, 5-5, 6), II. oko 30 (6, 1-4, 5-8, 8-6, 9), III. oko 20 (4-6, 1-2, 4-1, 5-2, 5-3), IV. oko 23 (5-1 1-5, 4-6, 6-2, 5-8).

Ischyropsalis manicata L. Koch.

Između eksemplara pod etiketom „Ph. cancroides“ ima četiri, koji pripadaju Koch-ovoj vrsti *I. manicata*; ova je iz naših krajeva poznata po Roewer-u samo iz Bosne. Obratno od slučaja *I. cancroides* ovde su sva 4 primerka ♂♂. I ova vrsta, iako po nekolikim osobinama oštro odeljena od osnovne vrste, ipak nesumnjivo pripada istom krugu formi, jer ima veliku većinu karaktera s tom grupom vrsta zajedničkih, zato će se morati ustanoviti zasebni subgenus. Naši objekti se ne slažu potpuno s opisom Roewer-ovim (10, str. 684.) ali ipak ne može biti sumnje o determinaciji, budući da se ova vrsta odlikuje jakom dorso-medianom apofizom na distalnom kraju 1. člana helicere; ta je apofiza zaravnjena i obraštena kratkim dlakama. I oprema trnastim nastavcima 1. članka helicera je i pored izvesnih razlika još najslbližnja onoj, kako ju je Roewer nacrtao za *I. manicata* (Roewer 10, sl. 851.). Spomenuta apofiza s dlačicama dolazi doduše i u nekih drugih vrsta (naročito *I. helvetica*, koja i inače stoji vrsti *I. manicata* i suviše blizu, te je pitanje oće li se moći održati kao zasebna vrsta, naročito, kad se vidi, da nazočnost ili nenažočnost scutum-a u ♂ nije potpuno utvrdjen karakter) ali je drugde spojena s drugim razlikama. Ipak će biti potrebno detaljno ispitivanje bogatijeg materijala spomoću dobrih preparata pa da se pitanje opstanka ponekih vrsta roda *Ischyropsalis* definitivno reši. Zato će biti od koristi detaljniji opis Schmid-t-ovih primeraka.

Dužina tela oko 5 mm. Cefalotorakalni dorzalni štit gradjen u glavnom kao u dosadanjih vrsta roda *Ischyropsalis* (slika 158.). Oba mala samostalno stojeća oka ispred sredine glavoprsja; ispred svakog oka poveći liriformni organ. Na dobro razvijenom torus-u po 2—3 osetne dlačice. Poveće smeđe pege s mrežastom skulpturom ispunjaju čitavu poširoke čeonu plohu i čine široku medianu vrpču. Lučne vrvce isto takvih pega na obim „obrazima“ dobro razvijene (potiču od insercija mišica za pokretanje helicera); admediani luk se potpuno priključuje medianoj povorci otisaka. Na „obrazima“ i to bočno straga samo 1 par osetnih dlaka. Na bočnom rubu sa svake strane po 4—5 osetnih dlačica. Na arei 2. torakalnog tergita red zubaca i dlaka od prilike kao u osnovne vrste: pored srednjeg najvećeg para (na zubcima svetlije i tamnije zone) dolazi još 1—3 para manjih (sl. 159.) a lateralno od njih ev. još 1—2 para običnih dlaka. Povrh dolaze akcesorni manji zubići između glavnih (naročito u sredini reda), tu i tamo nose i glavni zupci dlaku te se čine dvovrhi. Na bazi glavnih srednjih zuba, čini se, da mogu dolaziti mali liriformni organi.

Abdominalni tergiti su — iako su po sredi odrasli ♂♂ — razmerno slabo hitinizovani (sl. 160). Ni u jednom slučaju nije došlo do potpunog stapanja prvih 5 abd. tergita u tvrdi i solidni scutum, kako to Roewer za ovu vrstu navodi. Ipak je naginjanje na stapanje još očitije nego u vrste *I. müllneri*, jer u jednom slučaju su prva 4 tergita sraštena a 5. donekle (sl. 158). Popreko arce svakog tergita, više

straga teče red osetnih dlaka (6—8) s nešto uzdignutim bazama. Pored glavnog para liriformnih organa (svaki na maloj smeđe pigmentovanoj uzvisini), vidimo na svakom tergitu (i na stopljenim) lateralno i nešto spreda od glavnog para po 2—3 (na svakoj strani) mala, akcesorna liriformna organa (na stražnjim terginitima po 2 na prednjim po 3). Finija skulptura hitina kao u do sada opisanih ishiropsala. I na sternitima pored običnog para liriformnih organa po 2—3 para malih akcesornih. Sternit 2 + 3 može se u sredini spojiti s 4. Površina sternita posuta dugim crnim dlakama bez papila na bazi a zrnca u formi lepih ljuskica nazubljena ruba. Sterniti su uski i kratki.

Interhelicerani komadi, clypeus i labrum (slika 172.) ništa osobita ne pokazuju. Pedipalpi stalne veličine (oko 10 mm); dužina članaka (bez kokse): 0·6, 3·3, 1·85, 2·8, 1·55. Na pars palpigera coxae mediano stoji mamilla s po 2 osetne dlake a spreda 3—4 (u dvoredu) papile s osetnim dlakama (slika 172. i 173.); na pars maxillaris oko 13 osetnih dlaka. Koksa opremljena kao u drugih vrsta osetnim dlakama, od kojih prednje 2—3 s podebljalom bazom, naročito jedna s velikom papilom na bazi; lateralno distalno polje s nekoliko liriformnih organa. Na bazi femora spreda jaka izbočina s 2—3 duge osetne dlake. Lanugo na tibiji još slabo razvijen. Tarsus nije izrazito kijačast; osetne dlake pri vršku dosta kratke a završna (na mestu čaporke) kratka i ravna izlazi iz borom okruženog zaravnjenog polja.

Helicere još manje nego u dosada obradjenih ishiropsala: 1. čl. nešto preko 4 mm, 2. čl. oko 5·5 (5·3—5·8 mm). 1. član proksimalno vitak (slika 167.—170.) a prema distalnom kraju sve se više širi, dok glavica dosiže skoro 1 mm širine. Na apofizi koja zauzima dorzalni deo krajnje glavice (nešto koso mediano orijentirana) stoji polje kratkih dlačica, na koje se prema lateralnoj strani nadovezuje kosi red nešto većih osetnih dlaka, a ovaj se prema natrag produžuje tik uz dorzalni red zubaca. Zglobni otvor za 2. član potisnut je nešto u ventro-lateralnom smeru. Zubaca ima opet 3 glavna uzdužna reda, dočim su sporedni redovi u jakoj meri reducirani. Zupci nisu ni po broju ni po veličini tako pravilni kao što ih Roewer prikazuje. U svakom redu ima i velikih zubaca i malih, skoro neprimetljivih. Kao u ostalih ishiropsalisa (do sada obradjenih ovde) u svakom redu ima osnova za oko 8—9 zubaca, samo što neki ostanu nerazvijeni pa pretstavljaju malu bradavku s dlakom. Veličinom pojedinih zubaca ističu se ventrolateralni (maksim. dužina 0·4 mm) i dorzalni red (maksim. dužina 0·3 mm); još su zupci ventrolateralnog reda nešto veći. U tom redu ima 10—11 osnova, od kojih jedno 3 srednje izrastu u najveće zupce (i ovi ne moraju biti baš jednako veliki); 2—3 su srednja a ostali manji; i između po 2 velika zupca može biti jedan srednje veliki. Najdistalnija osnova leži već na distalnoj glavici. Dorzalni red je nešto kraći (oko 8 osnova); 1—3 srednjih osnova narastu u velike, nešto prema natrag savijene zube; 2—3 su srednje veličine a ostali samo dlake s nešto nabubrenom bazom. Poredjaj zuba po veličini je varijantan te može sam jedan zub dominirati. Ventro-mediani red je sastavljen otprilike jednako kao ventro-lateralan, samo što zubići ne dosižu one veličine. Osim 3 glavna reda i već spomenutog rudim. dorzalno-lateralnog, dolaze posve nezatne kvrgice s dlakom proksimalno lateralno (mala skupina od 4—5) i u većem broju uzduž mediane strane nepravilno rastresene. Na lateralnoj strani ima dosta malih liriformnih organa (sve do glavice) a dorzalno i prelazeći na medianu stranu tamne pege s mrežastom skulpturom.

Na 2. članu (sl. 166.) na bazi drška stoje samo brojne osetne dlake, a tek nešto dalje podebljavaju se baze dlaka u bradavke; ove se produžuju uzduž dorzalne strane u jedno tri reda a da kvрге postaju sve manje prema distalnom kraju. U sečivu nepomičnog prsta svega 8 zubića (od ovih 5 većih, delomično s dvostrukim vršcima), u sečivu 3. čl. 3 veća zubića i 2—3 mala.

Na koksi 1. noge ističe se široki nepomični proksimalni lobus (slika 163.) s naročitom skulpturom. I dvodelni lobus 2. nožne kokse odlikuje se oblikom i opremljenom osetnim dlakama ispred već opisanih vrsta ishiropsala. 3. i 4. lobarni nastavak koksa nose skupine papila s dlakama. Inače je oprema koksa tipična (liriformne

organe vidimo na sl. 164. i 165.); naročito 1. koksa nosi ventralno spreda mnoge jake papile s crnim zrcnicama i dugim crnim dlakama; u ostalih koksa su papile veće samo u proksimalnim partijama. Liriformni organi veoma dobro razvijeni spreda pri proksimalnom kraju koksa (po 5-6 u skupini) a i pojedinačni distalno straga uz zglob za trohanter. Ostali članci nogu ne pokazuju ništa naročita (čaporci na svim tarsima veliki i crni). Broj članaka u tarsima: za 1.: 23-24, za 2.: 45, za 3.: 21, za 4. oko 20 (nije bilo potpunog). Metatarsi (osim 2., koji ima opet 3 prava člana, od kojih prvi jedno 5 prividnih) s manjim brojem prividnih članaka (svetlijim poprečnim zonama, 9-12). Dužine: I.: oko 22 mm (bez kokse i trohantera: 4.9, 1.3, 4, 6, 6); II.: oko 33.5 mm (6.8-7.8, 1.5, 6.1, 10, 9.2) III.: oko 20 mm (4.1, 1.2, 3.95, 5.9, 5.3); IV.: oko 25 mm (5.3, 1.3, 4.9, 7.4, 6). — Penis meri oko 34 mm.

Ischyropsalis pectinifera sp. n.

Posve po strani od skupine vrsta oko *I. helwigii* (ako se Panzer-ov opis doista tiče vrste, koju Roewer kao takvu opisuje!), koju smo do sada opisivali, stoji ova, jamačno nova vrsta; zastupljena je s tri primerka (dva s etiketom *I. helwigii* a jedan među *I. cancroides*), dok sam jedan jedva dorasli individuum dobio od g. dra Albina Kandare-a. Nova vrsta stoji nesumnjivo veoma blizu Müller-ovoj vrsti *I. taunica*; opis se temelji samo na jednom nedoraslom primerku (još dva primerka opisivana kao *I. helwigii*, pripadaju nesumnjivo toj novoj vrsti). I Hahn-ova slika i opis od „Phalangium Helwigii“ (nadjen samo jedan primerak pod napola otpalom kotom starog hrastovog debela u Spessart-u); sl. 96. na tab. 37. a opis na str. 5/6, tiče se nesumnjivo *I. taunica*, što se vidi po slici (crni scutum, oblik, dužina i oboružanje 1. čl. helicere, očni brežuljci, oprema sečiva na kleštama itd.) i po merama u tekstu. Prema opisu i ono malo slika naši su ishiropsali, iako veoma srodni, ipak različni od Müller-ovih. Glavne se razlike tiču: scutum-a, oboružanja helicera i smeštaja i oblika očnih brežuljaka. Mi ćemo za naše objekte dati opise drugih delova tela, o kojima Müller ne daje podataka, jer se uopće ograničuje na davanje objašnjenja glede razlika prema vrsti *I. helwigii*, pri tome je pak imao u ruci pored tačno odredjenih Roewer-ovih primeraka i 2 svoja, koja pripadaju vrsti *I. taunica*. Glavni zajednički karakter za obe vrste: *I. taunica* i *I. pectinifera* sp. n. je u posedu duguljastog polja nagusto poredanih malih dlačica s kvrgicom na bazi (bar u naše vrste) na dorsalnoj strani distalne polovice 1. člana helicera, zbog čega sam novu vrstu i nazvao *I. pectinifera*, jer nosi četkicu. Podrobnija morfološka analiza i komparisanje s grupom vrsta oko *I. helwigii* pokazuje, da nova vrsta (a jamačno pored nje još po neka od pre poznatih vrsta) pripada različnom od predašnjeg subgenus-u.

Sva su 4 primerka nove vrste nažalost istoga spola (♂♂). Dužina tela odraslih iznosi 6.2-7 mm. Svi hitinski delovi (osim krajeva ekstremiteta) tvrdi, debeli i tamno obojeni (vršak tarsus-a na pedipalpu isto tamniji). Celim svojim habitom razlikuje se nova vrsta (slike 173. i 174.) od dosada obradjenih. Na helicerama oba člana manje gracilna a to vredi i za sama klešta. Carapax širok i skoro tako dug kao abdomen. Scutum čvrst, svetao i ukrašen oblim izbočinama (slika 175.) Noge čvrste i razmerno kratke (naročito 2., koja je inače između 30-37 mm duga ovde meri samo nešto preko 20 mm).

Bočni deo tora (sl. 175. i 176.) širok a dalje mediano prema tuber oculorum produžuju se tori u slabije izraženi greben. Pozadi tora po jedan liriformni organ. Prednjem rubu carapax-a primaknuti tuber oculorum skoro potpuno razdvojeni u dvoje, tako da svako od oba povelika oka stoji u posebnom krugljustom brežuljku (dubok poširok žleb s mrežastom skulpturom deli ih u medianoj liniji). Taj se žleb produžuje i preko zatiljka sve do poprečnog žleba između aree 1. i 2. torakalnog tergita proširujući se prema straga. Žleb dolazi, kako skulptura hitina pokazuje, od insercije jakih snopova mišićnih vlakana. I lučne linije (insercione), koje dolaze u svih ishiropsala, ovde su jače razvijene i žlebasto udubljene, tako da polja između

njih (naročito između 2. i 3. pa 3. i 4. para lučnih linija) iskaču kao kakvi obrašćici. Pa i sam raspored i smer tih linija ponešto je ovde drukčiji nego u ostalih vrsta. I na bočnim rubovima vide se dobro otisci mišica a jedna veća pega vidi se na sredini med. ruba skeletnog komadića, koji nosi otvor glandulae foetidae. Na bočnom rubu (otprilike u sredini) ima par liriformnih organa.

Opremu carapax-a osetnim dlakama teško je upoznati na neprozirnom skeletu odraslih eksemplara a mnogo lakše na mladom ili sveže presvučenom (slika 176.). Na prednjem rubu tuber oculorum usadjen je par dlaka (dočim onog para liriformnih organa, koje sam u svih ostalih ispitivanih vrsta ishiropsala nalazio ispred očnog brežuljka ovde nisam mogao otkriti; upozorujem samo, da spređa na samoj bazi svakog oka ima mala izbočina, glede koje nisam na čisto došao). Na proširenom hrptu svakog tora ima po 5 osetnih dlačica. Bočno na uzvisini karapaksa (u širini 3. para lučnih linija) dolazi isti par dlačica, koji i u ostalih ishiropsala. Preko 20 dlačica raštrkano je preko uzvisine karapaksa a najviše ih ima straga na prostoru između 3. in 4. para lučnih linija. Na bočnom rubu našao sam samo spređu 3 para dlačica. Neke dlačice imaju ponešto nabreknutu bazu. Čitava površina hitina (osim insercionih mesta mišica, prednjeg trokutastog polja i većeg dela lateralnog skeletnog komadića s otvorom smrdljive žlezde) pokrivena je krupnim cilindrastim na vršku zaobljenim hitinskim zrcima. Na oblom naboru aree 2. torakalnog tergita nema oštih zubaca nego su samo posve tubaste kvрге okrugle baze. Ili dolazi samo glavni srednji par ili van ovog još bočni jedan ili u tragovima i 3. par. U mladog eksemplara (iz Gadine) dolaze još i 3 para osetnih dlačica.

Prvih 5 tergita abdomena sraslo je u ekstremno dobro razvijeni štiti (scutum) s tvrdim i posve crnim, prema ventralnoj strani okrenutim rubom (slika 175.). Ipak sam na jednom primerku našao tanka okna među areama svih tergita. Aree pojedinih tergita jako su izbočene i oštro odeljene dubokim intersegmentalnim žlebovima (najslabiji je poslednji prema i inače najužoj areji 5. tergita. U žlebu između 4. i 5. aree poprečni je red jakih mišićnih otisaka. Na svakoj areji su po jedan srednji i dva para manjih bočnih izbočina (u mladog primerka su sredine tih izbočina glatke i hitin podebljan). Na svakoj areji (kao u ostalom i na slobodnim tergita) ima po par prema straga sve većih liriformnih organa. Osetne dlake dolaze u glavnom u po jednom poprečnom redu, ali ima i nešto izrednih. Zrnasta skulptura prelazi i na svetlu pleuralnu kožu. Osmi tergiti čini polukružni luk oko prema napred nešto zašiljenog analnog poklopca (slika 178.), koga se straga drži skeletni komadić, jamačno ostatak IX. tergita. Od 8. sternita sačuvana su dva odeljena komadića, koje spređa delomično prekriva 7. sternit. Združeni 2. i 3. sternit je veoma velik, sav pokriven ne suviše retkim osetnim dlakama i crnim valjkastim zrcima (do 10 μ) i posve malim (1—2 μ) svetlim zrcima. Obe stige stoje slobodno uz rub 4. nožne kokse. Mišićni otisci na granici 2. i 3. aree sternita produžuju se sve do bočnog ruba. Na prednjem rubu 2 su para liriformnih organa a iza utiska jedan par. Bočni zarez prema operculum genitale sižu dosta duboko; operculum nosi povelik par liriformnih organa pri bazi. Na intersegmentalnoj kožici prema 4. sternitu izrasle su pojedine dlake. Ostali sterniti nose po 2 para liriformnih organa (mediani i bočni); osetne dlačice dolaze najgušće na stražnjem rubu i u poprečnom redu ispred ruba. Sternum (slika 178.) je zdeličast, nešto asimetričan sa sunovraćenim prednjim rubom. Labium je duguljast sa svijenim bočnim rubovima a na ventralnoj plohi nosi nekoliko osetnih dlaka. Uz glavni mediani interhelicalni komad (slika 179.) dolazi i par akcesornih bočno od glavnoga a upiru se bazama na široku pločicu, koje se drži spređa (ventralno) jastučasto izbočeni clypeus (sa slabo razvijenim bočnim krilima) a ovoga se čvrsto drži scroliki labrum (sl. 179.).

Dužina helicere: 1. član 4.—4.9 mm, 2. član 4.8—6 mm, maksimalna širina 2. člana 1.6 mm. Prvi član helicere (sl. 180.—183.) ima (nasuprot *I. taunica*) na proksimalnom kraju s mediane strane široku a ne visoku kvrgu s velikom površinom za trenje s kvrgom druge strane (odbijač, slika 181.); s lateralne strane ima šiljasti bočni nastavak. Sam član je uzdužno elegantno savijen uzdižući se od proksimalnog

kraja najpre prema gore a od sredine svoje dužine opet je usmeren ravno napred. Pored već spomenutog dorsalnog polja drobnih dlačica (svaka s hitinskom kvrgicom pri bazi) odlikuje se 1. član helicere naročito jakim trnom stožastoga oblika, čije prednje baze se već prve dlačice drže; vršak mu je prema napred okrenut a ispod vrška spređa izlazi osetna dlaka. Iza toga dorso-medianog zuba, koji stoji u sredini člana, nalazi se sedlasta udubina, iza koje stoji drugi manji trnasti nastavak. Na proksimalnoj polovici dorsalnog dela člana raštrkane su manje papile s osetnim dlakama; nekoje dosežu 2. zub i pored njega još i nešto dalje napred. Na lateralnoj strani 1. člana počinju bradavke s dlakama odmah ispred šiljastog nastavka i nepravilno poredane produžuju se prema distalnom kraju bivajući uvek drobnije i redje. Među njima su u retkoj povorci porazdeljeni mali liriformni organi, najveći prema distalnom kraju; na distalnom rubu mala je odebljina, ispod nje tri su osetne dlake. Lateralna strana 1. člana helicere malo je izbočena (slika 180.). Oprema mediane strane je slična (osim što nema liriformnih organa); bradavke su nešto veće i sredinom teku u nešto pravilnijem redu tendirajući prema distalnom kraju veoma prema ventralnoj strani. Distalno vidimo ventro-mediano (slika 182. i 183.) veću nakupinu malih bradavki. Na ventralnoj strani možemo razlikovati dve regije; proksimalni manji deo posut je nepravilno srednje velikim bradavkama a iz te povorke se u distalnom smeru izdvajaju dva reda velikih trnastih nastavaka (sl. 184. i 185.) opet prema napred upravljenih. Veći su zupci u ventro-lateralnom redu a ima ih 2—3; nešto manji su oni u ventro-medianom redu a ima ih 3—4. Među ovim velikim zupcima može biti umetnut po 1 ili redje 2 (jedan uz drugog) mala.

Drugi član helicere (sl. 180., 181. i 187.) je zdepast, na svijenom drškastom proksimalnom delu posut malim bradavkama (svaka s osetnom dlakom), osim na ventralnoj strani. U distalnom smeru svrstavaju se sve manje bradavke u uzdužne redove, kojih ima desetak; na ventralnoj strani imamo samo redove dlaka a na bazi prstolikog nastavka je malo polje s desetak osetnih dlaka a još dalje distalno i posve mediano celi čuperak dlaka. Na lateralnoj strani distalno-dorsalno je skupina liriformnih organa; pri bazi 3. člana stoje pojedine duže osetne dlake. Kraj 3. člana je kratko izvučen i jako savinut; isto i tanji vršak prstolikog nastavka 2. člana. Sečiva na kleštima su na sasvim drukčiji način opremljena zubićima nego u do sada obradjenih ishiropsala (slika 187.). U zubalu 3. člana stoji proksimalno 1. veliki zub s 2—3 vrška, zatim sledi 2. veliki zub, onda duga krezubina s posve malim zubićima (oko 5) a onda sledi završni veliki zub, koga se drži početak akcesornog češljastog zubala s niskim zubićima. Slično ali manje pravilno je gradjeno zubalo 2. člana (malih zubića u krezubinama ima desetak). Češljasti deo zubala završava sa zaobljenim niskim crnim zubom.

Pedipalpus (sl. 188.) je razmerno kratak (8.5—9 mm; pojedini članci počevši s koksom 0.78, 2.88, 1.45, 2.35, 1.55). Na vršku tamniji tarsus nije kijačast a krajnja čekinja vrlo kratka. Za razliku od do sada ovde opisanih ishiropsala ima ova već na distalnom kraju femora nešto drobnih dlačica a dalje su svi članci pokriveni sitnim dlačicama. Ventro-proksimalno je femur izbočen i tu ima 3—4 duge osetne dlake. Trohanter je bogato opremljen osetnim dlakama (slika 185. i 189.) a ima lateralno i uobičajeno polje s liriformnim organima. Uzduž mediane strane postavljeno je oko 20 dlaka i to bazalno u celoj širini a dalje gore prema distalnom kraju izmehično u dvoredu. Uzduž ventralne strane protežu se tri reda osetnih dlaka (najslabiji je medio-lateralni red); srednje dlake (naročito u medianom redu) imaju delom veoma jako u papile izvučene baze (slika 189.). Palpiferni deo kokse nosi ventro-mediano tri povelike nabreklina s osetnim dlakama. Ventro-distalno je sasvim zaobljena nabreklina s 5 dlaka (nekojima je baza nešto podebljana); ispod ove je manje pravilna s 5—6 dlaka, kojima se bazalno priključuje još koja (do na maksimalni deo kokse); mediano je mala nabreklina s 2—4 duge osetne dlake, koje stoje na papilama. Tvrdi površni deo maksimalnoga loba nosi dvadesetak osetnih dlaka a meki usneni deo je jako razvijen i na rubu prema usnom otvoru utvrđen s desetak snopića vanredno finih hitinskih iglica (rafida; slika 186.).

Pomični lobus maxillaris kokse 1. noge ima na svom tvrdjem delu mnogo osetnih dlaka a mediani rub mekog usnenog jastučića utvrđen je snopićima hitinskih finih iglica. Od oba nepomična loba proksimalni je širok i tanak i nosi (slika 190.) veliku tamnu udubinu opkoljenu tamnim visokim rubom a dno je okasto; distalni lobus je neznan i gladak. Lobus maxillaris kokse 2. noge je dvodelan; manja krpa se pruža u medianom smeru, glatka je i obla te nosi tri nevelike papile, svaka ima osetnu dlaku. Glavna krpa stoji skoro okomito na prvu kao kakav valjkasti stup; iz zaobljenog vrha izlazi jedno 12 dugih osetnih dlaka a bliže bazi izlazi još po koja. Lobus 3. kokse je najmanji, zaobljen, s jednom kvrgom i osetnom dlakom. Lobus 4. kokse je opet dvodelan. Blizu granice prema koksi stoji uspravljena poduga osetna dlaka a iz proksimalnog dela osnovne krpe diže se povisoka kvrga s 3—4 osetne dlake. Dok je prva koksa nogu, naročito spreda, obrasla visokim papilama s dugim tamnim osetnim dlakama, dotle ostale kokse nose samo duge crne osetne dlake s jedva malo nabreklih bazama; površina hitina svuda je posuta crnim zrnima. Na distalnim krajevima imaju: 1. koksa spreda, 2. straga, (3. je kratka i nema ništa), 4. spreda nakupinu bradavki s osetnim dlakama. Na proksimalnim krajevima i to sasvim spreda imaju sve kokse po nekoliko različito velikih liriformnih organa (slika 178). Distalno nosi svaka koksa straga uz zglob za trohanter na maloj uzvisini po jedan veliki liriformni organ. Prema straga nešto ispupčeni trohanteri imaju lateralno distalno polje s nekoliko liriformnih organa, inače spreda i straga i nešto ventralno osetne dlake s ponešto odebljanim bazama (naročito na prvom).

Femori su kratki i čvrsti i nešto savinuti; distalni kraj im je proširen u nešto koso postavljenu zglobnu glavicu. Osetne dlake su napadno male ali ih zato ima veoma mnogo (12—14 nepravilnih uzdužnih redova). Drobne dlačice fale na većem delu dorzalne strane. Oprema femora liriformnim organima je kao u ostalih ishiropsala, samo je zbog kratkoće femora broj prednjih i bočnih l. o. neznan. Oprema dlačicama je na patelama i tibijama ista ko na femorima. Metatarsus ima na distalnom kraju ventralno dve jake čekinje poput ostruga a po celoj dužini svetle kolute (prividne zglobove) u znatnom broju (uvek oko 15). Broj članaka u tarsima (osim 2. noge, za koju nisam imao potpunog tarsi) iznosi 18—19; poslednji članak nije osobito dug i nosi distalno vani liriformni organ i kratku crnu čakljicu.

Dužine nogu: I. oko 16 mm (4.2—4.5, 1.25, 2.57—2.7, 3.91—4.1, 3.5—3.7); II. oko 22 mm (5.6—7.1, 1.6, 3.7—5.2, 5.5—6.4, oko 6); III. oko 14 mm (2.9—3.15, 1, 2.2—2.5, 3—3.7, 3.5—4); IV. oko 20 mm (4.5—4.9, 1.55, 3.25—3.56, 5.53—5.95, 4.4—4.85).

Astrobus Thorell.

Predstavnici ovog bizarnog roda nalaženi su do sada vrlo retko, još redje nego ishiropsali. Zato iznenadjuje, što sam u Schmidtovoj zbirci našao tri primerka a pod etiketom: „Phalangium triste var.“ Karakteristično je, da se i ova sva tri eksemplara medju sobom razlikuju a osim toga razlikuju se svi od do sada opisanih oblika roda *Astrobus*. Na osnovi tako neznanoga materijala teško je doći do definitivnog i sigurnog zaključka a to s tim manje, što mi se čini, da ni do sada opisane vrste nisu sve sigurno fundirane. Potreban bi bio ne samo bogatiji materijal nego i detaljniji opis, budući da se razlikovanje vrsta mora upirati na razlike većeg broja važnijih osobina a poznati moraju biti i zastupnici oba spola i nedorasli primerci. S obzirom na takvo stanje našega znanja o rodu *Astrobus*, mislim, da je bolje ne uvrštavati Schmidtove primerke u „poznate“ vrste, nego ih zasebno opisati pod novim imenima u punoj svesti, da sudbina tih novih oblika ima da se definitivno odluči prilikom revizije na osnovi bogatijeg materijala. Zato sam se trudio, da opisi budu što potpuniji i što bolje ilustrovani.

Astrobus slovenicus sp. n.

Odrasla ženka, oko 5 mm (nešto više) dugog i 2.75 širokog tela. Pripada grupi vrsta, koje imaju femora nogu opremljena s dvoredom jakih trnastih nastavaka

(*A. helleri*, *croaticus*, *kochi* i *pavesii*). Od *A. helleri* (Ausserer) razlikuje se nova vrsta 1.) posedom šiljka na 3. koksi dist. straga; 2.) posedom šiljka na 4. koksi dist. straga; 3.) posedom srednjeg (dors.) reda manjih bodlji na nožnim femorima; 4.) trohanter 2. noge ima spreda dist. samo rud. jedne bodlje a straga ima 4 bodlje (dve veće i dve manje); 5.) patele nogu imaju 2—3 para trnastih nastavaka i srednji red šiljaka; 6.) pedipalpus ima trohanter, femur i patelu opremljenu šiljcima, kao što je opisano dalje u tekstu i kao što se vidi na slikama 192. i 193. Verovatno ima i daljih razlika, ali mi ne dostaju dalji podaci o gradnji *A. helleri* u svrhu uporedjivanja.

Od vrste *A. croaticus* Soerensen razlikuje se *A. slovenicus*: 1) nemanjem velike bodlje na koksi 1. noge dist. spreda; 2.) nemanjem bodlje na koksi 2. noge dist. spreda; 3.) posedom takve bodlje (manje) na koksi 3. noge dist. straga; 4.) posedom takve bodlje na 4. koksi dist. straga; 5.) oboružanjem pedipalpa; 6.) opremom nožnih patela i tibija bodljama.

Od vrste *A. kochi* Thorell razlikuje se *A. slovenicus*: 1.) nemanjem lat. para grbica na 3. areji scutum-a; 2.) supraheliceralni skeletni komadi nisu zašiljeni; 3.) opremom 3. i 4. kokse dist. straga bodljicom; 4.) opremom tibija jednim proks. parom rudim. bodlji; 5.) opremom pedipalpa bodljama.

Prema *A. pavesii* ima pored tih još i drugih razlika, ali koliko se iz diagnoza starijih vrsta može razabrati, radi se skoro isključivo o razlikama u opremi šiljcima odn. trnastim nastavcima.

Na koži astrobuna nalazimo ove sve diferencijacije: 1.) fine dlačice (lanugo) bez zgloba pri bazi; vidimo ih u prvom redu na metatarzima i tarzima nogu i tarzu pedipalpa; 2.) veće osetne dlake sa zglobom pri bazi a na nekim mestima (naročito pedipalpima) mogu imati papilastu bazu; dolaze na svim ekstremitetima i njihovim privescima, na sternitima a na tergitema samo na trnastim nastavcima; 3.) mali hitinasti solidni, smeđji šiljci, koji mogu biti posve mali poput zašiljenih ljuskica (n. pr. na proksim. kraju kokse 1. noge) a mogu biti i deblji; 4.) šuplji stošćasti izrastci bez dlake, kako najtipičnije dolaze na femoru pedipalpa; 5.) skoro po čitavom telu raširene hitinske papile, obično gusto poredane tako, da im se baze dotiču a tek distalnije stoje svaka za sebe; svršavaju ili jednostavno zaobljene ili im je distalni kraj izvučen u šiljke i zupčice (slika 191.), koji mogu biti (n. pr. uz rub nožnih koksa) samo u dva smera izvučeni; mestimično postaju niske, baze im podebljavaju i splinu se ujedno te ostaju razmaknute okrugle šupljine papila i pri pogledu zgora dobivamo sliku mreže s retkim kružnim očima (intersegmentalne partije kože na hrptu). Napokon 6.) trnasti nastavci (zupci), koji predstavljaju zbočinu cele kože a ne samo emergencu hitinske kutikule; pri vršku imaju često po osetnu dlaku a sam vršak obično (na koksama) nije jednostavno zašiljen nego se izvlači u zupčaste šiljke. Kako prelazni oblici pokazuju, postaju trnasti nastavci iz povećanih i preko opće površine kože izbočenih papila. Izuzetno naginju trnasti nastavci tvorbi parožaka (sl. 199.). Grbice na tergitema u toliko se izdvajaju iz grupe trnastih nastavaka, što im je papilozna baza izbočena i predstavljaju vršak diferencijacije kožnih organa skulpturnih. U vrste *A. roeweri* prevladaju potpuno kod tih grbica papilozne kupčaste baze a trnasti nastavak čini samo mali vršak. U vrste *A. slovenicus* su na grbicama tergita trnasti nastavci jako razvijeni. U mlađem ontog. stadiju nastupa na mestu grbice najpre samo izbočina kože s običnim papilama a onda tek iz vrška izrašćuje trnasti nastavak. Papile, naročito niske, su jamačno lepljive, jer ih se drže strana dela, usled čega astrobuni izgledaju kao peskom pokriti; na očičenicima svetlucaju vršci papila staklenastim sjajem.

Cefalotoraks je u *A. slovenicus* spreda u sredini brežuljasto uzdignut (sl. 192.) a po sredini brežuljka teku dva glatka uzdužna polja. Na prednjem rubu tri para malih izbočina s nešto jače razvijenim papilama; mediano od 2. para izbočina je ušće smrdljive žlezde, koje se u ove vrste zgora ne vidi. Samo pojedina mesta cefalotoraksa su glatka (na slici označena) inače sve gusto papilama pokriveno. Očni brežuljak na središnjoj uzvisini, nosi levo 5 a desno 4 poduga trna. Aree torakalnih

tergita brazdama označene. Lateralno straga, u kom smeru je cefalotoraks prema straga izdužen, nadovezuje se na svakoj strani po jedan interkalarni skeletni komadić. Na pegastom i širokom skutu nose aree 1.—4. tergita po jedan par grbica. 5 area po 2 para a 6. i 7. slobodni tergiti abdomena isto po 2 para; na 4. areji skuta može se razabrati i rudiment drugog (later.) para grbica. U oba admediana reda grbice su prema straga sve veće; spreda strše okomito a prema straga sve su veća prema natrag usmerene. U širokim i papiloznim bazama ima osetnih dlačica a iz te baze strše dugi glatki trnasti nastavci s bodljivom krunom i osetnom dlakom pri vrhu. I na skutu ima simetrično poredanih manjih i pigmentovanih pega glatke površine.

Na sternitima (slika 193.) su papile niže, širokih baza, a medju njima dolaze raštrkane osetne dlake i dosta brojni veliki liriformni organi (slika 210. se tiče vrste *A. bernardicus simoni*, ali je jednako i u ove vrste). Prednjeg sternita (2 + 3) drži se na čitavoj širini veliki genitalni poklopac, glatkog ruba, uz koji prema unutra teče niz nežnih šiljaka. Uz genit. poklopac i prvi sternitni komad (2 + 3) stoje akcesorni lateralni skeletni komadi. Stražnja trećina svakog sternita pokrivena je naširoko stopljenim bazama niskih papila (rezultira slika podebljane hitinske žućkaste lamele s retkim svetlijim kružnim očima). VII. je sternit straga u luku izrezan a u izrez (rub analnog otvora) pristaje genitalni poklopac, uz koji bočno stoji par pločica, koje odgovaraju IX. tergitu.

Supraheliceralni komadi završuju se tubasto; mediano se drže zajedno i nastavljaju se u bodežu sličan nastavak, koji se straga upire na clypeus; potonji (slika 194.) je širok, spreda na površini narovašen, sa širokim obrubljenim krilima, koji se straga sračuju. Klipeusa se straga čvrsto drži labrum kljunastog oblika. Helicere su male i jednostavne. Oba člana imaju jednaku maksimalnu dužinu od oko 0.8 mm; ipak 1. član na dorsalnoj strani meri samo 0.5 mm. Oba su člana glatka, bez papila i smedja. Prvi član (slika 195.) ima ventralno jaki prema napred upravljani trnak s nasadjenim šiljčićem; dorzalno stoji spreda samo jedna osetna dlaka; mediano spreda 3 a lateralno nema ni jedne. Drugi član (s maks. debljinom od 0.225 mm) ima ventr. i later. samo po jednu osetnu dlaku a mediano uzdužni red od jedno 4—5 dlaka a ovima se distalno priključuje skupina od 5 osetnih dlaka; na dors. strani stoje proksim. 3—4, u sredini jedno 2 a pri bazi prstolikog nastavka dve vrlo duge osetne dlake (ev. još i 3.). Krakovi klešta su vrlo kratki a na sečivima stoji oko 10 podjednakih kvrgastih crnih zubića.

I pedipalpi su kratki i zdepasti; dužina bez kokse: 2.33 (0.23, 0.6, 0.3, 0.4, 0.8). Koksa nosi velik maks. lobus; straga ima šiljak, spreda med. cevasti izrastak a spreda later. oblu izbočinu s dve osetne dlake. Trohanter (slike 196. i 197.) lateralno je gladak i ima samo 3 liriformna organa, mediano distalno stoje 4 osetne dlačice; dors. šiljak i 1 osetna dlaka a ventralno uzduž povorka manjih i većih šiljaka i red osetnih dlaka s podebljanim bazama. Femur je mediano gladak ali se od proksim. kraja spreda uzdiže po sredini red šupljih roščića, naročito 4 distalna se ističu; dist. stoje 3 osetne dlake s podebljanim bazama. Dorzalno teče niz od jedno 6 osetnih dlaka a dist. i proks. po jedan šiljak. Lateralno je cela femorova ploha pokrivena finim hitinskim zašiljenim ljuskicama a tek distalno nastupaju papile; ima i nekoliko osetnih dlaka. Ventralno teče po sredini povorka šiljaka a admediano red povećih osetnih dlaka podebljanih baza. Patela je lateralno papilozna a ima i šiljaka i osetnih dlaka; ventro-med. je površina glatka; distalno ima poviše osetnih dlaka a prema dors. strani nastupaju šiljci; dorzalno su šiljci i osetne dlake. Tibija je lateralno papilozna s pomešanim šiljcima i osetnim dlakama, koje čine naročiti ventralni red na med. strani; više ventr. je površina skoro glatka a prema dors. strani nastupaju sve više šiljci i osetne dlake. Tarsus je tanji i sasvim cilindričan; papila i šiljaka nema a ni osetnih dlaka s podebljanim bazama. Uzduž teku redovi dužih osetnih dlaka a sva je površina pokrivena prilježnim finim dlačicama (lanugom). Ispod nevelike čaporke (s jedno 5—6 ventr. ogranaka) ima nakupina belih (prozirnih) tankih zubića (četkica).

Čvršći ventr. deo maksilarnoga loba mob. kokse 1. noge (slika 199.) veoma je nežan i nosi jedno 5—6 dugih osetnih dlaka. Između toga loba i prednjeg ruba proks. dela kokse 1. noge umetnuta je dosta velika opet nežna skoro trokutasta kožna partija (ali zaobljenih uglova), koja jamačno odgovara proks. nepokretnom lobu u ishiropsala. Labium je vrlo nežan pa se ne ističe, a sternum je uzak i spređa zaobljen, bez osetnih dlaka. Prva nožna koksa ima spređa skoro glatku (fino ljuštičavu) plohu, koju ventralno obrubljuje greben, iz koga se diže red povisokih papila s oštro izvučenim glavicama; sasvim proksimalno su mali šiljci; straga teče uzduž ruba red šiljaka a sva ventr. ploha pokrivena je papilama i redovima osetnih dlaka; distalnije papile imaju većma u šiljke izvučene vrške. Koksa 2. noge ima dist. straga dugi trnasti nastavak a proksim. uski lobus s 4—5 osetnih dlaka; uz prednji rub teče red visokih papila a uz stražnji rub ih nema; inače kao 1. koksa. Koksa 3. noge je proks. najšira; dist. spređa je veliki trnasti nastavak s osetnom dlakom, a straga manji. Koksa 4. noge je najdulja i dopire daleko napred sa svojim proks. krajem. Osim velikog dist. prednjeg trnastog nastavka (sl. 199.) ima uz čitav prednji rub red visokih papila bodljicastih glavica ali u slobodnom dist. delu papile su jednostavnije. Stražnji rub je razdeljen u dva dela; manji proksimalni deo ima samo u početku glatki rub a inače je zaposednut redom papila s fasoniranim glavicama, onda je rub ugnut i dublje u koksi počinje nov greben, iznutra kojeg stoji red papila zašiljenih vršaka, a sasvim distalno je trnasti nastavak; ventr. ploha kao u ostalih koksa samo papile veće i šiljaste.

Trohanteri su spređa i straga opremljeni malim šiljcima i dlačicama i onda trnastim nastavcima ovako: 1. trohanter ima spređa desno 3 a levo 4 (4. stoji više dorzalno), straga dva; 2. trohanter ima spređa skoro sasvim dorzalno jedan, straga 4 (4. najmanji, više dorzalno); 3. trohanter, spređa dva (manji većma dorzalno, pored većeg), straga dva (jedan pod drugim); 4. trohanter: spređa tri (3. mali dorzalno), straga ništa.

Ostali članci nogu sačuvani su samo za 1. i 3. nogu (obijsu strana); dužine: za 1. nogu 6-75 (počevši s femorom, 1-35, 0-52, 1-3, 1-68, 1-9); za 3. nogu: 7-61 (1-6, 0-56, 1-35, 2-1, 2-05). Femur 1. para nogu nosi spređa i straga (paradorzalno) pored od 8—9 trnastih nastavaka (sl. 200. i 201.). prvi i zadnja 2 para su mnogo manji od ostalih 6; dorzalno teče srednji red od 5 manjih bodlji (samo 2 su malo veća) s vrlo šiljastim vrškom; inače femur pokriven i papilama s fasoniranim vršcima a pored toga ventralno ima šiljaka i red osetnih dlaka. Na pateli ima 2 para rudim. trnastih nastavaka; inače oprema kao na femoru. Tibija ima proksim. krateru nalik stigmatu; dorzalno teče red jačih čekinja i osetnih dlaka s podebljanim bazama; inače površina pokrivena papilama, šiljcima i dlačicama. Metatarsus posut piležećim dlačicama pored redova okomito postavljenih ali kratkih osetnih dlaka; na dist. kraju ventr. par jakih čekinja poput ostruga (takve dolaze i na svakom članku tarza); sasvim nejasne svetlije zone daju naslućivati prividne zglobove. Tarsus jednako opremljen kao metat. a ima svega 20 članaka, od kojih prva 4 mnogo duža od ostalih 16. Čaporak malen i svetlo smeđ.

3. se noga od 1. razlikuje time, što femur ima dvored od 7—8 trnaka (5 srednjih velikih); od 5 šiljaka dorz. reda samo 3 su nešto veća. Na pateli ima 3 para trnaka i 4 srednja zubića. Metatarsus ima 1 pseudo-zglob. Tarsus ima 18. čl.

Razmerno veliki ovipositor (slika 202.) sastavljen je od 3 dela: duboko zarezanog forceps-a, koji nosi na usnama po 3 duge osetne dlake; ispod usana su dve sim. postavljene odebljine gusto s čekinjicama pokrivena (četke) a i 2 para dugih osetnih dlaka je tu usadjeno; na dugom vratu forceps-a dva su venca od po 6 još dužih osetnih dlaka s kolobarom oko baze; isti broj dlaka (na slici crtane su samo dlake jedne strane), samo manjih, ima i drugi član. Treći deo čini niz od 17 podjednakih članaka, koji se donekle uvlače jedan u drugog (za mirovanja) a svaki je opremljen s po 4 dlake dorzalno i 4 ventralno; kroz tanki hitin nazire se bogata muskulatura za uvlačenje ovipositorovih članaka.

Astrobus roeweri sp. n.

Jedina ♀ stoji nesumnjivo Thorell-ovoj vrsti *A. meadi* najbliže, ipak se odlikuje: 1.) s time, što grbice na tergitema nisu izvučene u gole trnaste nastavke; 2.) što su lateralni parovi grbica na 5. areji skuta i 6. slobodnom tergitu nepotpuno razvijeni; 3.) što ima na distalnim krajevima kokse 1. spreda a kokse 3. spreda i straga povećane papile, koje čine prelaz prema trnastim nastavcima i 4.) drukčijom opremom trohantera trnastim nastavcima (naročito trohanter 4. noge, koji ima u *A. meadi* spreda tri manja trnasta nastavka, dočim ima naša ♀ samo jedan posve neznan; trohanter 3. noge nema u *A. meadi* spreda ni jednog trnastog nastavka, dočim ih naša ♀ ima desno 2 a levo 3). Stoga pretpostavljam osnivanje nove vrste koju posvećujem veoma zaslužnom opilionidologu g. prof. dru Carl-Friedrich Roewer-u. Podrobnija morfološka analiza tipičnih *A. meadi* pokazati će jamačno i dalje razlike između stare i nove vrste.

Dužina tela: 4.1 mm (*A. meadi* 4.5 mm), dorzalni skelet samo 3.5 mm dug a maksim. širina iznosi 2.55 mm; Abdomen (sl. 203.) odozgo gledan skoro je potpuno okrugao, zato mu se i cefalotoraks u širokom luku priključuje. Na cefalotoraksu spreda su mediana izbočina i tri para lateralnih odebljina manje razvijene nego u *A. slovenicus*. Pred drugim parom lat. odebljina jasno se vide otvori smrdljivih žlezda; kutikula je oko otvora tanja i fino skulpturirana. Na očnom brežuljku samo 3 rudim. i zaobljena trnasta nastavka straga gore. Pigmentacija na čitavom telu jaka te tamne pege kontrastiraju sa srebrno belim mestima. Glatka (bez papila) mesta su smeđe crvena.

Oba admediana reda grbica na hrptu abdomena stoje nablizu; grbice su niske (naročito one na VII., slobodnom tergitu i lateralni parovi na 5. i VI.) i nemaju zapravo trnastih nastavaka, nego predstavljaju kupastu izbočinu kože s hitinskim papilama pokrivenu. Raspored svetlih i tamnih pega vidi se otprilike na slici 203. Glede sternita nemam ništa naročita istaći. Supraheliceralni komadi (slika 204.) produženi. Helicere duge ukupno 1.3 mm (1. član maks 0.615 a na dors. strani 0.34 mm dug). Prvi član ima dors. dist. 2 osetne dlake a med. dve skupine od po dve osetne dlake (jedna sasvim distalno uz rub zgloba prema 2. članu a druga grupa u sredini). Ventr. u sredini je veoma jak prema napred okrenuti nastavak, koji se završava u bodljicu. Drugi član ima dors. proks. 3 osetne dlake i distalno nad prstolikim nastavkom tri duge a med. distalno skupinu od 7 osetnih dlačica.

Pedipalpi (bez kokse) samo 1.86 mm (0.18, 0.49, 0.27, 0.32, 0.6). Kokska ima straga (slika 205) dve kupaste bradavke; mediana nosi na vršku fini prozirni i nežni šiljak (neki osobiti osetni organ?); spreda (ventr.) later. je tamnija nabreklina s 3 osetne dlake a mediano cevasta izbočina s udubljenim i protanjenim krajem. Trohanter (slika 205. i 206.) je skoro sav go i gladak, samo ventr. je povorka šiljaka i red osetnih dlaka a dist. dors. luk od 4 osetne dlake. Femur ima med. 4 veće i 1 manju šuplju bradavku u uzdužnom redu i later. dolaze slične bradavke ali primaknute ventr. strani, inače teče uzduž ventr. strane opet povorka šiljaka i 2 reda osetnih dlaka a dors. jedan red i posve niske lepljive papile. Patela ima med. raštrkane osetne dlake a i ventr. distalno, inače je ventr. glatka a dors. posuta ljušticama i lepljivim papilama. Na tibiji je sve isto, samo ventr. teče povorka šiljaka i osetnih dlaka; na tarsus-u ništa naročita.

Na koksama nogu i ovde uzdužni red velikih papila s fasoniranim glavicama samo uz prednji rub; na 1. koksi prelaze i prema dors. strani i tamo su još veće i pokazuju prelazan karakter prema trnastim nastavcima; slično je na 3. i 4. koksi (slika 207.). Oboružanje trohantera vidi na slici 207. Femori i tibije 1., 3. i 4. noge pokriveni su niskim konfluirajućim, na slobodnim krajevima lepljivim papilama; inače redovi naretkih okomito stršećih ali kratkih osetnih dlaka; dolaze (osobito na tibijama) i mali smeđi šiljci. Tibija 2. noge ima po koji pseudo-zglob. Akcesorne stigme na tibijama poput kratera; drugo kao u prijašnje vrste. Dužine nogu: (prve nije bilo) 2. noga bez tarsus-a (a ni za metatarsus nije sigurno, da li je čitav) 7.1 mm

(2.3, 0.62, 2.1, 2.1); 3. noga 5.7 mm (1.2, 0.4, 1, 1.45, 1.7); 4. noga: (bez tarsus-a) 6.25 (1.9, 0.55, 1.4, 2.4).

Astrobus bernardicus simoni ssp. n.

Treći primerak *astrobus* je ♂ i odgovara u glavnom ovoj vrsti *Simon-ovoj*, koja je do sada bila nadjena samo jednom u Wallis-u (Alpe). Od tipa razlikuje se pre svega manjom telesnom veličinom; namesto 4.3 mm ima ovaj ♂ samo 2.6 mm, pored najveće širine od 1.7 mm; osim toga ima naš ♂ na trohantru 1. noge spreda 3 trnasta nastavka (3. je vrlo mali) a ne 2 kao tip a koksa 4. noge ima dist. straga manji trnasti nastavak, koji se s dorzalne strane ne vidi; a i prednji trnasti nastavak je malen. Zbog tih razlika osnivam novu suvrstu, imenujući je po osnivaču same vrste i znamenitom francuskom arahnologu E. Simon-u.

Oblik tela odozgo i sa strane vidi se na slikama 208. i 209. Na cefalotoraksu kontrastiraju tamna i veoma izbočena sredina s visokim pupčavim papilama i široki bočni rubovi, svetli (samo po koja tamna mrlja) i sa niskim stopljenim papilama, tako da rezultuje mrežasta skulptura a mestimično je površina i posve glatka. Na očnom brežuljku su samo 3 tubasta mala zupca; inače je i tub. oc. pokriven papilama a straga ima i malih šiljaka. I na skutu su bočno poredana glatka mesta i ovde imaju papile tendenciju da bazama konfluiraju. Grbice imaju široke baze i do vrška su pokrivene svetlucavim papilama. Na 1. slobodnom (inače 6.) tergitu je leva admed. grbica sasvim rudim. Na sternitima su stopljene baze papila skoro poligonalne (slika 210.) tako su stisnute; tu i tamo dolaze tamne pege. Osetnih dlačica ima dosta, naročito spreda na velikom genit. poklopcu (slika 211.). Na slobodnim sternitima ima dosta velikih liriformnih organa (slika 210.). Supraheliceralni komadi zašiljeni (slika 212.).

Helicere (slike 212. i 213.) ukupno 1.2 mm duge (1. čl. 0.6, s dors. strane 0.33; 2. čl. 0.6) 1. čl. ima dors. 2, med. 4 osetne dlake; 2. član dors. 6 (i 2. dist.); med. 15 a lat. i ventr. po 1. Pedipalpi (slike 214. i 215.) dugi 1.78 (počevši s trohantrinom: 0.16, 0.5, 0.22, 0.3, 0.6). Koksa (slika 214.) ima straga malu bradavku s finim šiljkom a spreda med. cevasti izrastak, jamačno s osetnim vrškom; lat. je izbočina s 2 osetne dlake. Femur, patela i tibia later. pokriveni velikim plosnim, širokim bazama stopljenim papilama; dorsalno osetne dlake; ventr. pored toga šiljci. Mediano na fem. bradavke (raspored vidi na sl. 214.), dist. ljuskice i nešto širokih papila. Patela i tibia s dlakama i ljuskicama (šiljcima); tarsus ništa osobita. Kokse nogu nemaju uzduž stražnjeg ruba visokih papila; samo 4. ima u proks. delu; na 1. i 3. koksni završna (dist.) papila povećana čini prelaz prema trnastom nastavku. Oprema trohantera (sl. 208. i 211.) trnastim nastavcima: I. spreda 3, str. 2; II., 0, 2; III. 3, 2; IV., 3, 0. Drugi femur skoro sasvim cevast i ravan; ostali kijačasti; bazalno kao članak odeljen, svetle boje. Femori patele i tibije s vrlo širokim i niskim papilama (inače i šiljci i osetne dlake). Metatarsus-i s pseudo-zglobovima. I. noga 5.27 mm (1.05, 0.45, 1, 1.16, 1.65); tarsus ima levo 17 članaka a desno 18, ali zato levo 1. član dug i sa pseudo-zglobom; II. noga (bez tarsi) 7.33 (2.32, 0.65, 2.26, 2.1); III. noga 5.63 (1.08, 0.38, 1.04 1.38, 1.75); tarsus sa 17 članaka, prvi veoma dug; IV. noga 7.99 (1.86, 0.53, 1.51, 2.34, 1.75); tarsus sa 19 članaka. Penis (slika 211.) veoma vitak i dug oštro zašiljen.

Mitopus morio (Fabricius).

Jedan nepotpuni primerak s etiketom „Phalangium?“

Egaenus convexus C. L. Koch.

Pod etiketom „Phalangium bicuspidatum“ 3 su primerka ove vrste (2 ♀♀ 1 ♂). Budući da je obična vrsta, nećemo se kod nje zadržati.

Liobunum rupestre (Herbst).

U jednoj kutiji s neodređenim materijalom našao sam ♂ te ovde obične vrste s etiketom „Phalangium. Aus Gross-Kahlenberger-Grotte.“

Nelima aurantiaca (Simon).

U istoj kutiji ima 2 slabo očuvana primerka ove ovde vrlo obične vrste s etiketom: „Grotte zwischen Toško čelo — Labni dol.“

U arahnološkoj zbirci pritrđene su dve etikete a da samih objekata nema; jedna glasi: „Ph. saxicola Carn.“ Roewer ovakve vrste ni u sinonimiji ne spominje ali Ph. saxatile je obični Opilio parietinus (De Geer). Druga etiketa glasi „Ph. saxicola var. anthracina Schm. Carn.“

Literatura.

Mnoga važna opilionidska dela (Koch-a, Simon-a, Roewer-a, Hansen-a i dr.) nisam nažalost imao na raspolaganju, nego sam se u mnogo slučajeva mogao koristiti samo podacima iz druge ruke u velikom delu Roewer-ovom.

1. HAHN C. W., Die Arachniden. 2. Nürnberg. 1834. — 2. HAMANN O., Mitteilungen zur Kenntnis der Höhlenfauna. 6.) Ischyropsalis Müllneri n. sp. eine neue Höhlenspinne Zool. Anzeiger. 31. 1898. — 3. HANSEN H. J. — SOERENSEN W., On two orders of Arachnida. Cambridge 1904. — 4. JOSEPH G., Cyphophthalmus duricorius, eine neue Arachniden-Gattung aus einer neuen Familie der Artrogastren-Ordnung entdeckt in der Lueger Grotte in Krain. Berl. entom. Zeitschrift. XII. 1868. — 5. JOSEPH G., Nachtrag zur Beschreibung von Cyphophthalmus duricorius. Ibidem. — 6. MEGUSAR F., Oekologische Studien an Höhlentieren. „Carniola“ 1914. — 7. MÜLLER ADOLF, Zur Anatomie einiger Arten des Genus Ischyropsalis C. L. Koch nebst vergl.-anat. Betrachtungen. Zool. Jahrbücher, Abt. f. Anat. 45. 1924. — 8. MÜLLER GIUS., La fauna delle caverne. u: BERTARELLI L. V. ed E. BOEGAN, Due mila Grotte. Milano 1926. — 9. ROEWER C. FR., Revision der Opiliones Palpatores (= Opiliones Plagiostethi). II. Fam. der Phalangiidae. Abh. a. d. Gebiete d. Nat. Wiss. Hamburg. 1912. — 10. ROEWER C. FR., Die Weberknechte der Erde. Jena 1923. — 11. (SCHMIDT JOS. FERD.) u., „Berichte über die Mitteilungen v. Freunden d. Naturwissenschaften in Wien, ges. u. herausgegeben v. Wilhelm Haidinger.“ VII. Wien. 1851.

Objašnjenje slika.

Sve su slike crtane spomoću Abbe-ove sprave za crtanje. Slikama je, gdegod je bilo potrebno, dodano merilo. Slike su veće crtane pa su prilikom reprodukcije umanjene.

Tabla I.

Slika 1.—11. *Siro duricorius* (Joseph); sl. 12., 13. i 14. *Trogulus nepaeformis* (Scopoli).

Slika 1. Habitus — slika, ♀, s desne strane (rechterseits); 1. noga uklonjena (der 1. Bein abgetrennt). Pp, pedipalpus; Ch, helicera. — Sl. 2.; ♀; carapax + scutum prep.; abnorm. exempl. bez desnog conus-a foetidus-a. — Sl. 3.; ♀; telo s ventralne strane (Körper von unten), da se vide: partes genitales coxarum, orificium genitale, sternites, operculum genitale, st., stomotheca; stg., stigma; og, ori-

fium genitale; *op*, operculum anale. — Sl. 4.; ♂; torakalna regija (medijani i desni deo s ventralne strane (izvana). — Sl. 5.; ♂; isto, samo iznutra (s dorzalne strane) vidjeno. (Dieselbe Partie von innen gesehen). — Sl. 6. Helicera leva spreda, 2 + 3 član (Chelizere linke von vorne, 2 + 3 Glied). — Sl. 7. Noga crtana u glavnom u optičnom prerezu, de se vide zglobovi (Hauptsächlich im optischen Längsschnitte gezeichnetes Bein, um die Gelenke zu zeigen). — Sl. 8. i sl. 9. Distalni deo 1. odn. 2. coxe i trohanter s ventr. i dors. strane. — Sl. 10. Coxa + trochanter pedipalpa s med. strane. — Sl. 11. Ovipositor; *i*, involucrum. — Sl. 12. *Trogulus nepaeformis* (Scopoli); ♂ dorzalni pogled; samo noge desne strane do femura; *gr*, granica izmedju cephalothorax-a i scutum-a. — Sl. 13 ♂; plastron (sterniti) sa corona analis, sterniti 2—9, tergiti VIII. i IX. Povećanje kao u sl. 12. — Sl. 14. ♀; carapax s kapom s ventralne strane; *e*, medijani supraheliceralni skeletni komad; *c*, clypeus; *o*, orificium glandulae foetidae.

Tabla II.

Sl. 15.—32. *Trogulus nepaeformis* (Scopoli); sl. 33.—39. „*Trogulus melanotarsus*“.

Slika 15. ♀; corona analis, 7—9 sterniti, VIII. i IX. tergiti, *o*, p. operculum anal. — Sl. 16. ♂; torakalna regija s ventr. strane, operculum genitale i sterniti uklonjeni (*o. g.* und die *St.* abgetrennt), *l*, lobus maxillaris I. coxae sin.; *st*, sternum; *ag*, arculi genitales; *s*, stigma; *i*, impresija. — Sl. 17. Isto, samo s dorsalne strane (Dasselbe, nur von dors. Seite gesehen). *P*, pedipalpus; *c*, clypeus; *l*, nepomični (fiksni) lobus coxae II. — Sl. 18. ♂; kožne (Haut-) papile sa scutum-a. *A*, u profilu; *B*, odozgo (von oben). — Sl. 19. ♀; helicera desna s donje strane (Rechte Chelizere von unten gesehen). — Sl. 20. ♂; distalna partija helicere. — Sl. 21. ♀; 1. član (Glied) helicere desne mediano, *p*, proksimalno; *d*, distalno; *dr*, dorsalno; *v*, ventralno. — Sl. 22. ♀; isto, lateralno (nešto koso ozdola). — Sl. 23. ♂; isto; oprema dlačicama i liriformnim organima obiju strana označena (mediano tačkicama). (Ausstattung mit Sinneshaaren und lyrif. Organe beider Seiten zugleich dargestellt). — Sl. 24. ♀; pedipalpus dext., dors.; *c*, coxa; *l*, lobus maxillaris padipalpi; *cl*, clypeus. — Sl. 25. Isto s ventr. strane; vidi se coxa i trochanter levog (sin.) pedipalpa. — Sl. 26. ♂; I. noga (Fuss-Ende); *M*, kraj metatarsa; *Cc*, calcaneus. — Sl. 27. Dist. kraj metatarsus-a i tarsus II. noge. Manje uvećavanje! — Sl. 28. i 29., III. i IV. noga. (Fig. 26. und 28. schwächer vergrößert!) — Sl. 30. Ovipositor; *i*, involucrum; *f*, forceps; papile su samo delomično nacrtane (Hautpapillen nur teilweise eingezeichnet). — Sl. 31. ♀; operculum genitale. — Sl. 32. Penis; *g*, operculum genitale; *g. P.*, glans penis; *i*, involucrum. — Sl. 33. „*Trogulus melanotarsus*“; prednji deo cephalothorax-a (Vorderteil des c.). *P*, pedipalpus dext.; *c*, coxa I. noge; *o*, orificium glandulae foetidae na ventr. je strani ali se providi (Stinkdrüsenöffnung schimmert nur durch). — Sl. 34. Prednji deo tela s ventralne strane (Vorderkörper ventr.). Uklonjeni su: helicere i pedipalpi; *s*, spojke medju koksama (Brücken zwischen den Coxen). — Sl. 35. I. art. chelicerae dextr., dors. — Sl. 36. Chelicera sin., med. *c*, clypeus. — Sl. 37. Leva štipaljka (Zange) spreda (von vorne). — Sl. 38. Leva helicera (2 + 3 član) s later. strane, da se vide lyriformni org. — Sl. 39. Pedipalpus dext., med.

Tabla III.

Sl. 40.—42. „*Trogulus melanotarsus*“; sl. 43.—60. *Trogulus niger* C. L. Koch, ♀; sl. 61. i 62. *Dicranolasma schmidti* sp. n.

Slika 40. „*Trogulus melanotarsus*“; desna I. noga s dors. strane. — Sl. 41. i 42. Dist. kraj metatarsus-a (*M*) i tarsus II. i IV. noge. *Cc*, calcaneus. — Sl. 43. *Trogulus niger* C. L. Koch, ♀; dorsalni skelet tela, (carapax + scutum + 6. tergiti); *g*, granica (Grenze) izmedju carapax-a i scutum-a; *i*, insercija mišica, koja pokazuje granicu izmedju 1. i 2. aree thorax-a; kod *o*, je na ventr. strani orificium glandulae foetidae; *gr*, stražnja granica scutum-a. — Sl. 44. Proksimalni deo carapax-a s

ventr. strane; *c*, komadić clypeus-a; *m*, mediani superheliceralni skeletni komadić; *e*, lateralni komadići; *o*, orificum gl. foet. — Sl. 45. Plastron s ventr. strane. Sternit 8 + 9, tergiti VII—IX.; *o. a.*, operculum anale. — Sl. 46. Mala partija kože sa scutum-a (Kleine Hautpartie am Sc.). Papile s porama pri bazi; *l*, lyriformni organ; *p*, pora. — Sl. 47. Clypeus s ventr. strane. — Sl. 48. Torakalni deo tela s ventralne strane; *a*, arculi genitales; *l*, labium; *m*, lobus maxillaris I. coxae; *st*, sternum; *s*, stigma. — Sl. 49. Operculum genitale; *l*, org. lyriforme. — Sl. 50. Chelicera sin., lat. — Sl. 51. Isto, mediano. — Sl. 52. Chelicerae dextr. art. 2 + 3., ventr.; lirif. org. i osetne dlačice s dors. strane samo se naziru. (Lyrif. Org. und Sinneshaare der dors. Seite schimmern durch). — Sl. 53. Pedipalpus sin., ventr.; *c*, coxa; *l*, lobus maxillaris pedipalpi; *m*, lobus maxillaris I. pedis. — Sl. 54. Mala partija I. noge. *T*, trohanter; *F*, femur. — Sl. 55.—58. Tarsi noge 1. — 4. Drugi tarsus veća povećan (Tarsus d. 2. Fusses stärker vergrößert). — Sl. 59. Abnormni 2-člani tarsus 3. noge. (Povećanje kao pri sl. 56.). — Sl. 60. Oviposit. pars dist. — Sl. 61. *Dicranolasma schmidti* sp. n. ♀, s dorsalne strane. — Sl. 62. Isto, s leve strane.

Tabla IV.

Sl. 63.—80. *Dicranolasma schmidti* sp. n. ♀; sl. 81.—93. *Nemastoma bidentatum* Roewer.

Slika 63. Prednji deo carapax-a s kapom; *o*, oko; *p'* i *p''* obe bazalne ogromne papile. — Sl. 64. Isto, samo s ventralne strane; *m*, mediani; *e*, lateralni supraheliceralni skeletni komad; *f*, orificium glandulae foetide. — Sl. 65. Ventralni pogled na životinju. *p*, pedipalpus; *c*, clypeus; *l*, labrum; *m*, lobus maxillaris coxae I. pedis. — Sl. 66. Clypeus (*c*) i labrum (*l*), s desne strane koso. — Sl. 67. Sternalna regija s ventralne strane s coxama leve strane. *l*, labium; *m*, mobilni lobus maxillaris coxae I. pedis; *d* i *p*, oba reda papila na prednjem rubu 1. kokse; *s*, sternum; *l. o.*, liriformni organi; *st*, stigma. — Sl. 68. Operculum genitale. — Sl. 69. Chelicerae dextrae I. art. med.; *v*, ventr.; *p*, prox. — Sl. 70. Chelicerae sin. I. art., *l*, org. lyrif. — Sl. 71. Chelicerae dextr. art. 2 + 3, dors. — Sl. 72. Chelicerae sin. art. 2 + 3, ventr. — Sl. 73. Chelicerae sin. art. 2 + 3, med. — Sl. 74. Chelicerae dextr. art. 2 + 3, lat. — Sl. 75. Pedipalpus dexter, med. *C*, coxa; *l. o.*, lyrif. org.; *m*, lobus maxillaris; *o*, oknasta mesta. — Sl. 76.—79. Partes dist. pedium. *T*, metatarsus; *Cc*, calcaneus; *os*, ostrugaste čekinjke (Sporenähnliche Borsten); *nz*, nepotpuni zglob (unvollkommenes Gelenk). — Sl. 80. Dist. kraj ovipositora s ventr. strane. — Sl. 81. *Nemastoma bidentatum* Roewer, ♀; habitus tela u profilu s leve strane. — Sl. 82. Isto, ♂. — Sl. 83. ♀. Dorsalni skelet tela (carapax + scutum + 6. tergiti); *s*, supraheliceralni skeletni komadi; *l*, lyrif. org. — Sl. 84. ♀, ventralni skelet tela. — Sl. 85. Mediani par supraheliceralnih skeletnih komada s ventr. strane. — Sl. 86. Usna regija (Mundregion) s ventr. strane. *c*, clypeus, *lg*, labrum; *l*, labium; *cp*, coxa pedipalpi; *m*, lobus maxillaris pedipalpi; *l. m.*, lob. max. 1. noge. — Sl. 87. ♀; Chelicera dextr., med. Na 1. art. se lyrif. org. i osetne dlake lat. strane samo naziru. (Lyr. Org. u. Sinneshaare der lat. Seite schimmern durch). — Sl. 88. ♂, Chelicera sin., lat. — Sl. 89. ♂, Chelicera dextr., med. — Sl. 90. ♂, Chelicera dextr., later. — Sl. 91. ♀, Chelicera sin., front. — Sl. 92. ♀, Pedipalpus sin., later. — Sl. 93. ♂, Pedipalpus sin., med. —

Tabla V.

Sl. 94.—115. *Nemastoma quadripunctatum humerale* C. L. Koch; sl. 115—123. *Ischyropsalis helwigii* (Panzer).

Sl. 94. ♂, *Nemastoma quadripunctatum humerale* C. L. Koch ♂. Pedipalpus sin. lat. — Sl. 95. ♂, sternalna regija; *st*, sternum; *l*, labium; *lm*, lobus max. 1. coxae; *s*, stigma. — Sl. 96. ♂; 3. noga (Fuss); patella i tibia s ventr. strane. — Sl. 97. Ovipositor s involukrom. — Sl. 98. Penis. — Sl. 99. *Nemastoma quadripunctatum*

humerales. ♀, dorsalni skelet tela. — Sl. 100. ♀, abdomen s ventr. strane. — Sl. 101. ♂, ventr. strana tela. — Sl. 102. ♀, operculum genitale. — Sl. 103. Mediani supraheliceralni skeletni komadi. — Sl. 104.—106. Clypeus + labrum; spređa (von vorne), later. i dorsalno. — Sl. 107. ♀; Chelicera dextr., med. — Sl. 108. ♀; Chelicera dextr., lat. — Sl. 109. ♂; Chelicera dextr., med. — Sl. 110. ♂; Chelicera dextr., lat. — Sl. 111. Pedipalpi u vezi s helicerama i clypeus-om. (c); l, labrum; m, lobus max. pedipalpi. — Sl. 112. Pedipalpi sin. pars proxim., med. F, femur; T, trohanter; C, coxa; m, lobus max. — Sl. 113. Isto s later. strane. — Sl. 114. 1. noga (pes I.). — Sl. 115. Ovipositor. — Sl. 116. *Ischyropsalis helwigii* (Panzer) ♀; dors. skelet tela; C, clypeus; L, labrum; P, coxa pedipalpi; l. m., lobus max. pedipalpi; Ch, basis chelicerae sin. — Sl. 117. Kutikularna zrna (Körner) sa sternita; a sa 2 + 3 sternita; b, s 4 sternita s lyrif. organom. — Sl. 118. ♀; pedipalpi sin. pars proxim., med. F, femur; T, trohanter; C, coxa; L, lobus max. — Sl. 119. ♀; pedipalpus dexter. — Sl. 120.—123. Chelicerae: ♂, sin., med.; ♀, dextr., med.; ♀, art. 1. dextr. later.; chelae, dors.

Tabla VI.

Slika 124.—130. *Ischyropsalis helwigii* (Panzer); sl. 131.—145. *Ischyropsalis müllneri* Hamann; sl. 146.—157. *Ischyropsalis caneroides* Schmidt; sl. 157.—165. *Ischyropsalis manicata* L. Koch ♂.

Slika 124. *Ischyropsalis helwigii* (Panzer), ♀; mediana partija sternalne regije. L, labium; S, sternum; M, lobus max. mobilis I. coxae (C). — Sl. 125. ♀; Pars proxim. coxae I. pedis. lc, proxim. lob. max. immob.; lc, lob. max. immobil. dist.; C, coxa I. pedis; C, coxa II. pedis. — Sl. 126. ♀; Pars proxim. coxae II. pedis.; lm, lobus maxillaris. — Sl. 127. ♀; Pars dist. coxae II. pedis, ventr.; t, trochanter; l, org. lyriforme. — Sl. 128. ♀; Coxa, trochanter et femur I. pedis ventro-post.; l, org. lyrif.; m, lobi max. immob.; p, papilae. — Sl. 129. ♀; Tarsi I. pedis art. ultimum. l, org. lyrif. — Sl. 130. ♀; Tarsi II. pedis art. ultim. — Sl. 131. *Ischyropsalis müllneri* Hamann. ♀. — Sl. 132. ♂; dorsalni skelet tela. — Sl. 133. i 134. Clypeus (C) + labrum (l). — Sl. 135. ♂; chelicerae sin. art. 1., med. — Sl. 137. ♀; chelicerae art. 1., sin. dors., dextra med. — Sl. 138. ♀; partes proximales pedipalporum, ventr.; T, trochanter; C, coxa; L, lobus max. coxae pedipalpi. — Sl. 139. ♀; Pars regionis sternalis, ventr.; L, labium; S, sternum; M, lobus max. 1. coxae. — Sl. 140. ♀; pul.; cephalothorax, insertio chelicerae; C, clypeus; L, labrum. — Sl. 141. i 142. ♀ pul. Chelicerae art. 1. sin. later., med.; v, ventr. — Sl. 143.—145. ♀; pul.; heliceræ art. 2 + 3, sin. later.; sin. med.; sin. dors. — Sl. 146. *Ischyropsalis caneroides* (Schmidt) ♀; dors. skelet; cotypus. — Sl. 147. Tuberculum basale med. 1. art. chelicerae, lat. — Sl. 148.—151. Chelicerae, sin. typi, later.; 1. art. sin. typi, med.; 1. art. dextrae cotypi med.; 1. art. dextrae cotypi, later. — Sl. 152. Spina bifida 1. articuli chelicerae sinistrae typi. — Sl. 153. Chelicerae dextrae cotypi art. 2 + 3. — Sl. 154. Detaljna slika skulpture s površine helicere. — Sl. 155. Pedipalpus (bez kokse) levi, med. — Sl. 156. Sternum (S), ventr.; L₁, lobus 1. coxae; L₂, lobus 2. coxae. — Sl. 157. Partes proximales coxarum, ventr.; C₁—C₄, coxae pedium; L₁—L₄, lobi maxillares; O, operculum genitale. — Sl. 158. *Ischyropsalis manicata* L. Koch ♂, dorsalni skelet tela. — Sl. 159. Lateralni zubčić s aree 2. torak. tergita. — Sl. 160. Dorsalni skelet drugog individua s manje potpunim scutum-om. — Sl. 161. Penis. — Sl. 162. Distalni kraj tarsus-a pedipalpa. — Sl. 163. Proksimalni krajevi kokse 1. i 2. noge, leve strane, ventr.; L, prox. immobil. lobus max. coxae I. pedis; L₂, lobus max. coxae II. pedis. — Sl. 164. Org. lyrif. femoris I. pedis, en face. — Sl. 165. Organa lyrif. femoris I. pedis, en profile.

Tabla VII.

Slika 166.—173. *Ischyropsalis manicata* ♂ Koch; sl. 174.—186. *Ischyropsalis pectinifera* sp. n.

Slika. 166. *Ischyropsalis manicata* Koch ♂; chelicerae sinistrae art. 2. + 3., dors. — Sl. 167.—170. Chelicerae art. 1.; 167. et 170. lat.; 168. et 169. med.; 170. lat. — Sl. 171. Pedipalpus, sin. med. Lyrif. org. se provide. — Sl. 172. Clypeus (C), labrum (L) i proksimalni delovi levog (sin.) pedipalpa, med.; Cx, coxa s lob. max.; T, trochanter; F, femur. — Sl. 173. Trochanter (T) i baza femura (F) pedipalpa, levog, lat.; osetne dlake med. strane vide se skroz. L, lyrif. org. — Sl. 174. i 175. *Ischyropsalis pectinifera* sp. n. ♂; s leve (sin.) strane i straga gore (post. dors.) — Sl. 176. Dorsalni skelet tela. — Sl. 177. Cephalothorax sveže presvučenog prim. iz pećine „Gadina“ pri Črnomlju. — Sl. 178. Ventralni skelet tela (bez nožnih koksa leve strane). M, lobus max. mobil. coxae 1. pedis; L, labium; St, sternum; O, operculum anale; S, stigma; J, impressiae, 8., sternit; VIII., tergit; Op, operculum anale cum rud. IX. terg. — Sl. 179. Clypeus (C), labrum (L); interhelic. skeletni komadi, med. M; admed (A). — Sl. 180.—183. Chelicerae; dextra med.; dextra later.; 1. art. dextrae dors.; 1. art. dextrae ventro-med. — Sl. 184. i 185. Zubi (denticuli) s 1. člana helicere. — Sl. 186. Pars basalis pedipalpi dextri, med.

Tabla VIII.

Slika 187.—190. *Ischyropsalis pectinifera* sp. n. ♂; sl. 191.—202. *Astrobunus slovenicus* sp. n. ♀; sl. 203.—207. *Astrobunus roeweri* sp. n. ♀; sl. 208.—215. *Astrobunus bernardicus simoni* ♂ ssp. n.

Slika 187. *Ischyropsalis pectinifera* sp. n. ♂; Chelicerae dextrae art. 2. + 3., ventr. — Sl. 188. Pedipalpus sin. med. — Sl. 189. Pedipalpi dextri pars proximalis. C, coxa; T, trochanter; F, femur. — Sl. 190. Lobi maxillares coxarum (C₁—C₄). — Sl. 191. *Astrobunus slovenicus* sp. n. ♀; kutikularne papile na scutum-u; A, distalni krajevi; B, bazalni delovi, gledano odozgo. — Sl. 192. Dorsalni skelet tela. — Sl. 193. Abdomen s ventr. strane. — Sl. 194. Clypeus + labrum s leve (sin.) strane. — Sl. 195. Chelicera sin. med. — Sl. 196. Pedipalpus sin. lat. — Sl. 197. Pedipalpus sin. med. — Sl. 198. Sternalna regija s koksama desne strane. M, lob. max. 1. coxae; S, sternum; St, stigma. — Sl. 199.—201. Trnasti nastavci s nogu s dist. diferencijacijama; na onom u sl. 199. trag paroška. — Sl. 202. Ovipositor. — Sl. 203. *Astrobunus roeweri* sp. n. ♀; dorsalni skelet tela. — Sl. 204. Prednji kraj tela s ventr. strane; Ch, chelicera desna; Sp, supraheliceralni skeletni komadi; L, labrum; Cp, coxa pedipalpi; M, lob. max. 1. coxae; Op, genit. operc. — Sl. 205. i 206. Pedipalpus sin. med. et later. — Sl. 207. Sternalna regija s koksama i trohanterima desne strane. Op, operc. genit. — Sl. 208. *Astrobunus bernardicus simoni* ssp. n. ♂; pogled s dors. strane; noge nepotpune. — Sl. 209. Telo s desne strane. — Sl. 210. Mala partija kože (kutikule) jednog sternita; l, lyriformni organ; d, osetna dlaka; ostalo kutik. papile. — Sl. 211. Ventralni skelet tela. L₁, lob. max. 1. coxae; L₂, lob. max. 2. coxae; O, operculum genit.; S, stigma. — Sl. 212. Supraheliceralni komadi (S), 1. art. chelicerae (Ch) sin.; C, clypeus; sve s dors. strane. — Sl. 213. Chelicera dextr. med. — Sl. 214. i 215. Pedipalpus, med. et later.

Caries dentium in naše muzejske lobanje.

Primer četrtega molarja.

Dr. A. Košir.

Vprašanje zobnega gnitja ni zbudilo v antropologiji doslej onega zanimanja, ki ga v resnici zasluži. Dokaj pičila so dela, ki se bavijo specialno s tem vprašanjem. Tudi v spisih, ki se pečajo le mimogrede s tem obolenjem zob — mislim tu na razprave, ki se nanašajo v prvi vrsti na prehistoričnega človeka — ni videti posebnega interesa za patologijo zobovja. Na drugi strani pa moram koj uvodoma poudarjati, da mi je komaj glavna literatura na razpolago, in to poznam po večini zgolj po referatih. V tem oziru bo torej moj seznam virov precej pomanjkljiv.

Podlaga temu članku je bila preiskava lobanj, ki jih hrani ljubljanski narodni muzej, v kolikor je bilo možno za dotično lobanjo ugotoviti najdišče. Že zaradi tega sem moral gotove lobanje izključiti iz preiskave, ker so izgubile sleherni pomen zaradi netočnih ali nezadostnih podatkov. Zbirka je majhna, a vkljub temu zanimiva. Razentega pa imam priliko primerjati rezultat te preiskave z onim, ki sem ga pridobil pred šestimi leti, ko sem z istim namenom pregledaval v Pragi zbirko lobanj v državnem arheološkem zavodu ter privatno zbirko gosp. drž. konservatorja Jire, ki mi je radevoljno prepustil zadevni material. Rezultata preiskave čeških lobanj sicer nisem priobčil, a v kolikor se tiče tudi naših lobanj, ga navajam tu v izvlečku.

Metoda. Če hočemo zobno caries ugotoviti, je najprej potrebno, da dotično zobovje natančno očistimo. Še tako mal drobec gline ali zemlje, nam prikriva začetno gnitje bodisi med gubicami emajla ali pa omejen proces ob vratu (*collum dentis*). Časih nam ne preostaja nič drugega in moramo prav previdno zob izdreti. Marsikatera začetna aproksimalna caries se je dala ugotoviti stoprav po tej poti.

Ako je izpadel kak zob post mortem in ni videti nikakih patoloških znakov v okolišu alveola ali v koščeni steni predalčka, tedaj je smatrati ta zob za zdravega. Patološke izpremembe v alveolarni steni pa govore, četudi nedostaje dotičnega zoba, v vsakem slučaju za obolenje zoba, in ker prevladuje pri zobu ravno gnitje, je tak slučaj (v Lehossekovem zmislu, z njim soglašata tudi Schwers in Klöser) sigurna caries. Prav tako gre vsak atrofični proces alveolarne stene, iz katerega sklepamo na intra vitam izpadli zob, na račun gnitja, četudi ni videti nikakih drugih patoloških znakov. Pripomniti pa je treba, da so bili nekateri post mortem izpadli zobi nagniti, ne da bi bila pustila caries sledov na čeljustni kosti. V tem zmislu bodo podatki o izkopanih lobanjah vedno nekoliko — četudi malenkostno — netočni; s to napako je treba računati.

Literatura. Od specialnih del, ki se bavijo izrečno z zobnim gnitjem, sta mi bila na razpolago Lenhossekovo (8) in Praegerjevo (13), poslednje le v drugi polovici. Lenhossekov material je bil dokaj obsežen, razpolagal je nad več kot 1000 lobanj, ki so pripadale štirim dobam (1. stoletje po Kristu, 4. in 5. stoletje, 11. do 13. stoletje in končno prva polovica 19. stoletja). Rezultat iz teh preiskavanj je mogel nadalje primerjati z recentnimi lobanjami iz secirne dvorane (500) komadov. Ta kontrola na sodobnih lobanjah je v toliko važna, ker je imel s tem dve različni opazovani vrsti: eno zgodovinsko, katere lobanjam je prav pogosto nedostajalo spodnje čeljustnice, ter eno iz zadnjih let s kompletnimi čeljustnicami. Izkazalo se je namreč, da se poveča odstotek zobnega gnitja pri lobanjah brez mandibule za približno 10% kakor hitro upoštevamo tudi zobe v spodnji čeljustnici.

Uspeh Lenhossek ovih preiskavanj je presenetljiv, ker ugotavlja pri približno $\frac{3}{4}$ vseh lobanj kariozne zobe, pri zobeh izza 19. stoletja celo nekaj nad 80%.

Soglašati pa ne morem z Lenhossek ovimi izvajanji glede izvora zobnega gnitja, ker si mi zdi njegova domneva, da se je priselila caries v Evropo stoprav z narodi-priseljenci, končno pravtako verjetna kot ona avtohtonega gnitja. Drugič zanika pri krapinskih zobeh, ki jih je opisal Gorjanovič (18), možnost gnitja, četudi veli avtor, kadar je govor o izoliranih 31 premolarjih: „... an einzelnen Zähnen finden wir die bukkale Kronenfläche in querer Richtung deformiert u. zw. beobachtet man eine jähre Einschnürung derselben, wodurch eine längliche wulstige Querrinne gebildet wird (2 mal) oder wir finden an derselben Außenseite der Krone eine größere Vertiefung und dabei einige kleinere Löcher (Karies?)¹⁾. Aktualno je vprašanje zobnega gnitja pri krapinski spodnji čeljustnici J (ki jo zamenja Lenhossek z H), v kateri pogrešamo levi M_3 in P_1 . Kakor je posneti iz dobre reprodukcije, je predalček za levi M_3 prazen, a bolj plitev in ima zaokrožene atrofične robove, torej ima iste znake kakor alveol pri intra vitam izpadlem zobu. Tudi na mestu, kjer se je nahajal levi P_1 je videti processus alveolaris nekam atrofičen, oziroma defekten. Najzanimivejši pasus v originalu, ki se tiče te mandibule, pa je brez dvoma: „... während der rechte 1. Backenzahn zerfressen ist und als Stummel im Kiefer zurückblieb.“ Žal, da nam avtor ne pove, po čem je oni zob tako razjeden, najverjetnejša razlaga nas vodi pač do gnitja, akoravno ne smemo a limine odkloniti travmatične poškodbe.

Zaradi Lenhossek ovih izvajanj sem se spustil bolj v podrobnosti, ker je to pač material naše širše domovine in ker sem že pred 5 leti v svojem neobjavljenem spisu podčrtal dejstvo, da je krapinska čeljustnica J prva diluvialna mandibula, katere zobovje nosi znake zobnega gnitja. Vsaj jaz sem si tako razlagal one izvestne defekte. Objektivnejša in kritičnejša bi bila morda ugotovitev, da pri tej krapinski čeljustnici ne moremo z gotovostjo izključiti diagnoze *caries dentium*.²⁾

Praeger se bavi v svojem delu precej obširno, z Lenhossek ovim člankom, deloma mu tudi ugovarja ravno zaradi krapinske mandibule J. Tudi on navaja oba diluvialna slučaja gnitja (Krapina J. in Rhodesia) ter doprinaša motivirano razlago za pojav gnitja, ki mu ne gre značaj kulturne bolezni, temveč ima vzrok v tako izrazito modeliranih žvečnih ploskvah krone (fiziološke fisure in jamice).

Materjal. V celoti sem pregledal 123 lobanj, oziroma lobanjskih fragmentov z vsaj deloma ohranjenimi čeljustnicami. Pri 82 lobanjah je iz originalnega inventarja razvidna starost, ostalih 41 ni mogoče časovno razpredeliti, četudi je pri 32 znano najdišče. Preostanek devetih lobanj je brez vsake znanstvene vrednosti, ker jim nista znani ne starost, ne najdišče.

Materjal je starosti primerno ohranjen, po večini se daje določiti približna individualna starost po znanih antropoloških znakih (denticija, eventualna sychondrosis sphenoccipitalis, ohranjeni ali že zakosteneli šivi). Težkoče delajo fragmentarne lobanje brez lobanjskega svoda, akoravno bi bile čeljustnice intaktne. Vprašanje starosti ostane v teh slucajih odprto. Materjal se razdeli tako-le:

¹⁾ Karies? v oklepajih je dodal avtor sam!

²⁾ Za diluvialno starost gnitja pa je bil med tem časom doprinešen pozitiven dokaz z odkritjem afriške rodezijske lobanje. Ugotovljeno je pri tej lobanji zobno gnitje in ugotovljena je redukcija 3. molarja, vsekakor zanimivi dejstvi. Originalnega spisa v „Lancetu“ ne poznam direktno, temveč le po kratkem referatu v *Münchn. med. Wochenschrift*, 1922, No 8, str. 298.

Mostičarji. Tukajšnji muzej hrani tri, deloma fragmentarne lobanje (poleg drugih kosti), eni lobanji pa ni ohranjena mandibula. Ostali dve ne kažeta gnitja.

Hallstattska doba: Dve lobanji, pri obeh caries, četudi je zobišče ene lobanje dokaj defektno.

La Tène: zopet dve lobanji, obe z nekaterimi nagnitimi zobi.

Rimske lobanje: v celoti 27, od teh imata ravno dve tretjini kariozne zobe, večina lobanj je iz adultne dobe, ena mladostna je brez gnitja.

Merovinških je 49, med temi 33 z gnitjem, torej enako razmerje napram zdravim kakor pri rimskih. Mladostnih lobanj je med merovinškimi sedem, dve od njih nosita aficirane zobe, od teh ena iz otroške dobe (infans I) z nagnitim levim m_1 , druga pa nekoliko starejša (infans II) s karioznim desnim m_2 , torej sigurna otroška caries.

Opazovana vrsta domačih lobanj je premajhna, da bi se število gnilih zob moglo izkoristiti statistično, vsaj pri prvih treh skupinah. Komaj dopustno je to pri poslednjih dveh, kjer sem ugotovil ca dvtretjinsko večino z razžorom. Odstotek bi se gotovo nekaj povečal, ako ne bi bile lobanje v zobišču tako fragmentarne. Tako smemo s precejšnjo sigurnostjo računati z 70 do 75% gnitja. To število je malo nižje od Lenhossekovega, prekaša ga pa čisto gotovo frekvenca karioznih zob domačega recentnega ljudstva, ki presega 90%, če vračunamo vse starostne dobe, pričenši s prvo mladostno dobo. Tuje šolske obče statistike izkazujejo horendno visoke številke, v nekaterih krajih skoraj 100%!

Če primerjam končno domače lobanje s češkimi, razvidimo, da jih le-te po gnitju zob še nadkriljujejo, zakaj že pri šestih neolitskih lobanjah izkazujejo štiri caries. Poznejša zobovja so še bolj aficirana, ona iz železne dobe imajo 78% gnitja, lobanje iz bronove dobe in prehodne iz neolita pa ca 45%. Zastopane so vse življenske dobe, celo najmlajša otroška (infantia I), že neolitski otročič je bolehal za caries. Najbrže so bili vzroki za to pogosto caries isti kot danes v takšnih krajih, kjer gnitje naravnost razsaja.

* * *

Pri pregledovanju muzejskih lobanj na caries pa sem naletel na izredno zanimivo lobanjo (številka 49 zbirke). Nedostaje ji sicer mandibule, a tem zanimivejše je zobovje v zgornjih čeljustnicah. Starost lobanje ni znana, kot najdišče je v inventarju zabeleženo „Altes Gymnasium, Alter? gut“. Prav škoda, da ni drugih podatkov. Lobanja nosi letnico 1895.³⁾ Antropoloških mer za to lobanjo ne morem donesti, ker mi nedostaje najprimitivnejših meril. Zato se omejujem zgolj na popis zobovja. Pripominjam pa, da se ta lobanja bistveno ne razlikuje od drugih istega najdišča in ni na njej opaziti takih znakov, da bi jo smeli prištevati kaki nižji rasi. Ta ugotovitev naj zadostuje za pozneje pri oceni zobovja.

Oba incisiva desne maksile sta izpadla po smrti, prav tako prvi vrzeljak. Caninus je ohranjen, je pa že njegova korenina kakor vrat aficiran od gnitja. Drugemu premolarju je odžrla caries skorodane celo krono. Trije molarji (M_1 , M_2 in M_3) so ohranjeni, drugi in tretji še nekoliko nagnita. Tretji kočnjak navidezno ne dosega s svojo zvečno ploskvijo splošne žvečne ravnine. Distalno od tretjega molarja pa zapaziš pravilen prazen alveolus, ki je izgubil post mortem svoj zob. S tem ugotavljam, da je desna maxilla intra vitam nosila za tretjim molarjem še M_4 ! Glej tudi sliko 1.

³⁾ Gosp. Schulz, ki je bil svojčas prisoten pri izkopavanju onih lobanj, mi je iz prijaznosti sporočil, da je šlo za samostansko grobnico.

O eksistenci takega po smrti izpadlega četrtega desnega molarja ni mogoče dvomiti. Da je izpadel post mortem, o tem pričajo ostri robovi predalčka, ki je primerno globok. Korenine tega zoba so bile, kakor sklepam iz oblike alveola, zrasle v eno samo krepko konico, isto velja za M_3 , ki se da izdreti brez poškodbe alveolarne stene. Ohranjeni molarji so od prvega dalje vedno bolj reducirani, tako v kroni kakor v koreninah. Drugi molar presega s svojo krono oba soseda. Emajl njegove krone je manj odbrušen kot pri

Slika 1. Pogled na levo maksilo, kjer zapazimo normalno razvita dva molarja, za drugim kočnjakom pa tiči molar, ki ni še popolnoma prodril. Pred njim je videti preostanek zobnega predalčka, v katerem je gotovo tičal intra vitam zob, ki pa je že pred smrtjo izpadel.

Slika 2. Pogled na zobovje zgornje čeljusti. Za tretjim desnim molarjem je lepo ohranjen alveolus, ki je v življenju nosil M_4 .

drugih dveh, iz tega dejstva sklepam, da je moral že pred smrtjo individva izgubiti svojega antagonista. Žvečna ploskev tretjega molarja je znatnejše odbrušena, to je dokaz, da je ta zob prav dobro služil svojemu namenu.

Težje presoditi je zobovje leve maksile v območju molarjev. V levi polovici zgornjega zobovja pogrešamo post mortem izpadla I_1 in C_1 . I_2 tiči v alveolu. P_1 je imel intra vitam aficirano korenino, proces je prodril bukalno steno predalčka in zapustil v kosti za lečo velik defekt. Alveolus sam je reduciran, kar znači, da je škrbina že intra vitam zapustila predalček. P_2 ohranjen, za njim M_1 in M_2 , poslednji z defektom fisuralnega gnitja. Za

drugim molarjem tiči v alveolarnem odstavku zob, v katerem spoznamo koj molarja s tipično obliko krone. Ta zob ni stopil nikdar v funkcijo, se ni udeleževal žvečenja, ker sega s svojo krono komaj do vratu mezialnega sosedu. Tubercula njegove krone so lepo ohranjena kakor pri zobu, ki stoprav prodira iz alveola. Izredne važnosti pa je dejstvo, da ni zob naravnost rasel iz predalčka v isti smeri kakor ostala kočnjaka, temveč je bukalno deviran.

Sedaj nastane vprašanje, je li to običajni M_3 ali pa morda celo M_4 , ker imamo ravno v drugi maksili redek slučaj četrtega molarja. Processus alveolaris leve maksile nam odgovarja na to vprašanje. Ako si ogledamo kost distalno in bukalno od drugega molarja, zapazimo na tem mestu — vidimo to prav lepo tudi na fotografiji, slika 2 — pravcat predalček, v katerem je sigurno intra vitam tičala koničasta korenina kakega zoba. Težje je povedati, ali je ta alveolus objemal eno samo konico-korenino, pripadajočo takozvanemu čepku (čepkastemu zobu, Zapfenzahn), ali pa eno korenino regularnega zgornjega molarja s tremi koreninami, od katerih sta bili ostali dve zasidrani kje drugje, nikakor pa ne v čeljustni kosti, temveč nad prodirajočim, a nižje ležečim zadnjim molarjem. Po mojem mnenju smemo izključiti slučaj čepka, ker ne bi bil tak zob zadostno velik, da bi oviral prodiranje sosedu. Ker pa je to storil in ga celo malo odrinil v bukalno smer, mi je to dejstvo zadosten dokaz, da je šlo pri izpadlem zobu za pravilno razvit molar.

Preostaja končno še odločitev, ali je v alveolu zadržan zob M_3 ali M_4 . Presoja ne bo težka. Ta zob zavzema precej simetrično lego z bivšim M_4 druge strani, vrhutega se nahaja prazen predalček, v katerem je tičal preje M_3 , v neposredni bližini drugega molarja, tako da pričata te dve dejstvi za M_4 . Nepravilno prodiranje M_3 in M_4 leve maksile je celo malenkostno vplivalo na položaj drugega molarja, v kolikor je namreč cel zob zasukan okoli lastne osi z bolj distalno nameščeno lingvalno korenino.⁴⁾

Ventilirati pa moram zlasti zaradi levih molarjev vprašanje ponovne denticije. Teoretično bi bilo možno, da je drugi poznejši zastavek za M_3 izrinil prvega, kakor to pač opazujemo redno pri vseh zobeh o priliki ponovne denticije. Toda že odnošaji v drugi zgornji čeljustnici nasprotujejo tej domnevi, čemu razlagati eksistenco dveh prekomernih molarjev enega zobovja na dva različna načina, če zadostuje en sam.

Literatura se bavi dokaj obširno s pomenom takega četrtega molarja. Raziskovalci zastopajo dve mnenji: ali smatrajo tak molar za znak atavizma ali pa za brezpomembno varieteto, nastalo zaradi slučajne razcepitve zastavka.

Bronn (4) naglašja prekomerne molarje pri orangu, šimpanzi in gorili in citira tudi Selenko (15 in 16), ki je pri orangih dobil v 20% take prekomerne zobe, vsekakor bolj pogosto kot Bateson (1), ki zaznamuje nekaj preko 7% pri antropomorfih. Bronn kakor Selenka zastopata nekam čudno stališče, kadar razlagata te pojave. Njima je četrty molar pridobitev, utemeljena v podaljšanju čeljustnice. Za človeka moram to razlago seveda odkloniti, ker se človeško zobovje počasi, a stalno reducira. Omenjam nestalnost tretjega molarja, ki se časih ne prikaže, ker je zadržan nekje v čeljustnici ali pa sploh ni zastavljen, navajam labilnost drugega incisiva in končno mnogolične anomalije v legi posameznih zob, ki jim očitvidno primanjkuje prostora v zobišču.

Klaatsch (7) reproducira na strani 72 sliko lobanje neke Avstralke, v katere levi zgornji čeljustnici naj tiči popolnoma razvit četrty molar. Iz slike tega sicer ne razvidim, pač pa zagledam za in nad tretjim levim mo-

⁴⁾ Čeljustnici v obsegu molarjev sem dal rentgenizirati, da ne bi prezrl eventualno v kosti zadržanih zob. Rentgenska slika ne prinaša novih dejstev. Za uslugo se g. prim. dr. Kunstu prav lepo zahvaljujem.

larjem četrtega, ki zaradi prekratkega zobišča ni mogel zavzeti namenjenega mu mesta. Pogled na krome molarjev nam takoj pove, da je nosilka tega zobovja še v denticiji, kajti kroni prvih dveh molarjev sta močno odbrušeni, mestoma je že načet dentin, dočim ima tretji molar še lepo modelirano žvečno ploskev.

Zittel (20) navaja četrtega molarja pri Avstralcih, Novokaledoncih in zamorcih, dočim obstoja pri civiliziranih rasah tendenca redukcije tretjega kočnjaka.

P. de Terra (17) ugotavlja pri kavkaški rasi jako redke slučaje četrtega molarja, bolj pogosto jih zaznamuje pri zamorcih. V poglavju „Ueberzahl der Zähne“ je sestavil zadevno literaturo in citira nastopne avtorje: Selenka, Busch (5 in 6), Schlosser (14), v. Metnitz (9, 10, 11), Bolk (2, 3) in končno Wallisch (19).

Najbolj prepričevalna, ker najbolj fundirana, je po mojem mnenju obširna Wallischova argumentacija, ki jo točno formulira z jako važnim pristavkom, da je sicer večina avtorjev za atavistično narav četrtega molarja, da pa sega oblika, s katero bi hoteli primerjati poedince s tako pomnoženim zobovjem, daleč nazaj, zakaj celo fosilne opice imajo v svojem zobovju le tri molarje.

Kakor vidimo, se pokažejo omenjeni atavistični znaki tako pri opicah kakor pri človeku, tu znatno češče pri nižjih rasah; ne poznamo pa reprezentanta v verigi razvoja, ki bi mu priključili te slučaje. In to je sigurno dovedlo Selenko do domneve nove pridobitve, dočim smo primorani isti fenomen pri človeku razlagati povsem drugače.

Za muzejsko zbirko je navedena lobanja tem večje važnosti, ker je bila izkopana na našem terenu in ker pripada recentnemu poedincu. Pomembnejša bi bila, ako bi bili podatki točnejši in popolnejši.

Zusammenfassung.

Verfasser bespricht im ersten Teile die Schädel der Sammlung des Ljubljanaer staatlichen Nationalmuseums, die er speziell auf Zahnkaries untersuchte. Die drei Pfahlbauschädel sind kariesfrei, die beiden Hallstatterschädel weisen Zahnfäule auf, ebenso zwei La Teneschädel. Aus der Römerzeit wurde bei 18 von 27 Schädeln Karies konstatiert und bei den Merowingerschädeln in 33 Fällen von 49. Verfasser kommt sodann auf das Alter der Zahnkaries zu sprechen, wobei er als frühesten Befund den Krapinaunterkiefer J und gewisse isolierte Zähne desselben Fundortes anführt, als sicherster Befund ist aber unzweifelhaft der Rhodesiaschädel anzuführen. In dieser Hinsicht decken sich diese Ausführungen mit denen Praegers.

Im zweiten Teil bespricht Verfasser einen interessanten Fall eines vierten Molaren in beiden Oberkiefern eines rezenten Schädels, von dem der Unterkiefer leider nicht erhalten blieb. Der rechte vierte Molar ist zwar postmortal ausgefallen, jedoch beweist seine frühere Existenz ein schön erhaltenes Zahnfach hinter dem dritten Molaren. Im linken Oberkiefer ist die Deutung insofern schwieriger als zwar nur drei Molaren (M_1 , M_2 und M_3) erhalten sind, wovon der letzte nicht zum vollen Durchbruch gekommen ist, da er von seinem Nachbarn (M_4) daran behindert worden war. Daß hinter dem zweiten Molaren wirklich ein dritter vorhanden war, dafür spricht das zum Teil noch erhaltene Zahnfach. Im übrigen sei auf die Figuren verwiesen.

Seznam virov.

1. BATESON. Materials for the Study of Varitation. 1894.
2. BOLK, C. Beziehungen der Zahnformel der Platyrrhinen und

Katarrhinen. *Oesterr. ung. Vierteljahrsschrift f. Zahnheilkunde*, 1907. 3. Beiträge zur Affenanatomie. *Petrus Camper*, Bd. 4. BRONN. Klassen u. Ordnungen des Tierreiches, VI. Bd., V. Abtlg., *Mammalia*. 5. BUSCH, F. Ueberzahl u. Unterzahl in den Zähnen des menschlichen Gebisses. *Deutsche Monatsschrift f. Zahnheilkunde*, 1886, No 12. 6. Verschmelzung u. Verwachsung d. Zähne d. Milch- u. bleibenden Gebisses. *Ibidem* 1897, No 11. — 7. KLAATSCH, H. Entstehung u. Entwicklung des Menschengeschlechtes v. *Weltall u. Menschheit*, Bd II. 8. LENHOSSEK. Zahnkaries einst u. jetzt. *Archiv f. Anthropologie, Neue Folge*, Bd XVII (1919). 9. METTNITZ, J. Ein überzähliger Mahlzahn. *Oesterr. ung. Vierteljahrsschr. f. Zahnheilkunde*, 1881, No 1. 10. Acht Mahlzähne im Oberkiefer, *Ibidem*, 1889, No 2. 11. Beiträge zur Kasuistik der Überzahl d. Zähne. *W. z. M.* 1902. No 11. 12. *Münchener medizinische Wochenschrift*. 1922, No 8 (vsebuje kratek referat o rodezijski lobanji). 13. PRAEGER, W. Das Gebiß des Menschen in der Altsteinzeit u. die Anfänge der Zahnkaries. *Deutsche zahnärztliche Wochenschrift*, XXVIII, No 7 in 8. 14. SCHLOSSER, M. Die menschenähnlichen Zähne aus dem Bohnerz der schwäbischen Alp. *Zoolog. Anzeiger* 1901. 15. SELENKA E. Die Rassen u. der Zahnwechsel des Orang-Utan. *Sitz. Ber. d. preuß. Akad. d. Wiss., Berlin*, 1896. 16. — — — Menschenaffen. V: *Studien zur Entwickl.-Gesch. d. Tiere*, No 6—8 Wiesbaden, 1898—1900. 17. DE TERRA, P. Vergl. Anatomie des menschl. Gebisses u. der Zähne d. Vertebraten. *Fischer, Jena*, 1911. 18. WALKHOFF, O. Studien über d. Entwicklungsmechanik des Primatenskelettes. *Wiesbaden* 1906. 19. WALLISCH, W. Ueberzählige Zähne u. ihre Beziehungen zur atavistischen Theorie. *Deutsche Monatsschr. f. Zahnheilkunde*, 1897, No. 4. 20. ZITTEL, A. K. Handbuch d. Paläontologie. I. Abtlg., IV. Bd., *Vertebrata*.

Od navedenih spisov so mi bili na razpolago 4, 7, 8, 12, 13, 17 in 20.

Ljubljana, dne 29. decembra 1926.

Drei neue Höhlenschnecken.

2. Mitteilung der Gesellschaft für Höhlenforschung in Ljubljana.

(L. Kušcer, Kranj, gimnazija).

1. *Valvata wagneri* n. sp.

Schale breit-kegelförmig, festschalig, gelblich durchscheinend oder (durch Verwitterung) weißlich und opak. Die Skulptur besteht aus regelmäßigen, aber sehr zarten, von einander ziemlich abstehenden Radialstreifen, die auf der Abbildung nicht zum Ausdruck gebracht werden können. Umgänge $3\frac{1}{2}$. Das Gewinde ist zitzenförmig erhoben, der erste Umgang ungewöhnlich aufgeblasen, so daß ich diese Schnecke nur mit Vorbehalt zu *Valvata* stellen kann. Mündung kreisrund, Mundsaum zusammenhängend. Nabel weit. Dimens.: H. 1.5 mm, Br. 1.5 mm; Durchmesser der Mündung 0.7 mm, Durchm. des Nabels 0.3 mm.

Fundort: Grotte Vranja peč bei Boštanj, 46° N. 15° 7' E.

2. *Frauenfeldia* (?) *crucis* n. sp.

Schale turm-kegelförmig, (durch Verwitterung) weißlich und opak, glatt. Zahl der Umgänge: $4\frac{1}{2}$. Die Umgänge sind ziemlich gewölbt und

nehmen zuerst langsam, dann rasch zu, doch ist die Mündung wieder verhältnismäßig klein. Dadurch und durch die getürmte Gehäuseform unterscheidet sich diese Art deutlich von der in Quellen allgemein verbreiteten *Frauenfeldia lacheineri* R. Mündung schief-eiförmig, Mundsaum nicht verdickt, doch plötzlich ausgebreitet, zusammenhängend. Nabel ritzförmig. Dimensionen: H. 2 mm, Br. 1 mm.

Fundort: Križna jama (Kreuzberghöhle) bei Lož [45° 45' N, 14° 28' E].

3. *Paladilhiopsis grobbeni* n. sp.

Gehäuse schmal-kegelförmig, fest- aber dünnschalig, gelblich durchscheinend oder (durch Verwitterung) weißlich und opak, Zahl der Umgänge: 6½. Die Skulptur besteht aus feinen Radialstreifen und aus äußerst feinen, sehr dichtgedrängten Spiralstreifen, die nur bei stärkerer Vergrößerung (50×) sichtbar sind. Die Umgänge sind viel stärker gewölbt als bei der verwandten *Palad. robiciana* Cless. von Potoče [46° 18½' N, 14° 26½' E], der Außenrand der Mündung ist etwas mehr vorgezogen. Dimensionen: H. = 3 mm, Br. = 1,3 mm.

Fundort: Grotte Vranja peč, zusammen mit *Valvata wagneri*.

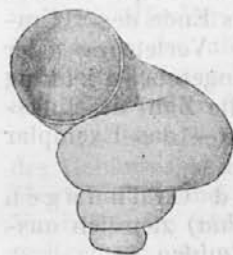

Fig. 1. *Valvata wagneri* n. sp.
Vergr. 25×.

Fig. 2. *Frauenfeldia crucis* n. sp.
Vergr. 16×.

Fig. 3. *Paladilhiopsis grobbeni* n. sp. Vergr. 16×.

Fig. 4. *Monströs heterostrophe Bythinella austriaca* Fröhl.

Izvilleček.

Avtor opisuje tri nove vrste jamskih polžev:

1. *Valvata wagneri* iz Vranje peči,
2. *Frauenfeldia crucis* iz Križne jame,
3. *Paladilhiopsis grobbeni* iz Vranje peči.

Za prvi dve uvrstitve v genus ni povsem sigurna.

Einige Fälle abnormaler Gastropodenschalen.

(L. Kuščer, Kranj, gimnazija).

1. Linksgewundene Schnecken.

Den bisher bekannt gewordenen Fällen abnormal linksgewundener Schalen kann ich ein weiteres Beispiel hinzufügen: In der Umgebung von Triest sammelte ich vor Jahren unter zahlreichen rechtsgewundenen Exemplaren ein linksgewundenes *Cochlostoma scalarinum schmidti* Cless.

Das Museum in Ljubljana erhielt eine linksgewundene Schale von *Helix pomatia* L., gesammelt am Südabhang der Steiner Alpen oberhalb Kamniška Bistrica von Herrn Dr. Alexander Gorup.

2. Monströse Heterostrophie bei Bythinella.

In der Nähe von Kokrica nördl. von Kranj sammelte ich in einem kleinen Wiesengraben [Lage etwa 46° 17' N., 14° 21' E.] in großer Anzahl *Bythinella austriaca* Frfld. Unter einigen hundert normalen Schalen fand sich auch eine linksgewundene (Fig. 4. S. 51); sie wirkt auf den ersten Blick so fremdartig, daß ihre artliche Zugehörigkeit wohl kaum zu erkennen wäre, wenn sie nicht unter lauter normalen Artgenossen läge. Der Apex ist normal rechtsgewunden, doch nach 1¼ Windungen verläßt das Ende des 2. Umganges in sanfter Rundung, ohne jegliche Spur einer Verletzung oder Pressung, diese Windungsrichtung und schlägt die entgegengesetzte Richtung ein. Der Übergang beansprucht etwa ¼ einer Windung, die Zahl der linksgewundenen Umgänge ist 2, im ganzen also 4 Umgänge (— das Exemplar ist nicht ganz ausgewachsen).

Simroth bespricht in Bronn's Klassen und Ordnungen des Tierreiches, III. Bd., II. Abtlg. (*Prosobranchia*) ziemlich ausführlich Plates Darlegung der Heterostrophie bei *Eulimiden*.

„Einige *Turritelliden* (*Mathilda*), *Pyramidelliden* (*Odostomia* u. a.), *Opisthobranchier* (*Actaeon* u. a) und *Pulmonaten* (*Melampus*) haben in manchen Arten eine Schale, deren Nucleus oder Apex invers ist gegen die übrigen Windungen, also linksgewunden bei rechtsgewundener Schale und umgekehrt. Plate versucht dafür folgende Erklärung zu geben: bei allen diesen Arten finden wir sehr zahlreiche, eng aneinander anschließende Windungen an der Spitze des Gehäuses.¹⁾ Angenommen, daß sich diese zahlreichen Windungen während der Ontogenie sehr rasch anlegen, während der Nucleus noch von einer wenig verkalkten, nachgiebigen Embryonalchale bedeckt ist, so werden diese Windungen... von vorne nach hinten... einen Druck ausüben, der sich bis in die Embryonalwindung fortpflanzen muß. Ist derselbe genügend stark, so wird er die Embryonalwindung zunächst aufrichten... und dann nach der entgegengesetzten Seite hinüberklappen... und somit die Heterostrophie erzeugen. Derartige Zwischenstadien mit nautiloid aufgerichteten Nucleus kommen in der Tat vor, wie man ebenso bei derselben Art Exemplare mit normalem und solche mit inversem Apex finden kann. Die Heterostrophie erklärt sich demnach aus der raschen

¹⁾ „Ausnahmen scheinen doch vorzukommen, wie ich unter planktonischen Larven eine fand mit weiter Schale, die einen engen, aufgerichteten Apex hat.“ (Simroth).

Bildung zahlreichen Windungen bei schwacher Verkalkung der Schale während der Ontogenie.“

Man vergleiche unsere Fig. 4. mit T XXI, Fig. 3 im Bronn (*Odostomia scalpidens* Watson, nach Plate)! Die Übereinstimmung ist geradezu überraschend. Ich kann nicht umhin, diese linksgewundene *Bythinella* als einen bisher einzig dastehenden Fall von monströser Heterostrophie zu bezeichnen.

Freilich scheint auf diesen Fall Plates Erklärung der Heterostrophie nicht gerade zu passen — an die Embryonalwindungen schließen sich doch nur reichlich 2 Umgänge an. Die von Simroth erwähnten Ausnahmen erfahren dadurch eine — allerdings etwas abseits stehende — Vermehrung.

3. *Cepaea nemoralis* Müll. fa. *albolabiata*.

Herr Lehrer Mir. Zor sammelte 2 Exemplare dieser „Aberration“ in der Nähe von Moste [46° 3½' N., 14° 32' E.]. Es mag schon wiederholt eine Verwechslung dieser weißlippigen *C. nemoralis* mit der unserem Gebiet fremden *C. hortensis* vorgekommen sein.

4. Mundsäumregeneration bei *Auritus*.

Aus der Umgebung von Col [45° 53' N., 14° E.]²⁾ erhielt ich durch die Freundlichkeit des Herrn Oberlehrers Mikuš unter anderen Landmollusken auch eine Serie *Auritus tergestinus* W. Darunter befand sich ein Exemplar, welches offenbar nach Zertrümmerung des letzten Sechstels seines letzten Umganges den abgebrochenen Teil nicht wieder ergänzt hatte, sondern an den beschädigten Rand nur einen neuen Mundsäum anfügte. Einem Gesimse ähnlich ist aber der obere Teil der zerstörten Partie erhalten.

Es ist klar, daß beim ausgewachsenen Tier den Falten und Zähnen des Gehäuses konstante Mantelfalten und -einsackungen entsprechen. Diese Mantelfalten sind sogar das primäre — sie bedingen die Entstehung jener Verdickungen am Gehäuse. Ist nun die Zerstörung des Gehäuses nicht zu weitgehend, so wird sozusagen nach der vorhandenen „Form“ eine neue Mündung „gegossen“, d. h. Schalensubstanz in die bestehenden Falten „hineinsezerniert“. Wenden wir diese Überlegung auf den vorliegenden Fall an, so kommen wir zu dem recht interessanten Ergebnis, daß dieser *Auritus* nach der Beschädigung seine vollständige Ausstreckung aus dem Gehäuse bleibend aufgeben mußte, um sich eben an seinem Mantelrand einen neuen Mundsäum erzeugen zu können — eine wohl weitgehende Rückwirkung der Schale auf das Tier.

Eine im Detail genaue Regeneration der Mündung mit ihren charakteristischen Falten wurde bei *Clausiliiden* des öfteren beobachtet. Ja, es kommt hier mitunter vor, daß eine genügend große Verletzung am Nacken des Gehäuses das Tier veranlaßt, diese künstliche Öffnung als Gehäuseöffnung zu benützen und in solchen Fällen wird auch diese Nackenöffnung mit den charakteristischen Verdickungen der Mündung versehen (Gehäuse mit „doppelter Mündung“).³⁾ In der Doline Prčji dol bei Opčine [45° 42½' N., 13° 48½' E.], Umg. v. Triest, sammelte ich vor Jahren ein derartiges Exemplar von *Pirostoma pumila tergestina* W.

²⁾ Es sei mir bei dieser Gelegenheit gestattet, auf den Vorteil hinzuweisen, den eine derartige Fixierung der Fundorte für fremde Leser bedeutet. Sie erscheint mir auch auf Sammlungsetiketten wünschenswert!

³⁾ Zusammenstellung bei Schlesch (Arch. f. Moll.-kunde LIX, 1927, p. 55—58).

Izvleček.⁴⁾

Omenjeni so štirje raznoliki primeri abnormalnih lupinic polžev, najdenih v Sloveniji:

1. Na levo zavrt *Cochlostoma scalarinum schmidti* C l e s s. iz Barkovelj v Tržaški okolici; na levo zavita *Helix pomatia* L.

2. Monstrozno heterostrofična *Bythinella austriaca* Frfld., najdena blizu Kokrice pri Kranju.

3. *Cepaea nemoralis* Müll. z belo ustno mesto rjave (leg. M. Zor pri Mostah blizu Ljubljane, 2 ex.).

4. Reparatura na zadnjem zavoju pri *Auritus tergestinus* W.

Dodatki k Vossovi „Mycologia Carniolica“.

Dr. Milena Perušek.

Kmetijska poskusna in kontrolna postaja v Ljubljani.

Literatura: VOSS WILHELM, *Mycologia Carniolica*. Ein Beitrag zur Pilzkunde des Alpenlandes. *Izšlo v 4 delih v „Mitteil. d. Musealver. f. Krain“, 1889—1892, z navedbo dotedanje literature.* ROBIČ SIMON, Dodatek k Vossovi „Mycologia Carniolica“, v *Izvestjih Muz. društva 1895.* KRAMER DR. ERNST, *Das Laibacher Moor, 1905, p. 104—106.* KEISSLER DR. KARL v., *Zur Kenntnis der Pilzflora Krains, v „Beihefte z Bot. Zentralbl. Bd. XXIX, 1912, II. Abt.“* Zadnja publikacija mi je znana samo iz referata prof. A. Paulina v *Izvestj. Muz. društva za Kranjsko „Carniola“, nova vrsta, I. IV., 1913, p. 61—67.* Na istem mestu so navedene tudi glive, ki jih je našel na Kranjskem BORNMÜLLER I. in jih objavil v *„Mitt. d. thuring. bot. Ver. Neue Folge. XXVII. Heft“, p. 34 in 35.*

Ko sem v letih 1923 in 1924 (deloma tudi pozneje) zbirala material za fitopatološko zbirko takt. drž. kmet.-kemijskega zavoda v Ljubljani, sem našla na marsikatero za teritorij nekdanje Kranjske novo oz. tako glivo, ki ni omenjena v gornji literaturi. Spodaj sledi seznam nekaterih teh gliv, z navedbo gostitelja in najdišča. Pri tem se samo novi gostitelji niso upoštevali. Navedene glive so večinoma paraziti na kulturnih rastlinah, kar je pač v zvezi z namenom zbiranja.

Za določevanje gliv so mi služila dela: LINDAU, *Kryptogameflora f. Anfänger, II. Bd. 1., 2. Abt.* MIGULA, *Kryptogamenflora v. Deutschl., Deutschösterr. u. d. Schweiz, Bd. III., 3. T., 1., 2. Abt., 4. T., 1. Abt.* KIRCHNER, *Die Krankheiten u. Beschädigungen uns. landw. Kulturpfl. 1923.* — Zaradi pičlih književnih pripomočkov se v naslednjem ni dalo izogniti nekaterim nedostatom.

⁴⁾ Po vzoru lista, ki ga izdaja „Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze“ v Varšavi, se mi je zdelo ta oblika: članek v kakem razširjenem svetovnem, izvleček v domačem jeziku, najumestnejša tudi za naš Glasnik. Pri današnji specializaciji se snidejo vendar na istem malem polju delavci najrazličnejših narodov; ne moremo pa pričakovati od znanstvenih delavcev najrazličnejših strok zraven strokovnih še „mezzofantijskih“ jezikovnih sposobnosti.

Ascomycetes.

Taphrina cerasi (Fuck.) Sadeb. *Prunus avium* L., na listih. Povzroča tudi metličavost (*Hexenbesen*) črešnje. Pot iz Medvoda na Sv. Katarino, pot iz Kresnice na Sv. Miklavža.

Mycosphaerella vulnerariae (Fuck.) *Anthyllis vulneraria* L., na odmrlih pegah listov. Sv. Primož pri Kamniku, jeseni.

Pleosphaerulina Briosiana Poll. *Medicago sativa* L., na listih. Hrastje pri Št. Jerneju, Rožnik pri Ljubljani, Turjak, jeseni.

? *Pyrenopeziza medicaginis* Fuck. *Medicago sativa* L., na temsivih posušenih pegah listov. Medvode. Odgovarja opisu v Miguli, samo trosi so nekoliko manjši: $6-9 \mu \times 3-4 \mu$, opis navaja $10 \mu \times 5 \mu$. Najbrž ni končni štadij, ker so mehovi večinoma še nerazviti. Po Miguli se je gliva našla v Rheingan.

Hypoderma ericae v. Tubeuf. *Erica carnea* L., na suhih listih. Kupljenik pri Bledu. Po Miguli gliva znana na Tirolskem.

Uncinula necator (Schwein.) Burr. *Vitis vinifera* L., periteciji na listih. Ljubljana, na nekem vrtu, septembra. Konidijalna oblika *Oidium Tuckeri* Berk. je seveda pri nas občeznana in razširjena bolezen vinske trte, periteciji pa se dobe v Evropi baje zelo redko.

Fungi imperfecti.

Phyllosticta grossulariae Sacc. *Ribes rubrum* L., na listih, Stranje pri Kamniku.

Phyllosticta syringae Westend. *Syringa vulgaris* L., na listih, Stranje pri Kamniku.

Ascochyta fagopyri Bresad. *Fagopyrum sagittatum* Gilib., na listih Hrastje p. Št. J., Sora, jeseni. Gliva povzroča okrogle rdečkaste do usnjenorjave pegice, ki so v poznejšem stadiju v sredini svetle in temnejše obrobljene ter včasih še obdane s svetlejším kolobarjem, vse pa v koncentričnih pasovih. Ta pojav se vidi prav često na listih ajde, vendar je gliva redko razvita. (Vossova *Depazea polygonicola* Lasch?). Literatura navaja za trose velikost $16-18 \mu \times 6-7 \mu$, za plodišča premer $130-140 \mu$. Pri preiskanih eksemplarjih so bili trosi $11-18 \mu$ dolgi, $4-6 \mu$ široki, z dvema večjima ali več manjšimi oljnimi kapljicami, plodišča $60-150 \mu$ v premeru. Makroskopska slika kakor lastnosti glive same v nedovršenem stadiju odgovarjajo tudi opisu glive *Ascochyta polygonica* Kab. et Bub. (Migula, *Fungi imperfecti*, p. 284). Morda sta omenjeni glivi identični?

Ascochyta ribesia Sacc. et Fautr. *Ribes nigrum* L., na listih. Hrastje p. Št. J.

Ascochyta syringae Bresad. *Syringa vulgaris* L., na listih. Stranje pri Kamniku.

Ascochyta trifolii Siem. *Trifolium pratense* L., na listih. Hrušica pri Ljubljani.

Septoria lycopersici Speg. *Solanum lycopersicum* L., na listih. Ljubljana.

Septoria polygonicola (Lasch) Sacc. *Polygonum lapathifolium* L., P. persicaria L., na listih. Ljubljana. Sora.

Hendersonia gigantispora Bub. *Ribes rubrum* L., na listih. Stranje pri Kamniku.

Gloeosporium acericolum Allesch. *Acer campestre* L., na listih. Stranje pri Kamniku.

Gloeosporium ribis (Lib.) Mont. et Desm. *Ribes rubrum* L., na listih. Hrastje p. Št. J.

Marssonina Panattoniana (Berl.) P. Magn. *Lactuca sativa* L., na listih. Ljubljana.

Marssonina Tulasnei (Sacc.) *Acer pseudoplatanus* L., na listih. Sv. Križ pod Golico.

Septogloeum fragariae (Br. et Har.) *Fragaria vesca* L., na listih. Janče pri Ljubljani.

Cylindrosporium Sydowianum (Allesch.) Died. (Migula, l. c. p. 604. Istotam p. 390 kot *Septoria Sydowiana* Allesch.) Died. Oboje sinonimno s *Phleospora Sydowiana* Allesch.) *Clematis vitalba* L., na listih. Šmarjetna gora pri Kranju, jeseni. Migula navaja kot gostitelja *Clematis viticella* L., pri Berlinu.

Monilia Linhartiana Sacc. *Cydonia oblonga* Mill., na mladem listju in cvetju. Hrastje p. št. J.

Ovularia decipiens Sacc. *Ranunculus repens* L., na listih. Sora, jeseni.

Ramularia plantaginis Ell. et Mart. *Plantago maior* L., na listih. Sv. Primož p. K.

Cercospora Magnusiana Allesch. *Geranium silvaticum* L., na listih. Begunjščica. (Leg. dr. A. Piskernik.)

Cercospora cerasella Sacc. *Prunus avium* L., na listih. Kamnica pri Lazah, septembra.

Cercospora concors (Casp.) *Solanum tuberosum* L., na listih. Kamnica p. L., Šmarje na Dol.

Cercospora zebrina Passer. *Trifolium repens* L., na listih. Mestni log pri Ljubljani. Konidiji so 75—200 μ dolgi in imajo 6—18 prečnih sten. (Lindau navaja samo zelo dolge konidije z mnogimi prečnimi stenami).

Zapiski.

Sedemdesetletnica prof. Ferdo Seidla.

V. Bohinec.

Dne 10. marca 1926 je praznoval 70 letnico svojega rojstva v Novem mestu, svojem domačem kraju, profesor v p., vladni svetnik Ferdo Seidl, ki je med najodličnejšimi sodelavci našega „Glasnika“ in prejšnjih publikacij Muzejskega društva. Naj pregledamo na tem mestu vsaj v obrisu prebogato življenjsko delo nestorja med našimi naravoslovci. Saj je bil Ferdo Seidl že dolgo pred ustanovitvijo domače univerze pravi glasnik modernih znanstvenih idej in metod v naravoslovju med Slovenci. Ni menda treba razlagati, kakšen je bil položaj slovenske znanosti takrat, ko je profesor Seidl prvič nastopil, krog l. 1886.: imeli smo takrat pač že jezikoslovce, zgodovinarje in pravnike, naravoslovcev pa ni bilo, vsaj takih ne, da bi bili skušali ustvariti kaj izvirnega, znanstvenega. Seidl pa je nastopil v odločno novi smeri. Še v osemdesetih letih je napisal vrsto klimatoloških razprav, specialne studije, kot jih doslej še ni pisal Slovenec: razpravo o letni krivulji temperature v Ljubljani v *Meteorologische Zeitschrift*, večji spis o toplinskih razmerah Zagreba in Ljubljane, donesek o razdelitvi temperature v Karavankah, l. 1890. studijo o podnebnju Krasa v *Mitt. d. Mus. Ver. f. Krain* — vsi spisi, ki so tvorili nekak uvod v veliko, od l. 1891.—1902. v istih izvestjih izpeljano delo o podnebnju Kranjske. To delo, ki je prva moderna klimatologija sploh, je našlo ne le priznanje mojstra

J. H a n n a, temveč inozemskih znanstvenih krogov sploh. Med nami je vse premalo znano, pač ker je raztreseno v več letnikih muzejskega glasila in ker odvrtačajo številne klimatske razpredelnice marsikoga od podrobnejšega studija teh 650 strani. Treba pa je le slediti avtorjevi spretni razlagi, ki je znala mrtvim številkam vdahniti toliko življenja, da imamo v tem spisu ustvarjeno eno glavnih osnov za geografijo ne le Kranjske, temveč cele Slovenije. Ogromno delo, ki ga je Seidl imel s to klimatologijo, more slutiti le dotični, ki pomisli, da je moral izvršiti vse račune sam in da ni imel na razpolago niti zavoda, ne uradnikov, ne učencev, ki bi mu bili mogli pomagati, kot se to godi drugod. Naj omenimo v tej zvezi, da je profesor Seidl obenem tudi najvestnejši meteorolog, ki si ga moremo misliti; skozi desetletja je opazoval v Krškem in Gorici, opazuje še sedaj v Novem mestu dan za dnevom svoje meteorološke aparate in ni točnejših podatkov, kot so njegovi.

Kmalu po ljubljanskem potresu se je začel baviti s seizmološkimi studijami. Zbral je v obširni razpravi podatke o vseh ljubljanskih potresih od l. 1851.—1886., od l. 1895. pa zasledoval tresljaje cele takozvane ljubljanske velikonočne potresne periode. Postal je poročevalec dunajske potresne komisije pri Akademiji znanosti in kot tak v izveštjih te komisije vsako leto poročal o seizmičnih dogodkih na Kranjskem in Primorskem. V zvezi s temi studijami, ki so včasih postale bolj obsežne, kot n. pr. ob potresih l. 1904. in 1917., je posvetil Seidl mnogo svojega dela proučevanju geoloških razmer naše zemlje. Njegovo drugo veliko delo, knjigo o Kamniških Alpah (1907, 1908), ki jo pozna in ljubi vsak izobraženi Slovenec, je vzrastlo iz tega neumornega studija. „Saxa loquuntur“ je motto te lepe monografije, a kamenje, gube, kotanje in krnice Savinjskih Alp nam ne bi govorile, da jim ni vdihnil profesor Seidl življenja! V smislu zbirke Slovenske Maticе, v kateri je to delo izšlo, je pisatelj podal tudi pregled ostalih geografskih problemov Savinjskih Alp, morfoloških prav tako kakor antropogeografskih in v dodatku beremo lep rastlinsko-geografski pregled te gorske skupine. Prav to poglavje je dalo povod za obširnejše botanične in biološke studije in ob prevratu l. 1918. nas je presenetila nova, morda najlepša knjiga iz Seidlove zakladnice, „Rastlinstvo naših Alp“.

Naj se še spomnimo nekaterih manjših geoloških oziroma seizmoloških del profesorja Seidla: „Geoloških izprehodov po Goriškem“ (1913), razprav o diluvialnem losu v Ljubljanskem barju in o diluvialnem jezeru pri Novem mestu (Carniola 1912, 1919). Za spomenico ob priliki jubileja znanega hrvatskega geologa in paleontologa K. Gorjanovića-Krambergerja je napisal zanimivo studijo h geologiji in seizmologiji Črnomeljskega gričevja (1925/26). Prav te in pa že zgoraj omenjene geološke studije, zlasti one, ki so v zvezi s seizmologijo slovenskih tal, so v strokovnih krogih dobro znane in se visoko cenijo tudi v inozemstvu.

Kljub svoji 70 letnici profesor Seidl ne počiva. Z veliko vnemo se je odzval l. 1926. vabilu geološko-paleontološkega zavoda ljubljanske univerze k sodelovanju pri geološkem kartiranju Dolenjske. Od teh proučevanj, ki so šele v začetkih, lahko pričakujemo znatne znanstvene rezultate. Tudi svojega marljivega peresa sedemdesetletnik nikakor ni odložil. Prav v zadnjih tednih je izdal, kot nekak sad svojih dolgoletnih znanstvenih izkušenj in premišljevanj „Moderno izobrazbo“ (1927), knjigo, ki bo vzbudila, kakor svojčas razprava o mehaniki duševnega delovanja v goriški „Vedi“, mnogo zanimanja in pritrjevanja, medtem ko jo bodo drugi odklanjali.

Nikakor tudi ne smemo pozabiti Seidlovega dela kot kritika. Skozi 40 let že sodeluje v najrazličnejših listih in revijah in ocenjuje knjige naravoslovne vsebine. Na eni strani neizprosna, a vedno vljudna kritika, je na drugi referiral o delih, ki so bila drugim težko dostopna ali težkoumljiva. Kdor je kdaj prebiral te ocene in referate, je gotovo videl, da je vedel profesor Seidl vedno dostaviti stvari kaj novega, da je opozarjal na ta ali oni še nerešeni problem in v več slučajih napisal kar izčrpno studijo, ki je bila potem boljša in postala v naši literaturi važnejša kot ocenjeni spis sam.

Ferdo Seidl je začel svoje delo s klimatologijo, ga nadaljeval s potresoslovjem, ki je izzvalo geo- in morfološke studije. Biogeografija Savinjskih Alp je dala povod rastlinsko-geografskemu delu in vse to — tudi svoje zadnje publikacije — je naš nestor napisal v globokem prepričanju, da je vse naše življenje mogoče razumeti le iz tal in podnebja, v katerem se odigrava: tako je danes profesor Seidl prvi slovenski geograf in naravoslovec-znanstvenik v najlepšem pomenu besede. Njegova dela nam predstavljajo združena lepo cele naše domovine od Goriških brd do Slovenskih goric, od Grintavca do Trdinovega vrha, ki mu je sam izposloval to novo ime. Zato ga je ob 70 letnici pozdravljal in se mu zahvaljeval ves slovenski narod in je skupno z njim tudi želja Muzejskega društva za Slovenijo, da nam ostani zdrav, čil in znanstveno delaven še celo vrsto let.

Radi Megušarja.

V 13. številu „Življenja in Sveta“ 1927. l. sem opisal afero, ki je nastala radi Kammerer-jevega *Alytesa* in Kammerer-jevega samoubojstva. Branil sem čast Megušarja, ki se ga je indirektno pa tudi direktno krivilo falzificiranja, da bi se s tem opral Kammerer.

Napadel sem g. Przibrama. Do nedavno nisem čital o tej stvari ničesar in sem v tem razpoloženju napisal „Še završno besedo o Megušarju“, kjer sem natančneje očrtal Megušar-jevo delovanje in življenje. No medtem, ko sem rokopis odposlal, sem prejel od g. dr. Kosa članek „The Nuptial Pad of Kammerer's Water-bred *Alytes*“, ki ga je objavil prof. Przibram v londonskem listu „Nature“ in to z datumom 26. marca 1927. V tem članku ugotavlja avtor, da je na preporočnem mestu preparata vbrizgano barvilo po 1919. letu in pravi dobesedno na enem mestu: „Mi lahko radi tega rešimo vsakogar, ki je umrl pred 1919 ali ki ni bil po tem datumu v kontaktu z zavodom (sc. Vivarium, Zavrnik) od vsake sumnje, da je izvršil injekcijo; na pr. dra. F. Megušarja, ki je padel na volinjski fronti dne 3. avgusta 1916 (gl. Archiv f. Entw. Mech. 42:222, 1917).“

S tem je dana satisfakcija Megušarju od strani osebe, ki sem jo jaz, poznavajoč stanje stvari, označil kot povzročitelja in krivca za izišle vesti v dnevnem časopisju. Moj članek v „Življenju in Svetu“ je izšel še-le 2. aprila t. l. in sem ga dal poslati g. Przibramu še-le po tem datumu. Jasno je torej, da je g. Przibram, vsaj kolikor se to tiče od moje strani, svojevoljno naredil svoj korak. Zadeva bi bila seveda popolnoma v redu, ako se je konstatacija v „Nature“ objavila tudi v listih in na mestih, kjer se je izreklo sumničenje.

Na ta način odpade tudi potreba tiskanja moje „Še završne besede“, ki ostane v rokopisu. Objavljam samo konec članka o Megušar-jevih delih.

Med mnogimi dokumenti sem našel v neki prilogi od Megušarja samega našeta njegova dela, ki jih tu sporočam, da se spopolni spis, ki ga je objavil Sajovic. To so:¹⁾

14. „Pflege und Haltung der wirbellosen Landtiere“, in Przibram. Biologische Versuchsanstalt in Wien. *Zeitschrift für biologische Technik und Methodik*. Bd. I. Leipzig, 1910.

15. „Futterzuchten“. *Ebenda*, 1910.

20. „Einige meiner Versuche über die Anpassung und Vererbung erworbener Eigenschaften bei *Porcellio laevis* L., *Dixippus morosus* Brunn und *Mantis religiosa* L.“ *Vortrag Kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien* 2. Mai 1913.

¹⁾ Naštevam jih z zaporednimi številkami, kakor so v originalu pod „A. Meine publizierten Arbeiten und gehaltene Vorträge“.

21. „Vergleichende Studien über die Beziehung der Farbe des Erdmolches (*Salamandra maculosa* Laur.) und seiner Larve zu der Farbe der natürlichen und künstlichen Umgebung“. Vortrag. *Ebenda* 2. Mai 1913.

22. „Einige Bemerkungen zur Frage der Nutzbarmachung der Abwässer. (Die Methode der Reinigung der Abwässer mittels Wasserpflanzen). „Oesterreichische Fischerei-Zeitung. Zeitschrift der k. k. österr. Fischerei-Gesellschaft. Jg. X. 1913.

23. „Die Bedeutung ökologischer Studien an Tieren für die Land- und Forstwirtschaft und das Fischereiwesen“. Vortrag, geh. am 23. September 1913 in der 85. Vers. deutscher Naturforscher und Aerzte in Wien. *Tageblatt No. 3 des gen. Kongresses.*

24. „Zur Frage der Reinigung der Abwässer und Ihrer Verwertung“. Vortrag. *Ebenda. Oesterr. Fischerei-Zeitung.*

26. „Die Höhlentiere und ihre Lebensbedingungen“. (mit Demonstrationen und Lichtbildern). Vortrag. *Ebenda.*

B. Im Gange befindliche Arbeiten.²⁾

28. „Ökologische Studien an Höhlentieren“. (Mit Unterstützung der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften). Wird Ende September 1913 der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien vorgelegt.³⁾

29. „Biologische Studien an *Salamandra maculosa* L.“ (Wiederholung der Kammerer'schen Experimente). Wird Ende September 1913 der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zur Publikation überreicht.⁴⁾

30. „Ueber Beschaffung, Haltung und Züchtung jener Tiere und Pflanzen, welche bei Führung zoologischer Experimente, insbesondere mit wirbellosen und niederen Wirbeltieren des Binnenlandes und der Binnenwässer, als Futtermittel am häufigsten benötiget werden“. (Fortsetzung).

31. „Technik und Methodik der Beschaffung der Futtermittel für tierbiologische Experimente und deren Anwendung“. Erscheint im Verlag Wilhelm Engelmann in Leipzig. (Beilage W).⁵⁾

32. „Zuchttechnik der niederen Tiere“.

V Zagrebu, dne 4. decembra 1927.

Prof. Zavrnik.

Blagay in Freyer.

(Podrobnosti o odkritju Blagajeve jožefice ali *daphne* Blagayane.)

Dr. Angela Piskernik.

Rastlino, ki je danes znana pod imenom *daphne Blagayana*, je odkril Baumgarten že 1816 na Sedmograškem, toda *daphne Lerchenfeldiana*, kakor so jo krstili takrat, ni prišla do zaslužene znanstvene veljave.

²⁾ To jasno govori za velikopoteznost Megušar-jevo na znanstvenem polju in da je dospel v štadij, v katerem začne znanstvenik najplodnejše delovati. Kot dokaz zato je tudi rokopis v zapuščini, ki je nedovršen pod naslovom: *Einige allgemeine und specielle theoretische Bemerkungen zum Anpassungs- und Vererbungsproblem*. Po vsebini lahko sklepam, da se je začel lotevati čiščenja in izbiranja v ogromni eksperimentalni literaturi.

³⁾ Delo, ki je objavljeno v Carnioli, je samo „Erste Mitteilung“, in tu imenovani spis žalibog ni dokončan.

⁴⁾ V zapuščini se nahaja načrt rokopis in cela serija lepih fotografij poskusnih močeradov, z izvlečki in zabeležki iz slovstva.

⁵⁾ Spisa v zapuščini nisem mogel najti nikjer.

Odkritje *daphne Blagayane* na Kranjskem l. 1837. pa je zbudilo splošno zanimanje in to predvsem radi domnevnega dejstva, da je dotlej še niso zasledili nikjer na svetu in se je zdel ta pojav prvi v literaturi. Važnost in zagonetnost odkritja je v prihodnjih letih še zrastle, ko se vkljub iskanju ni posrečilo najti jo tudi drugod. Tako je prišlo, da se je o tej rastlini mnogo govorilo in je še danes malo Kranjcev, ki ne bi poznali (vsaj po imenu) *daphne Blagayane*. Ljudstvo jo je imelo še do zadnjega v čislih, in sicer vprav radi tega, ker je bilo uverjeno, da je prava „Kranjica“, ki uspeva edino le na kranjskih tleh. Zanimanje znanstvenikov pa se je nekoliko poleglo, ko je bila najdena pozneje tudi drugod in se je ohranilo samo v toliko, v kolikor so najdišča na Kranjskem najbolj zapadni preostanki onega razsežnega areala, na katerem je cvetela blagajka v terciarni dobi in ki so ga razkosali diluvijski ledeniki.

Schur je 1866 dokazal, da je sedmograška *daphne Lerchenfeldiana* identična z našo jožefico. Prvenstvo torej kranjski deželi ni ostalo, pač pa je v literaturi zmagalo kranjsko ime — *daphne Blagayana*.

Obenem so *daphne Blagayana* polagoma odkrili na raznih krajih v Srbiji (1856, 1875), v Črni gori (1874, 1890, 1892), v Bosni (1886, 1889, 1990), na Hrvaškem (1888, 1898), v Albaniji (1889), v Hercegovini (1890, 1893), v Macedoniji (1892, 1893), v Bulgariji (1896); pri nas pa nadalje na Jetrbenku (1871, Dežman), na Grmadi (1881, Pavlin), na Razoru južno od Sv. Lovrenca pri Vrhniki (1889, Voss), na vrhu Igalu med Otožcem in Osojnikom (1902, Borštner). Nisem pa našla v literaturi navedenih treh naših krajev, kjer se *daphne Blagayana* tudi nahaja, to je na Samijah pri Podlipi, v Razorški dolini ob Korenu (oboje pri Vrhniki) ter na severnih obronkih Smolnika. Na Štajerskem pa raste v bližini Turij (1894, Koloček) in pri Zidanem mostu (1902, Logar).

(Podrobna literatura z najdišči: PAULIN A., Über die geographische Verbreitung von *Daphne Blagayana* Freyer, *MMK* XV, 1902; DERGANČ L., Geographische Verbreitung der *Daphne Blagayana* Freyer, *ABZ* 1902, mit Nachträgen l. c. 1904 und 1908).

* * *

Rihard Ursini grof Blagay (roj. 7. VIII. 1786, umrl 14. III. 1858).¹⁾ posestnik grajščine Polhov gradec, je bil oni ljubitelj narave in še posebno rastlinstva, ki je l. 1837 opozoril takratnega muzejskega kustosa prirodoslovca Freyerja na jožefico. V Freyerjevi zapuščini, ki jo hrani Narodni muzej v Ljubljani, je spravljenih 67 Blagayevih pisem, a med Freyerjevimi znanstvenimi zapiski o ekskurzijah sem zasledila tudi Blagayevo črtico o izletu saškega kralja k *daphne Blagayana* na Sv. Lovrenca l. 1838.

Blagayeva pisma so iz dobe od 18. V. (1837) do 29. I. 1855. Freyer mu je pridno odgovarjal. Ohranjeni so tudi nekateri koncepti teh odgovorov, druge svoje odgovore pa je skiciral na Blagayevih pismih s pristavkom datuma, kdaj je odpisal.

Kakor je sklepati iz pisem, so bili odnošaji med Blagayem in Freyerjem zelo prijateljski. Freyer je bil v prvi vrsti prirodoslovec, a tudi iz Blagayevih pisem veje velika vnema za naravoslovna in druga prosvetna vprašanja, kar se zdi sprva tembolj čudno, ker je sam še začetnik in je videti, kako mu je dalo prvi pogon, veselje in vzpodbudo predvsem srečno naključje, da je bila najdena rastlina, ki jo je imel on in vsi drugi za nekaj novega, vprav na njegovem posestvu.

Karkoli sta doznala Freyer in Blagay novega, zanimivega, razveseljivega ali smešnega iz znanstvenega in kulturnega življenja, sta si zaupala. Tako se v pismu z dne 26. V. 1838 zgraža Freyer napram Blagayu, ker sta v „Kochu“ navedena kot najditelja *primule venuste* kranjska botanika Hladnik in Graf,

¹⁾ Laibacher Zeitung 1858, p. 253, 256, Novice 1858, p. 87, 95.

ki da krajev, kjer ta jeglič raste, še nikoli videla nista! Nasprotno pa se v pismu z dne 22. VI. 1840 Blagay ogorčen norčuje radi Fleischmannove drzne oznake „Babna gora ein hortus botanicus“ v članku: Der Hügel Babna gora bei dem Dorfe Lauerza in Krain (Flora 1840, I, 298—304).

Da je tudi Blagay pomagal Freyerju pri zbiranju slovenskih rastlinskih imen, spričuje njegovo pismo z dne 23. VI. 1840, kjer omenja „kosje bobke“ ter pristavlja, da je to najbrž *vaccinium vitis idaea*. Za delovanje muzejskega kustosa se je sploh zanimal in je šel Freyerju vedno na roko. Ko se je ta odpravljal na ekskurzijo v Uskoke, mu je 6. VII. 1838 svetoval, naj „nič svetlega ne jemlje s seboj“ ter ga celo podprl s 50 forinti.

V pismu z dne 19. I. 1846 nagovarja Blagay Freyerja, naj kupi muzej Zoisovo zbirko mineralij, ter naj v Ljubljani pričnejo s predavanji o mineralogiji, botaniki itd., češ, graška univerza bo prej ali slej gotovo prenehala, a Ljubljana bo postala kulturno središče...

Iz nadaljne korespondence med sodobnimi znanstveniki in Freyerjem ter Freyerjem in Blagayem, ki se je vršila izključno v nemškem jeziku, hočem omeniti vnaprej samo ona najvažnejša mesta, ki se nanašajo na *daphne Blagayana*.

V pismu z dne 23. V. 1837 (glej sliko) naznanja Blagay Freyerju, da je našel na Sv. Lovrencu neko rastlino, ki spada bržkone med volčine in ga prosi, naj mu pove ime. V dvomu, ali ni vposlana rastlina morda planinski volčin (*daphne alpina*), ki raste med Idrijo in Kranjskim Snežnikom, na južnem Koroškem, v Julijskih Alpah ter preko Tirolske, Švice in Gorenje Italije tja do Pirenej, je zabeležil Freyer to ime spodaj na pismu z dvema vprašajema. Kmalu pa se je prepričal, da je vposlana rastlina nova in jo je najditelju (bolje opozoritelju ali vpošiljatelju) na čast imenoval v svojih zapiskih in še pozneje v pismu Opitzu 20. VI. 1837 *daphne Blagayi*“ (ne „*daphne Blagayana*“!). Tu pravi: „Prosim Vas, da mi naznanite svoje mnenje o priloženem volčinu, ki ga ne poznam in ki raste pri Polhovem gradcu na Kranjskem; morda je nov? Vložil sem ga v svoj herbar začasno pod imenom „*daphne Blagayi* na čast grofu Blagayu.“ Blagayu pa je še prej (27. V. 1837) naznanil, da je poslal po en komad novega volčina „*daphne Blagayi*“ profesorju Reichenbachu v Dresden in profesorju Hoppeju v Regensburg, da se o njem izrazita.

O okoliščinah, kako je bila *daphne Blagayana* najdena (Freyer piše *daphne Blagayana* prvič v pismu Reichenbachu z dne 4. VII. 1837), poroča Freyer nekaj mesecev pozneje (12. II. 1938) profesorju Kochu v Erlangen dobesedno tako-le:

„Prošlo pomlad sem bil tako srečen, da sem dobil lepo novo rastlino. Ker zbiram kranjska rastlinska imena, mi je neki kmet prinesel v grad k grofu Blagayu v Polhovem gradcu *daphne cneorum* pod imenom *rudezhe josh efze*.²⁾ Zjutraj sem se odpeljal. Proti poldnevu pa je prinesel isti kmet rumeno cvetoči volčin pod imenom *rumene josh efze*.³⁾ (Gre pač za 22. V. 1837, kakor sklepam po Freyerjevi izjavi v tem pismu in Blagayevem pismu z dne 23. V.; dan odkritja Blagayevega volčina bi potem takem ne bil 20. V. 1837, kakor poroča Graf Sigmund v Flori 1838, I, 175, in kakor je to posnela vsa tozadevna literatura, temveč 22. V.!) „Kmeta je poslal g. grof takoj drugi dan (23. V., torej je bil najden 22. V.) za menoj, ker se (najdeni volčin) z nobeno znano rastlino ni ujema. Kako prijetno presenečenje!!! Vpošiljatelju³⁾ na čast sem ga imenoval *daphne Blagayana*, ter poslal po en komad prof. Hoppeju in dvor. svet. Reichenbachu; prvemu se niti ni zdelo vredno, da bi mi bil odgovoril, drugi pa je novost potrdil in poslal sem mu 100 komadov za njegovo Cent. Fl(ora)e germ(anicae) exs(iccatae). Če pripoznate lepo priloženo rastlinico tudi Vi za novo, potem bi Vas prosil, da jo

²⁾ Glej tudi Novice 1814, p. 48, kjer piše Fleischmann o spomladanskih cvetlicah.

³⁾ Podčrtala pisateljica.

naknadno sprejmete v svojo pred vsemi drugimi izborna sinopsis (Koch: Synopsis florae germanicae et helveticae, Leipzig 1843—45). Obenem Vam pošiljam diagnozo za „Floro“. (Opis rastline je izšel 1838, I, 176).

Iz tega pojasnila je razvidno, da Blagayaeva volčina pri nas pravzaprav ni izsledil Blagay, temveč da je bil med kmetским ljudstvom že prej znan pod imenom „rumena joshfeza“. Pač pa je bil Blagay oni, ki je Freyerja nanj opozoril in tako spravil rastlino v evidenco znanstvene literature.

Koch je še le 28. III. 1839 potrdil Freyerju novo odkritje in ga obenem prosil za nekaj komadov, „da bi napravil veselje svojim severnim prijateljem.“

Že prej pa je prejel Freyer Reichenbachov odgovor (17. VI. 1837): „Daphne mi je napravila veliko veselja, kajti gotovo se zdi nova in jo bo pač mogoče imenovati *daphne Blagayana*,⁴⁾ če je Vam prav tako... Rad bi jo slikal in želim zato kolikor mogoče natančno navedbo barve živega cveta, o katerem sodim, da je zelenobela.“

Na to mu je odgovoril Freyer 4. VII. 1837: „Potrdítev, da je daphne nova, je bila zame in za g. prof. Blagaya zelo razveseljiva vest. Želim, da se obdrži ime *daphne Blagayana*⁴⁾. Ko sem poslal en komad Vam, sem obenem odposlal enega tudi prof. Hoppeju, ki pa mi še ni odgovoril; to omenjam zato, da daphne že pri prvem pojavu ne bi dobila dveh imen.“ (Zdi se, kakor da je dal imensko obliko *Blagayana Reichenbach* in jo je Freyer samo popravil v *Blagayana*). Kakor sporoča Reichenbach 4. VI. 1838 Freyerju, je bila *daphne Blagayana* razstavljena na cvetlični razstavi v Dresdenu.

Tudi nadaljna Blagayaeva pisma se deloma še nanašajo na ta predmet: 2. VII. 1837 opisuje volčinov plod, 11. V. 1838 opozarja, da je blagajka v najlepšem cvetju, 25. V. 1838 izraža željo, da bi radi spomenika kralju Saškemu, ki naj bo lep a radi transporta lahak, rad govoril z grofom Erbergom. Erbergu je prav gotovo tudi poslal v cvetličnem loncu jožefice, ker piše ta 22. V. 1838 Freyerju med drugim: „Lonc sem pustil posejati z rdečo verbeno, ki bo napravila grofu Blagayu gotovo veselje.“ Dne 14. V. 1839 pa opozarja Blagay Freyerja, da še ni videl nikdar toliko *daphne Blagayane* kakor to leto, ko jo je našel celo vprav na vzhodu Sv. Lovrenca.

Ob priliki, ko je poslal Freyer *daphne Blagayano* tudi profesorju Endlicherju na Dunaj za dunajski botanični vrt (pismo brez datuma), ga opozarja na pomoto, povzročeno po podatkih barona Weldena, ki je trdil, da je trgala blagajko na „Göstinger Bergu“ ter pojasnjuje, da je edino znano nahajališče tega volčina pri Polhovem gradu v posesti grofa Blagaya, ki da mora njegova redka najdišča ščititi pred opustošenjem; kajti, nadaljuje, blodna misel v ljudstvu, da je kralj Saški po *daphni Blagayani* ozdravel in da je zato prišel, da si ogleda njeno nahajališče, je pretila z iztrebljenjem te rastline, ker so jo smatrali za univerzalno zdravilno sredstvo. Tako je srečal grof Blagay nekoč žensko, ki je nesla celo butaro *daphne Blagayane* domov; na njegovo vprašanje, čemu ji bo, je izdala mnenje prebivalstva. Zabičal ji je, da je blagajka zelo strupena. Ženska je to možnost priznala, češ, da je pred nedavnim nek bolan kmet, ki je pil kuhan volčinov čaj, tožil o grizenju in notranjih bolečinah in da je umrl. (Iz pisma je razvidno, da so ti Freyerjevi podatki odgovor na Endlicherjevo vprašanje o strupenosti *daphne Blagayane*). Freyer piše, da se bo obrnil radi nadaljnih podrobnosti o poteku bolezni do grofa Blagaya samega.

In res sem našla med korespondenco majhen listič brez datuma, v katerem prosi Freyer Blagaya, da mu sporoči: čas, kedaj je prinesla ženska sveženj Blagajevega volčina; čas in ime kmeta, ki je varil volčinov ocedek in umrl; znake zastrupljenja z *daphne Blagayano*.

Na ta vprašanja je Blagay odgovoril na listku brez datuma: „Ženska je prinesla sveženj volčina v začetku maja 1843 in je menila, da mora biti rastlina,

⁴⁾ Podčrtala avtorica.

ki jo je kralj Saški prišel osebno gledat, prav posebnih zdravilnih moči; Anton Hribernik iz Prapoč štev. 3, ki je več let bolehal za jetiko, se je naposled zatekel k odcedku te rastline meneč, da bo našel zdravje, ko so se vsa druga zdravila izkazala za ničevna, v tej kraljevi rastlini. — Tukaj jo namreč imenuje kmetsko prebivalstvo *Kralova Rosh a*.⁵⁾ Toda takoj po zaužitju odcedka se je pojavilo močno bruhanje in driska, nakar je omenjeni kmet nekaj dni za tem 26. V. umrl. Kaj da je povzročilo njegovo smrt, ali njegova dolgoletna bolezen ali pa odcedek, ni mogoče dognati, samo toliko je gotovo, da so se zgoraj navedeni simptomi po zaužitju odcedka pojavili in da se niso več ponovili, ko je kmet zauživanje odcedka opustil in da je nato še nekaj dni živel.“

S tem je podana zgodovina odkritja *daphne Blagayane* na Kranjskem. Izmed obeh mož, katerih medsebojne stike sem skušala v tem članku osvetliti, je v Slovenskem biografskem leksikonu obdelan le *Freyer*. Sodim pa, da bi tudi *Blagay*, mož, ki je s toliko iskrenostjo imenoval kranjsko deželno svojo domovino, ki je z *daphne Blagayano* obrnil pozornost botanikov za več decenijev na Kranjsko, ki je svetoval in sodeloval pri reševanju splošnih in kranjskih kulturnih vprašanjih ter podpiral naše domače znanstvenike, zaslužil prostora v slovenski enciklopediji.

Antherea pernyi var. yamamai Guér.

I. Hafner.

V zadnjih letih smo dobili iz več krajev Dolenjske poročila, da so se tamkaj pojavili veliki rumeni metulji, ki po noči priletijo k luči.

Je to velika japonska sviloprežka s znanstvenim imenom *Antherea pernyi* v. *yamamai* Guér.

Glavna forma¹⁾ *Antherea pernyi* se nahaja v amurski in usurski pokrajini v vzhodni Sibiriji in na Kitajskem. Popisal in imenoval jo je francoski naravoslovec Guérin v *Revue et Magasin de Zoologie Paris* 1855. Varieteto *yamamai* je popisal in ji dal ime isti Guérin v istem časopisu l. 1861. Razlikuje se varieteta od glavne forme v tem, da ima bolj topa krila in da je oko na zadnjih krilih na vnanjo stran bolj izrazito črno obrobljeno. Nekateri smatrajo v. *yamamai* za posebno vrsto (species diversa). Nahaja pa se na Japonskem.

Kako in kedaj je prišla ta sviloprežka k nam na Kranjsko? Kolikor sem mogel poizvedeti, se je to zgodilo l. 1867. Podatke o tem mi je dal pred mnogimi leti moj že pokojni polubrat, zdravnik dr. Stanko Sterger, ki je bil tisti čas (t. j. l. 1867.) dijak novomeške gimnazije.

Neki posestnik „graščinice“ na Malem Slatniku pri Novem mestu, po imenu Mach, je hotel s tem metuljem, ki je bil nekaj let prej prinešen v Evropo, napraviti poskus za pridobivanje svile in si je obetal pozneje mnogo uspeha od tega poskusa. Gosenice je redil v veliki množini na prostem v hrastovih gozdovih, ki se razširjajo od Slatnika proti Šent Jerneju. Zapredke (kokone) je pa spravljajal na Mokrem polju v neki hiši ob glavni cesti, ki je bila takrat last moje matere. Kako da Mach kokonov ni pravočasno zamoril, mi je ostalo neznano. Metulji so se izvalili iz vseh zapredkov. Ko je prišel nekega dne pogledat, je našel hišo polno metuljev, katere je seveda izpustil na svobodo. Razširili so se sčasoma po vsem novomeškem okraju in pozneje tudi izven njega.

⁵⁾ Podčrtala avtorica. Glej tudi: Deschmann, Eine Königsblume. Laibacher Tagblatt 1870, Nr. 109.

¹⁾ To je ona, ki je bila izmed form ene vrste prva popisana in imenovana, ne glede na to, je li filogenetično res najstarejša ali ne.

Toliko sem zvedel po ustnem sporočilu.

Janez Trdina piše v svojem „Izprehodu v Belo Krajino“²⁾ na strani 46: „Posestnik slatniški Mach, rojen Čeh, je začel v Avstriji prvi gojiti svilne črvice nove vrste, ki se zovejo jama-mai in Perné³⁾ in se razlikujejo od domačih v tem, da obirajo hrastovo listje in se rede v hosti.“ Trdina torej potrjuje ustno sporočilo, da jih je Mach redil v prosti naravi.

Pred nekoliko leti mi je prišla v roke majhna brošurica, ki jo je spisal Mach spomladi l. 1870. in izdal istega leta v nemškem jeziku.⁴⁾ V njej daje pisatelj navodila, kako je rediti to gosenico. Prišla je — piše — iz Japonske v Evropo ta sviloprejka l. 1862.⁵⁾ kot darilo francoskemu cesarju. Pisatelj je dobil prvo zalego od tvrdke J. Frachtner & Söhne (kje?) l. 1866. Kakor je razvidno iz spisa, ga gori opisana nezgoda prve reje⁶⁾ ni oplašila in je imel pozneje menda precej uspeha. Gosenica se po njegovem opazovanju levi štirikrat v presledkih od 8 do 10 dni, zaprede se 52. dan, metulj se izleže 40. dan, doseže pa šele v drugi noči svojo popolno zrelost in moč.⁷⁾

Začetkoma je bil metulj v naravi menda bolj redek. Spominjam se samo enega, ki ga je ujel moj polubrat okoli l. 1873. pri Mokrem polju. Pozneje v svojih mladih letih nisem videl nobenega več in tudi ne, ko sem bil dijak v Novem mestu (1877—1887); samo gimnazijska zbirka je imela en eksemplar. Ščasoma so se pa bolj zaredili. Koncem avgusta l. 1895. sem ujel pri Družinski vasi samico in v začetku septembra samca. Koncem junija l. 1900. sem sklatil blizu Mokrega polja s hrasta skoro doraslo gosenico, ki se je v začetku julija zapredla in mi dala 10. avgusta lepega samca.

Sodni svetnik Julij Bučar⁷⁾ je ujel zadnjih 12 let pred svojo smrtjo v Novem mestu vsako leto po nekoliko eksemplarov pri mestnih svetilkah ali pa so mu jih prinesli ljudje.

Ujeli so tega metulja že pred vojno tudi pri Žužemberku, pri Trebnjem (svetnik dr. Cvetko), pri Kostanjevici (notar Mat. Hafner) in pri Krškem. En eksemplar je bil ujet l. 1913. tudi že onstran Save pri Brežicah (železniški uradnik Vrančič). L. 1922. so se pojavili v večji množini v Stični in v Višnji gori, kar mi je sporočil računski nadsvetnik Ilovar. L. 1923. sredi septembra je našel moj sin prvi eksemplar v Ljubljani pod neko svetilko na tleh pohojen. L. 1924. so bili ujeti tukaj že trije eksemplarji (Splichal, Kornič, Juvan), eden pa tudi pri Škofljici (Splichal). Leta 1925. je ujel muzejski kustos dr. Kos na Grosupljem 16 samec in 3 samice, ki so zvečer priletele na luč. Tudi l. 1926. jih je opazoval tamkaj v obilici. L. 1925. in l. 1926. jih je bilo mnogo videti v savski dolini v Litiji, v Trbovljah in na Zidanem mostu pri svetilkah na tamošnjih kolo-dvorih. L. 1926. je bil ujet eden baje tudi že v Borovnici (Bukovec). Letos (1927) pa so se povsod pojavili v bolj pičlem številu.

Če je bil oni eksemplar, ki je bil najden sredi septembra 1923, res prvi v Ljubljani, potem je rabila ta species za približno 80 km dolgo pot od Mokrega polja do Ljubljane 56 let.

²⁾ Spisal, kakor je razvidno iz vsebine, l. 1873.; izdal in založil L. Schwentner v Ljubljani l. 1912.

³⁾ Seveda „pernyi“! Gotovo pa je redil Mach samo varieteto, ker jo nahajamo sedaj popolnoma čisto.

⁴⁾ Kurze Anleitung zur Zucht des Seidenspinnes der Eiche B. Jama-mai. Laibach 1870. Druck und Verlag von Ign. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. — Menda edini eksemplar, ki se je ohranil, je v posesti dr. Staudacherja, zdravnika v Ljubljani.

⁵⁾ Ta letnica ne bo prava, ker jo je Guérin popisal že leto prej.

⁶⁾ ki je pa v spisu ne omenja.

⁷⁾ Umrl l. 1919. v Novem mestu.

Metulj se pojavi pri nas v prosti naravi nekako sredi avgusta, najti pa ga je še skoro do konca septembra. Mrtev, že pohojen eksemplar sem našel pri Kostanjevici še 18. oktobra (l. 1908.). Samica zaleže jajčeca na veje, kjer prezime; izležejo pa se gosenčice koncem aprila ali začetkom maja, ko začne hrast poganjati. Gosenice dorastejo navadno v prvi polovici julija.

Reja v sobi se vrši hitreje, kakor v naravi; gosenice se izležejo proti sredi aprila in dorastejo že v prvi polovici junija, metulji pa se izležejo čez 36—38 dni, odkar so se bile gosenice zapredle, to je okoli srede ali v drugi polovici julija. Vendar se razvoj ne vrši vedno tako redno. Tako so se mi pri letošnji reji (t. j. l. 1927.) izlegle gosenice v času od 10. do 15. aprila, dorasle so že koncem maja, začetkom junija in so se vse (19 po številu) zapredle od 1. do 8. junija. Prvi metulj se je pojavil že 3. julija, drugi pa z velikimi presledki tekom julija in avgusta, zadnji dne 29. avgusta. Gosp. R. Rakovec mi je sporočil, da se je njemu izlegel prvi metulj sredi julija, zadnji pa 2. septembra.

Ker hrast sredi aprila še ne zeleni, je treba gosenice rediti z gabrom (*Carpinus betulus*), ki je takrat navadno že zelen.

Tudi v naravi živi gosenica v krajih, kjer je poleg hrasta mnogo gabra, tudi na gabru. Skoro je najti pod gabri več z listjem padlih praznih kokonov kakor pod hrasti.

Dr. Fr. Cvetko (Trebnje) pravi v svojem spisu „Zimmerzucht von *Antherea yamamai*“⁸⁾ da ni mogel ugotoviti, če dajo gosenice prednost gabru ali hrastu. Redil jih je najprej z gabrom, po drugi levitvi pa jim je dal poleg gabra tudi hrast: kmalu jih je našel nekaj na hrastu, nekaj na gabru.

Tudi z bukvi (*Fagus sylvatica*) je mogoče rediti gosenico, kakor poroča *Entomologische Zeitschrift Frankfurt am M. XXI, od 20. IV. 1912, str. 12.*

Po dnevi je najti metulja na kakem grmu ali drevesu na listju sedečega. Samec je jako plašen in zleti, če se le malo vznemiri. Kakor rečeno, prileti jako rad k luči; samice prilete vedno v manjšem številu na luč, kakor je to navada pri večini nočnjakov.

Barve je *yamamai* jako različne: varira od bledorumene do rumenordeče. Dobe se pa tudi sivorujavkaste barve.

Velikost je povprečno tale: pri samcu meri prednje krilo (od korena do konice) 74 mm, pri samici 78 mm; razpet pa meri od konice do konice samec 140 mm, samica 145 mm. Dobiti je seveda tudi večjih, pa tudi manjših eksemplarov.

Svila te sviloprejke ni tako fina kakor ona navadne indijske sviloprejke (*Bombyx mori*). Zato so tudi rejo v take svrhe (namreč za pridobivanje svile) opustili, ker se stvar ni obnesla. Kako je bilo konečno z *Machovimi* poskusi, je ostalo neznano.

Ker se je torej ta metulj pri nas tako zaredil in razširil, je gotovo, da ne bode več izginil; zato ga po vsej pravici prištevamo svoji domači favni.

Za varstvo narave na Pohorju.

Floristična črtica.

Dr. Fran Dolšak.

Med tukajšnjimi prijatelji narave se je že vačkrat naglašala potreba, da se nekateri deli naše pokrajine, ki so v prirodoslovnem oziru posebno znameniti, ohranijo v dosedanjem stanju na ta način, da se zakonitim potem zaščitijo in proglašajo za nacionalne prirodne parke pod varstvom javnih oblastev. Odsek za

⁸⁾ *Internationale Entom. Zeitschrift Guben XX. Jahrg., p. 73.*

varstvo prirode je že izbral enega izmed takih biserov domače zemlje, namreč planinsko pokrajino pri Sedmerih jezerih v območju Julijskih Alp, kjer skuša na tem mestu rešiti alpsko folro in favno pred devastacijo in jo ohraniti v sedanji krasoti in bujnosti. Ta začetek zasluži posnemanje, da bi se tako kulturno delo nadaljevalo tudi drugod. Istočasno, ko se je izprožila misel o rezervacijah pri Sedmerih jezerih, se je v krogu Odseka za varstvo prirode izrekla tudi želja, da bi se nekaj podobnega ukrenilo tudi na Pohorju in bi se zaščitili oni deli te gorske pokrajine, kjer se nam prikazuje živa priroda v posebno izrazitih podobah svoje vrste in katere se bistveno ločijo od onih izpod Triglava v okolišu Sedmerih jezer, kjer prevladujeta apnik in pestra flora južnih apneniških Alp. Kamenine pa, ki tvorijo gorkso gmoto vseh pohorskih vrhov, obstoje po večini iz silikatov, začeni pri najstarejših skladih arhajske dobe, kakor so granit, gnajs, filit, sludovec itd. Geološki substrat gornjih zemeljskih plasti vpliva odločilno tudi na pohorsko rastlinstvo — na katero edino se to poročilo nanaša — in katero nam radi izključitve kalciofilnih elementov vzbuja vtis nekake enoličnosti, v katerem se pa navzlic temu razodeva sprejemljivemu očesu veliko bogastvo prirodnih lepot; prirodoslovcu pa je tudi tukaj odprto obsežno polje za opazovanje in proučevanje prirode trojnega kraljestva.

Rastlinska odeja Pohorja nastopa v trojni formaciji. Pobočja oklepajo gozdovi, dostikrat prav do vrha; na višinah, zlasti na zahodni polovici imamo gorske, odnosno subalpinske travnike in pašnike, med njimi pa na večih mestih raztresena bolj ali manj obsežna šotna barja, ponajveč v okolišu pohorskih jezer in jezerc. Starih gozdov, ki so še pred kakimi 60 leti imeli ponekod značaj pragozda, ni več; nadomešča jih po večini mlada jelovina, v nižjih legah tudi bukovje, vsepovsod pa se opažajo sledovi človeških rok. Zadnje ostanke pohorskega pragozda opisuje še Glowacki¹⁾, kjer je imel priložnost opazovati na orjaških deblih starih drevesnih yelikanov bolj redke lišaje, kakor n. pr. *Usnea longissima*, *Lobaria amplissima*, *Lobaria scrobiculata*, *Sphaerophorus coralloides*. Slednji je izginil bržkone še za časa, ko je avtor živel, ker ga v zadnjih letih, kakor sam pripoveduje²⁾, ni več zasledil. Najstarejša slika rastlinstva se je ohranila še na onih višinah, ki so pokrite z močvirjem, polnim šotnega mahovja (*sphagnum*) ter predstavljajočim ono ekološko formacijo, ki jo nazivljajo „sphagnetum“ (šotno ali visoko barje, Hochmoor, Moosmoor). Ta formacija postaja vedno redkejša, ker si človek povsod prizadeva, da bi močvirja osušil in izpremenil v plodno zemljo, ki mu donaja dobiček. Na ljubljanskem barju, ki postaja že zgodovinski pojem, je ostalo od nekdanjih prostranih sphagnetov le še nekaj skromnih ostankov pri Grmezu in Kostanjevici. Drugo tako nahajališče je na Pokluki in je floro tega alpskega barja svojedobno izčrpno popisal prof. Paulin³⁾. Šotna barja na Pohorju po svojem znanstvenem interesu gotovo ne zaostajajo za onimi, na pravkar omenjenih krajih, če jih celo ne presegajo in so vredna, da ostanejo za dogledni čas taka, kakršna so. Vsaj nam v malem predočujejo prastaro sliko Pohorja, kot je bilo v davnih vekih ob koncu zadnje ledene dobe — torej znamenit relikt, ki sega v čase diluvialnega človeka in mamuta.

Kdor potuje po grebenu Pohorja od Ruške koče v smeri proti zahodu in nadaljuje pot od koče na Klopnem vrhu (1290 m), sledeč kakih 10 minut markacijam, ki vodijo proti Rogli (1517 m), ima priliko, da se pomudi na precj obsežni ravnici, kjer mu oko prvič na tem potovanju uzre nizke borove grmiče; ta bor je pristni planinski ruš (*Pinus montana* Mill. syn. *Pinus mughus* Scop.), kraj pa barje na

¹⁾ JUL. GLOWACKI, Die Moosflora des Bachergebirges 1908. Separatni ponatis iz *Festschrift zur Feier des 150 jährigen Bestehens des Marburger Gymnasiums*, str. 8.

²⁾ ibidem.

³⁾ ALF. PAULIN, Ueber einige, für Krain neue und seltene Pflanzen 1915. Separatni ponatis iz *Carniole 1915*, str. 30.

Klopnem vrhu. Mehka, mokra tla pokrivajo v družbi z drugimi barskimi mahovi (n. pr. *Dicranella cerviculata*, *Dicranum Bergeri*, *Webera nutans*, *Polytrichum strictum*, *P. gracile*, *P. commune*) in mahovi-jetrnjaki (*Hepaticae*)⁴⁾ raznovrstna *Sphagna*, močvirska gramineja *Molinia coerulea*, *Drosera rotundifolia*, *Andromeda polifolia*, *Vaccinium oxycoccus*, ruševje in rjasti sleč (*Rhododendron ferrugineum*), ki je najbolj zajemljivi član te rastlinske asociacije. Da raste ruševje tudi drugod po planinskih visokih barjih še dandanes v družbi s šotnim mahom, je znana stvar, ter velja to tudi za barje na Ribšici prav tako, kakor je bilo tudi ljubljansko barje nekdanj prepričeno z nizko borovino, identično z alpskih ruševjem, kot so pokazali fosilni ostanki. Na prvi hip presenetljiva pa je navzočnost rjastega sleča v tej tako izrazito vlagoljubni rastlinski družbi. Warming⁵⁾ ne navaja, govorec v 85. poglavju svojega obširnega dela o rastlinah, ki se družijo na sphagnetih, niti jednega takega primera. Pač pa nastopa *Rhododendron ferrugineum* kot element v formaciji alpskega pritličnega grmičevja na silikatnih ali le malo apnenastih tleh, ki pa morajo biti več ali manj šotnata. Pritlični grmiči raznih vrst so se tudi na pohorhorskkih barjih kolikor toliko uveljavili in poleg zgoraj imenovanih nastopajo še *Vaccinium uliginosum*, *Vaccinium myrtillus*, *Vaccinium vitis idaea* in *Calluna vulgaris*, ki so tudi drugod pogostni spremljevalci rjastega sleča. Potemtakem imamo tri okolnosti, ki nam v ekološkem oziru tolmačijo naše nenavadno nahajališče rjastega sleča, namreč tla, katerim 1. odločno primanjkuje apnik in ki so 2. z gotovostjo šotnata in 3. pristnost drugih, zanj običajnih rastlinskih sodrugov. Upravičena je tudi sodba, da preživljajo visoka barja na Pohorju počasno metamorfozo; smer razvoja gre za tem, da se bodo *sphagna* s časom umaknila rastlinam, ki stoje sistematično višje in sicer nizkim in višjim grmičjem ter onim travam, ki označujejo močvirske goljave (Moorheide), kakor n. pr. *Molinia arundinacea*, *Deschampsia caespitosa*, *Festuca capillata*, *Nardus stricta* in lišajem iz plemena *Cladonia*, kakor n. pr. *Cladonia rangiferina* (jelenovec) *Cl. coccifera* itd. Sklepni člen, ki bi zaključil to progresivno sukcesijo, bi bilo seveda drevje, tako da je končni naslednik nekdanjega barja — gozd. Razume pa se, da je mogoča tudi retrogradna sukcesija, ki gre v obratni smeri in more tudi na gozdnih tleh zopet se pojaviti *sphagnum*, ako se klimatične in edafske razmere temeljito premene.

Skoraj odveč je pripomba, da pospešuje človeško delo z osuševanjem močvirnih parcel ta naravni proces progresivne sukcesije četudi jo lahko po svoje oblikuje. Kjer pa je narava nemotena v svojem razvoju, se vrši prehod iz ene razvojne stopnje v drugo v neprimerno daljših razdobjih. S smotreno zaščito terena ostala bode sedanja slika vsaj za dogledni čas bistveno intaktna. Način pa, kako to izvesti, ni samo teoretsko prirodopisni problem, marveč posega predvsem v šumarsko-tehnično odnosno hidrografsko stroko in je odvisen seveda tudi od ekonomskih interesov.

V florističnem pogledu pripominjam, da se *Rhododendron ferrugineum* v celi današnji Sloveniji nikjer drugod ne nahaja, kakor na Pohorju, ker živi ponajveč le na prakamenenih tleh in ga v apneniških Alpah nadomešča dlakasti sleč (*Rhododendron hirsutum*). Pa ne samo na barjih, ampak tudi na suhem, skalovitem ozemlju Pohorja raste rjasti sleč in sicer na granitnih skalah nad slapom Lobnice (Veliki šumik) ter na Jelenski peči. Zakaj da omenja Hayek⁶⁾ samo to

⁴⁾ JUL. GLOWACKI, l. c. str. 11. je našel na pohorskih visokih barjih naslednje jetrnjake: *Lophozia inflata*, *L. lycopodioides*, *Mylia Taylori*, *M. anomala*, *Harpantus Flotowianus*, *Cephalozia connivens*, *C. fluitans v. gigantea*, iz plemena *Sphagnum* pa *Sphagnum medium*, *Sph. compactum*, *Sph. cuspidatum*, *Sph. fuscum*, *Sph. rufescens* i. dr.

⁵⁾ E. WARMING, Lehrbuch der ökologischen Pflanzengeographie 1918, str. 652.

⁶⁾ A. v. HAYEK, Flora von Steiermark 1911, II. 1 str. 14.

dvoje nahajališč, ne vem; gotovo pa je, da so bila znana že Glowackemu, kakor so znana tudi našim turistom⁷⁾ in jih tudi R. Badjura⁸⁾ točno navaja.

Podobne vegetacijske razmere nam prikazuje tudi okoliš št. Lovrenških (1529 m) in Ribniških jezer (1535 m); obdaja jih pas temnozelenega, mestoma težko prodirnega ruševja, ki se vspenja iznad blazin mehkega mahovja; tla so zelo mokra, stopinja se udira in zajema vodo, ako ni bilo dalj časa suhega vremena. Pri Ribniških jezerih se ruševje kmalu izgubi in prehaja v odprto golico Jezerskega vrha, ki je tudi še precej vlažna in se zlasti na vzhodni strani izpod njegove kope nabirajo stoječe vodice in grezi, polne *sphagnuma*. Na tem mestu, pa tudi drugod po najvišjih pohorskih vrhovih raste planinski lesičnjak (*Lycopodium alpinum*), o katerem poznamo v Sloveniji le še dve drugi nahajališči, namreč Golico v Karavankah in goro Kameneni vrh pri Ljubnem (1695 m), obstoječo iz vulkanskih prodorin (andesit). Tudi ta rastlina je torej pri nas zelo redka in potrebna zaščite, ker je v nevarnosti, da izumre; nevarnost pa ne obstoji v tem, da bi jo ljudje trgali, marveč radi izpremembe terena. Pot od Jezerskega vrha proti zahodu v smeri proti Črnemu vrhu (1543 m), na katerem se vspne gorski greben do najvišje točke in proti Veliki Kopi (1542 m) vodi čez suhe košenice in pašnike, kjer *sphagnum* preneha in se pojavi formacija, ki jo moremo prištevati deloma k subalpskemu travniku, deloma pa, zlasti prav na vrhah k onim pustim goličavam z nizko travo, kjer igra navadni ščetinovec (*Nardus stricta*) dominantno vlogo; mnogo je tukaj tudi islandskega lišaja (*Cetraria islandica*) z močno razvitimi steljki. Ostro začrtanih meja mej obema slikama ni. Pohorski subalpski travnik je bistveno soroden z onim v centralnih Alpah in vsebuje glasom Hayek-ovega⁹⁾ opisa poleg drugih sledeče elemente: *Potentilla aurea*, *Tozzia alpina*, *Pedicularis recutita*, *Phyteuma Halleri*, *Arnica montana*, *Cicerbita alpina*, *Cirsium pauciflorum* (opombe vredna je tudi *Campanula barbata* op. poročevalca), v najvišjih legah poleg prej omenjenega lesičnjaka *Lycopodium alpinum*, tudi *Hieracium aurantiacum* in *Gentiana pannonica*.

Kakor sem že preje omenil, je rastlinstvo, ki ga izkazujejo še danes pohorska barja, po večini ostanek iz nekdanje glacialne flore, katera je segala tedaj veliko nižje in ki se je šele ob nastopu toplejšega podnebja začela zopet umikati v višave. Sledilo ji je gozdno drevje, gorenja drevesna meja se je začela dvigati, z njo vred pa se je alpska flora pomikala vedno višje in se je končno mogla ohraniti le še na zatočiščih hladnega gorskega barja. Alpskega odnosno arktičnega izvora so n. pr. sledeče pohorske rastline: *Pinus mughus*, *Rhododendron ferrugineum*, *Gentiana pannonica*, *Potentilla aurea*, *Lycopodium alpinum*, *Cetraria islandica*, ki so se na naselile na Pohorju kot naslednice toplotljubne terciarne flore, kateri je bilo ob začetku prvega glacialnega časa usojeno veliko umiranje. Da je imelo Pohorje za časa ledene dobe popolnoma izrazito alpsko floro, zato ne govore samo pravkar našete vrste višjih rastlin, ampak tudi sorazmerno veliko število alpskih elementov med mahovi,¹⁰⁾ ki so še danes ohranjeni. Glacialni relikti alpskih rastlin na šotnih barjih so znani tudi od drugod; tako n. pr. so se na bavarskih barjih na ta način ohranile *Gentiana Clusii* in *Primula auricula*.

Izmed ostalih florističnih posebnosti v območju Pohorja naj navedem dve vrsti iz skupine praprotnic, ki rasteta izključno na serpentinu, namreč *Asplenium adulterinum* in *Asplenium cuneifolium*, katerih drugod v Sloveniji ni, ki pa tudi sicer nista pogostni. V naši državi so znana njih nahajališča razen na Pohorju tudi

⁷⁾ Meni je bil kažipot g. Rotter iz Maribora, za kar mu izrekam zahvalo.

⁸⁾ R. BADJURA, Pohorje str. 80 v opombi.

⁹⁾ A. v. HAYEK, Pflanzengeographie von Steiermark 1923, str. 123.

¹⁰⁾ Glowacki jih navaja 19.

še v Bosni in Hercegovini, *Asplenium cuneifolium* pa so zasledili še v Srbiji in sicer povsod konstantno le na serpentinu.

Omene vredna redkost je tudi endemična *Saxifraga paradoxa*, katera ima poleg svoje poglavitne domovine v gorskih soteskah koroške Golice (Koralpe)¹¹⁾ še malo postransko nahajališče v Hudini pri Vitanju, kjer jo je svoječasnno prvi zasledil Glowacki, torej na terenu, ki spada orografski še k Pohorju. Tako osamljeno bivanje te rastlinske vrste svedoči za veliko starost in botaničarji¹²⁾ sodijo, da ni izključeno, da je preživela na teh mestih ledeno dobo in da je to relikv iz terciarnega časa.

Slovstvo.

Salopek M., Osvrt na geološku ekskurziju u Bohinj i na Triglav. *Spomenica u počast prof. dr. Gorjanoviću, Zagreb 1925/26 pag. 138—142.*

Avtor opozarja, da se nahajajo v okolišu Bohinjske Bistrice v triadni tvorbi noriški amoniti in hallstadtski apnenci kakor v Salzkammergutu — dasi pričakujemo na jugu Alp južne, dinarske znake. Tudi lias kaže v Bohinju drugačen obraz (facies) kakor pri Ljubljani (Podpeč) in v Velebitu, in sicer obraz hierlatzke apnenca z brahiopodi in marogastega laporja. Na malem prostoru Rudnice vidimo isti triadni oddelek ali nivel (niveau) v trojni izobrazbi (facies): hallstadtski apnenec, koraljni apnenec in dachsteinski apnenec.

Avtor se nagiblje k naziranju onih sedanjih geologov, ki smatrajo Južnoalpsko in Dinarsko gorovje za sestavljeno iz narinjenih kamenih odev [nappes de recouvrement, Überschiebungsdecken (Kober 1921, 1923, i. dr.)]. Po tem naziranju sta vzhodna vealepska in veledinarska odeja izšli iz istega korena v bližini Košute in tonalitnega pasa na severni strani Karavank. Od ondod bi bile odrinile severnoalpske odeje proti severu, južnoalpske proti jugu. S to razlago bi bil umljiv severni značaj usedlin na obeh straneh Karavank.

Pripominjamo, da Winkler (Über d. Bau d. Südalpen 1923, glej referat v tem zvezku Glasnika) odločno odklanja Kobrovo stališče. Winkler ugotavlja, da sta morski kadunji (geosinklinali), v katerih se je nabirala sedanja kamena usedlina Julskih Alp in Dinarskega gorovja, bili že v triadni in tudi v jurski dobi ločeni po vmesnem obsežnem suhozemskem (kopnem) hrbtu. Radi tega se usedline obeh gorovij, tudi če so istodobne, razlikujejo, na isti strani hrpta pa nalikujejo. F. S.

Winkler Artur. Über den Bau der östlichen Südalpen. *Pag. 1—272, 4 Tafeln, 27 Textfiguren. Mitteil. d. Geolog. Ges. Wien, XVI. Jhgg. 1923.*

Obširno delo, bogato s točno opazovanimi, z vso skrbnostjo zasledovanimi dejstvi in na novo načrtanimi tektonskimi nazori. S tem delom se izdatno izpopolnjuje doslej znana slika o geološki zgradbi Julskih in Kamniških Alp. Avtor, univ. prof. dr. A. Winkler, je proučeval ozemlje v letih 1916—18 in še potem v dveh letih.

I. Južne Alpe so velegorje, ki se razteza od Brente proti vzhodu v smeri W—E in se v hrvatskih „otoških gorah“ pogreza v naplavino velike Panonske nižine. Ob njih jugu se pričinja Dinarsko gorovje in poteka v smeri NW—SE. Geološka zgradba kaže te-le tektonske člane: I. Obdravsko panogo, Severne Karavanke z Obirjem, gorovje pri Doliču, II. panogo kristalastih skrivalcev ob Zili, in tonalita pri Železni Kapli, III. staropaleozojsko panogo Kamniških Alp in Je-

¹¹⁾ A. v. HAYEK, Flora v. Steiermark I. str. 698.

¹²⁾ A. v. HAYEK, Pflanzengeographie von Steiermark, 1923, str. 138.

zerskega vrha, IV. Južne Karavanke s Košuto in Kozjak pri Vitanju, V. karbonsko panogo v Gorenji Savski dolini, v Vitanjskem gorovju in Boču, VI. Julske in Kamniške Alpe, Ravno goro, VII. Julski triadni in kredni vnanji pas pri Srpenici ob Tolminki in Porezen, skrilavi pas pri Železnikih in kristalasti pas v Kranjski rebri, v Menini in pri Vojniku, VIII. pas kupolastih gora z Matajurjem, Kolovrat, Trnovsko planoto do Žirov, Škofjeloško in Polhograjsko triado in karbon, Litijsko in Trojansko antiklinalo, Rudnico, Ivanjščico, Kalnik.

Pričujoča studija ima za predmet južne panoge, severne bo obravnavala kasnejša publikacija.

Ustanovitelj moderne tektonike v geologiji, E. Suess, je tudi o Srednje-evropskih Alpah razvil nove misli (prvič l. 1875). Alpe bi bile po njih nastale, ker so se kamena tla na njih mestu nagubala. Ob menjavi stoletja so te misli že zastarele in je naziranje, da Alpe gradijo ležeče ogromne gube, ki so iz daljave narinjene na sedanje mesto, pobudilo v strokovnih krogih največjo iznenado (Lugeon 1901 i. dr.). To stališče se je v dvajsetih letih utrdilo in je teorija o ležečih gubah, ki prekrivajo podlago liki odeje, tudi v Vzhodnih Alpah dovršila svoj zmagoslavni pohod (Winkler). Vendar prvotna oblika nazorov ne velja več, in „že se snujejo kali novega naziranja o mehaniki dogodkov, ki so gorovje ustvarili“.

V modernem smislu sta proučevala zgradbo vzhodnega dela Južnih Alp zlasti Teller (1885—1898) in Kossmat (1895—1913). Že Teller je omejeval pomen prelomov in je pripisoval večji vpliv nagubavanju in narivom (charriage). Kossmat je ugotovil velike narive v Visokem Krasu, med Škofjo Loko in Ljubljanskim barjem, in v Julskih Alpah.

Kossmat umeva Julske Alpe in Dinarsko gorovje za eno veliko tektonsko skupino, ki obkroža severni rob Jadrana v obliki ogromnega alpskodinarskega loka. Ko so se nastajajoče gube potiskale proti Jadranu, so prihajale siloma na manjši in manjši prostor, ker jih je pritiskalo v podolžni in v prečni smeri. Ko so v prečni smeri prepočile, se je Trnovska planota ob robu narinila na Hrušično planoto in ta na Postojnski fliš. Konkavni lok Julskih Alp je na sličen način prepočil na tri grude in te so se narinile vsaka s NW-robom na sosednjo: Zlatenska gruda na Trentsko s Triglavom in Krnom in ta nad Kaninovo. Obratno je lok na temenu od pritiska izskočil in ga je narinilo nekaj kilometrov daleč na južnejšo panogo ob črti, ki jo značita točki Krn in Kobla. Med Škofjo Loko in Ljubljanskim barjem, to je v kotu med Alpsko panogo in Dinarsko, je stranski pritisk narinil zapadni konec Obsavskega gorovja proti zapadu nad Polhograjsko podlago. Obsavske gube (Litijska in Trojanska antiklinala) se vlečejo proti vzhodu in se tu razhajajo osvobojene pritiska ob meji kristalaste panoge, ki se pod zemeljskim površjem razteza od Pohorja do Rodopa. — Kar je dinarskoalpski gorski lok v manjšem, to so celotne Alpe v večjem merilu: nekaka mogočna skupina kamenih valov ob severnem koncu jadranske morske kadunje.

Kossmat priznava kratke, vendar le nekaj kilometrov obsegajoče narive; ne pripoznava pa zgleda, kjer bi mnogo kilometrov široka in dolga, primeroma tanka ležeča guba bila v celem narinjena na tujo podlago in na njej ležala kakor odeja na postelji; odklanja torej naziranje odejne teorije.

Poljski geolog Limanowsky je v večji studiji l. 1911. v poljskem jeziku in izvlečku v francoščini razčlenil Visoki Kras v skupino ležečih odevajočih gub. Trnovska planota in pa triadno in karbonsko ozemlje med Škofjo Loko in Ljubljanskim barjem mu tvori z Litijsko gubo vred eno velikansko odejo. Hrušična planota, nagubano ozemlje pri Vrhniki in Poljanah in Dolenjski Kras pa tvorijo nižje razprostrto ležečo odejo (odevajočo gubo). — Winkler ugotavlja, da dejanski položaj ne potrjuje umevanja Limanowskega.

Znameniti pristaš odejne teorije L. Kober (1913, 1923) umeva Južne Alpe in Dinarsko gorovje za enotno, veliko iz odej sestavljeno ozemlje. Kober polaga celo glavno os alpske gorotvornosti v severni del Južnih Alp — češ da so od tod vzniknile kamene gube in se od tod narinile severnoalpske odeje na severno, južno-

alpske pa na južno stran (jadranska odeja, dve spodnji dinarski odeji in dve gornjedinarski odeji). — Winkler opozarja, da je Kobrovo umevanje skonstruirano na postavkah, ki jih v prirodi ni; je torej nevzdržljivo.

Različnost dosedanjih nazorov je bila Winklerju pobuda za novo proučevanje.

II. Tektonika Julskih Alp. Narive izpričujejo v Julskih Alpah velike razlike v obrazu (facies) usedlin, še bolj pa geološka okna. To so luknje v narinjeni odeji, ki jih je izdolbla erozija tako, da se skozi luknjo vidi podlaga narinjene odeje. Taka okna je spoznal Winkler pri Vrsniku in Na skalah, kjer se kaže narivljaj najmanj 15 km obsegajoč. Isti avtor smatra, da je bržkone tudi Bovška kotlina tako okno. Kossmat pa je že ugotovil okno pri Kneži (6 km) in na Blegašu (8 km). Enako zgovorno izpričujejo narive geološki narivni otoki ali narinjene osamljene grude (krovne grude), to so od narinjene odeje po eroziji ločeni kosi odeje, ki lebdijo na prerinjeni podlagi. Taki otoki se nahajajo pri Drežnici v okolici Kobarida (Winkler), pri Ponikvah v okolici Tolmina (Kossmat) in bržkone je takega značaja tudi Zlatna pri Triglavskih jezerih (Winkler). Omenjena okna in otoki izpričujejo, da so Jul. Alpe v prerezu ob Soči tudi še v svoji sredi (10—15 km od roba) narinjene nad predlogo. In sicer se je ogromna gmota večinoma triadnega apnenca stisnjena v gube porinila nad podlago zgrajeno iz usedlin iz mlajših dob (liasne, jurske in kredne).

Na vzhodni strani doline Triglavskih jezer se dviga strma skalna stena s Tičarico 2091 m, Zlatno 2075 m, Zelnarico 2320 m, Studorjem 1781 m in drugimi vrhujočimi točkami. Ta stena je zapadni konec velike ploče triadnega apnenca, ki je porinjena nad mlajši rdeči jurski apnenec omenjene doline. Ta po Winklerjevi domnevi (v nasprotju s Kossmatom) narinjena ploča („Zlatenska ploča“) sega proti NE do Savske doline pri Jesenicah. (Na potu z Velega polja proti Triglavu se nariv lepo vidi. Pripomnil poročevalec). Winkler sodi, da izvira narinjena ploča iz okoliša Planine nad Jesenicami. Ondi starejše tvorbe (karbon i. dr.) tvorijo tla, dočim pogrešamo nad njimi gornjetriadno skupino — ker je (tako sodi Winkler) odrinjena proti SW najmanj 15 km daleč. Podlaga pri Planini je stisnjena v tesne gube in raztrgana po prelomih.

Kossmat je ugotovil velike narive v Julskih Alpah. Taka sta nariva ob črti Kobarid—Cerkno in ob črti Krn—Kobla. Tudi Zlatenska gruda mu je ob robih porinjena nad podlago. Kossmat pa odklanja nariv celotne gmote Julskih Alp nad pas, ki prihaja na dan ob njih južnem robu. Istotako odklanja nariv celotne Zlatenske ploče. Winkler oboje izpričuje s točno opazovanimi dejstvi.

Avtorja se razlikujeta tudi v presoji razmerja med Julskimi Alpami in pred njimi ležečim Dinarskim gorovjem. Kossmat pojmuje oboje kot celotno skupino nagubanih gorskih gmot. Winkler smatra, da je kameno gradivo Julskih Alp nastalo v posebni geosinklinali, usmerjeni E—W in Dinarsko gorovje v svoji, usmerjeni NW—SE. Obe je ločil širok celinski hrbet.

Poglavitno nagubavanje v Julskih Alpah se je vršilo ob prehodu med kredno in terciarno dobo. Poglavitno narivanje ob malo nagnjenih ploskvah se je potem godilo v gornjem oddelku eocenskega časa. Strme razpoke ali prelomi segajoči po več in mnogo kilometrov na daleč so se pojavili v miocenu in pliocenu (ob Matajuru in Kolovratu, ob Mojstroki, pri Idriji i. dr.).

Pri Kobaridu je Alpsko gorovje s predlogo vred kolenasto pripognjeno in je Kolovrat nasproti Stolu porinjen proti jugu za 2 km. Drugi tak prepogib se nahaja pri Tolminu. Oba pojava sta znak, da so delovale tudi sile v podolžni smeri gorskih gub.

Radi nariva se je prostor, ki so ga Osrednje Julske Alpe prvotno pokrivala, skrčil v prečni smeri za 20—30 km, to je nekako za polovico, v podolžni smeri pa za 2—3 km ob omenjenih pregibih. Ako v mislih izgladimo tudi gube, se pokaže skrčitev v znesku bržkone skoro na tretjino prvotne širine.

Narinjena gmota se sestavlja iz gornjega oddelka kamenih gub, ki so odtrgane od spodnjega oddelka in potem v obliki odeje porinjene proti jugu nad mlajšo podlago. To je čisto poseben za Julske Alpe značilen način narivanja. Na nagubano pločo je bržkone narinjena še Zlatenska ploča.

III. Tektonika Kamniških Alp izkazuje na severnem robu narive proti severu liki v Julskih Alpah, na jugu pa velik južni nariv gmot glavne skupine in Menine. Podlaga prihaja v obliki „okna“ na dan v Kranjskem rebu in v vzhodni Menini. Nariv obsega najmanj 15 km. Gradivo Kamniških Alp je nastalo v isti geosinklinali kakor Julske Alpe. Nariv je časovno predoligocenski, Savska prelomina, ki loči Julske in Kamniške Alpe pa je postmiocenska.

Pas Kamniških Alp obsega še Ravno goro.

Kossmat smatra Kamniške Alpe za narinjene v smeri NW—SE, Winkler pa v smeri NE—SW. Južna komponenta narivanja je pomaknila gorsko gmoto za najmanj 15 km in enoliko zapadna komponenta.

IV. Tektonika predloge Julskih in Kamniških Alp je Winklerju najvažnejši oddelek njegove študije. Po njegovem umevanju začenja ob južni meji te predloge (ki tvori v uvodu omenjeni VIII. pas) Dinarsko gorovje. Kosmat šteje že Trnovsko planoto k temu gorovju, Winkler šele Hrušično planoto in Tržaški Kras.

Winkler sodi, da je Škofjeloško - Polhovgrajska ploča enotno narinjena odevajoča gruda (ne odevajoča guba — kar trdi Limanowsky). Blegaševa triada mu je „okno“ pod narinjeno staro grauwako. Triadne gube, ki so nameščene pri Poljani in Vrhniki med vzhodnim robom Trnovskega Krasa, ki ga tvori Žirovski vrh, in zapadnim robom Obsavskih gub (Litija, Trojana), so na tesno stisnjene in teko v svoji posebni smeri, različni od soseščine. Te gube so Winklerju istotako „okno“. Kossmat jih smatra za podaljšek Trnovske ploče. Trnovski Kras je po Winklerju podaljšek Obsavskih gub in se nadaljuje preko Matajurja do Tarčenta. V Trnovski planoti visijo sedaj skladovi proti SW, slemenijo¹⁾ torej NW—SE, to je v dinarski smeri. Po Winklerjevem nazoru so se v to smer zasuknili iz prvotne alpske smeri med narivanjem na sedanjo podlago. Prvotna podlaga zasukane in z narivom prenešene odeje se deloma vidi v geoloških oknih Blegaša in gorske panoge med Poljanami in Vrhniko. Ako v misli zasučemo Trnovsko pločo za 30° nazaj proti NE, tedaj bi se triadna panoga ob Idriji in Trebuši zopet steknila z enako panogo Turjak-Višnja gora, triadno in jursko ozemlje Javornikovo bi prišlo zopet v prvotni stik s Krimom itd.

Ko so v Trnovski ploči naponi narastli in jo vzbočili na antiklinalo, je prišla skupina karbonskih skrilavcev in peščencev v višji položaj. Voljnost in odjenljivost teh kamenin je ustvarila v jedru antiklinale veliko drkalno ploskev, pripravno za narivanje. Nagnjene skladove v stranskih krilih antiklinale je pritisk ostro pretrgal.

Ko se je Trnovska odeja narivala na sedanje mesto, so bili naponi najsilnejši ondi, kjer ploča prehaja iz zapadne smeri v severozapadno. Ob pregibni črti SW—NE je bil pritisk najsilnejši. V istini vidimo jako razkosanost in premaknjenost pri Idriji, Škofjem vrhu (poleg Cerčna) in na Blegašu. Pri Blegašu se tektonika zelo zamotava: na njega zapadni strani je Julski vnanji pas narinjen na Trnovsko pločo, na vzhodni pa se pomika podaljšek Trnovske planote pri Škofji Loki nad Julski vnanji pas.

Kossmat smatra Trnovsko planoto za enoto, pas krednega apnenca pri Podkraju za pločo, ki je kot posebna enota porinjena pod rob Trnovske planote, in Hrušično planoto za tretjo edinico, ki pa je porinjena pod drugo. Winkler izpričuje, da tvori Kreda druge enote in Hrušice skupaj enoto in da je panoga fliša pri Podkraju okno v enotni grudi. Tudi južni rob Hrušice je narinjen nad

¹⁾ Za nemški glagol „streichen“ predlagam slovenski „slemeneti“, za samostalnik „Streichen“ „slemenitev“. Kajti Streichrichtung je za nagnjene skladove isto, kar smer slemena za nagnjene plati strehe. — Poročevalec.

fliš. Torej je Hrušična kredna ploča v celem narinjena in leži nad flišem. Ako smatramo male grude cocenskega fliša pri Idriji in Logatcu za okna, tedaj se pokaže, da sega nariv Hrušične planote preko daljave 14 ali celo 20 km!

Dalje proti SE je Postojnska planota s Snežnikom narinjena nad cocenski fliš Notranjske Reke. Ob njenem robu se nahaja okno pri Knežaku, ki ga je Stache spoznal že l. 1864. Postojnska cocenska kotlina je veliko okno pod kredno Hrušice in Snežnika.

V. Obsavsko gorovje je v svojem zapadnem oddelku pri Škofji Loki narinjeno proti severu nad vnanji pas Julskih Alp. Winkler navaja dejstva, ki kažejo, da je tudi v srednjem oddelku Obsavskih gub deloval obsežen nariv nad južni rob Kamniških Alp, ki so le vzhodni podaljšek Julskih Alp. Dve dolgi panogi, usmerjeni E—W psevdosilskih skrilavcev (Kamnik-Vransko-Celje in Izlake-Laško) izpričujeta to. Južna panoga se vleče mimo Laškega trga nad 30 km daleč in je kakor severna menda okno v 15—20 km proti N porinjeni Litijsko-Trojanski odeji. Še 40 km dolgi val Ivanščice kaže po Gorjanoviću triadni dolomit narinjen nad karbonski skrilavec. Črta Kobarid-Kranj-Celje je torej važna vodilna črta v zgradbi Jugovzhodnih Alp.

Že pri Škofji Loki se pojavlja začetek Litijskega nariva, ker se je triadna ploča sinklinale Škofja Loka-Laško odločila od podlage in porinila nad karbonsko antiklinalo Litijsko ob 60 km dolgi črti Škofja Loka-Litija - Dole pri Tihaboju. Porinila se je v dinarski smeri proti SW nad alpski usmerjeno antiklinalo. (Če se peljemo z železniškim vlakom, vidimo že od Laz dalje proti Litiji narinjeno triado nad karbonom na severni strani Save. Izenaden dojem budi pogled na Svibenjski grič v dolini Sopot pri Radečah, zlasti od zapadne strani, ker se kaže srednje-triadni apnec neposredno narinjen na permski peščenjak. Pripominja poročevalc). Slično iznenajajo triadni vrhovi (povečini z gozdom obrastli in s tem opozorljivi; prip. poroč.), vrhovi, ki ležijo na karbonski antiklinali Jatne in Brunske gore kot manjše in večje osamljene krovne grude (narivni otoki). To so osamljeni ostanki nekdanje celotno narinjene triadne ploče. Taki vrhovi so Leskovec 721 m, Lednarski hrib 715 m in drugi. Tudi na zapadni strani velike narinjene ploče Polšnik-Dole so take male grude (Gradišče, Preska, Podpeč) in večje (Cerovec, Kostričnica pri Litiji) (Winkler).

Na robu Litijske antiklinale pri Šentjanžu vlada še alpska smer, narinjene triadne ploče pa že vodi dinarska smer, ki vlada tudi v Gorjancih (Heritsch et Seidl). Zagrebško gorovje je obe smeri ločilo stoječ liki klin v kotu med Alpami in Dinarskim gorovjem. Vendar pa se zdi, da je tudi v Zagrebškem gorovju paleozojsko jedro narinjeno ob dinarski črti (Gorjanović).

VI. Zaključni pregled naj posebej obrazloži razliko v umevanju gorske sinteze po poglavitnih avtorjih Kossmatu in Winklerju. Prvi smatra Jugovzhodne Apnenčeve Alpe in Dinarsko gorovje za eno skupino gorskih gub, ki je ob severnem robu Jadrana ukrivljena v lok. Drugi avtor smatra Jugovzhodne Alpe in Dinarsko gorovje za samostojni enoti že od nastanka usedlinskega gradiva. Vodilne črte v Jugovzhodnih Alpah mu teko v smeri W—E in se iztekajo proti hrvaško-panonski ravnini. Ne prehajajo pa v Dinarsko gorovje. Le-to marveč prišedši iz SE dohaja Alpe v svoji poglavitni širini v tej smeri. Pač pa so Dinarske gube s svojim gorotvornim pritiskom upognile sosednje Alpe.

Oba avtorja odklanjata nazor, da bi bile Jugovzhodne Alpe ali ena iz večje daljave celotno narinjena velika ležeča guba ali skupina takih gub ležečih druga nad drugo — po vzorcu Zapadnih Alp. Narive je ugotovil že Kossmat; toda po njegovem umevanju se nahajajo samo ob robu grud, ki je ob gorskem pritisku izskočil, sicer pa ležijo gube na svoji prvotni podlagi. Winkler nasprotno meni, da so cele obsežne nagubane grude odtrgane od svoje prvotne podlage in porinjene na sosednje mesto.

Kossmat smatra Tarčentske kupole, Matajur, Kolovrat in Trnovsko planoto za Dinarske člene, Winkler jih uvršča v panogo alpskih členov, ki ležijo pred

Alpami s Polhovgrajskim gorovjem in z Obsavskimi gubami vred kot njih gorska predloga. F. S.

Spomenica u počast g. prof. dr. Drag. Gorjanović-Krambergeru. Zagreb. Hrv. prir. društvo. 1925-26. U nizu Spomenica, koje su u posleratno vreme u nas učestale povodom jubileja naših istaknutih naučnika (Jovana Cvijića, Sime Lozanića, don Frane Bulića i dr.) zauzima odlično mesto ova spomenica izdana u počast 70 godišnjice života i 50 god. naučnoga rada veoma zaslužnog i širom sveta poznatog našeg geologa i paleontologa, obradivača Krapinskoga čoveka. Uredio ju je s mnogo truda (vidi historijat u „Prirodi“ br. 2/3 od ove godine), umešnosti i ukusa prof. Boris Zarnik a izašla je kao dva godišta (38. i 39.) „Glasnika Hrvatskog prirodoslovnog društva u Zagrebu.“ Znatna novčana sredstva, potrebna za ovo tehnički savršeno izdanje, sabrao je po većini sam urednik, a priložili su pored države (i kroz tadanje ministre dra Korošca i S. Radića) mnogi privatnici i korporacije, medju njima u ima grada Ljubljane i pok. načelnik dr. L. Perič.

Na 598 stranica, pored 22 table, 6 tabela, 2 karte i 130 slika u tekstu i slike slavljenika i njegove spomen-ploče, odštampano je 37 naučnih radova (27 od stranih autora a 10 od domaćih) pored govora održanih povodom jubilarne svečanosti u Zagrebu (dne 2. febr. o. g.), kojom je prilikom bila zastupana Slovenija po predstavniku univerze rektoru g. Lukmanu, predstavniku grada Ljubljane mag. ravnatelju dr. M. Zarniku i profesorima šljajmeru, Seidelu i Hadžiju. Medju radovima, dva su iz Slovenije: kratki „Osvrt na geološku ekskurziju u Bohinji na Triglav“ od prof. M. Salopeka i poveća, veoma temeljito izradjena rasprava starine Seidela „Zemeljski potresi pri Černomlju v zvezi z geološko zgodovino kraljevine“. (str. 143 do 169 s 2 slike). Sam urednik B. Zarnik dao je opširnu i zanimljivu raspravu iz oblasti osteologije i paleobiologije: „K etiologiji plesiosaurija sa prinosima mehanici kraljeznice u recentnih sauropsida“ (str. 424—465. s 1 tabl. i 22 slike u tekstu).

Prilika u Sloveniji tiče se rasprava pok. J. Cvijića: „Circulation des eaux et érosion karstique“, u kojoj se iznose rezultati studija o hidrografiji krša, pa se upozorava na prilike u tršćanskom kršu (Sv. Škocijan) i Notranjske (Predjama, Postojna, Cirknica). U raspravi američkog geologa Rem. Kellogga: „The relationships of the tertiary cetaceans of Jugoslavia to those of eastern North America“ raspravlja se o kitu *Delphinodon (?) carniolicus*, što ga je opisao Gorjanović iz blizine Jesenica pri Brežicama. I. H.

Dr. Jos. Müller: Le formiche della Venezia giulia e della Dalmazia. *Bollettino della Societa adriatica di scienze naturali in Trieste, Vol XVIII, str. 11—180* opisuje pisatelj naše mravljinice, ki žive v zasadenem ozemlju pod Italijo in v prosti Dalmaciji, na kratko: v n. o. (v našem ozemlju). Na str. 16—21 navaja glavno slovstvo, ki se nanaša na te mrave.

Izmed 5 poddružin orjaške mravske družine žive v n. o. samo 4: *myrmicini* z dvočlenastim recljem in *ponerini*, *dolichoderini* ter *kamponotini*, ki imajo petiolus enočlenast. Dorylinov ni.

Mogočno je razširjena v n. o. poddr. I. *Myrmicini*. Dočim našteva H. Stitz (Die Insekten Mitteleuropas v. Chr. Schröder Bd. II/2) samo 14 plemen, jih ima Müller 15. Izmed sr. evr. mravov manjka v n. o. *Anergates* in *Strongylognathus*, zato pa ima n. o. genera: *Pheidole*, *Chalepoxenus*, *Strumygenys* in *Epitritus*, ki jih više gori v Evropi ni. Plemena *myrmicinov* na n. o. so:

1. razne rosice *Myrmica* z vrstami *rubida*, *laevinodis*, *ruginodis*, *rugulosoides*, *scabrinodis* in *Schencki*, ki žive tudi po sr. in deloma sev. Evropi.

2. *Stenamma Westwoodi* in *striatulum*; prva tudi v sr. Evropi, zadnja je južna vrsta.

3. *Aphaenogaster* z vrstami: *obsidiana*, *subterranea*, *pallida*, *splendida*, *ovaticeps* in *testaceopilosa* var. *balcanica*.

4. *Messor* z vrstami *structor*, *barbarus* var. *niger* in *meridionalis*.

5. *Pheidole pallidula* s preznačilno glavo in vojaki.

6. *Crematogaster scutellaris* in *sordidula* var. *Mayri*. V ostali Evropi proti severu redka.

7. *Monomorium pharaonis*, zloglasna „hišna mravljica“ mest tudi sr. Evrope in *M. minutum*.

8. *Solenopsis fugax*, mravlja „tatica“, ki živi po vsej j. in sr. Evropi. Zanimiva je pasma *Sol. fug. Wolfi*, ki je manjša, bledejša od tipične oblike, prilagoditev na brlogarsko življenje.

9. *Myrmecina graminicola*, po vsej j. in sr. Evropi, se zvije v klopčič in naredi mrtvo.

10. *Leptothorax*. Dočim formikolog K. Escherich za sr. Evropo našteva samo vrsti *acervorum* in *tuborum*, pa loči Müller v n. o. 13 vrst: *L. recedens*, *Rottenbergi*, *exilis*, *pelagosanus*, *bulgaricus*, *unifasciatus*, *affinis*, *nigriceps*, *interruptus*, *Nylanderi*, *sordidulus*, *flavicornis*, *acervorum*.

11. *Chalepoxenus müllerianus*, ki so jo dobili samo v Škocijanu pri Divači.

12. *Formicoxenus nitidulus*, majhna blesteče rdečkastorumena gostja pri raznih Formikah.

13. *Tetramorium caespitum*, znana rjava do črnorjava drnovščica, ki nadleguje gospodinje v jedilni shrambi in *T. semilaeve*, ki se drži v n. o. otokov, j. od Pulja.

14. *Strumigenys Baudieri* okoli Zadra in Splita ter niže proti jugu.

15. *Epitritus argiolus*, mediteranska vrsta kot št. 14.

II. Poddružina *Ponerini* je nasplošno zastopana v Evropi samo z 1 plemenom, v n. o. pa našteva pisec 4 in sicer:

16. *Stigmatomma denticulatum*, samo na jugu.

17. *Euponera ochracea*, tudi omejena na jug.

18. *Ponera coarctata* ali *contracta*, povsodi po Evropi; *P. Eduardi* živi samo v j. Dalmaciji in proti jugu, na severu jo nadomešča *P. punctatissima*.

19. *Sysphincta Mayri* redka v Dalmaciji, pogostejša v Albaniji in j. Italiji.

III. Poddružina *Dolichoderiniv* ima analne žleze z aromatičnimi izcedki. Poleg 3 srednjeevropskih živi na n. o. še gen. *Bothriomyrmex*.

20. *Dolichoderus quadripunctatus*, temna mravlja z rdečim oprsem in 4 belimi pikami na zadku, tudi pri nas po orehah povsodi, dasi bolj redka.

21. *Liometopum microcephalum* dela kartonska gnezda po votlih vejah; pontska vrsta, ki pride po Podonavju notri do Dunaja.

22. *Bothriomyrmex meridionalis*, le bolj ob dalmat. obrežju in po otokih.

23. *Tapinoma erraticum*, subspec. *nigerrimum*. Hijena med mravi, koje tipična oblika živi tudi po vsej ostali Evropi.

IV. Od poddr. *Kamponotiniv* manjka od 6 splošneevropskih plemen v n. o. samo gen. *Colobopsis*, zato pa imamo 3 druga: *Acantholepis*, *Prenolepis* in *Cataglyphis*, ki jih gori ni. Tako šteje n. o. vsega skupaj 8 plemen te poddr. in sicer:

24. *Acantholepis Frauenfeldi*, f. *typica* in subspec. *nigra*.

25. *Plagiolepis pygmaea*.

26. *Prenolepis nitens*, pontska vrsta, razširjena po tržaškem Krasu do Ljubljane.

27. *Lasius*; dočim razločuje Stitz za vso sev. Evropo samo 4 vrste, pozna Escherich samo za nemško ozemlje 6 vrst, Müller pa jih loči na n. o. 9 in sicer: *L. emarginatus* in *brunneus* (Escherich ju smatra za pasmi ene vrste), *alienus* in *niger* (po Forelu le 2 pasmi iste vrste), *L. flavus* in sicer: *L. flavus flavus* z dimorfnimi, večjimi in manjšimi delavkami ter 40 facetami v očeh ter *L. flavus myops* z monomorfnimi delavkami in 20 facetami. Potem je *L. umbratus*, *distinguendus* je rad pred vhodi v podzemne jame, *carniolicus*, kojega klasično

mesto je Ljubljana; *L. fuliginosus* je največja, blesteča črna vrsta in živi, kakor tudi večinoma ostalih po vsej Evropi.

28. *Formica*; dočim loči Stitz za sr. evropsko ozemlje 4 glavne: *F. sanguinea*, *exsecta*, *rufa* in *fusca*, jih pa našteva Müller za n. o. cel ducat s 4 skupinami in sicer: a) *Serviformicae*, ki služijo večkrat drugim kot sužnje: *F. fusca*, *gagates*, *glebaria*, *rufibarbis* in *cinerea*; b) *Formicae* v ožjem smislu: *F. rufa* var. *piniphila*, *pratensis*, *truncicola*, *polyctena*; c) roparske *Raptiformicae*: *F. sanguinea*; d) *Coptoformicae* z izrezanim zadnjim delom glave: *F. exsecta* in *pressilabris*.

29. *Polyergus rufescens*, krasna kostanjasta rdečka z obligatnim suženjstvom (*fusca*, *rufibarbis*).

30. *Cataglyphis bicolor*, azijsko-balkanska vrsta: *C. cursor* subsp. *aenescens*.

31. *Camponotus*; tega svetovljanskega plemena našteva avtor na n. o. 9 različnih vrst: *C. aethiops*, *vagus*, *herculeanus* in *ligniperdus*, najbrže samo pasmi ene in iste konjske mravlje, *C. falax*, *tergestinus* (Wolf našel samo na Opčini pri Trstu), *C. merula*, *lateralis*, *truncatus*.

Na str. 166—177 ima Müller še posebno tabelo, po kateri moremo določiti mrave brez ozira na sestav. Ker ima tudi za vsa gori naštetna plemena (31) in vrste (88) minuciozno izdelane ključce, bo knjiga, o koji sem skušal kratko poročati, izvrsten pripomoček našemu bodočemu SHS Wasmannu, oziroma Forelu ali Mayru ali Emeryju, ki nam bo sestavil pregledno in podrobno sliko o mravlji na jugoslovanskem ozemlju. Da bi jo čim preje!

Fr. Pengov.

Geografski Vestnik, časopis za geografijo in sorodne vede. (Izdaja „Geografsko društvo“ v Ljubljani. Urejujejo: dr. Valter Bohinec, Ljubljana, dr. Roman Savnik, Celje in dr. Ivo Rubčić, Split. Tiskarna brata Rodé in Martinčič, Celje).

Z ustanovitvijo naše mlade univerze se je pokazala potreba po intenzivnejšem delu na raznih znanstvenih poljih, ki so dosedaj bila še neobdelana ali vsaj zelo pomanjkljivo. Med nje spadajo predvsem geografija in nje sorodne vede. Z zasedbo geografske stolice in ustanovitvijo seminarja je bil položen temelj ter dana možnost raziskovanja naše izredno zanimive domače pokrajine. Na meji med Alpami in Krasom, polna krasnih prirodnih pojavov in geografskih ter naravoslovskih zanimivosti, je naša Slovenija prav hvaležen terrain za udejstvovanje mladih in starih geografov.

Žal znane težkoče materijelnega značaja ovirajo delo v naravi. Vendar se je našlo nekaj požrtvovalnih mladincev, ki so l. 1922. ustanovili „Geografsko društvo“ na univerzi. Leta 1925. pa je zagledala po vzorcu večjih vseučilišč beli dan prva številka „Geografskega Vestnika“, kateri je sledila nato še druga.

Vsebina je sorazmerno zelo pestra, članki pisani od našega naraščajca, izpopolnjeni z zreli deli naših in tujih kapacitet. Prva številka prinaša sledeče sestavke.

Dr. V. Bohinca „Razvoj geografije v Slovencih“, ki služi obenem kot predgovor in kjer naš ambiciozni asistent univerze obširno obravnava doslej še nezbrano gradivo o domačih pisateljih na polju zemljepisja in o razvoju kartografije. Članek bi s svojo minucioznostjo mogel služiti kot podlaga geografski bibliografiji.

Prof. dr. Ehrlich nam v globoko zamišljenem članku tolmači razmerje med geografijo in etnologijo, pri čemer pobija predvsem preradikalna izvajanja nekaterih etnologov ter nam na mnogih primerih kaže odvisnost človeške kulture od zemlje in obratno.

Sledi dr. J. Rusov članek „Morfogenetske skice notranjskih strani“, ki prinaša iz autopsije ožje domovine pisca vzniklo monografijo naših kraških polj in opis notranjskega ravnika.

Prof. dr. Artur Gavazzi nam podaja iz svoje priljubljene teme, iz klimatologije, „Geografski razpored največje in najmanjše povprečne mesečne množine

padavin na balkanskem polotoku", izčrpen, znanstveno podkrepljen pregled klime jugovzhodne Evrope.

Franjo Bašev članek „Hmeljarstvo v Savinjski dolini“ nas uvaja v važno in redko poglavje našega narodnega gospodarstva. Podprt s klimatskimi in morfološkimi argumenti je sestavek dober prispevek k monografiji Savinjske doline.

Članek dr. Iva Rubiča, Dalmatince domačina, obrača naš pogled na našo Adrijo, s katero nas kot dober poznavalec ožje domovine seznanja v krajšem članku „Dužina obale, broj otoka i luka države SHS“.

Notar Matej Hafner skuša navdušiti našo publiko in posebej akademski naraščaj za naš krasni in zanimivi „Alpski varstveni park v dolini sedmih jezer“. Sledé geografske novice, urejevane od našega geografskega vseznala dr. V. Šarabona.

„Književnost“ prinaša ocene dr. Rusove „Slovenske zemlje“ od prof. Seidla, dr. Wentzelove „Zur Bildungsgeschichte des Laibacher Feldes und Laibacher Moores“ iz peresa prof. A. Melika in dr. Creejev članek „Jugoslav-Hungarian Boundary-Comision“ v tolmačenju dr. B. Svetla.

Končno podaja dr. Roman Savnik pregled dosedaj izdanih kart države SHS in balkanskega polotoka.

Drugi zvezek „Vestnika“ prinaša naslednjo vsebino. Članek francoskega prijatelja, prof. Chataigneau-ja iz Pariza „Les tendances actuelles de l'école géographique française“, kjer nam izčrpno razlaga postanek geografije v Franciji in njen razvoj počenši od začetka novega veka preko epohalnega Recluja do danes.

Drugi članek nas seznanja s poimenovanjem naših krajev. „Toponomastika“ kaže bogate življenske izkušnje in vsestransko znanje pisca, našega priznanega alpinista dr. Henrika Tume. Ni to članek, ki se da napisati v par urah pri zeleni mizi, temveč črpa iz 30-letne izkušnje v terrainu.

Prof. dr. Karl Hinterlechner reproducira v članku „Premoško bogastvo posameznih držav in njih medsebojno razmerje“ svoj svetosavski rektorski govor iz leta 1925. Tu nam kaže odvisnost med premogom in produkcijo železa ter deducira vzroke svetovne vojne.

Dr. J. Rus nadaljuje svoje „Morfogenetske skice iz notranjskih strani“. Sledi kot druga skica „Ljubljanska in notranjska polja“ in „Razmerje geološke zgradbe do geneze kraških polj“.

Dr. I. Horvat iz Zagreba podaja lepo zbirko geografske razširjenosti „Vegetacije na Plješevici“.

Prof. Silvo Kranjec si je nadel odijozno, a hvalevredno nalogo kritike naših srednješolskih zemljepisnih učbenikov, ki so po večini žal še pisani po stari metodi, preobremenjuje spomin in ne dajejo učencem potrebnega geografskega pregleda. Iz vidika praktičnega pedagoga pisani sestavek je posrečen ter zadeva v živo. Tudi kritika novega učnega načrta je dobra.

V članku „N. Košaninova rastlinsko-geografska raziskovanja južne Srbije v l. 1911. do 1925.“ nam podaja G. Tomažič izčrpen referat večletnega dela in truda priznanega botanika na skrajnem jugu naše države. Izvršeno delo ima tem večji pomen, ker je prvo svoje vrste.

Franjo Baš obravnava v krajšem članku nove železnice v Jugoslaviji in povdarja njihov gospodarski pomen. Sledi še člančič asistenta seizmografskega inštituta O. Reje „Potresna opazovanja v Sloveniji“. Sklep zvezka prinaša geografske novice in pregled novoizšle geografske literature, nakar priobčuje dr. R. Savnik nadaljevanje in konec pregleda do sedaj izdanih kart SHS. Društveni vestnik poroča o gibanju društva.

S tem prvim letnikom „Vestnika“ je položen nov temelj naši mladi geografski vedi, ki se bo mogla lepo razvijati in tako odpreti našo zemljo domačinu pa tudi tujim znanstvenim krogom, osobito ker ima vsak članek na koncu kratek francoski ali nemški resumé.

Dr. R. K.

II. letnik Geografskega Vestnika ima poleg manjših člankov, geografskih novic in poročil o književnosti ter geografskemu društvu v Ljubljani še sledeče razprave:

Gauss, dr. P.: Entwicklungstendenzen und gegenwärtiger Stand der wissenschaftlichen Geographie in Deutschland. — Kranjec, prof. S.: Geopolitičen oris Jugoslavije. — Rubčić, prof. dr. I.: Padaline u Splitu. — Bohinec, dr. V.: Ljubljanska mestna aglomeracija in njena antropogeografska meja. — Bohinec, dr. V.: Zupanova jama. — Baš, prof. F.: Maribor. — Rus, dr. J.: Triglav. — Tuma, dr. H.: Krnica in Polica. — Salopek, univ. prof. dr. M.: O razvoju trijasa na otoku Visu. — Salopek, univ. prof. dr. M.: Geološko proučavanje i kartiranje u Sloveniji god. 1926. — Melik, prof. dr. A.: Jovan Cvijić. — Jonaš, dr. L.: Geografija v češkoslovaški republici.

Dolivo—Dobrovolsky V., Lobanja človeške ribice (*Proteus anguinus Laurenti*). *Rad. Jug. Akad., k. 232., Zagreb 1926.*
Emigrant, daleč od ljubljene domovine Rusije, je našel pokojni¹⁾ Dolivo varno zavetje v zoološkem inštitutu univerze v Ljubljani. Tu je nastala razprava o protejevi lobajni. Rokopis je priredil za tisk docent gosp. dr. Kenk, ki je tudi napisal résumé.

Težišče dela je v risbah sedmih tabel, ki v literaturi prvič točno pojasnjujejo osteološka razmerja proteusove lobanje.

Že opetovano izraženo naziranje, da je *Proteus* neotenična urodalna oblika, je utemeljeno tudi v embrionalnem značaju njegove lobanje, za kar navaja avtor sledeče razloge: šibko razviti primordijalni kranij in nadomestne kosti kažejo vse-skozi embrionalne znake. Tako obstoja okcipitalno okrožje trajno v prilično isti obliki, kakor pri zarodku rodu *Necturus*. Istotako trajno ohrani hiobranhialni skelet svojo obliko, ki je povsem slična oni ličink *salamandridov*. Nesklenjen je foramen prooticum kakor tudi fenestra olfactoria. Quadratum je prost, crista trabeculae nerazvita, facialni kanal zaprt. Svojo individualnost obdrže ušesne kapsule („ossificatio opisthotica se ne priklepa na okcipitalno okrožje“).

Vrzeli primordijalnega kranija izpolnjujejo krovne kosti, ki pa so med sabo trdno združene in krepko izoblikovane. Frontale, parietale, praemaxillare, vomer in parasphenoideum so krepko razviti, istotako ligamenti. Primitivnost pa je izražena v manjkajoči maxillare, ki jo nadomešča lig. praemax.-antorb. Quadratum in pterygopalatinum pritrja lig. quadrat.-antorb. Operculare je ohranjen dobro, pterygopalatinum združen.

F. Kos.

Poročilo o prirodopisnem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani.

(Poroča dr. Fran Kos.)

Na prirodopisnem oddelku je bilo delo poslednjih let tekočega decenija usmerjeno predvsem na revizijo in urejevanje že obstoječih zbirk, ustanavljanje novih skupin in sistematično dopolnjevanje, kolikor so to dopuščali oddelku dovoljeni krediti in darovi muzejskih dobrotnikov.

V dolgi dobi obstoja muzeja se je nabrala v zbirkah ogromna množina prirodnin. Deloma je bil ta material razstavljen v javnih zbirkah, deloma magaziniran, povsodi pa se je ponavljalo to, da so pogosto manjkale ekspozitumom i. t. d. točne determinacije ter čas in kraj pridobitve. Največkrat je objekt nosil na etiketi le letnico pridobitve in ime darovalca, najdišče pa ni bilo označeno niti v inventarjih. V prejšnjih časih pač niso pripisovali temu faktorju tako odločilne važnosti za znanstveno uporabo muzejskega materi-

¹⁾ Umrli dne 28. januarja 1925.

jala. In tako je bilo treba začeti z delom prav od kraja, na novo je bilo določiti objekt za objektom, opremiti ga z novo etiketo, z novo nomenklaturo, nemške prestavljenke pa zamenjati s slovenskimi imeni, ki so se po Erjavcu in Poljancu uveljavila v slovenski prirodopisni literaturi. Pri tem izpopolnjevanju podatkov je bilo najtežje vprašanje najdišča, kajti brez njih navedbe je muzejski objekt često brez znanstvene vrednosti in je uporaben le v šolsko-nazorne namene. Naše zbirke prirodnin so nanešene skupaj ne le iz ozemlja Slovenije, marveč tudi iz raznih delov Evrope in celo iz drugih delov sveta. Da po možnosti ugotovim, kaj je s teritorija Slovenije, kaj od druge, je bilo potrebno na osnovi letnice pridobitve in imena darovalca ugotoviti najdišča iz „Seznamov“ muzeju darovanih objektov i. t. d. v „Illyrisches Blatt“, „Laibacher Tagblatt“, „Laibacher Zeitung“ i. t. d. S tem sicer zelo zamudnim delom sem dosegel vsaj toliko, da je del preurejenih zooloških zbirk uporaben v znanstvene namene.

Kakor etikete razstavljenim objektom, tako je bilo seveda potreba preurediti in popolniti tudi vse te eksponate tikajoče inventarne podatke. Za vretenčarje sem osnoval in povečini že sestavil listkovni katalog. Listki, približno 10 × 12 cm, imajo popisani obe strani in sicer za ptice n. pr. takole:

Inv. št. 1120
Pratincola rubetra (L.) ♂
Rjavi prusnik ♂
Najdišče: Mestni log, 26. V. 1926.
Daroval: Fr. Marinko.

V milimetrih	dolžina celega ptiča:	140
	„ peruti:	76
	„ repa:	48
	oddaljenost repa in peruti:	17
	dolžina kračnice:	24
	„ srednjega prsta:	15
	„ kljuna:	20
	barva oči: temnorjava	
„ kljuna: črna		
„ nog: črna		

Podobni listki so tudi za sesalce. Mere in barve je seveda mogoče točno določiti le na svežem materialu; zato so ti podatki le na listkih onih objektov, ki jih je muzej prejel v zadnjih letih, objekti iz prejšnjih let pa imajo izpolnjeno samo prvo stran, kolikor je bilo seveda to mogoče. Za vsako žival sem pustil natipkati dva enaka katalogna listka. Prvo skupino listkov sem uvrstil po tekočih inventarnih številkah, drugo pa po sistemu. Tako je omogočeno vsak trenutek pregledati, koliko eksemplarjev vsake vrste, bodisi razstavljenih ali magaziniranih, ima muzej, na drugi strani pa je možno kontrolirati podatke in okoliščine, če so označene pri prejemu v dobavnem inventarju. Posebna važnost katalognih listkov pa je v sledečem: po letih, ko se nagačeni ali kakorkoli konservirani material počasi spreminja ali propade in ga je treba odstraniti iz zbirk, se pobere listki, odgovarjajoči izločenemu objektu, iz inventarnega in sistematskega kataloga ter se shranijo v katalogu za izločene objekte. Tako bo mogoče še dolgo potem, ko dotičnega objekta več ne bo, ugotoviti vrsto, podvrsto, aberacije, itd. iz popisa in mer na katalognem listku, iz najdišč pa tudi razširjenost i. t. d. posameznih species. V muzeju imamo n. pr. dva risa (*Lynx lynx* L.), ki jih le s težavo popravljamo in vzdržujemo v zbirkah. Zanja pa ne vemo ne časa, ne kraja pridobitve, le sklepamo, da sta to zadnja, ki sta bila ustreljena v Sloveniji. Zanesljivih podatkov zanja se mi do sedaj ni posrečilo dobiti. Ko bodeta izločena iz zbirk, se ne bo vedelo potem o njih nič več, kakor da sta bila tu. Njih geografska razširjenost in drugi podatki se za Slovenijo ne morejo več točno ugotoviti. V tem tiči pomen te vrste kataloga, ki je pri nas popolnoma gotov za sesalce in ptice; za plazilce in krkone je v delu, ribe pa pridejo v kratkem na vrsto.

Zaradi premalih denarnih sredstev, ki jih ima oddelek na razpolago, sem se moral zateči s prošnjami do lovcev, gozdarjev i. t. d. za prispevke materijala. Leta 1923. je prinesel „Lovec“ v št. 30. tak poziv lovcem, leta 1924 pa v št. 48 tudi „Okrožnico prirodopisnega oddelka“. V ti „okrožnici“ sem posebej omenil, kake vrste predmetov potrebujemo za popolnitev naših razstavljenih in študijskih sistematskih zbirk. Omenil sem tudi potrebo pomnožitve osteoloških eksponatov in, kako nam dobro služi material, ki je drugim v nadlego in ga vržejo proč. Opozarjal sem na pomen embrioloških in ekoloških skupin ter na posebnost in važnost gradiva teratološkega značaja. Tudi sem omenjal pomen tipov albinizma, melanizma, sezonskega dimorfizma i. t. d. S posredovanjem direktcije šum v Ljubljani je bila prav taka „okrožnica“ razposlana tudi gozdarskim uradom. Splošnega uspeha pa ni bilo. Od lovcev so se nas spominjali sledeči gospodje: predvsem trgovci g. A. Schuster, ki je, rekel bi, naš stalni založnik in nam daruje ne le to, kar on želi darovati, ampak tudi kar si mi želimo za naše zbirke; dalje trgovec J. Bahovec, dr. I. Tavčar, ing. Fr. Tavčar, barona dr. K. in F. Born, dr. Zorc in J. Göderer.

Vsem tem gospodom naša prisrčna zahvala! V „Glasniku M. D.“ je priobčil leta 1925 Dr. Kuščer članek „Nabiranje mehkužcev v jamah“. Članek razpravlja o jamskih živalih, kako naj se nabirajo in pošiljajo muzeju. Ker se avtor obrača predvsem na naše učiteljstvo, smo naročili nekaj separatov tega članka in ga razposlali šolskim vodstvom. Uspeh je bil minimalen.

Za material pa smo se morali potruditi tudi sami. Teren ekskursijam kustosa in preparatorja so bile dolina Vrat, Krme, Sedmih jezer pod Triglavom, Lopučnica, Polhovgrajski dolomiti, okolica Sv. Ane pod Ljubeljcem, Ljubljansko barje, okolica Fužin, Krka in Krške ter Račenske jame, Savica, Bohinjsko ter Blejsko jezero. Ekskursijski material je pregledan in uvrščen deloma med eksponate, deloma med študijske zbirke. Le pajkov (Araneida), ki jih muzejske zbirke prej sploh še niso imele, a je nabranih precejšnja množina, ni bilo mogoče še obdelati, ker nimamo tozadevne literature.

Mnogo pozornosti in sistematskega opazovanja smo posvečali več let zapored planktonu „Sedmih jezer“ pod Triglavom, Bohinjskega in Blejskega jezera ter reke Krke. Rezultate bomo obelodanili.

V znanstvenih stikih je bil prirodopisni oddelek z nekaterimi gospodi beograjske univerze kakor tudi prirodopisnega muzeja, isto tako z Zagrebško univerzo in tamkajšnjim zoološkim muzejem ter ornitološkim observatorijem v Ljubljani. Zoološki inštitut univerze v Ljubljani je z nami v izmenjavni literaturi, v snovanju načrtov za popolnitev zooloških zbirk itd. v najožjem prijateljskem kontaktu. Tudi je prepustil inštitut prirodopisnemu oddelku večjo množino tipov morske favne. Skušali smo se zavodu oddolžiti za naklonjenost s tem, da je naš preparator pripravil tu in tam material za učne zbirke inštituta. Za to iskreno medsebojno delovanje gre predvsem zasluga in hvala g. prof. dr. Hadžiju in docentu g. dr. Kenku. Šef geološkega inštituta, g. prof. dr. Salopek nam je rade volje proučeval poslani mu geološki material. G. prof. dr. Hinterlechner, šef mineraloškega zavoda ljubljanske univerze, je bil tako ljubezniv, da si je ogledal stanje naših mineraloških zbirk in se je tozadevno določil program, kako naj bi se te po starem sistemu urejene a dragocene zbirke preuredile, da bi odgovarjale principom moderne mineralogije in petrografije. Oddelek je bil tudi v stiku s poedinimi prirodopisnimi inštituti univerze na Dunaju, v Pragi, v Berlinu ter z muzejem v Gradcu in na Dunaju.

Prirodopisni oddelek Narodnega muzeja v Ljubljani obsega štiri dvorane za zoologijo, dve za mineralogijo, eno za geologijo in paleontologijo in eno za botaniko. Poleg tega je del hodnika v prtiličju okupiran od botaničnih eksponatov, v podzemlju pa del hodnika, kjer je magazinirano recentno,

subfosilno in fosilno osteološko gradivo. Za vse te zbirke je nastavljen samo en kustos in en preparator. Slednji pa je pogosto zaposlen tudi v drugih zbirkah muzeja in zlasti pri fotografiranju. Za tako velike zbirke je to odločno premajhen personal. Da bi dosegel vzlic temu čimpreje na oddelku vsaj v vseh glavnih panogah red in tisto solidno osnovo, na kateri je mogoče stvarno dalje graditi, da bi material, ki je čakal desetletja ureditve, združil, ga spravil po možnosti v enoten sistem in pričel izpopolnjevati verzeli, sem se ponovno obrnil do posameznih ljubiteljev - specialistov poedinih zooloških disciplin, dobil obljube, a do dela takrat ni prišlo. Končno se mi je vendar posrečilo zainteresirati za naše zbirke nekaj idealnih ljudi, ki so se z zanimanjem in vnemo lotili naporenega dela. G. dr. Staudacher se je lotil hroščev, g. J. Hafner metuljev in g. dr. Kuščer polžev. Vestnega sodelavca za coleoptera smo imeli tudi v g. nadg. A. pl. Gspanu. Muz. asistentka ga. dr. A. Piskernikova, ki je urejevala botanične zbirke in združila posamezne herbarije v enotnega, sistematično urejenega, je zapustila muzej kot profesorica na III. drz. gimnaziji v Ljubljani. Tudi tu je nastala vrzel, in ker v proračunu ni bilo zasiguranega mesta, je bilo treba misliti na idealiste. G. dr. Dolšak je bil toliko ljubeznjiv in je obljubil pomoč v botaničnih zbirkah. Tem gospodom, ki nam v svojem velikem idealizmu pomagajo ter žrtvujejo svoj dragoceni čas in dostikrat darujejo v popolnitev zbirk tudi lastno nabrano gradivo, naša prisrčna hvala!

Spraviti muzej takega obsega, kakor je naš prirodopisni, v vseh panogah na višek, ki ga zahteva doba in položaj univerzitetnega mesta, je enemu samemu kustosu in enemu preparatorju in povrh še brez zadostnih kreditov vendar pretežka naloga. S samim, golim idealizmom prijateljev muzeja je sicer stvari mnogo pomagano, trajno pa se s tem v vseh panogah ne more zasigurati sistematično in smotreno delo.

Zoološke zbirke.

Za nove osnutke je bilo predvsem pridobiti na prostoru. V dvorani št. IX. (sedanja dvorana ekoloških eksponatov) smo v ta namen izpraznili veliko srednjo vitrino z botaničnimi objekti (vrste lesa in semen) in jih razstavili v novo prirejani vitrini v pritličju v najbližji sosesčini že tam razstavljenih žitnih semen in modelov gob. Tako je združeno na eni strani botanično razstavno gradivo, na drugi strani pa smo pridobili lep prostor za pomnožitev ekoloških skupin, katerih dve veliki (divji kozli in divji petelin) že krasita dvorano. Do sedaj smo sestavili 15 takih ekoloških skupin, katerih štiri prinašamo tu v slikah. Sl. 1. predstavlja taščico (*Erithacus*

Sl. 1. Kukavica (*Cuculus canorus* L.) v gnezdu taščice (*Erithacus rubecula* L.).

rubecula L.), kako krmi v svojem gnezdu nikdar sito kukavico (*Cuculus canorus* L.). Sl. 2. prikazuje plašico (*Aegithalus pendulinus* L.) pri njenem gnezdu. V sl. 3. vidimo skalnega plezalca (*Tichodroma muraria* L.), plezajočega po navpični skali. Sl. 4. pa nas seznanja z gnezdom vodomca (*Alcedo*

Sl. 2. Plašica (*Aegithalus pendulinus* L.) ob svojem gnezdu.

ispida L.) ob koncu globokega rova na obrežju reke. Poleg teh obstoje še sledeče skupine: Obvodni kos z mladičem (*Cinclus cinclus aquaticus* Bechst.) ob gnezdu, palček (*Anorthura troglodytes* L.) ob gnezdu, mladiči kmetske lastavice (*Hirundo rustica* L.) v gnezdu, kobilar (*Oriolus oriolus* L. ♀♂) ob gnezdu, zelenonoga tukalica (*Gallinula chloropus* L. ♀) z dvema mladičema in šestimi jajčeci v gnezdu, zlatoglavček ♀♂ (*Regulus regulus* L. ♀♂) ob gnezdu, belorepec ♀ (*Saxicola oenanthe* L. ♀) s tremi mladiči. Kosec (*Crex crex* L.) z dvema mladičema, rjavi srakoper ♀♂ (*Lanius collurio* L. ♀♂), v gnezdu mladiči, zalezovani od modrasa, in podlesk ♀♂ (*Muscardinus avellannarius* L. ♀♂) ob gnezdu.

Slovenija je v enem delu izrazito alpska dežela. Sezonski dimorfizem planinskega zajca [*Lepus timidus* L. (*variabilis* Pall.)] in snežnega jereba [*Lagopus mutus* Montin (*alpinus* Nilss.)] je v teh krajih obče znan pojav. Znana je tudi časovna dvobarvnost hermeline (*Putorius ermineus* L.) (sl. 5.) v letni in zimski obleki. Sporadično pa se povsodi pojavlja tudi beličnost ali albinizem. Izven strokovnih krogov si marsikdo ni na jasnem glede obeh pojavov. Vsled tega sem se odločil, da razstavim dve samostojni skupini in sicer „časovna dvobarvnost“ = „sezonski dihroizem“ in „beličnost“ = „albinizem“. Omaro, v kateri so bili prej objekti, predstavljajoči „kretanje ptic“, sem izpraznil in vsebino pridružil skupini „kretanje sesalcev“. Tako sem dobil tri velike skupine: Živalska kretanja, sezonski dihroizem in albinizem. Vse živali v skupini sezonskega dihroizma so razstavljene v zimski in letni obleki (sl. 5.), v skupini „albinizem“ pa v normalni in belični barvi. Vsaki skupini sem pridejal še kratko, poljudno definicijo albinizma in sezonskega dihroizma. V isti dvorani je bilo v skupini „divji kozli“ nekaj preuredb, ker se je istočasnost nekaterih stvari izključevala. V skupini „divji petelin“ smo zamenjali divjega petelina z novim, ki nam ga je daroval g. ing. Fr. Tavčar. Vse te zasnutke je z večjo roko in z izredno pridnostjo pripravljanja in preizkuševanja realiziral naš preparator g. Herfort.

V dvorani št. 10 in 11, kjer prevladujejo eksponati sesalcev in ptic, je bilo potreba tudi nekaj preuredb in novosti. Osteološke zbirke so bile skrajno pomanjkljive; to sem občutil posebno takrat, kadar sem imel poset dijakov zoološkega inštituta pod vodstvom njih docenta in katerim nisem mogel nuditi tistega osteološkega gradiva, ki so ga želeli v študijske svrhe. Zbirko smo pričeli izpopolnjevati, a zmanjkalo nam je prostora. Ravnateljstvo je

dovolilo kredit in kmalu smo imeli v dvorani št. 11 veliko moderno razstavno vitrino v celotni dolžini 6,2 in višini 3,2 m, ki je izpolnila skoro pol-drugo steno in katere ogrodje je narejeno iz močnega kovanega železa. Za skelete določeni del te omare smo že napolnili in prišli v oni del, ki je bil prvotno določen za „jadransko favno“, za katero pa zaenkrat ni kreditov. Omaro s ptiči, ki je zavzemala del prostora, kjer je sedaj ta moderna vitrina, smo preselili v dvorano št. 10. Tja bodo romale še ostale tri „lesene“ vitrine s ptiči, a na njih mesta, seveda z bolj racionalnim izrabljanjem prostora, pridejo ob priliki vitrine, enake oni novi. Tako bodo ornitološke zbirke združene v dvorani št. 10, dvorana št. 11 pa bo vsebovala osteološko, embriološko in teratološko gradivo ter plazilce, krkone in ribe.

V javni zbirki sesalcev smo najprej odpravili magazin fosilnih ostankov jamskega medveda in nekaj kosti recentnih sesalcev. Potem smo objekt za objektom po možnosti renovirali, po potrebi vnovič determinirali; eksponat je dobil novo etiketo s podatki, kolikor je bilo znanih, sestavljal se je zanj katalogni listek in korigiral inventar, z ozirom na novejšo nomenklaturu, slovensko ime in popolnejše podatke. Zbirka je narasla na novo za 81 komadov. Med temi sta košuta in jelen, dar g. barona Dr. K. Borna, ter kozorog, dar g. barona F. Borna.

Lepo izpolnjujejo sliko naših sesalcev en star in trije mladi divji prašiči, katere je prepustil muzeju trgovec g. J. Bahovec. Poleg javne zbirke smo ustanovili v izključno znanstvene namene še študijsko. Za to zbirko določeni sesalci se nagatijo vedno v uniformni obliki, ki omogoča tudi naknadna merjenja, pridejana je vsakemu eksemplarju tudi lobanja v svrhu naknadne vsestranske determinacije. V obeh zbirkah sesalcev nam bo v bodoče posvetiti posebno pažnjo domačim „mikromamalom“, kakor so voluharji, miši itd.

Reviziji sesalcev je sledila revizija ptičjih zbirk, t. j. vršil se je pri vsakem objektu isti proces, kakor je to zgoraj omenjeno za sesalce. Prirastek je 176 komadov. Tudi tu smo započeli z ustvarjanjem študijske zbirke v iste namene kakor pri sesalcih ter dovršili popoln listkovni katalog.

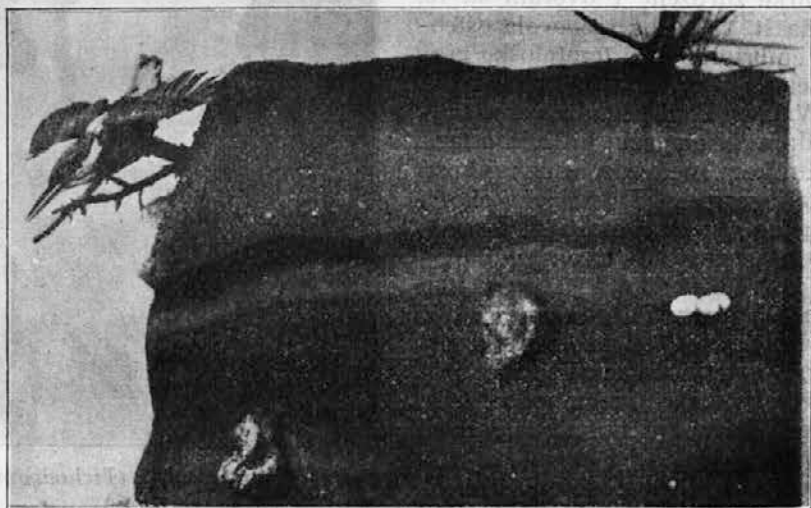
Pri popolnjevanju inventarjev, kartoteke in dr. dostikrat ni bilo mogoče priti samo s pomočjo raznih „seznamov“ do rezultata. V takih slučajih sem se obrnil za pojasnilo do bivšega preparatorja in asistenta g. F. Schulza, ki je „živa zgodovina“ našega muzeja od Dežmanovih časov dalje. V kleti sta bili dve ogromni polici, naloženi z ostanki fosilnih in recentnih sesalcev. Bil je to material, nanešen v muzej skoro v dobi enega stoletja, izkopan deloma na barju, deloma v jamah, mogoče že kdaj razstavljen in potem zopet zavržen, vse pa skoro brez podatkov, torej brez znanstvene vrednosti. In zopet je prišel g. Schulz. Kost za kostjo je šla

Sl. 3. Skalni plezalec (*Tichodroma muraria* L.).

skozi roke, to je izkopal sam tam in tam, to Dežman, to je zapisano tu, ono tam. In tako smo se prerili tudi skozi ta labirint in rešili, kar se je rešiti dalo. Podobno je bilo z muzejskimi človeškimi lobanjami. Schulz je te lobanje izkopal, on je pomagal sestaviti inventar. Možu, ki je s toliko vneto in ljubeznivo vršil in spopolnjeval delo našega muzeja, naj bo izrečena na tem mestu za trud, ki ga je imel pri našem delu, pristrčna zahvala!

Istotako je bila izvršena tudi revizija plazilcev, le nekaj tipov še čaka končne ureditve. Isto velja za krkone. Zbirka je narasla za 23 komadov. Tudi smo posvečali pažnjo zbirki skeletov te skupine. Ribe pridejo na vrsto v kratkem. G. dr. Munda je daroval več komadov rib, za kar se mu iskreno zahvaljujemo. Kar se tiče vretenčarjev, sta zasnovani dve novi skupini in sicer embriološka in teratološka. Materijal, ki je sedaj raztresen, bo tako zbran in po možnosti izpopolnjen z novim dotokom.

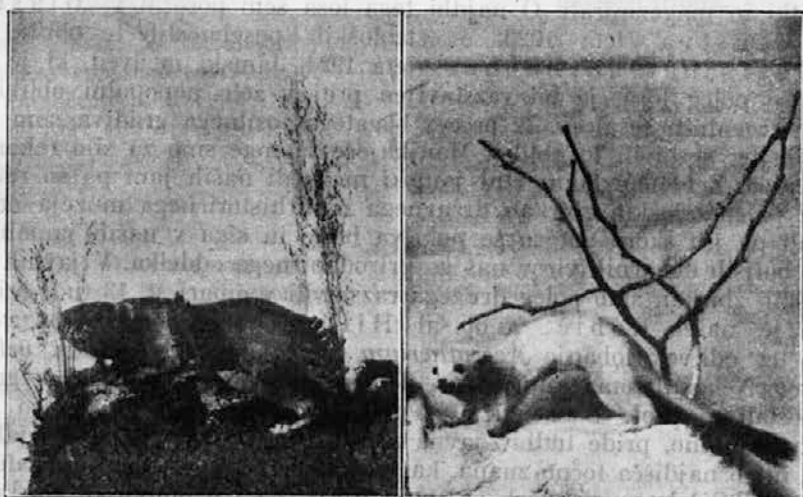
Sl. 4. Vodomec (*Alcedo ispida* L.) in njegovo gnezdo.

Posebno pažnjo smo posvečali trem skupinam brezvretenčarjev: polžem, hroščem in metuljem, pa tudi skupini „morska favna“, ki je razstavljena v eni vitrini dvorane št. 12. V tej vitrini je tudi nekaj objektov, ki ne spadajo k morski favni. Z determiniranjem morskih živali je težava v tem, da manjka specialna literatura in je tudi zoološki inštitut ni imel v tistem obsegu, kakor smo jo potrebovali. Ogromna večina morskih živalic te vitrine je doma v tujih morjih; naše stremljenje pa gre za tem, da ustvarimo zbirko tipov našega morja. Tudi tu nam je šel zoološki inštitut na roko in nam prošlo leto prepustil nekaj živalskih tipov Jadranskega morja.

Že ob postanku našega muzeja so prišle v njega last obsežne malakološke zbirke grofa Hohenwarta, pozneje del zbirke F. Schmidta in še pozneje Robičeva zbirka, ter l. 1912 od „Muzeja Srpske Zemlje“ v Beogradu poklonjeni mehkužci iz Stare Srbije in Makedonije. V omarah dvorane za malakozoologijo se je zbiralo tekom let tudi v manjšem obsegu muzeju darovano ali kupljeno malakozoološko gradivo; leta 1926 pa se je pridružila temu še obsežna Stussinerjeva zbirka polžev, ki jo je kupil muzej z drugo ostalino vred od sestre pok. Stussinerja. Na ureditvi teh res obsežnih zbirk, se dela že nekaj let in g. dr. Kuščer, ki si je nadel nalogo, ustvariti iz teh različnih zbirk in sistemov enotno, sistematično moderno urejeno, le v znanstvene namene služečo zbirko, bo imel

še mnogo dela. Pomaga mu pri tem tudi g. Zor. V te namene smo nabavili nekaj tisoč železnih motno-črno prebarvanih škatljic, ki naj služijo v to, da bodo te zbirke solidno spravljene in pregledno in enotno urejene. Tu mislim seveda na študijsko zbirko mehkužcev. V javnih zbirkah se je v eni razstavni vitrini uredila nova skupina jamskih polžev Slovenije.

Obsežno delo, ki gre sedaj proti koncu, sta završila gospoda J. Hafner in Dr. Staudacher. Staro neurejeno, nekatalogizirano Miklitzovo zbirko metuljev, ravnotako nepopolno s podatki opremljeno od muzeja kupljeno Dobovškovo in od Dobovška nabrano muz. zbirko metuljev je uredil g. J. Hafner. Najboljši material Dobovškove muzejske in privatne zbirke je g. J. Hafner združil v eno sistematično zbirko, v katero so prišle v prvi vrsti po kakovosti najboljše in pa za domačo favno najzanimivejše stvari. Preostali material teh dveh zbirk

Sl. 5. Hermelin (*Putorius ermineus* L.) v letni in zimski obleki.

se je istotako sistematično uredil in shranil kot dubletni material. Obe ti zbirki, Miklitzeva in Dobovškova, in zbirka metuljev, ki jo je pred leti kupil muzej od notarja M. Hafnerja, so od g. J. Hafnerja natančno katalogizirane. To so seveda šele študijske zbirke, javne pa še čakajo preureditve.

Istotako obsežno delovno polje je čakalo g. dr. Staudacherja. V Robičevi zbirki hroščev je bilo treba preurediti in sistematično urediti prav vse eksemplarje, tako da ni ostal niti en komad na svojem prvotnem mestu. Nešteto hroščev je bilo treba očistiti plesni in prahu, na novo pripraviti in često tudi na novo determinirati, zamenjane etikete povrniti pravemu lastniku, mnogo izločiti, uvrstiti vse v moderni sistem in sestaviti katalog. Zbirko hroščev pok. Stussinerja smo, kakor omenjeno, kupili leta 1926. Pri prenašanju v muzej je precej trpelo 14 kartonov. G. A. pl. Gspan nam je takoj to spravil v red. To res obsežno zbirko, ki šteje 169 kartonov hroščev in 23 kartonov ortopterov, odonatov, neuropterov, dipterov i. t. d., je tudi preuredil g. dr. Staudacher. Ta sedaj res krasna zbirka je sistematsko moderno urejena, vsak karton ima svojo novo etiketo in se tudi izdeluje zanjo katalog. Tudi manjše stare zbirke ortopterov in dipterov je uredil g. dr. Staudacher, porazdelil jih po kartonih ter priključil Stussinerjevi zbirki. To je študijska zbirka, javne zbirke hroščev in

šolska zbirka žuželk pridejo šele na vrsto; istotako jamski členonožci raznih skupin in iz zapuščine Dragotina Poša darovana zbirka jamskih hroščev.

Geološke, paleontološke in mineraloške zbirke.

Naše paleontološke zbirke so po letu 1921. narasle za nekaj prav lepih objektov. Da sem mogel ta material razstaviti v geološko-paleontološki dvorani, je bilo treba napraviti prostor. Veliko omaro s kapniki, ponajveč iz Postonjske jame, smo prepeljali iz dvorane št. 13. v dvorano št. 14 ter tudi obesili nad njo sliko iste jame, ki je visela prej tudi v dvorani št. 13, a nad drugo vitrino. Tako pridobljeni prostor sem izrabil, da sem prosto, brez vitrine, razstavil skelet losa (*Alces alces L.*) in jamskega medveda (*Ursus spelaeus B.*). Material za sestav tega losa sem našel v kleti muzeja, bile pa so tam kosti treh alcesov. Zbrali smo za javno zbirko kosti najboljše ohranjenega losa in sestavili sedaj razstavljeni skelet, ostalo gradivo pa opremili s podatki in magazinirali. O najdbi tega losa sem poročal v „Glasniku Muz. društva“ leta 1923, o osteoloških posebnostih te oblike pa v „Zoologische Jahrbücher“ leta 1924. Jamski medved, ki je sedaj nameščen poleg losa, je bil razstavljen prej v zelo nepopolni obliki med mehovi recentnih sesalcev. Iz precej bogatega fosilnega gradiva smo zbrali najboljše ter sestavili to obliko. Manjkajoče falange smo za silo rekonstruirali z žico. Zelo lepi kompletni jamski medvedi naših jam pa so razstavljeni v paleontoloških zbirkah državnega naturhistoričnega muzeja na Dunaju ali pa jih skoro gotovo še pokriva blato in siga v naših jamah, kjer čakajo boljših denarnih virov naš ga prirodopisnega oddelka. V javnih paleontoloških zbirkah smo poleg drugega razstavili v omari št. 13 tudi original, ki ga je našel Robič, a opisal Hilber: *Pleurotomaria carniolica Hilber* ter odlivek lobanje *Aceratherium incisivum Cuvier var. velesana Laskarev*. Nekaj deloma kupljenega, deloma darovanega geološkega gradiva smo poslali g. prof. Salopku s prošnjo za determiniranje. Ko bo to gradivo proučeno, pride tudi v javne zbirke, posebno ker je material naše zemlje in so najdišča točno znana, kar se pri večini geološkega in paleontološkega materiala naših zbirk ne more trditi. Za paleontološke zbirke pripravljamo skupino „favna ljubljanskega barja za časa mostiščarjev“ ali boljše „ostanki živali iz dobe mostiščarjev, izkopani na ljubljanskem barju“. Prehistorične zbirke našega muzeja hranijo namreč obsežen subfosilni osteološki material, katerega sem že deloma proučil in imamo za to novo skupino montiranih že celo vrsto objektov n. pr. psi, volk, ris, jazbec, vidra, medved, bober, prašič, los. Zanimivo je tudi, da nisem v tem obsežnem materialu našel niti ene lisičje lobanje, dasiravno so canidi (volk, psi) močno zastopani. Med lobanjami psov sem mogel ugotoviti ne le tip *Canis matris optima Jeitt.*, kakor se glase vse dosedanje determinacije tega gradiva, ampak nedvomno tudi tip *Canis palustris Ruetim.*

Mineraloška zbirka je narasla za 30 komadov, med temi je posebno zanimiv kalijev galun, dar kemične tovarne v Mostah, in samorodno srebro. Urejeni in pravilno postavljeni so bili modeli kristalov ter v zbirki odstranjeni nemški napisi, seveda kolikor ni pri tem trpela točnost podatkov na etiketah. V dvorani št. 14 je relief Gorenjske, obmejnih krajev Koroške in zgornje Soške doline; nemške napise in legende smo nadomestili s slovenskimi, označiti pa je še na kak način mejo med Jugoslavijo in Italijo.

Ljubljana, meseca januarja 1928.

KAZALO.

INDEX.

B.

PRIRODOSLOVNI DEL.

Razprave.

J. Hadži, Opilioni Schmidtove zbirke. Prilog poznavanju slovenačkih opilionida. Z 8 tablicami.

A. Košir, Caries dentium in naše muzejske lobanje. Primer četrtega molarja. Z dvema slikama v tekstu.

L. Kuščer, Drei neue Höhlenschnecken. S tremi slikami v tekstu.

L. Kuščer, Einige Fälle abnormaler Gastropodenschalen. Z 1 sliko v tekstu.

Milena Perušek, Dodatki k Vossovi „Mycologia Carniolica“.

Zapiski.

V. Bohinec, Sedemdesetletnica prof. Ferdo Seidla.

Fr. Zavrnik, Radi Megušarja.

Ang. Piskernik, Blagay in Freyer. Podrobnosti o odkritju Blagayeve jožefice ali Daphne Blagayana.

J. Hafner, Antherea pernyi var. yamamai Guér.

Fr. Dolšak, Za varstvo prirode na Pohorju.

Slovstvo.

Salopek M., Osvrt na geološku ekskurziju u Bohinj i na Triglav. (F. Seidl.)

Winkler Art., Über den Bau der östlichen Südalpen. (F. Seidl.)

CLASSE DES SCIENCES NATURELLES.

Dissertations.

— Les opiliones de la collection de Schmidt. Contribution à la connaissance des opilionides slovènes. Avec 8 planches. 3—43

— Caries dentium et les crânes de notre musée. Exemple de la quatrième molaire. Avec 2 figures dans le texte. 44—50

— Trois nouveaux gastéropodes cavernicoles. Avec 3 figures dans le texte. 50—51

— Quelques cas de tests anormaux des gastéropodes. Avec une figure dans le texte. 52—54

— Suppléments à la „Mycologia Carniolica“ de Voss. 54—56

Notes.

— Le 70e anniversaire du professeur Ferdo Seidl. 56—58

— Le cas Megušar. 58—59

— Blagay et Freyer. Quelques détails sur la découverte de la Daphne Blagayana. 59—63

— Antherea pernyi var. yamamai Guér. 63—65

— Pour la protection de la nature sur le Pohorje. 65—69

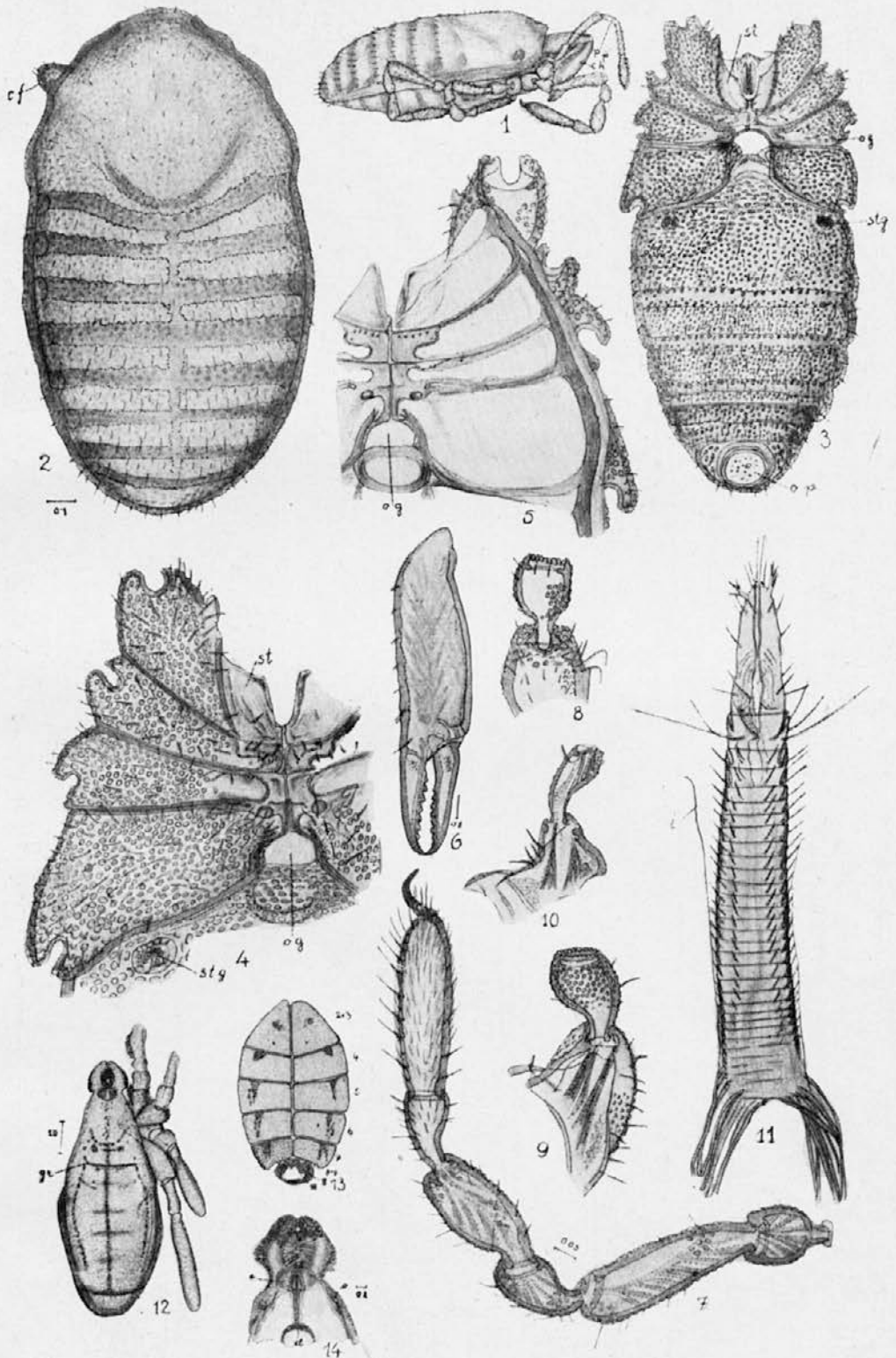
Chronique des livres.

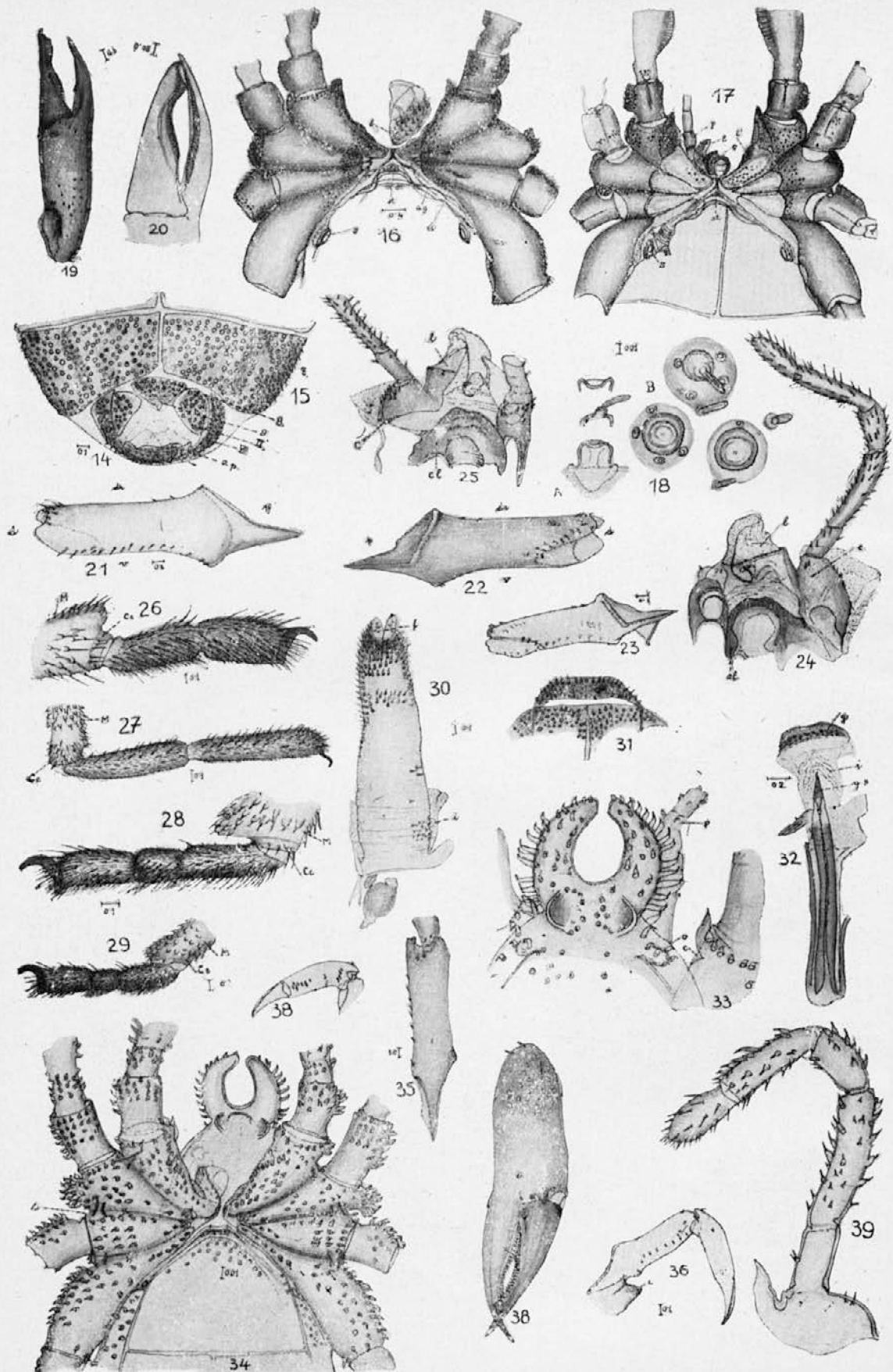
— Coup d'oeil rétrospectif à la l'excurSION géologique à Bohinj et sur le Triglav. 69

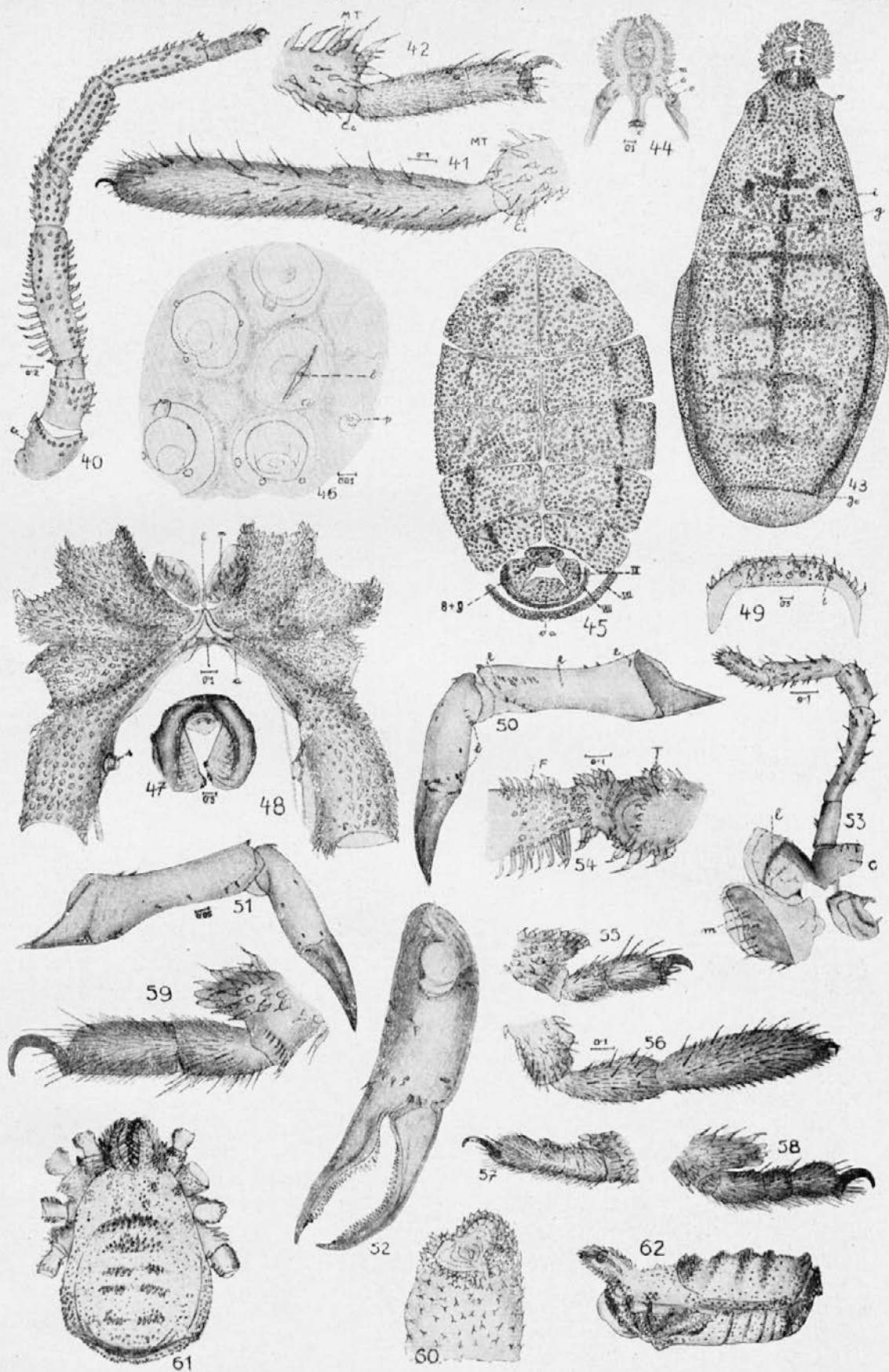
— La structure des Alpes du Sud-Est. 69—74

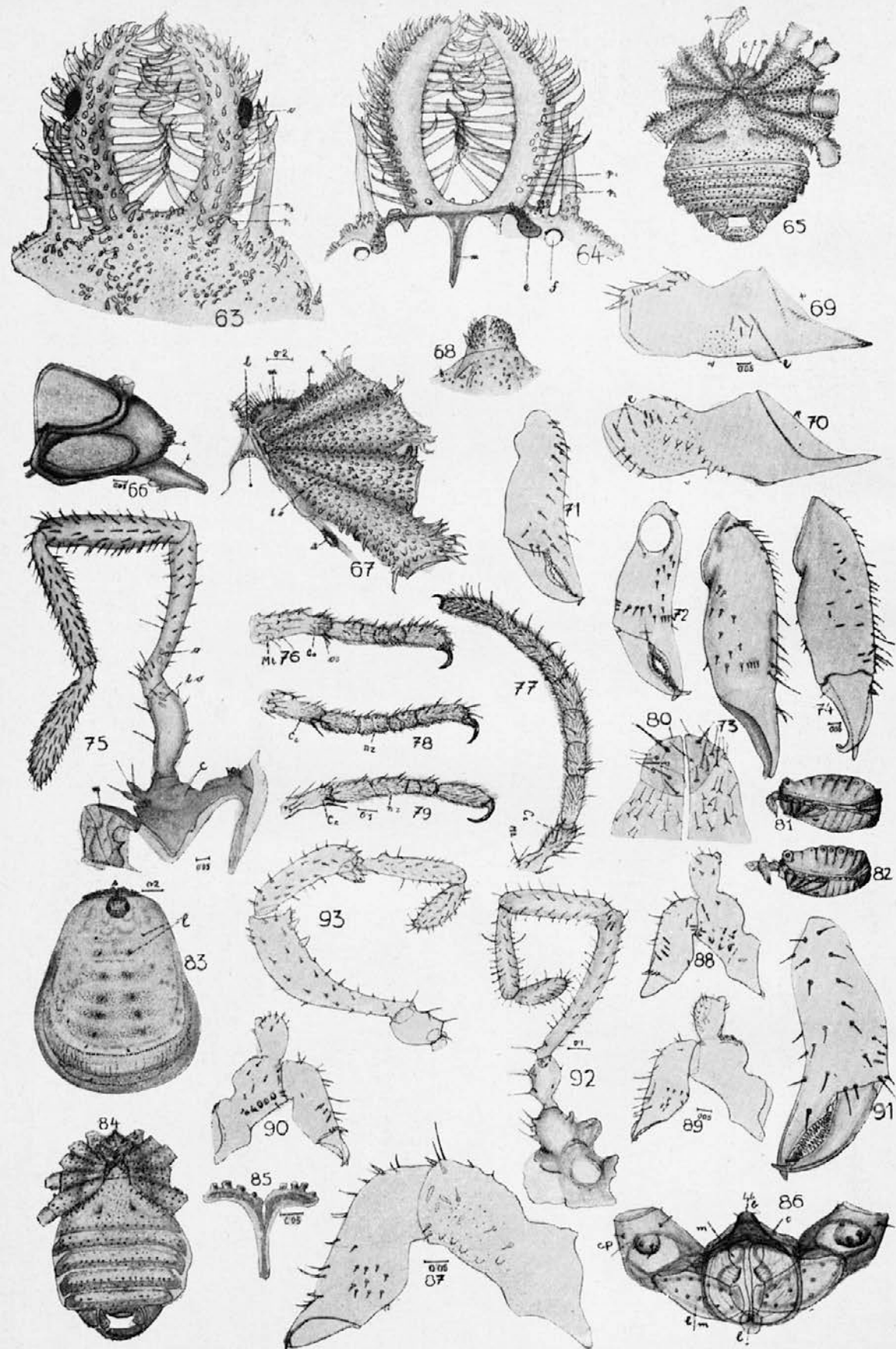
Spomenica u počast g. prof. Drag. Gorjanovič-Krambergeru. (J. Hadži)	— Mémoire en honneur de M. le professeur Drag. Gorjanovič-Kramberger.	74
Müller J., Le formiche dela Venezia Giulia e della Dalmazia. (Fr. Pengov. Geografski Vestnik. (Dr. R. Kropivnik).	— Les fourmis de la Vénétie Julienne et de la Dalmatie. Bulletin géographique.	74—76 76—78
Dilovo-Dobrowolsky V., Lobanja človeške ribice (Proteus anguinus Laurenti). (Fr. Kos.)	— Le crâne du protéé (Proteus anguinus Laurenti.)	78
Fr. Kos, Poročilo o prirodopisnem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani.	Compte-rendu sur la section d'histoire naturelle du Musée National à Ljubljana.	78—86

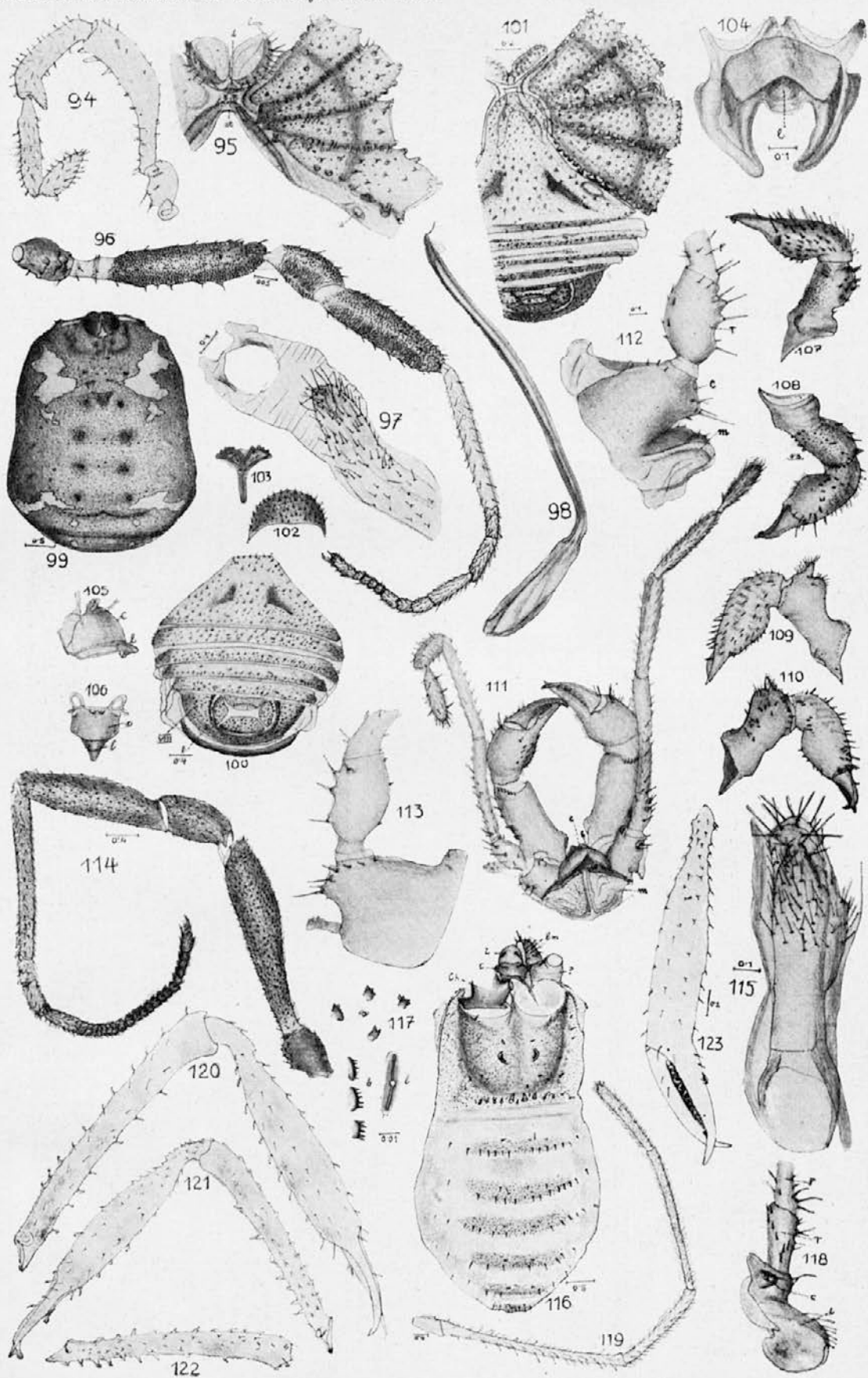

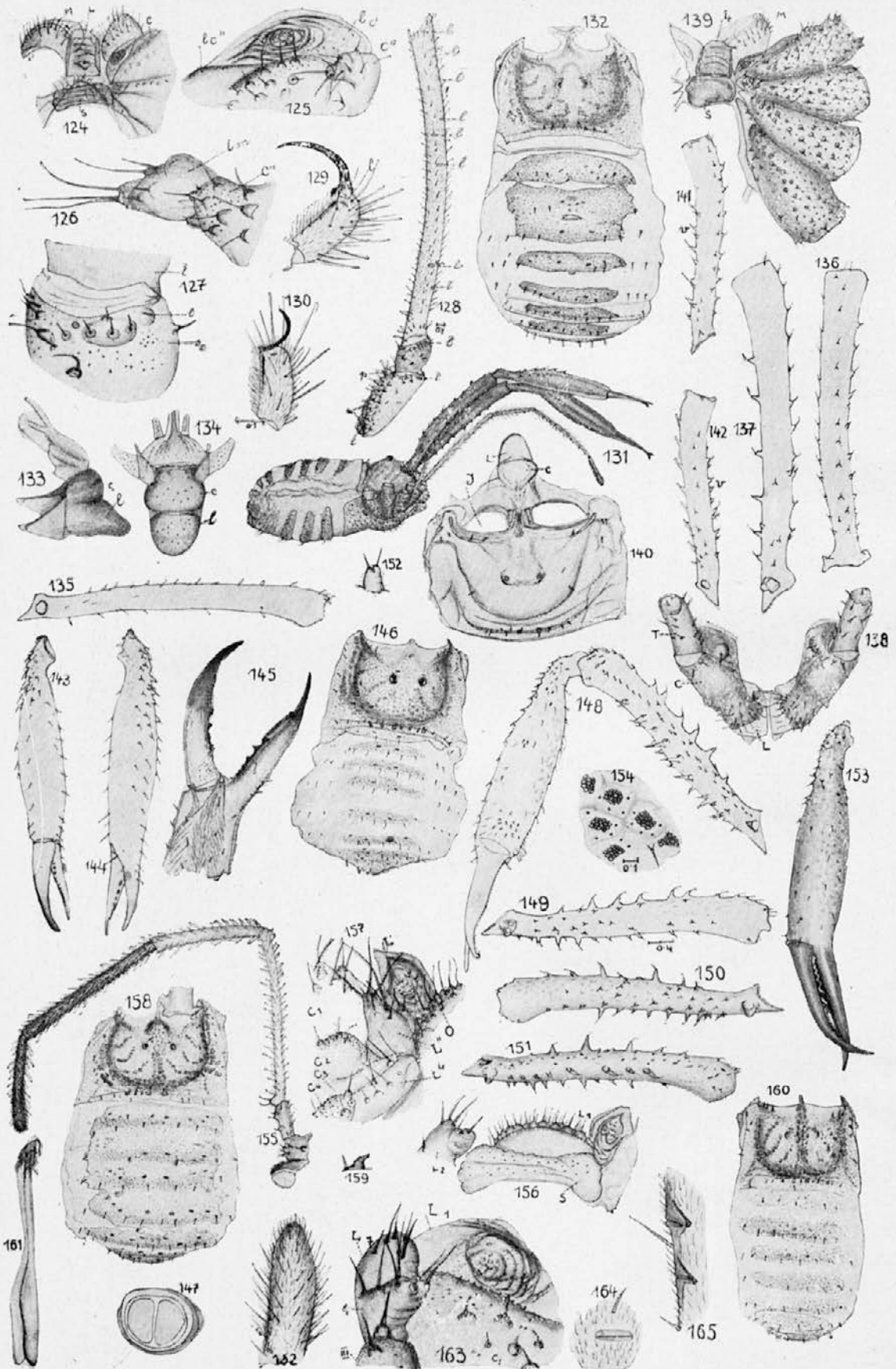

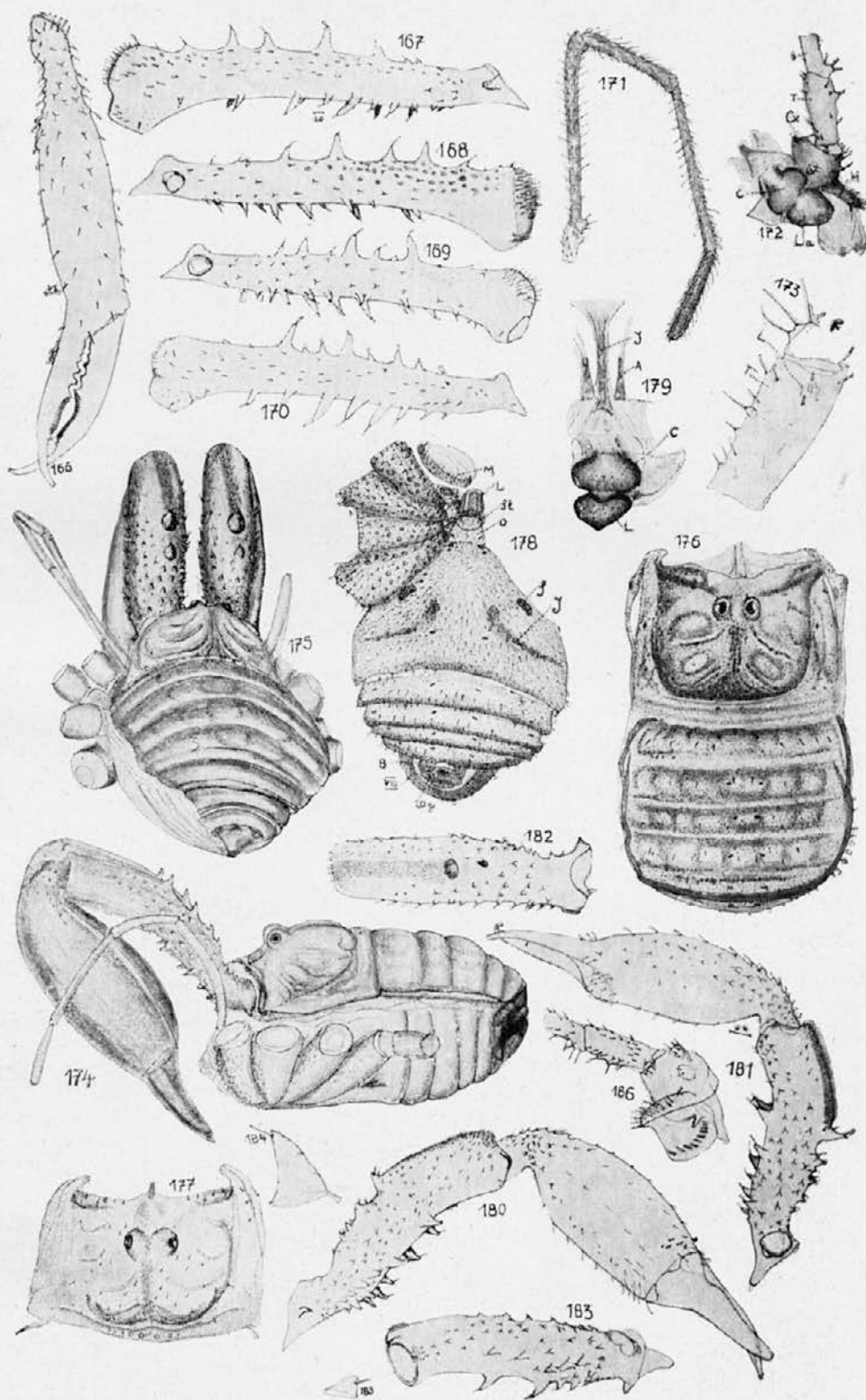

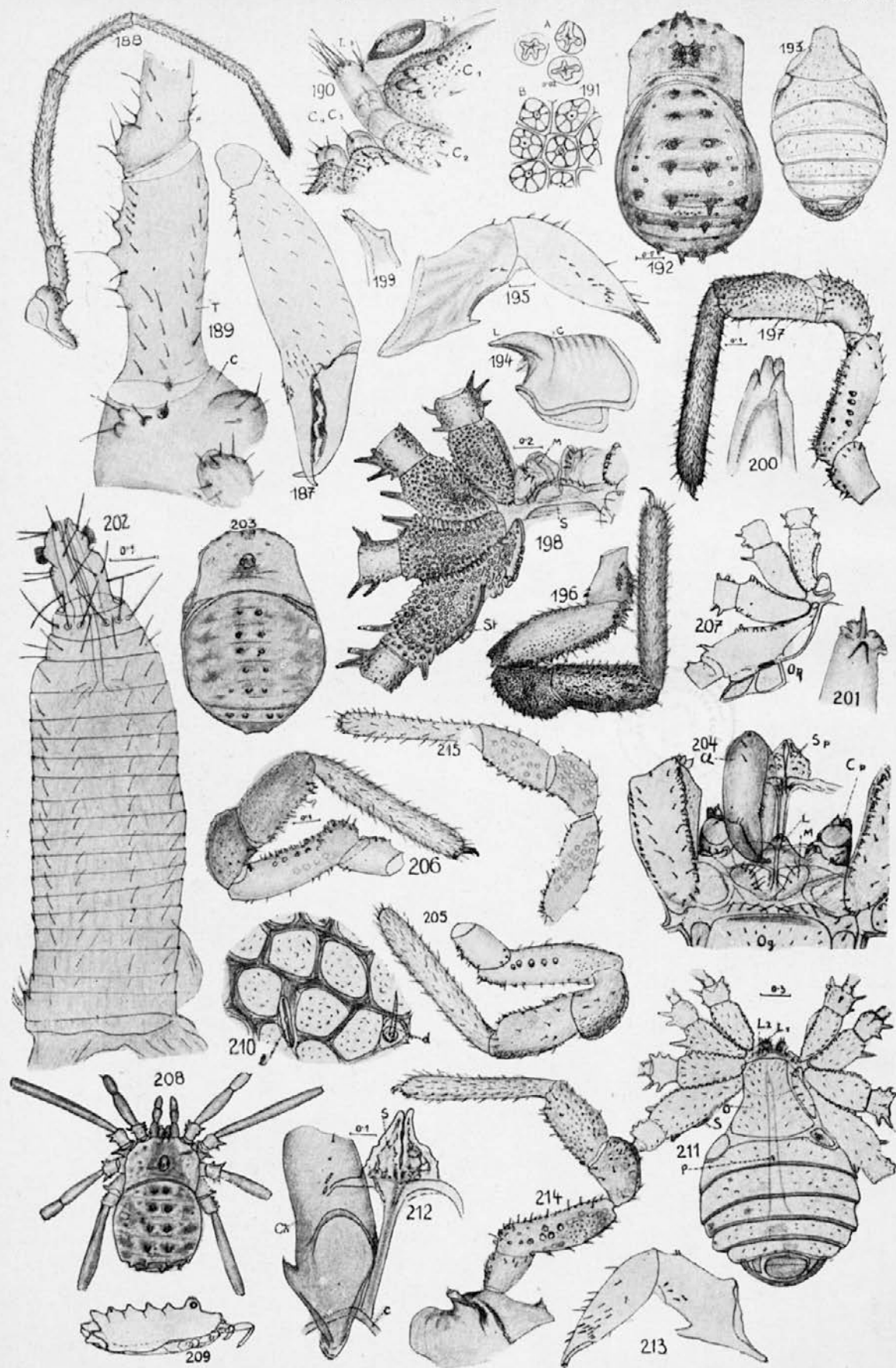

Muzejsko društvo za Slovenijo

oddaja članom poprejšnje letnike svojih publikacij — dokler traja zaloga — po sledečih cenah:

Carniola n. v. I. (1910), VII. (1916) à 40 Din.

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo I. (1919/20), II.-III. (1921/23), IV.-VI. (1924/25), VII.-VIII. (1926/27) à 30 Din.

Mitteilungen des Musealvereins für Krain I. (1866), XI. (1898), XV. (1902); **Carniola**, n. v. II. (1911), IV. (1913), VI. (1915) à 25 Din.

Mitteilungen des Musealvereins für Krain II. (1889), III. (1890), X. (1897), XII. (1899), XIII. (1900), XIV. (1901), XVI. (1903), XVII. (1904), XVIII. (1905), XIX. (1906); **Izvestja** Muzejskega društva za Kranjsko VII. (1897), VIII. (1898), XI. (1901), XII. (1902), XIII. (1903), XIV. (1904), XV. (1905), XVI. (1906), XVII. (1907); **Carniola** n. v. V. (1914), VIII. (1917), IX. (1918/19) à 20 Din.

Muzejsko društvo odprodaja tudi **posamezne** številke svojih publikacij, v kolikor jih ima na zalogi več kot je posameznih celotnih letnikov in sicer navadne snopiče à 5 Din, večje dvojne pa po 10 Din.

Od posebnih odtisov more društvo še nuditi:

Gratzy, Repertorium zur 50 jähr. Geschichtsschreibung Krains, à 30 Din.

Gratzy, Repertorium zu Valvasors »Ehre des Herzogthums Krain, à Din 20.

Gruden, Šola pri Sv. Nikolaju, à 5 Din.

Mal, Razvoj naše pisave, à 2 Din.

Sajovic, Kranjski mehkušci, à 5 Din.

Sajovic, Herpetološki zapiski, à 7 Din.

Ponebšek, Naše ujede (v komisijski prodaji knjigarne Lav. Schwentner v Ljubljani).

Pri nečlanih se računijo cene za 25% višje.

Ob sklepu lista je dobilo uredništvo obvestilo, da je pravkar izšel 5. zvezek dr. Kosovega »Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku« (il. 1201—1246, str. 660). Založnica (Leonova družba v Ljubljani) otvarja subskripcijo po izredno znižani ceni (165 Din). Subskripcijski rok je do 15. aprila 1928, na kar s tem naše člane opozarjamo.

Ustanovljena l. 1889.

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

(Gradska štedionica)

Telefon šte. 2016.

Poštni ček 10.533.

Stanje vloženega
denarja nad
300 milijonov
dinarjev.

Stanje vloženega
denarja nad
1200 milijonov
kron

Ljubljana, Prešernova ulica
sprejema vloge na hranilne knjižice kakor
tudi na tekoči račun, in sicer proti najugod-
nejšemu obrestovanju. Hranilnica plačuje
zlasti za vloge proti dogovorjeni odpovedi
v tekočem računu najvišje mogoče obresti.

! Jamstvo za vse vloge in obresti, tudi teko-
čega računa, je večje kot kjerkoli drugod,
ker jamči zanje poleg lastnega hranilničnega
premoženja še mesto Ljubljana z vsem pre-
moženjem ter davčno močjo. Vprav radi
tega nalagajo pri njej sodišča denar nedo-
letnih, župnijski uradi cerkveni in občine
občinski denar. !

Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje pri-
hranke največ v naši hranilnici, ker je de-
nar tu popolnoma varen.